MARCELLI PALINGENII

STELLATI POETAE

ZODIACUS VITAE,

ID EST

DE HOMINIS VITA, STUDIO; AC MORIBUS OPTIME INSTITUENDIS

LIBRI XII.

Nunc demum ad exemplaria primaria ſedulò caſtigati centenis aliquot mendis expurgati, aliisque acceſſionibus aucti.

ROTTERODAMI,
APUD JOANNEM HOFHOUT,
ANNO 1722.

AD

ILLUSTRISSIMUM

omnique laude dignissimum Ferrariae Ducem

HERCULEM

SECUNDUM,

MARC. PALINGENII STELLATI

PRAEFATIO.

Consueverunt scriptores, tum antiqui tum recentiores, illustrissime atque invictissime Dux Hercules, Estensis familiae summum decus, splendor, & gloria, postquam libros suos, imo liberos, quos ingenio suo veluti pepererunt, ad calcem perduxere, illisque ultimam manum imposuere, virum quempiam amplissima dignitate ac

 po-

poteſtate conſpicuum quaerere, cui ſuos labores, * *libros*, *opera & monumenta* dedicent, nuncupent, atque commendent, ut ejus favore ac patrocinio muniti, peſtilentiſſima invidorum ſpicula, criticorumque temeritatem non reformident. Quandoquidem in hac vitae tragico-comoedia contingere plerumque ſolet, ut ignavi homines voluptatibus addicti eos contemnant quos virtute praeſtare vident. Divina tamen providentia fieri ſemper ſolet, ut, in tanto humanae vitae errore, aliquis Princeps reperiatur qui virtutem diligat, ſuoque patrocinio tueatur: ne ſtudioſis viris praeſidium deſit, & locus ad quem confugere valeant. Caeterùm, ut antiquos Reges atque Imperatores ſilentio praeteream, qui viros ingenio praecellentes amplexi ſunt, tu unus es tempeſtate noſtra, Dux Excellentiſſime, cui Deus talem tribuit mentem, ut nil pulcrius, nil honeſtius, nil divinius virtute ipſa exiſtimes: ideoque virtutem habentibus praeſto eſſe conſueviſti. Minimè mirum igitur videri debet, ſi ad Celſitudinem tuam confugi, librosque meos tibi dedicare conſtitui. Nam quem alium patronum in tota Italia invenire poſſum, cui Muſae cordi ſint? qui carmen ſibi oblatum aut intelligat, aut examine recto expendere ſciat? O

* *Haec deſunt in edit. primaria & Tornaeſ.*

O corruptissima tempora! Quid mihi cum Principe, qui alienis oculis videt; ore loquitur alieno? illum volo qui per se possit curvum discernere recto; cui non ausint maligni homines dicere candida de nigris, & de candentibus atra. Talem igitur cùm te esse omnes praedicent, Dux Illustrissime, audacter ad te profectus sum: eo maximè, quod Antonius Musa Brasavolus, vir singulari doctrina integritateque conspicuus, qui Excellentiam tuam fidelissimè colit, mihi de te spem optimam attulit: quippe qui doctrinam, prudentiam, humanitatem, liberalitatemque tuam mirificè apud me commendavit. Cujus verbis tantum habeo fidei, quantum dici possit. Eo igitur suadente, opus nostrum, cui titulus est ZODIACUS VITAE, in duodecim libros digestum, multosque per annos elaboratum, Celsitudini tuae donamus, dicamus, nuncupamus: ut apud posteros nomen tuum clarum ac memorabile fiat. Sed quanquam longè preciosiori munere dignus es, tamen hoc exiguum nostrum accipere tua Celsitudo ne dedignetur: magisque donantis animum, quam donum ipsum aspicere velit. Spero tamen fore, si opus hoc tuis auspiciis semel in lucem eruperit, ut apud viros bonos ac verè doctos laudem haud spernendam sit habiturum, praesertim apud posteros. Quando-

quidem posteritas ipsa solet absque invidia judicare, juxta illud, pascitur in vivis livor, post fata quiescit. Nonne sua etiam secula Maeonidem risere? Accipe igitur, Dux Illustrissime, exiguum pauperis clientis munus: tuoque favore, quasi Palladis aegide, ab invidorum maledictis defende. Si tamen in tanto opere aliquid fortè reperitur quod à nostra religione aliquantum dissentire videatur, mihi minimè imputandum censeo. Nam dum aliquando de rebus Philosophicis loquor, diversorum Philosophorum opiniones refero, praesertim Platonicorum. Quae si falsae sunt * *& erroribus nec paucis, nec levibus involutae, equidem* non ego, sed ipsi reprehendi debent; cùm mea sit intentio, à Catholica fide nunquam declinare: * *Nequaquam igitur existimandum est me harum opinionum defensioni aut seriae assertioni mordicus velle inhaerere: nam clarè profiteor & omnibus haec lecturis testatum esse volo*, me in omnibus quae hoc in opere scripsi, Orthodoxae & Catholicae Ecclesiae judicio submittere, ejusque censuram, ut virum Christianum decet, libenter accipere.

Vale Princeps optime. Dii te nobis diutissimè servent.

* *Haec desunt in edit. primaria & Tornaesiana.*

THOMAS SCAURANUS
AD
LECTOREM.

PRaelia grandiloquo ſcribunt Mavortia verſu,
Pugnacesque ſolent tollere ad aſtra viros,
Aut maeſtos referunt alterno carmine caſus,
Aut lyricis celebrant te, Cytherea, modis
Multi atque egregii vates, Oenotria tellus
Quos tulit, aut Graji quaelibet ora ſoli.
Haec via jam cunctis nota eſt, haec trita poëtis
Materia, hanc omnis tractat ubique liber.
Sed pauci, heu nimium pauci, tentare ſeveras
Conantur docto carmine Pieridas.
Pauci audent veri caecas aperire latebras.
Quisque jocos ſequitur, ſeria quisque fugit.

Quàm facile est chartas nugis implere canoris?
Quàm facile in calamum fabula blanda venit?
Ausonios inter vates Lucretius unus
Scrutator veri sedulus ipse fuit,
Abdita naturae cupiens irrumpere claustra,
Et superos acie mentis adire Deos.
Saepe tamen recto deflectit tramite, & errat,
Deceptus dictis, ô Epicure, tuis.
At nunc Marcellus, meliori numine ductus,
Vera magis, nec non utiliora canit.
De Diis, deque anima ostendit quid credere sit fas,
Dum sequitur nostrae relligionis iter,
Carmine complexus, Phoebo Musisque secundis,
Quae intra se, & quae extra maximus orbis habet.
Vive igitur felix, Vates dignissime, donec
Suspendet mundi pondera uterque polus.
Tu Marcellus eris: nunquam tua fama peribit,
Et tua laus nullo est interitura die.
Candide Lector, habes divinum carmen: in illo
Invenies animi grata alimenta tui.

Quae

Quae ſint ſumma bona, & quo pacto ducere vitam
Conveniat, praeſens hoc tibi pandit opus.
Hoc tibi dat ſophiae coeleſtia munera, per quae
Te poteris ſummo conciliare Jovi:
Hoc tibi naturae myſteria multa recludit:
Denique te doctum, te facit eſſe bonum.
Zodiacus vitae fertur: quia vita per ipſum
Ducta nitet, ceu ſol per ſua ſigna means.
Majoremque ut ſol mundum, ſic iſte minorem
Illuſtrat, vegetat, ornat, alitque liber:
Quem quicunque Deo charus cupit eſſe, tenebit
Saepe manu, & magna ſedulitate leget.

HEINRICUS PANTALEON BASILIENSIS AD CHRISTIANAE JUVENTUTIS MODERATORES.

HActenus inflatas nugas, falsosque poëtas,
Graecia quos mendax, Ethnica turba, dedit,
Legimus, heu, omnes pueri, juvenesque senesque
In celebri coetu, Christiadumque scholis.
Ergo Marcellus virtutis culmina scandens
Vera modò nobis & meliora tulit.
Non hic Harpyas, Circes, vastosque Cyclopas,
Non vanos superos, nomina ficta, docet:
Sed quae prudentum collegit turba Sophorum,
Sublimes animos quae super astra levant.
Quae sint summa bona, & venturae gaudia vitae,
Quae nos sollicitos nocte dieque tenent,

Expo-

Exposuit sanctè: credo illi adsistere Musas,
Ordine sic pulchro verba diserta canit.
Hunc igitur placuit nostro renovare labore,
Omnibus ut pateat gloria lausque Dei.
Ut pueri imberbes discant pia dogmata primum,
Coetera post Vatum dulcia scripta legant.
Vos ergo patres divinam quaeso poësin
Tradite discipulis: proemia magna refert.
Alta sub incluso retinet mysteria sensu,
Omnibus Attalicas undique pandit opes.

Praefixum hoc carmen est editioni Basil. 1574.

NICOLAUS BORBONIUS

NUGARUM

Lib. VIII. Carm. CXXXI.

AD

PALINGENIUM POETAM.

Opus tuum, vates Palingeni optime,
Opus tuum editum recens,
Zodiacus cui titulum indidisti, avidissime
Percurri: & ut paucis tibi
Quid sentiam, dicam: ingenium admiror tuum,
Et laudo diligentiam.
Sed est, quod scire aveam aliquid ex te, & quod tibi
Dixisse in aurem pervelim:

Amice, quid hoc monstri est?

SCALIGER

Poëtic. Libr. VI.

PALINGENII poëma totum Satyra est: sed sobria, non insana, non foeda. ejus dictio pura, versus ac stilus in imo genere dicendi. quare si noluit melius: ne à nobis quidem id tentandum est. &c.

LIL. GREGOR. GYRALD.

De Poëtis suorum temporum Dialog. II.

LEgitur quoque Marc. Palingenii Zodiacus vitae: opus varium, multisque rebus ad constituendam vitam minime idoneum: quod nisi principi nostro Herc. Estensi (si minus vobis placet Atestio) nuncupatum foret, ejus minime meminissem. nam & post ejus mortem in ejus cineres saevitum est, ob impietatis crimen.

BORRICH.

Dissertat. de Poët. pag. 102.

M. Palingenius, stellatus Poëta, reliquit posteritati Zodiacum vitae, hoc est, de hominis vita, studio & moribus optime instituendis libros XII. epico carmine, nec eo poenitendae industriae: humiliori tamen plerumque stylo, & dictione, quam ut nostri seculi aures impleat. In cujus rei fidem ista ex lib. V. 466-474. adducuntur.

CAstum poëtam, mirâ facundiâ nil nisi rosas & lilia loquentem vocat *Georgius Richterus* Orat. XXII. pag. 72. 74. 84. vid. *Valesiana* pag. 132. *Lotichius* P. 2. Bibl. poët. pag. 89. *Baillet* Jugem. Tom. VII. pag. 147. Ante omnia *Bayle* Dictionaire, in voce *Palingenius*, & *Broukhusii* not. ad *Propert.* pag. 36. 171. 231. & ad *Tibull.* pag. 264.

MAR-

MARCELLI PALINGENII
ZODIACUS VITAE.

SYNOPSIS LIBRI I.

Hoc libro, qui (ut ipse versu ultimo innuit) praeludii loco praemittitur, post brevem apostrophen ad Apollinem, Musas, Ferrariaeque ducem, propositum suum exponit autor; scribendi nempe multa diversa, tam quae ad scientias & artes, quam ad mores pertinent; adeo ut quidquam inde boni valeant haurire legentes; vanitatem aliorum scriptorum explodens. Propositaque quaestione, utrum doctum an bonum esse praestet, probitatem doctrinae praefert.

ARIES.

Mens mea nescio quo jamdudum impulsa furore
Ardet lauriferos Parnassi invisere colles,
Ruraque Castaliae Musis celebrata canoris:
Cirrha placet, semperque virens nemus. ô ego quantas
5 Effugiam tenebras! video surgentis Eoo
Luciferi radios paulatim albescere coelo.
Livor abi, & stygio procul hinc te abscondo profundo.
Vincit amor Musae, vincit Deus: ardua quamvis
Sit via, non metuit virtus invicta laborem.
10 Phoebe pater, vatumque decus, da noscere calles

Ambiguos, avidumque reple ambrosia Aganippe:
Lux tua monstret iter, per quod penetralia templi
Ingrediar veneranda tui, & me subtrahe vulgo.
Non ego, quòd veniam novus ignotusque sacerdos,
15 Gratus ero fortasse minus: si numine dextro
Excipies, blandoque sinu. tu tollis ab imo,
Nobilitasque viros: sine te mortale peribit
Ingenium, vox raucescet, nil dulce sonabit
Vana chelys: quòd si fueris mihi dexter, adibo
20 Sidera, spectabitque altos mens enthea divos.
Sis igitur mihi, quaeso, favens, Latoë, tuumque
Tollere humo (nisi fata vetent) dignare clientem.
Et vos, Castalides Nymphae, si pectore puro
Limina vestra adii, si non contagia caecae
25 Luxuriae juvenem potuere avertere vestro
A cultu, nec me vicit vesana libido,
Tradite me famae, ne prorsus inutilis olim
Vixisse hic videar, peream que in funere totus.
Spes famae solet ad virtutem impellere multos.
30 Tu verò, Dux, Herculeo qui nomine gaudes,
Ausonios inter proceres celeberrime nostro
Tempore, & Estensis certissima gloria gentis,
Quem Parnassiacis Pallas nutrivit in antris,
Et sacro à teneris aluerunt lacte Camoenae,
35 Unde sibi sperant decus immortale futurum,

Cirrhaeas-

Cirrhaeasque iterum per te revirescere lauros:
Quanquam obstat Mavors, atque invidus in sua quaerit
Promissis, aliisque modis, te ducere castra,
Castra ubi perpetuos merearis victor honores,
40 Et tua lauriferis decorentur signa triumphis,
Adsis, & placido vultu dignare poëtam
Aspicere, insolitas intentatasque volentem
Ire vias, vatum quas non ulla orbita signat
Hactenus, & timido optatum largire favorem.
45 Sic tua te incolumem videat Ferraria semper,
Donec, post longae felicia tempora vitae,
Decedens terris, ad cæli sidera migres.
Illa dies olim veniet (modò stamina nobis
Longa trahat Lachesis) quum te & tua facta canemus
50 Uberius, nomenque tuum Gangetica tellus,
Et Tartessiaci resonabunt littora ponti:
Ibit Hyperboreas passim tua fama per urbes,
Et per me extremis Libyae nosceris in oris.
Tunc ego majori Musarum percitus oestro
55 Omnibus ostendam, quanto tenearis amore
Justitiae, sit quanta tibi pietasque fidesque,
Quantum consilio valeas, & fortibus armis,
Quàm sis munificus, quàm clemens: denique per me
Ingenium moresque tuos mirabitur orbis.
60 At nunc ista, tibi quae tradimus, accipe laeto

Interea vultu, & praefentibus annue coeptis.
Scribere fert animus multa & diverfa, nec uno
Gurgite verfari femper: quò flamina ducent
Ibimus, & nunc has, nunc illas nabimus undas,
65 Ardua nunc ponti, nunc littora tuta petemus.
Et quanquam interdum, fretus ratione, latentes
Naturae tentabo vias, atque abdita pandam,
Praecipuè tamen illa fequar quaecunque videntur
Prodeffe, ac fanctos mortalibus addere mores,
70 Heu penitus (liceat verum mihi dicere) noftro
Extinctos aevo, quò non obfcoenius ullum
Aut fuit, aut pofthac erit: & quaecunque nocentes
Languenti valeant animo detrudere morbos.
Non melior, non virginibus magis apta Camoenis
75 Materies, quàm quae tractat de moribus, ulla eft.
Haec hominem reddit fanum, ingenioque valentem,
Sit quamvis hebes, & ftolidi cognatus afelli,
Impius, & recti contemptor, turpiter & qui
Luxuriam fequitur, vel quem fcelerata cupido
80 Sollicitat, cujusve premit praecordia dirum
Invidiae virus, mendax, vafer, atque bibendi
Confultus, demum vitio quocunque laborans.
Hac poterit fola perverfae crimina mentis
Exuere, atque viam vitae reperire falubrem.
85 Efficit haec claros homines, & honoribus aptos,

Qui

Qui fibimet, domuique fuae, patriaeque decenter
Confulere, ac dubiis rebus fuccurrere norint.
Non tantùm facies rofeo niveoque colore
Mifta placet, pulchrique oculi, pulchrique capilli,
90 Singulaque aethereas imitantia membra figuras;
Quantum compofiti mores, & fplendor honeftae
Mentis, quam vitio virtus feclufit ab omni:
Quid quòd juftitiae cultor, morumque bonorum
Laetus agit, fperatque Deos fibi profore femper?
95 Nec curat, fiquis fecreta in aure loquatur:
Nec trepidat Regis, vel Iudicis ora vocatus.
Contra, qui malus eft, formidat femper apertum
Ne fiat facinus, quòd clàm commifit: & ictus
Fulmineos, tonitru audito, fibi confcius horret.
100 Siquid fecum homines muffant, nunc dicitur eheu
De me, nunc recitant noftrae praeconia culpae.
Quid faciam? Iudex, vel Rex me accerfit. adibon'?
An potius fugiam miferae difcrimina vitae?
Lege deûm ftabili femper metus angit iniquos.
105 Namque malus, quamquam interdum gaudere videtur,
Aeftuat ipfe tamen mediis ut ftrongylos undis,
Aethnave, quum fabricat flagrantia tela Pyracmon.
Num magis ergo canam mille oppugnata carinis
Pergama, perjurum ftultè miferata Sinonem?
110 Ogygiasve domos infaufto Marte petitas?

An laudabo aliquem dictis mendacibus, ut pars
Magna folet vatum, & corvum phoenica vocabo?
Num melius plumis Junonia regna fecantem
Daedalon, Icariosque aufus & fata gementem,
115 Mutatasque deûm atque hominum memorare figuras?
Et vacuas aures nugis mulcere canoris?
Num melius juvenum lafcivos dicere amores,
Quodque nefas majus, dictis temerare profanis
Coelicolas? quid enim dementia noftra veretur?
120 Concumbunt, rapiunt pueros, vitiantque puellas;
In coelo eft meretrix, in coelo eft turpis adulter.
Prò pudor! haec pietas? hoc fas? haec debita divis
Gratia, thura, foci, pecudes, altaria, laudes?
Quid non mentiri, vel quid non protinus audet
125 Fingere mortale ingenium, ut fibi major eundi
In praeceps pateat via, liberiorque poteftas
Peccandi detur, minus & peccata pudoris
In fe contineant? O ftulta, ô putida certè
Scriptorum turba Anticyris purganda duabus,
130 Ad vos hic fermo eft: alios vexatis & ipfi:
Nec parcit cuiquam veftrae petulantia linguae.
Quid mirum, fi vos eadem quoque fulmina tangunt?
Dicite, quid tantum noctesque diesque laborem
Fertis? duntaxat pro vobis? at nihil inde
135 Laudis habere licet: nam qui fua commoda folum
Quaerit,

Quaerit, nec prodesse aliis curat, potius sed
Damna aliena malus ridet, dum quod sibi credit
Utile perficiat, saevissima jure meretur
Bellua, non homo dici. Ergo sic scribere oportet,
140 Ut quicquam inde boni valeant haurire legentes,
Ne frustra tempus sese trivisse querantur,
Fallaces nugas & inania monstra legendo.
Atqui scire opus est, triplex genus esse bonorum,
Utile, delectans, majusque ambobus honestum.
145 Horum aliquod, vel plura ferat quodcunque poëma,
Sic tamen, ut metae nunquam frangantur honesti.
Sed quibus est dignus titulis, qualive corona,
Qui non vana modò, ac nullam praebentia frugem,
Verùm quae potius vitam corrumpere, necnon
150 Insanis possint majorem adhibere furorem,
Affigit chartis, dirae monumenta relinquens
Luxuriae, & populis deliramenta futuris?
Heu quantos urget stimulos, & qualia nequam
Sermo animis aconita propinat! ab auribus audet
155 Improba vox imas cordis penetrare latebras:
Ad scelus inde solet torpentia membra movere.
Dicet fortè aliquis, delectant talia magnum
Saepe virum, cujus florente satelles in aula
Plurimus est, & quem rerum jubet esse verendum
160 Copia, cui ridet modici fortuna cerebri.

Quid tum? proinde licent, & ſunt laudanda, quòd ipſis
Divitibus placeant? Non ſic. nam quilibet haud ſcit,
Quot bipedes aurum, quot purpura veſtit aſellos.
Sunt ô ſunt multi, Sidonia concha ſuperbos
165 Quos facit, & Seres depexae frondis honore
Obducunt, quorum digitis nitet aureus ingens
Annulus, & rubro collecta in littore gemma:
Hos tu jurares magnum ſuperare Platona
Ingenio, & ſanctis non cedere moribus illi,
170 Quem ſolum cecinit Phoebi cortina beatum.
Nil tamen intus habet ſpecies haec tanta: ſed ipſos,
Nomine non vano, ventoſos dixeris utres.
Magna voluptatem generat fortuna, voluptas
Stultitiam, & prorſus lumen rationis obumbrat.
175 Inde fit ut rarò ſapiant. tolerare laborem
Propter virtutem quis vult, ſi praemia deſint?
Praemia quis quaerit, niſi quem dura urget egeſtas?
Gaudia ſectatur dives, dulcemque quietem:
Dumoſos odit calles, clivosque viarum
180 Difficiles, per quas doctrinae ſcandimus arcem.
Non poſſum tota non excandeſcere bile,
Quin ego devoveo verſus pariterque poëtas,
Cum video pueros, obſcoena docente Magiſtro
Carmina, pejores fieri, primumque pudorem
185 Linquere paulatim, & ſceleratos diſcere mores,

Unde

Unde magis possit nativa augerier illis
Nequitia, & citius sub tartara delabantur.
Sed mihi non desunt solatia debita: nam cùm
Scribant, ut magnam possint acquirere laudem,
190 Magnam ignominiam pro laude, & dedecus ingens
Accipiunt. meritò quis enim non judicet illos
Flagitiò imbutos omni, talesque fuisse,
Qualia sunt chartis quae mandavere nefandis?
Index est animi sermo, morumque fidelis
195 Haud dubiè testis: quoniam quisque illa libenter
Et crebro loquitur, quibus oblectatur. arator
De bobus, rastris, de vomere: navita narrat
De velis, remis, de restibus, atque carinis:
Miles equos memorat, gladios, hastilia, pugnas:
200 Sic obscoeni homines plerunque obscoena loquuntur.
Vos moneo, quorum est fidei commissa juventus,
Et quorum est teneras puerorum fingere mentes,
Ceu molles digito ceras: haec scripta perosi
Deteriora, aliis incumbite: & illa docete,
205 Arida quae non sint, & non indigna referri.
Historiae placeant nostrates, ac peregrinae:
His se cirrati oblectent, has mente reponant.
Nectareos manant succos, (mihi credite,) vitam
Instituunt, quae sint fugienda sequendaque monstrant.
210 Fabula non omnis spernenda est. saepe legatur

Utile quid moneat puris Comoedia verbis.
Sunt etiam (fateor) complura poëmata, pravis
Haud temerata jocis, sed quae gravitate virili
Procedunt, placidoque tegunt sub cortice mella.
215 Ista juvant, eadem pariter sine crimine prosunt:
Istis discipulos epulis educite vestros.
Firmior ac postquam vivendo accesserit aetas,
Liberius poterunt lato discurrere campo,
Et quascunque volent decerpere tutius herbas.
220 Est operae pretium post haec perpendere, majus
Utrum opus, atque utrum potiori in sede locandum,
Quo probitas, an quo tantum ipsa scientia crescit?
Praestet utrum esse bonum, an doctum? divina quidem res
Doctrina est, decorat mites, oditque superbos:
225 Ipsa voluptatis refugit somnique clientes,
Nec nisi per longum tempus, multoque labore
Percipitur: regit haec urbes: haec arma ciere,
Haec auferre potest: terras, & sidera monstrat,
Morborum expultrix: varias formare figuras,
230 Et numerare docet, fidibusque apponere vocem:
Tecta Dei scandit, naturae arcana recludit:
Qua sine nemo potest perfectus dicier: haec nos
Dissimiles pecudum reddit, similesque deorum:
Fit tamen exigui pretii, perditque nitorem
235 Ipsa suum, quoties vitiorum faecibus oblita

Induit

Induit informes vultus: ceu fordet Iafpis
In putri demerfa luto: ceu Phoebus ab atra
Obductus nebula, vel cum premit ora fororis.
Nec modo vilefcit, fed fit quoque noxia: quippe
240 Si malus hanc habeat, poteris conceffa furenti
Dicere tela, quibus valeat transfigere plures,
Baccharique magis. Quisquis fine crimine vitam
Ducere conatur, divina humanaque fervans
Jura fcelusque cavens, tanquam praevifa draconis
245 Guttura, quem ftimulat paftus infana cupido,
Sit licet upilio, vel agafo, aut mulio, libros
Qui nullos penitus norit, preciofus haberi,
Laudibus ac debet magnis ornarier: illum
Spernere non homines, non coeli numina poffunt.
250 Quis, nifi mentis inops, virtutumque improbus hoftis,
Non amet, atque illum laudet, qui facra veretur,
Juftitiamque colit, caeco non vincitur auro,
Non aliena rapit, miferis fuccurrit, & arcet
Infames à fe; aft humiles fovet, impia linguae
255 Mordacis vitat contagia, laedere quenquam
Non gaudet, potius cunctis prodeffe laborat?
Quodque decus mirum eft, in re quacunque modeftum
Oftendit fefe? felix hic nempe. fed illum
Felicem magis effe reor, qui pollet utroque,
260 Qui probus atque idem doctus: diademate talem
Quis dignum neget? hic aliis praecellit, ut aurum

Eft

Est orichalco nobilius, vitroque pyropus.
Tu tamen invenies raro peccare peritum,
Vel cautè, aut levius: rudibus vix ulla pudoris
265 Est ratio, atque palam vetitos labuntur in actus:
Irridetque sacras petulans inscitia leges.
Ut caecus nescit scrobibus divertere ab imis,
Impinguntque pedem tenebrosa nocte vagantes,
Quum silet inferno recubans Proserpina lecto;
270 Sic mens quae caeca est, sine lumine doctrinarum,
In quodcumque nefas facili descendere lapsu
Non dubitat, nisi sit poenae compressa timore:
Nec quicquam quod non placeat sibi, judicat aequum.
Saepè vicem tamen ipsa gerit natura magistri,
275 Inque utero ingenium multis largitur, ut illi,
Quod schola non docuit, coelesti munere discant.
Quid prohibet tales insontem ducere vitam?
Maxima ergo illi debetur gratia, cujus
Praestat utrumque liber. Bifidi vos numina montis,
280 Quae colui, quibus & reliquos devovimus annos,
Munera si fas est parvos tam magna rogare,
Tale mihi carmen quaeso concedite: vel me
A pipere & scombris saltem defendite, nostros
Tardipedis nec Vulcani voret ira labores.
285 Hactenus haec Aries, qui nostri limina servat
Zodiaci, jam vult properanti cedere Tauro,
Meque novi finire jubet praeludia cantus.

SYNOPSIS LIBRI II.

De summo bono acturus autor, id in divitiis perperam quaeri ostendit, multisque rationibus evincit. doctrinam & virtutem commendat pariter. & quamvis pauperi difficilis admodum ad scientias sit aditus, obstetque mens obsita curis, & semper de pane sollicita, adeoque miser videatur; concludit tamen, melius esse mendicum vivere dum te coelicolis similem divina scientia reddat, quam immensas divitias sine virtute & scientia possidere; cum disertus nunquam fame pereat, & sua gaudia pauper habeat; omnium rerum abundantia vero haud raro possessoribus nauseam moveat.

TAURUS.

TRaxisti longam portu mea cymba quietem:
Jam tempus dare vela notis, & solvere funem:
Cessit hyems, canaeque nives de montibus altis
Distillant, viret omne solum, lapsasque reponit
5 Sylva comas, renovat dulces Philomela querelas:
Floribus ornatae crines per prata Napaeae
Deducunt choreas, Dryades, Satyrique petulci
Carmina muscosis iterant lasciva sub antris:
Aurea nunc volucer jaculatur tela Cupido,
10 Et juvenum placidis incendit pectora flammis.
Jam tutum vastos pelagi proscindere campos:
Unda silet, Zephyrus redit expectatus ab orbe
Occiduo: quid stulta times? est lucidus aër,
Atque suo cursum suadent Alantides ortu.
15 Quid tibi continget tranquilla per otia laudis?

Laurea

Laurea desidiae praebetur nulla: potenti
Esto animo, atque aude: audenti fortuna favorem
Saepè tulit, pavidosque vetat gaudere triumpho.
Ut video, terrent rictu te monstra canino:
20 Sed turpe est, foedis virtutem cedere monstris.
Perge igitur, jam rumpe moras, altumque petamus.
Rex ille omnipotens, vasto qui praesidet orbi,
Aurea qui solo moderatur sidera nutu,
Tot voluit latas habitare animalia terras,
25 Tot pontum, & liquidis vitam servare sub undis,
Orba suis ne tanta forent elementa colonis.
Ex his tantum homini, quid sit cognoscere verum,
Quidve decens, & posse loqui, concessit: at ore
Caetera sunt muto, & tellurem cernua lambunt.
30 Hic ratione potens validissima quaeque subegit,
Alipedes tigres, iracundosque leones.
Et quamvis diro sint corpora plena veneno
Serpentum, tamen hunc metuunt: huic maxima cedit
Oceani moles, oris Balaena supini.
35 Hoc sine quid tellus esset? densissima certè
Sentibus, & nullas segetes inculta crearet:
Hic leges, & quae servantur legibus urbes,
Condidit, ornavit coelestia numina templis,
Repperit innumeras artes, imitantia fulmen
40 Tormenta, emissum quibus, ignis turbine clausi,

Per

Per ſpatia effertur longè diſtantia plumbum:
Quo pulſae turres, & moenia celſa trahuntur
In praeceps; vaſtosque procul quicunque boatus
Accepit, dubius ſe audiſſe tonitrua credit.
45 Vae vobis ſuperi, ſi talia fortè Gigantes
Olim Phlegraeis habuiſſent fulmina campis.
Repperit & puppes, vetitum quibus ire per aequor
Poſſet, & extremum ventis famulantibus orbem
Quaerere, quâ Titan populos deſpectat Eoos,
50 Et Tarteſſiaca pronus quà mergitur unda,
Qua Cynoſura nitet, & qua contrarius axis
Aſpicit Antipodas pendentes vertice, qui jam
Caſuri opponunt pedibus veſtigia noſtris.
Cum tamen ingenio excellat, mentisque vigore,
55 Ut credi poſſit divino ex ſemine natus,
Neſcit adhuc, nec ſcire ſtudet (res mira, nefasque
Et centum tauris, & larga caede piandum)
Vivere quo pacto, vel quid vitare, ſequive
Debeat. ô caecis mortalia plena tenebris
60 Pectora, & ô mentes caligine circumſeptas
Stultitiae! incedunt deſerta per avia: vix heu,
Vix paucis noviſſe datum, quo tendere tutum,
Qua ſit iter, per quod vera & bona ſumma petantur,
Non docet hoc gemini nodoſa ſcientia Juris,
65 Non quae Paeonio ſanat medicamine morbos,

Non

Non Rhetor, non Grammaticus. Sapientia ſola
Hoc aperit: fida haec hominum dux atque magiſtra eſt:
Hanc mihi ſi dederit Deus, &, ſubtemina ſi non
Ante diem triplices truncabunt noſtra ſorores,
70 Ipſe, bonum ſummum quod ſit, qui poſſit haberi,
Ut ſpero, expediam, quamquam haec provincia magna eſt.
Principio ſummum eſſe bonum pars maxima cenſet,
Numorum plenam bene ſemper habere crumenam,
Atque auri tantum, quantum vel Lydius amnis,
75 Vel Tagus aequoreas ſplendens eructat in undas:
Jugera tot campi, quot crines vertice: longum
Poſſediſſe agmen ſervorum, armenta, gregesque,
Quot non Trinacriis pavit Polyphemus in arvis,
Quot nec Ariſtaeo fuerant, Tirynthius & quot
80 Non Erythaeeis tulit à praeſepibus Heros:
Pulchraque ut Alcinoi pomaria, & Heſperethuſae:
Nec non marmoreis miranda palatia cruſtis,
Haec ſunt quae cupiunt omnes, quae quisque requirit:
Quae ſuperos genitrix tenero petit anxia nato
85 Supplicibus votis. his qui affluit, eſſe beatum,
Felicemque putat craſſi dementia vulgi.
Sed neſcit quanti lateant ſub floribus hydri,
Quotque roſas inter ſpinae naſcantur acutae.
Illum etenim quisquis fieri vult dives, oportet
90 Nocte dieque animo diverſas volvere curas,

Fortuna

Fortuna variante vices: nunc cogitat unum,
Nunc aliud: si fortè epulis accumbit, iniquae
Morsus avaritiae stimulat, vix ulla palato
Esca placet, properatque ingratas linquere mensas!
95 Abstrahit inde illum exigui spes dira lucelli:
Vix somnum capiunt nocturno tempore ocelli:
In latus, in faciem jacet, & quandoque supinus,
Versaturque thoro, haud aliter quàm saxea moles
Sisyphia revoluta manu; quid luce peracta
100 Gesserit, & quid sit redituro sole gerendum,
Pensitat. en pereunt pecudes, cras pabula quaeram.
O brumae devota dies, quàm frigora bobus
Haec nocuere meis! sed dispensator iniquus,
Pastoresque mali, rapiunt hi, decipit ille:
105 Invasere lupi caulas, praedatus & ipsum
Est pecus insanus miles, magalia fregit,
Incendit segetes, desecta est vinea ferro:
Debitor aufugiens portat cum foenore sortem.
Nulla fides, nulla est homini reverentia divum:
110 Omnia plena dolis. pro Jupiter! ille bonus vir
Prorsus habebatur; sed fallax gratia linguae,
Atque oris, non est semper vera effigiei
Regula. quid doleam? remeat mea navis, & affert
Lucrosas, ohe, merces: grave pondus amomi,
115 Thura, electra, piper, Serum velamina, vestes

Sidonias, mercesque alias, quas vexit ab Indis:
Quàm si concursu Symplegades infregissent,
Si vel Scylla vorax, dubii vel saxa Capharei
Solvissent tabulas, muliebri more querelis
120 Implessem totas aedes, lacrymisque maderent
Pectora. non deerunt nummi, nisi vivere desit.
Nil frumenta valent: quid tum? mercabor olivum:
Est fodiendus ager, jaciendaque semina, messes
Occandae, fabricanda domus, vitesque putandae:
125 Illud emam, hoc vendam: accipiam, & quod debeo reddam.
Non secus huc illuc impellitur, ac pila magno
Lusorum coetu solet, aspiciente theatro,
Jactari; hinc atque hinc ingenti missa tumultu
Pellitur, ille ferit pugnis, hic calce retundit:
130 Laetitia, maerore, metu, spe, fluctuat aestu
Continuo, veluti ventorum flatibus aequor,
Ixion verus, qui captus imagine nubis,
Concubitu foedo prolem genuisse biformem
Dicitur: unde ejus voluit sine fine rotari
135 Membra colubriferis radiis affixa Deum rex.
Divitiae quid sunt? res nempe simillima nubi,
Quam si Riphaeo Boreas demissus ab axe
Incutiat, videas unde est concreta, resolvi
In tenues fumos: monstra hinc gignuntur habentia
140 Humanam faciem. quid enim speciosius ipso

Divitis

Divitis aspectu primo? sed, noscere postquam
Ipsius vitam licuit, diversa videntur
Partibus à tergo non respondentia primis.
Assiduo motu rotat hunc fortuna, colubri
145 Agmina curarum sunt, quae praecordia rodunt.
Vel scit vel nescit dives, quae possideat. si
Nescit, quid prosunt? quoniam nil inde boni, vel
Accipit adversi, velut is qui non habet. at si
Quae sua sunt novit, vel amat, vel non amat illa.
150 Si non, cur tenet haec? ex his quae gaudia sumit?
Qualia, quum potat succos abstemius uvae,
Si quidem amat, pariter curat, studet illa tueri,
Proque his servandis est anxius, atque laborat:
Sollicitatque illum quicquid contingere rebus
155 Posse mali credit quas possidet: excruciatur
Si perit inde aliquid: fieri quod saepè necesse est,
Cum nil stare diu videas, incommoda cum sint
In promptu semper. demum quo plura tenebit,
Hoc plus curarum accedet, saevique laboris.
160 Quid memorem, subeat quàm crebra pericula ponto,
Ac terris censum cupiens augere paternum?
Sylvicolas latrones, ponticolas piratas.
Saepè fugit: capitur tandem; lapiandaque phocis
Viscera, sive lupis praebet, captivus herili
165 Collum saepè jugo summittere cogitur, is, qui

Ut dominus fieret, se objecit casibus audax,
Vix mensa tutus propria, propriove cubili.
Exitiale datur sitienti saepè venenum:
Stertentemve necat cupidi manus impia servi.
170 Pinguior in caedem ut petitur magis hostia, nec non
Nobilior potius spoliatur fructibus arbos,
Utque apibus muscisque perit quae dulcior uva est,
Sic, cui plura dedit fors & meliora tenenda,
Insidias patitur plures, propiorque periclo est.
175 Nota Syracusii solertia mira tyranni:
Euge bone, es felix? quid ni? non pocula desunt,
Non epulae, pueri, sceptrum, diadema, cupitae
Deliciae: gemmis, auro (quid cernis?) abundas.
Heu mihi! namque tholo seta suspensus equina
180 Ensis adest, jamjam miseri caput infodietur.
Invidia vexantur opes: namque optima livor
Quaeque malus laedens odit felicia semper.
Hoc pretio, miseri, damnosum quaeritis aurum,
Vestra Palaestinae stimulent ut corda sorores
185 Assiduè, ac nigrum citius tendatis ad orcum.
Nonne Midae, fulvo quem Bacchi dona metallo
Ditarunt, cunctis ridenda insania? jure
Huic asini auriculas iratus, Phoebe, dedisti.
Aurum cuncta precor fiant quae corpore tangam:
190 Mox petiit stolidus primis contraria votis,

Quum

Quum cibus in vacuam nullus descenderet alvum.
Talis, avare, tibi fortuna est, pessime, qui cum
Plus habeas, plus semper eges: ut Tantalon undis
In mediis cruciat sitis arida. si tibi pleno
195 Effundit cornu quicquid vis Copia, numquid
Quod satis, an nimium, sumes? hoc officit, illud
Quisquis habere volet facili mercede parabit.
Nostra etenim minimis rebus contenta quiescit
Natura, in vitium si non delapsa repugnet.
200 Divitis in mensam sylvae pelagique feruntur
Optima: non desunt lepores, non caprea, cervus,
Hoedus, aper, volucrumque genus, non turdus obesus,
Perdix, ficedulae, nec non quas Colchica tellus
Mittit aves, grandes capi, grandesque columbi:
205 Portantur rhombi, squillae, muraena, locustae,
Mugilis, & piscis nomen qui traxit ab auro,
Ostrea, caeruleo quae Cyzicus aequore gignit:
Multa alia, est versu quae claudere difficilis res.
Vina dehinc, nigro nunquam cessura falerno,
210 Ni potius placeant arvisia nectaris instar.
Sed quaero, nunquid cuncta haec lupus iste vorabit?
Non credo: vel si cupiat, non posse putandum est.
Quod si posse volet, rumpetur venter, & ibit
Turgidus ad tumulum, turba comitante rudentum.
215 Nam qui plus aequo stomachi penetralia replet,

Laeditur, & clamat, Medici fuccurrite: demum
Evomit, & totas putor capit improbus aedes.
Hinc variae infurgunt febres, hinc fcrupeus humor
Infidias manibus pedibusque affigit inertes.
220 Cui non compertum eft, multos inducere morbos
Ingluviem? vexare animos & corpora Bacchi
Humorem immodicum fitibunda in vifcera merfum?
Ergo parcus erit, de multis pauca capefcens,
Qui non ante diem vult dulcem abrumpere vitam:
225 Nec plus, quàm pauper, faccum ftipabit opimum.
Murice diftinctos locuples veftitur amictus,
Auratamque togam, tenuique fubucula byffo
Enitet: & Scythicae redimitus vellere frondis,
Geftat foemineo pretiofa monilia collo.
230 Num magis ifta fugant mordentia frigora, quam fi
Muniat incultae vilis te penula lanae?
Num, quae vulgari lino contexitur, aeftum
Arcet tela minus, tunc quum per torva leonis
Signa Molorchaei gradiens calidiffimus eft fol,
235 Flavaque vaefanus difcindit Sirius arva,
Quàm fi lena tuum velet bombycina corpus?
At dices: ille in pretio eft quem pulchra decorant
Veftimenta: caput venienti inclinat, & omnis
Affurgit populus, folusque hic nobilis, atque
240 Creditur effe bonus, prudens, ac dignus honore,

Dignus

Dignus amicitia: pannoso prorsus habetur
Nulla fides, tritamque irridet turba lacernam:
Sis licet Arpinas, cujus facundia toti
Praefertur Latio: vel fabri filius ille,
245 Attica quem tellus mirata est saepè loquentem:
Carminibus quamvis possis aequare Maronem,
Maeoniique senis divinos reddere cantus:
Non tamen idcirco speres tibi praemia laudis:
Sperneris, mihi crede, locum projectus ad imum.
250 Tu Ganymedaeos frustra sectabere vultus,
Optabis frustra teneram tractare puellam;
Si tectus vili pauper gradieris amictu.
Non equidem inficior: magna est nam gratia pulchri
Vestitus. verum fuerit virtutibus ipsa
255 Si mens nuda, malis imbutaque moribus, omnis
Ecce perit cultus, fies inglorius, ac te
Despiciet quisquis norit, tua terga cachinni
Mordaces ferient, vel caecae jurgia sannae.
Nec servus, propria quem tu nutrire farina
260 Consuesti à puero, si te cognovit avarum,
Crudelem, tumidum, vinosum, mentis egentem,
Aestimat: idcirco secum clam murmurat in te;
Hunccine herum fortuna mihi non aequa dedisti?
Hunccine herum tolerare diu me fata jubebunt?
265 Ludabunt alii, quem turba domestica temnit?

At fortis, prudens, justus, pariterque modestus
Si fueris, si te non parva scientia clarum
Reddiderit, quaevis tribuet tibi vestis honorem,
Nec (modo sit sanus) poterit te spernere quisquam.
270 In primis, quicumque cupis venerabilis esse,
Laudari multum, nec non vehementer amari,
Virtutem sequere, ac vitii contagia vita:
Et cave committas quod possit jure putari
Censura dignum, atque auctori inferre pudorem.
275 Nam solet egregiam stolidum contemnere vulgus
Virtutem, minima si infectam labe notavit.
Sed quisnam prorsus vivit sine crimine? nemo est
Qui non legitimo quandoque à calle recedat,
Qui non à recta interdum declinet amussi.
280 Ille tamen, raro ac minimum qui peccat, haberi
Atque bonus dici debet: sed gratia linguae
Maxima, quae doctè ac prudenter singula profert.
Cultus habet sermo, & sapiens, mirabile robur:
Imperat affectus varios, animumque gubernat:
285 Haec plus, quàm vestes, poterunt te reddere clarum.
Nec tu formosi specie capiaris ephebi.
Talis amor scelus est, quem qui sapit effugiet. nam
Est pueris nec mens, nec amor, ratiove, fidesve.
Ah pereat quisquis puerorum flagrat amore!
290 Si te delectant formosae membra puellae,

I, pete conjugium: vel non meretricula deerit.
Quid mavis demens cupere & ſperare negata,
Pellere cum poſſis facili medicamine morbum?
Sunt tamen hoc propter cupiendae forſitan ipſae
295 Divitiae, ut melius virtutem acquirere detur;
Quandoquidem argento loculi ſi fortè vacabunt,
Nullus erit qui te doceat; nam ſolvere oportet
Mercedem haud parvam doctoribus; eſt quoque habenda
Sumptibus haud parvis librorum copia, tempus,
300 Quo valeas ſtudiis incumbere plura legendo,
Ne mala pauperies alias te volvere curas
Cogat, & impediant ingrata negotia mentem.
Heu quam difficile eſt, quam paucis numina praeſtant,
Ex humili volitare gradu virtutis in arcem!
305 Quàm raro egregios pauper ſortitur honores!
Praeterea qualis vita eſt, quàm proxima letho,
Quàm merito ſpernenda, animum ſi nulla voluptas
Mulceat, atque levent ſolatia nulla laborem.
Cum nunquam deſint curae, cum plena dolorum
310 Omnia ſint, praeſtat ſtygiam tranare paludem,
Cerberеam ſaturare famem, miſcerier umbris:
Si nunquam fas eſt rebus gaudere ſecundis,
Gaudia ſi miſerum pectus non ulla ſerenent.
Aſt inopi quidnam dulcedinis, aut ſolati
315 Eſſe poteſt? cui deeſt panis vinumque frequenter:

Nunc lecto, nunc veste caret: nunc calceus ipsos
Ostendit digitos, veteri diffutus aluta.
Vivere vix potis est, nedum sectarier illa,
Jucundum quibus esse solet mortalibus aevum.
320 Talibus at certè quicunque est dives abundat.
Illud enim assequitur quicquid desiderat, & vult.
Tantum habet imperii, tantasque pecunia vires,
Ut sibi nil obstare diu patiatur: ab alto
Deducit montes, & valles tollit in altum.
325 Si vult ergo canum pernici prendere cursu
Cervos, aut capreas, vulpes, leporesve fugaces;
Si volucres captare libet, vel fallere pisces
Retibus aut hamis; Veneris si grata voluptas,
Si cibus & potus delectant, otia, ludus,
330 Si choreae, citharaeve placent, si plaudere cantu;
Omnia dives habet: nam praestant omnia nummi.
Accipe quid contra referam, si discere quisquam
Gestiet, id certè dabitur, modo firma voluntas
Nunquam deficiat; nec terreat aspera clivis,
335 Angusta, & primo ingressu satis horrida dumis
Semita, virtutis qua culmina celsa petuntur.
Si non sunt nummi tibi, vaeneat ipsa supellex,
Vel domus, aut fundus. quid ni? quo vivere pacto
Tunc potero? cogar mendicus quaerere panem.
340 Ah miser! est melius mendicum vivere, dum te

Caeli-

Caelicolis similem divina scientia reddat,
Quàm si possideas Persarum bellua gazas.
Noli judicio tenebrosi accedere vulgi,
Haud magis atque pecus verum agnoscentis: at ipse
345 Si sapis, haec memori quae dicam mente teneto.
Praeter virtutem non est durabile quicquam.
Divitiae pereunt, species quoque, robur, honores,
Cuncta cadunt: virtus aeterna in tempora durat,
Quam fortuna nequit, nec tollere longa vetustas.
350 Ipse tamen vidi nunquam, & vix credere possum
Vel periisse fame, vel mendicasse disertum:
Quem si fortuna interdum conatur iniqua
Obruere, auxilium virtus festinat: alumnos
Protegit alma suos semper doctrina, diuque
355 Non patitur miseris urgeri casibus: affert
Naufragio tabulam, qua tuti littora possunt
Spumosos inter fluctus attingere nando.
Qui pollet virtute, Arabum deserta, nigrosque
Aethiopas, rigidosque Getas lustrabit, & Indos,
360 Tutus & incolumis. fortunae sola resistit
Virtus, atque illi dubio certamine pugnat.
Nullis est igitur parcendum sumptibus; omnem
Ne dubita, ut virtutem habeas, impendere censum.
At si fortè tibi, valeas quod vendere, nil est,
365 Esto bonus saltem, si non potes esse peritus.

Cum

Cum doctis versare libens; (nam discere multa
Sic poteris) nec non avidè quaecunque loquuntur
Ausculta, atque roga interdum: tum caetera divis
Committe, & patiare animo tua fata sereno.
370 Gaudia si sequeris, si te insidiosa voluptas
Implicat, & dulces transmittere lusibus annos
Te juvat, atque ideo dives cupis esse, voluta
Sedulus haec tecum, ratio quae provida dictat.
Nulla voluptate est res pernicisiosior: aufert
375 Consilium, mentemque premit, virtutibus obstat,
Corrumpit mores, vitiorum maxima nutrix,
Debilitat corpus, sensus obtundit: amaro
Fine nocens, homini multorum causa malorum est.
Clarius ista sequens sermo meliusque docebit.
380 Si tamen advertas, habet & sua gaudia pauper,
Nec forsan leviora. magis nam dulcia sunt quae
Rarius eveniunt solatia. credite, longè
Gratior ac longè est jucundior illa voluptas
Quae dilata diu fuit, ardenterque cupita.
385 Sic cibus esurie suavis, requiesque labore,
Sic potus vexante siti, sic frigore flamma,
Frigora sic aestu, sic intermissa diuque
Sustentata Venus grata est magis: omnia demum
Rebus ab oppositis vires contraria sumunt.
390 At locuples tolerare nihil vult, semper abundat.

Deliciis,

Deliciis, adeo ut moveant fastidia saepe,
Et cupiat bulbos, siliquas, olus, allia, sardas,
Solennes epulas & prandia lauta perosus.
Nil adeo dulce est quod non videatur amarum,
395 Et non displiceat, si plus duraverit aequo.
Delectant alterna magis, vetitisque potiri
Dulcius est: sordent quae possunt semper haberi.
Praeterea non res hominem, sed sola voluntas,
Judiciumque animi contentum reddit: amari
400 Est dignum quodcunque placet. quid proderit aegro
Concinnas offerre dapes, cui febris ademit
Gustum? quid vini suavem praebere saporem
Illi qui gaudet puris abstemius undis?
Hic hoedum, ast alius carnes coenare suillas
405 Mavult: hunc cantus juvat, illum ludus: amorque
Omnibus haud idem: hic puerum cupit, ille puellam:
Huic scortum placet, ast illi matrona. beatum
Efficit ergo animus, non res. rationibus istis,
Non minus ac dives, laetatur pauper: ab illo
410 Grandia poscuntur, parvo hic contentus abibit.
Impensa dives majore, ac saepe minore
Laetitia vivit quàm pauper. gratius ovo
Et cicere est vesci, atque famem compescere porro
Nautae aut fossori, quàm regibus & reginis
415 Quicquid terra ferat lauti prandere vel unda.

Dignior

Dignior illa autem jure eſt dicenda voluptas,
Quae nec ſumpta nocet, nec contrădicit honeſto.
Nil tamen eſt melius quàm pauca optare, animumque
Vincere conſilio: ne ſpes te affligat inanis.
420 Qui quod habere nequit deſiderat, excruciatur
Sperando fruſtra, & nequicquam tempora perdit.
Id cupias igitur quod certè poſſit haberi,
Aut nihil: atque animo fraenos impone tenaces:
Aſt opibus quiſquis pollet, vult plura petitque
425 Quàm licet, & parvo contentus vivere neſcit:
Indiget idcirco multis. felicior ille eſt,
Sufficiunt cui pauca ſatis. res ampla ſuperbum,
Riſoremque hominum, contemptoremque deorum,
Inſanum, mollemque facit, virtutis & hoſtem:
430 Nam quis virtutem curat, ſi cenſus abundat?
O bona paupertas, ô nondum cognita divum
Munera, virtutum cuſtos, & amica pudori,
Luxuriae fraenum, vitae tutela! procacem
Fortunam tu ſola potes, ventique furorem
435 Ac pelagi rabiem contemnere: dum vada lintre
Tuta tenes parvo, vicinaque littora ſervas.
Saepius aethereos feriunt vaga fulmina montes,
Et quatit excelſas Boreas rapidiſſimus ornos:
Ima latent ignota malis, humileſque procella
440 Juniperos rarò infeſtat: lentaeque myricae

Stant

Stant inter sylvas immotae, ac pace fruuntur.
Sprevit Anaxagoras, sprevit Democritus, atque
Complures alii (quorum sapientia toti est
Nota orbi) argentum atque aurum, causasque malorum
445 Divitias. quare? nisi quòd non vera putarunt
Esse bona haec, animum quae curis impediunt, &
In mala praecipitant quamplurima. Fabricius quod,
Quod Cato, quod Curius, sanctissima pectora, quondam
Senserunt, non quid vulgus, plebsque inscia dicat,
450 Mente agita, atque tibi propone exempla bonorum.
Nonne olim victor felicia signa Quirinus
Saepe tulit, posito quum sumere consul aratro
Arma jubebatur requiem factura ligoni?
Tum casa parva viros & frugi mensa ferebat.
455 At nunc deliciae, & laqueata palatia molles
Imbellesque edunt foetus, ac lusibus aptos.
Discite mortales tandem, longisque tenebris
Exuite obsessam mentem, sursumque levate
Jam caligantes oculos. quò caeca voluntas
460 Vos ducit, ne ferte gradum. ratione deorum
Naturae similes estis, ratione tenetis
Imperium mundi: ratio vos dirigat ergo,
Non error: finemque animo perpendite rerum.
Sufficiat cibus ille, famem qui sedat: & illa
465 Vestis, quæ corpus velet, frigusque repellat.

Sit sopor ille satis, reficit qui fessa labore
Membra. etenim tribus his opus est, cum corpora nostra
Sint fragili contexta luto. sed talibus uti
Sic licet, ut tanquam medicinæ munere cures
470 Quos tribuit morbos homini natura noverca.
Ast hic luxuriem dapibus complectitur, ille
Vestibus. hanc alius vitam vix sentit, ab arte
Dum fugit, assiduoque premit sua lumina somno.
Felix qui didicit contentus vivere parvo;
475 Nec spem ullam in rebus ponit quas linquere cogit
Parca ferox, tanquam nostri non juris; & aevi
Quàm breve sit spatium reputat; quam frivola demùm
Omnia quae in terris longè latèque creantur;
Qui minor adversis non fit, majorve secundis,
480 Minoisque urnam spernit, Stygiosque furores,
Securus quodcunque ferat fortuna tenere.
Infelix, sensu qui ducitur, atque futuri
Caecus, ceu pecudes, tantùm praesentia cernit;
Qui nescit, quòd, quanto animus praestantior ipso est
485 Corpore, tanto animi pluris sunt munera, quam quae
Ad corpus spectant. Igitur non divitiae sunt
Prima bona. Hae quoniam pro corpore conquiruntur,
Quae possessorem non efficiunt meliorem,
Quis bona summa vocet? multos at saepe videmus
490 Quadrupedum similes, istis qui rebus abundant.

Quantum

Quantum ergo ſatis eſt vitae, nihil amplius opta.
Namque ſupervacuo ſtulti laetantur: acervos
Ingentes fruſtra, fruſtra horrea plena requiris,
Cùm modio cumerave famem propellere poſſis.
495 Cùm tibi ſufficiant cyathi, cur dolia quaeris?
Si te Plutus amat tamen, & tibi Copia ridet,
Divitiasque dedit fatorum ignota voluntas,
Quid facias, operae pretium eſt didiciſſe: tenendo
Ne pejor fias, ne poſſis ſtultus haberi.
500 Dic age nunc quaeſo, quaenam prudentia, quodnam
Conſilium eſt illi, cui ſunt bona multa, ſed ipſis
Inſipiens neſcit quo pacto debeat uti?
Hinc vires perſaepe nocent, damnoſaque forma eſt,
Hac ratione ſuum auctorem facundia perdit,
505 Hac ratione artes aliae compluribus obſunt.
Nodus avaritiae non te conſtringat: ab ipſa
Heu fuge: nam certè nulla eſt hac major Erinnys.
Hanc memorant Acheronte ſatam, per triſtia Ditis
Regna truces agitare faces, centumque colubris
510 Colla veneniferis geſtare minacia: fauces
Humano expleri nunquam potuere cruore:
Semper hiant, aliosque tenent, aliosque requirunt
Ora cibos: nulli parcit, nec templa deorum
Dedecorare timet, malum & inſatiabile monſtrum.
515 Naſcuntur variae hinc peſtes, diſcordia, caedes,

Proditio, rixae, fraudes, jactura pudoris,
Contemptus divûm, perjuria, jurgia, bellum,
Atque aliae plures, quàm dici carmine possint.
Hanc igitur vita: nil quippe nocentius, & nil
520 Quod magis ostendat vile atque ignobile pectus.
Sic mulier, senior, pueri inveniuntur avari:
Sunt etenim imbelles, fragiles, animique pusilli.
Huic alia est vitio labes contraria, sed non
Tam gravis: hanc etiam studeas depellere: nam si
525 Prodigus es, mensam alterius pinguemque culinam
Jejunus frustra aspicies, patrimonia postquam
Absumpta, & nimio fuerint deperdita luxu.
Inter utrumque manet virtus: extrema relinque,
Et cui fas, quantùmque licet, largire: nec ultra
530 Impensam facias quàm sit permissa facultas.
Divitias hic finis habet: prodesse tenemur
Omnibus, at nostris potius. natura creavit
Nos, non ut solum nobis, nostrisque propinquis,
Ast aliis etiam, quum possumus, emolumento
535 Simus. quid quaeso praeclarius, atque deorum
Dignius est solio, auxilium quàm ferre ruenti,
Tradere pauperibus victum, miserisque mederi?
Sic nos turba colit, sic famam acquirimus: atque
Ad superos multi per talia facta volarunt.
540 Naturae humanae nil aptius, & nihil ipso

Dignius

Dignius est homine, ut perhibet schola docta sophorum,
Quàm prodesse homini, & socio succurrere lapso.
At nunc, ô mores! ô tristia tempora! prorsus
Extincta est pietas: nulli largitur avarus
545 Dives, cùm teneat quae tradere plurima possit;
Nulliusque ipsum miseret: sunt ferrea cunctis
Corda. quis exigua mendici nunc stipe casum
Solatur? lacrymas rident, miserosque precantes.
Si qua tamen donant, dant scurris, dantque cynaedis,
550 Dant lenis potius, dant scortis callipareis.
Nemo dabit vati: Musae spernuntur ubique.
Calculus huic loculos, vel tessera reddit inanes:
Ille autem pictis ludit patrimonia chartis.
Nonne hoc turpe magis nummos absumere pacto,
555 Unde nec ullus honos, nec gratia quaeritur ulla?
Mens oblita Dei, vitiorumque oblita coeno,
Sicne licet fieri? nonne olim nudus ab alvo
Existi, & nudus terrae es rediturus in alvum?
O demens, non haec tua sunt: sed Juppiter harum
560 Est dominus rerum, tu dispensator & hospes.
Non res, sed nobis rerum conceditur usus.
At postquam vetus ille Charon te vexerit ultra
Quam trepidant superi falso jurare paludem,
Hîc miser, hîc aliis haeredibus ista relinques.
565 Ergo his utendum est rectè, dum stamina Parcae

Noſtra trahunt, nobis ſumendo, aliosque juvando.
Jam patet ex dictis, an ſint bona ſumma putandae
Divitiae. mea cymba redi, ſatis ardua ponti
Navimus: ecce auſter pluvias jam cogere nubes
570 Incipit: ecce undas Typhones in aëra portant
Abſorptas pelago: unde ingens promittitur imber.
Amplius hic tutum non eſt (mihi crede) morari.
Heu metuo fidum malè puppibus Oriona:
Dum licet, in portum tendamus: nubila clarum
575 Reddiderint ubi pulſa diem, revocabit ab alto
Nos Triton ſcopulo, atque iterum tentabimus aequor.

SYNOPSIS LIBRI III.

Quemadmodum libro ſecundo non in divitiis, ſic in hoc tertio, nec in voluptate ſummum bonum poſſe inveniri docet. Nam ſub perſona Epicuri dogma ejus de voluptate & ſummo bono proponitur; objectionesque de virtutis & vitiorum poſt mortem praemio ac poena, ſecundum Epicureorum ſententiam, negando animae immortalitatem, removentur verius quam ſolvuntur. ab Epicuro deinde per viam latam autor in conſpectum palatii Pluti, & inde in ſilvam amoeniſſimam inducitur: ubi Voluptatem cum Venere & Cupidine ad dextram, Gulâ verò ad ſiniſtram, omnique luxuriantium Choro oſtendit. Sed quum non longè à turba illa abeſſet, occurrit illi Virtus, quae, quam Deceptoria ſit Voluptatis facies, omneſque ejus fallacias & artes exponit, monetque ut animae adjectibus inmoderatis frenum rationis imponat. ad voluptatis partes interim transfugerat Epicurus, & Arete ab Iride monita de hominum criminibus ad auras avolat.

GEMINI.

LUtea quadrijugo curru ſurrexerat Eos,
Aſtraque cedebant evaneſcentia coelo:
Jam diviſus erat Titan, mediumque videbant
Antipodes, medium noſter monſtrabat horizon:
5 Mirabar quisnam mediis de fluctibus ignis
Exit inextinctus? certè haec contraria ſeſe
Mutuò corrumpunt: quin ſol extinguitur undis?
Igneus aut igitur non eſt, aut tingier ipſum
Oceano vulgus mentitur. talia mecum
10 Volvebam, gradior dum propter littora ſolus:

 Obvius

Obvius ecce senex quidam mihi venit, acerno
Innixus baculo, nitidoque indutus amictu,
Cana tenus medio pendebat pectore barba,
Pulchra cutis, laeta & facies, varioque colore
15 Florea candentes decorabant serta capillos.
Comminus ut dedimus citroque ultroque salutem:
Quò pergam, qui sim, quo dicar nomine, quaerit.
Respondi, atque eadem pudibunda voce rogavi.
At postquam proprium nomen mihi reddidit (ipse
20 Namque Epicurus erat) stupui: ceu rusticus, agrum
Qui fodiens reperit latitantem obscurius arcam.
Atque ego tunc: Venerande senex, sic numina semper
Cuncta tuis faveant votis, sapientia quando
Mira tuis habitat fibris, nisi falsa loquuntur
25 (Ut plerumque solent) homines, praecepta salutis
Da precor, & juvenem prudentibus instrue dictis,
Dummodo non te aliò graviora negotia ducant.
Ille autem contra: Me nulla negotia ducunt;
Sed quoniam vito curas, fugioque laborem,
30 Huc soleo vacuus crebro adventare, legoque
Per prata haec varios capiti gestamina flores.
Unde libens & promptus agam quodcunque petisti.
Quippe loqui senibus res est gratissima cunctis.
At ne nostra aliquis disturbet verba viator,
35 Hinc divertamus, densaque sub ilicis umbra,

Juxta

Juxta illas quas cernis aquas, residebimus ambo.
Ivimus, & placida sic tandem voce profatur:
Nimirum huc aliquod, juvenis, te numen adegit,
Ut discas hodie quae sit Sapientia. namque,
40 O superi, quanta rerum caligine totum
Immersum est mortale genus? simulacra videre
Mille ac mille hominum facile est: sed rarus ubique
Verus homo: ut possit non falso nomine dici
Mundus stultorum cavea, errorumque taberna.
45 Quare adhibe puram nostris sermonibus aurem,
Pellere si quaeris miseras à mente tenebras.
Principio, verum atque bonum cognoscere oportet
Perspicua ratione quidem, atque examine recto:
Hinc scatet, hinc magnos ducit sapientia rivos.
50 At paucis hoc scire datum est. nam maxima turba
Divitias summum esse bonum, pars altera honores,
Diversi diversa putant: mihi sola Voluptas
Optima cunctarum rerum censetur: & istud
(Ni fallor) vera poterit ratione probari.
55 Omnium enim est finis rerum, atque novissima meta,
Ad quam sic hominum facta omnia disponuntur,
Spicula ut in certum signum mittuntur ab arcu.
Nam quis tellurem rastris, quis Nerea tonsis,
Aut quis Gradivum validis tentaverit armis,
60 Denique virtutem quisnam quaesiverit ullam,

Si non hunc praesens movet, aut sperata voluptas?
Nempe haec principium, medium, finisque laborum est.
Quod magis ut pateat, quae dicam attentius audi.
Omne opus ob finem, ratio nisi desit agenti,
65 Sumitur: hic specie prior est in mente, movetque
Artificem, sed re post facta novissimus exit.
Finis item bonus est, igitur placet: atque voluntas
Hunc sibi ut acquirat, primis mediisque libenter
Partibus incumbit: sic delectatur, amoenus
70 Sic labor efficitur: causa est ergo ipsa voluptas.
Quippe aliud non est quàm delectatio quaedam.
Sed quia non facile est rudibus, ratione doceri,
Tentabo exemplis melius recludere verum.
Cur fodit, atque gravi sulcum deducit aratro
75 Agricolae callosa manus? non Sirius aestu
Terrificat, non bruma gelu. cur navita ponti
Insanam rabiem, syrtes, scopulosque minaces
Non timet, admoti spernens confinia leti,
Velivola fretus pinu? cur praelia miles
80 Insequitur, gaudetque ferox, ubi classica Martem
Saeva canunt, acuitque animos hinnitus equorum?
Cur juvat assiduis alium pallescere chartis,
Et varios versare libros noctesque diesque?
Nempe ut post longos lucrum vel fama labores
85 Jucundum efficiat. nam si non ipsa placeret

Utilitas

Utilitas & honos, virtus artesque perirent.
Eſt finis per ſe dulcis: primordia verò
Cum mediis propter finem. nil denique refert,
Turpia, vel potius cuncta haec videantur honeſta.
90 Nam veluti exultat laſcivus turpibus, ipſa
Sic virtute bonus placidiſſima gaudia ſentit.
Ergo voluptatem propter tandem omnia fiunt,
Vel mala declinent homines, vel commoda quaerant,
Vel laudanda gerant, vel non laudanda ſequantur.
95 Hac etiam ſola ſuperi mercede fruuntur:
Utile namque illis non convenit, indigeant cùm
Nullarum rerum. ſed dices forſan, honeſtis
Numina plena bonis. quid tum? ſi talia laetos
Non faciunt divos? tanquam ſi lignea gemmis
100 Nobilibus, fulvoque ornes ſimulacra metallo.
Adde aliud: quoties perfecta eſt cauſa, neceſſe eſt
Inde parem effectum procedere. vis igitur quum
Quaeque animae benè diſpoſita eſt, atque optimà ſervat
Objecta, eſſe bonum ſummum nemo hercle negabit
105 Qui ſapiat: verùm tali de fonte voluptas
Cogitur effluere. auditus ſic laetificatur
Harmonia numeris contexta dulciter aptis:
Sic forma egregia viſus: ſic naſus odore
Mirifico: hoc ipſum reliquis de partibus ajo.
110 Quid, quòd cuncta Venus terris animalia gignit,

Atque eadem (nisi vera neges) est summa voluptas?
Praeterea, labor atque dolor mala maxima cum sint,
Atque voluptati contraria, jure voluptas
Esse bonum summum censebitur. oppositorum
115 Opposita est etenim ratio. proinde omnia quaerunt
Naturae instinctu quae sunt jucunda, caventque
Tristia. quis verò naturam fallere credat?
Est summum ergo bonum, quod amant animalia quaeque.
Sed quid amant, vel quid nisi dulcia gaudia quaerunt?
120 Multi autem dicunt: virtutem acquirere oportet
Sudando, algendo, dum vivimus: atque voluptas
Est fugienda: frui tamen hac post fata licebit:
Gaudia quippe Deus justis aeterna paravit.
Nil rationis habet vox haec, prorsusque videtur
125 Irrita. namque animas post funera vivere, perque
Tartareos volitare lacus, & pendere dignas
Pro meritis poenas, vel sumere praemia facti,
Credere quis debet, nisi cui mens integra non est?
Haec sunt, ô miseri, vatum commenta furentum,
130 Mos quibus est semper varias effingere nugas,
Ut stolidas dictis delectent talibus aures.
Finxerunt Stygii pallentia regna tyranni,
In quibus est Phlegethon, flammis crepitantibus ardens,
Tergeminus canis, & pictis armata colubris
135 Tisiphone, extensi per jugera longa Gigantes,

Et

Et ſine luce umbrae, & vaſti non ulla cremantes
Ligna foci: riget hic hiemis ſine tempore frigus,
Roboreque ex nullo gemit hic compacta phaſelus,
Dum ſenior nimias transvectat portitor umbras:
140 Aeolides ſaxo cruciantur, Tantalus unda:
Vaſa maritinecae geſtant rimoſa ſorores,
E quibus unda fluit vano repetenda labore.
Plura etiam, quae nec pueris credenda videntur,
Talibus in regnis cecinerunt eſſe poëtae.
145 O dii, quàm magna eſt penuria mentis ubique!
In nugas quàm prona via eſt! quid creditis iſta,
Inſani, quae nec poſſunt ratione probari
Ulla, nec ſenſu agnoſci? quid vana timetis?
Qui facilis credit, facilis quoque fallitur idem.
150 Lucra ſacerdotum ſunt haec, artesque doloſae.
Aſt ubi vita ſemel tenues defecit in auras,
Nil ſumus, ut nondum geniti nil prorſus eramus.
O nimium infirma & fragilis, nimiumque ſuperba
Atque audax natura hominum, quo freta perennem
155 Stulta tibi vitam promittis? deſine velle,
Cùm ſis vile lutum, aetatem ſperare deorum.
Quaelibet orta cadunt, & finem coepta videbunt.
Ingentes urbes populosque, ingentia regna,
Supremos montes, & maxima flumina tandem
160 Aufert longa dies: at tu, viliſſime pulvis,

Semper

Semper eris? tanta eſt modicae fiducia mentis?
Nempe laboramus fruſtra, virtutis amore,
Somnia ſperando, & vanas fingendo Chimaeras.
Stulti ſunt qui pro certis incerta ſequuntur,
165 Et qui pro dubiis quae ſunt manifeſta relinquunt.
Dulcia ſed remanent longaevae praemia famae.
Hoc certè nil eſt, cùm tu poſt funera nil ſis.
Fama quid eſt, ſi nil delectat fama ſepultos?
Quid lapis, aut ſtipes, laudum praeconia curant?
170 Si non laetaris vivens, laetabere nunquam.
Proinde aetas donec brevis haec incertaque durat,
Gaudebit quicunque ſapit pro viribus: & non
Frangetur quoties fortunae urgebitur ira:
Dulce autem quaeret, ſi quid continget amari.
175 Ergo ne longis teneam te ambagibus ultra,
O juvenis, dum fata ſinunt, te vivere laetum
Hortamur, quantumque potes lugubria pelle.
Talia barbati poſtquam mihi verba magiſtri
Haud parvam fecere fidem: Pater optime, dixi,
180 Pro tantis nequeo dignas tibi reddere grates
Officiis: verum donec ſpirare licebit,
Debebo, ac memori ſervabo haec pectore dicta.
Scrupulus aſt unus reſtat. nam diſcere oportet
Non ſolum quid agas, ſed quae via detur agendi.
185 Ergo voluptatem doceas quo acquirere pacto

Poſſim,

Possim; quà sit iter, per quod tendatur ad illam.
Tum senior: brevis, & lata, & declivis eunti
Est via: non procul hinc habitat regina Voluptas,
Quae si fortè tibi cordi est, vestigia nostra
190 Jam sequere, hac per me poteris gaudere reperta.
Portio siderei nondum transmiserat orbis
De tribus una diem, nisu quum surgit anhelo
Grandaevus sapiens: quo praecedente sequebar
Ponè simul, gradiens per devia comminus ibam.
195 Progressisque parum moles oblata palati
Eximia est, scitorque ducem: sublimis, & auro
Tam preciosa domus quo possessore tenetur?
Plutus, ait, tenet hanc, indutusque arma satelles
Servat iter, prohibetque ultrâ transire volentes,
200 Ni prius hunc adeant & blando munere placent.
Ipse autem celsa residet, quam cernis, in arce.
Tres tantùm natae thalamo versantur eodem,
Quarum si quaeris cognoscere nomina, dicam:
Sordida Luxuries, tumidisque Superbia buccis,
205 Nec non audaci stolida Ignorantia vultu.
Tunc ego, Quis, dixi, dominum nos ducet ad istum?
Tres illi ancillae sunt, per quas ire licebit,
Respondit senior, Sors, Fraus, Usura: patebit
Cuilibet ingressus facilis, ducentibus istis.
210 Dona mihi non sunt, inquam, quae tradere possim:

Nec

Nec tutum ancillis confidere talibus: ergo
Monſtra aliam mihi quaeſo viam. tunc reddidit ille:
Eſt alia, eſt, per quam, ſi vis, tranſibimus. Eja
Duc, inquam. & pariter digreſſi, tendimus imam
215 In vallem, praebebat iter qua ſemita nobis
Scrupea, & incultis homini vix pervia dumis.
Hic Paupertatis pergendo offendimus aedes
Exiguas, lacero pendentes culmine: praeter
Ivimus, & vaſtum nemus è regione videmus.
220 Haec, quam proceris ferientem ſidera cernis
Arboribus, ſylva, eſt (inquit dux) inclyta ſedes
Reginae, per quam nobis licet eſſe beatis.
Sed facie & manibus lotis accedere oportet:
Quaque potes, totum te orna, vultumque ſerena.
225 Nam Dea nec ſordes, nec vult admittere curas.
Parvus erat veniens per levia ſaxa deorſum
Rivulus, & blando ſuadebat murmure ſomnos:
Hic faciem lavi, atque manus, rigidosque capillos
Pectine compoſui, totoque in corpore veſtes
230 Aptavi, atque leves pepulerunt ſeria ludi.
Sic hilaris gradior. jam quantum funda retorto
Verbere ferre poteſt, jactu non amplius uno,
Emiſſum lapidem, diſtabat ſylva: canentum
Suave melos volucrum, ſuaves ſentimus odores,
235 Quorum illic magna apparebat copia florum.

Tale nemus non mollis Arabs, Panchaia quamvis
Thura ferat passim, vidit: non Indus Eous,
Non Scytha laurifero spectabilis undique ramo,
Non demum coeli qui pondera sustinet Atlas:
240 Illa licet Satyri teneant loca, quos Nympharum
Urit amor Dryadum, & choreas per gramina ducant.
Dulcibus & nitidis undis, cursuque silenti
Ibat circum amnis, quantum transcendere saltu
Posset venantum fugiens convicia cervus,
245 Tantum distabant ripae: sed plurima claro
Squammigeri pecoris ludebant agmina fundo.
Ultima cingebant sylvae quasi moenia pulchro
Ordine dispositae, & superantes nubila pinus:
Pinus quae duro clauserunt cortice quondam
250 Dilectum Cybelae juvenem. Phoebea cupressus
Juxta aderat, paribusque comis surgebat in altum:
Non illic deerat quercus, non esculus, ilex,
Robur, acer, platanus, suber, nux, arbutus, alnus,
Orni, castaneae, coryli, piceae, tiliaeque,
255 Palma, abies, myrtus, veterumque obsonia fagus,
Aurea Saturno fluerent quum secula rege:
Non vitis, ficus, malusque, & amica Priapo
Lotos: non hederae, & vatum gestamina lauri,
Morus, & Alcidae gratissima populus arbor:
260 Non pirus, atque salix, prunusque & pallida buxus,

Mespilus,

Mefpilus, atque olea, & cerafus, non forbus & ulmus,
Et filiqua, & primos quae monftrat amygdala flores.
Quid memorem cedrum, atque ebenum, menfisque petitam
Materiam citrum, cui cedere creditur aurum?
265 Quidve alias plures? quarum fi nomina tentes
Dicere, Marmaricas citius numerabis arenas.
Ingredimur, qua pons ripam jungebat utramque:
Intus erant fpatiis amplis, vifuque decoris,
Huc illuc longo tendentia compita tractu,
270 Purpureae niveaeque rofae, pictique hyacinthi,
Narciffi, & violae, & vaccinia mifta liguftris,
Liliaque, & longum vivens amaranthus in aevum,
Puniceis foliis, nec non caryophilus albis,
Balfamaque, & cafiae, & cofti, myrrhaeque, crocique,
275 Mentha, thymum, thymbra, & bene olentis amaracus horti
Deliciae, Idaliis oritur quae plurima fylvis:
Hinc atque hinc fuaves fpirabant undique odores:
Mille avium fpecies implebant murmure fylvam,
Et liquidum vario feriebant aethera cantu.
280 Conjugis infandum Progne deflebat amorem,
Fortunamque fuam atque Ithyli Philomela gemebat,
Pfittacus humanas operofo gutture voces
Reddebat, tenuesque fonos variabat Acanthis.
Jugis aquae rivi nitidis de fontibus inter
285 Manabant flores, & gramina laeta rigabant.

Non

Non Maſſyla illic degebat bellua, nec vox
Sacrilegi eſt illic audita Lycaonis unquam,
Non aper, aut urſus, non velociſſima tigris
Prorſus erant, trifidis nec triſtia ſibila linguis
290 Talia ſpargebant tumidi per rura ceraſtae.
Denique non illic niſi blanda & amantia pacis,
Auriti lepores, cervi, damae, capreaeque.
Et quanquam ver ſemper erat, dulciſſima ibidem
Poma tamen deerant (dictu mirabile) nunquam.
295 Pene polum medium lampas Phoebea tenebat,
Quum locus eſt viſus nobis, ubi Diva manebat.
Campus erat nemore in medio ſpatioſus, & herbis
Plenus odoriferis: nulla illic creverat arbos.
Circum aderant menſae egregiae, dapibusque refertae,
300 Qualibus accubuit Capuae Dux luſcus, & ipſi,
Accubuere olim qui Ancilia ſacra gerebant.
Tunc Senior: jam tempus adeſt, potemus, & eſca
Inſtauremus (ait) vires. nam ſobrius ire
Ad Divam, vel jejunus prohibetur: & omnes,
305 Huc quotquot veniunt, impune abſumere poſſunt
Gratisque has epulas. Dea ſic vult. cumque comeſae
Deficiunt, famulae reparant, renovantque ſapores.
Veſcimur, atque mero madidi vix ſurgimus, & pes
Figebat dubios titubanti poplite greſſus.
310 Tum magis optamus reginam accedere ad ipſam:

Quam medio in campo ſpatiantem maxima turba
Ponè ſequebatur, juvenes, pueri, atque puellae,
Maturique ſenes, at non matura gerentes.
Illius ad dextram mulier pulcherrima ſecum
315 Ibat, habens puerum, cujus pendebat ab armo
Feralis pharetra, & diris metuenda ſagittis.
Caecus erat, nudusque, & verſicoloribus alis:
Arcum geſtabat manibus, nervumque trahebat:
Quamquam oculis captus, certis tamen ićtibus omnes
320 Figebat puer ille ferox, praecordia pulſans,
Atque iterum facto remeabat vulnere telum.
Jamque illum penitus populum miſiſſet ad umbras,
Foemina ni quaedam tales miſerata ruinas
Auxilium miſeris mira pietate tuliſſet.
325 Namque ubi cujusquam per ſaucia pectora ferrum
Viderat intraſſe, & tepidum emanare cruorem,
Accurrens, pariterque ſalubria pocula praebens,
Servabat vitam: ſed vulnera dira manebant.
Reginae ad laevam mulier ſtans altera habebat
330 Semper in ore cibos: manibusque & veſtibus unctis
Sordida curabat ſolius gaudia ventris,
Grandiaque inverſo ſiccabat pocula fundo.
Haerebat puer huic alter, qui vertice nutans,
Connivensque oculis, vigilare nec ipſe valebat,
335 Nec vigilare ipſam dapibus vinoque gravatam

Neſcio

Nescio quo saepe aspergens humore finebat.
Rauca Cyteriaco resonabat tibia buxo
Illic: ast alii citharas & plectra movebant.
Orpheus Eurydicen serpentis dente peremptam,
340 Immitesque Erebi leges, cassumque laborem
Deflebat, secumque feras & saxa trahebat.
Carmina delphinis miranda canebat Arion,
Navigium infelix referens, nautasque dolosos.
Oedipodionias iterum consurgere Thebas
345 Nobilis Amphion cantu fidibusque jubebat.
Turba sequebatur saltando caetera, cujus
Lumina caligo quaedam satis atra premebat,
Et cujusque caput nebulae circumvolitabant:
Inter quos unum vidi, novique: tabellam
350 Quippe manu scriptam per talia verba tenebat;
Sardanapalus ego, Assyrio diademate quondam
Inclytus, haec habeo quaecunque famelicus edi,
Et quaecunque hausi suadente libidine: donec
Vivitis, ô miseri, quid gaudia postergatis?
355 Heu mihi! post mortem nulla est speranda voluptas,
Discite ab exemplo, mortales, discite nostro.
Post omnes, extrema acie duo monstra subibant:
Quorum unum variis linguis foedabat euntes;
Ast aliud semper stimulis vexabat acutis.
360 Quapropter dulces lusus turbabat amaror.

Usque adeo nobis aeterni regia coeli
Invidet, atque malis hominum gaudere videtur:
Usque adeo votis contraria numina nostris.
Cumque tot adversis aevo fugiente premamur,
365 Laetitiae vix hora datur, vix hora quietis.
Et, si qua est, brevis est, & non sincera voluptas.
O vita, exilium merito dicenda, quid ipsos
Damna juvant adeo superos mortalia? quare
Malunt nos tristes potius, quàm vivere laetos?
370 Unde in nos odii tanti manavit origo?
Vince Deos, animo patienti adversa ferendo.
Haud multo spatio jam turba aberamus ab illa,
Quum subito, à dextra nemoris, matrona venusto
Corpore, virgineo vultu, incessuque severo,
375 (Qualis in aetherea Jovis uxor creditur aula,
Quum medios inter graditur pulcherrima Divos)
Occurrit nobis, crines lacerata sinusque,
Et moesta, & vili quamvis circumdata panno,
Non spernenda tamen; roseoque haec edidit ore:
380 Quo ruitis, miseri? quo vos insania ducit?
Sistite, neu faciles in damnum currite vestrum:
Et quaecunque loquar vobis, audite parumper.
Sistimus, atque ejus dictis intendimus aures.
Principio, non est, ut forsan creditis (inquit)
385 Haec Dea, nec prorsus Divum de sanguine creta,

Ad quam nunc itis, cujus vos jungere castris,
O caeci, cupitis, sed dira & pessima Erinnys,
Incautos blanda semper sub imagine ludens,
Promittensque favos, aloen infida ministrat.
390 Neu vos decipiat, facies quod pulchra, quod extra
Tota nitet gemmis atque auro: namque sub ipsa
Nescitis, quàm sit turpis, quàm sordida, veste.
Intus mille latent mendae, perditque clientes
Ipsa suos, falsa captos dulcedine: sicut
395 Perduntur pisces, quos fallit arundine longa
Piscator, dum littoreas demittit in undas
Fila sedens scopulo, atque hamos tenet esca latentes:
Illi concurrunt avidi, rapiuntque tenaces
Ore cibos, sed mox haerent, ac fila sequuntur.
400 Non tantum Libycae Syrtes, vel tecta nefandi
Antiphatae, vel Scylla vorax, vel saeva Charybdis,
Vel quodcunque aliud, quantum est fugienda Voluptas.
Eheu, quas infert mortalibus ista ruinas!
Quot claros alioqui homines, quot regna, quot urbes
405 Perdidit haec? sed ne multis vos ipsa fatigem
Exemplis, unum sat erit notumque referre.
Quis fuit Alcida major? quis tanta peregit?
Nam geminos infans suffocavisse chelydros
Dicitur exiguis elidens guttura palmis:
410 Ipse Molorchaeum fertur superasse leonem:

Extinxiſſe caput ſemper creſcentis echidnae:
Hic domuit cervam aeripedem, taurumque ferocem
Expulit, & valido volucres Symphalidas arcu:
Fregit Threicii praeſepia dira tyranni:
415 Fregit & hic, Acheloë, tibi de cornibus unum:
Heſperidas pomis, bobus ſpoliavit Iberum:
Infernas adiit ſedes, triplicemque retraxit
Inde canem, ſpumis inſana aconita ferentem:
Ejusdemque manu Erymanthius occubuit ſus:
420 Senſit & Antaeus ſublatus in aëra vires
Herculeas, raptorque boum Vulcania proles.
Hic demum feſſo potuit ſuccurrere Atlanti,
Grandibus aſtra tenens humeris, axemque labantem.
Attamen (ô fallax, ô pernicioſa Voluptas!)
425 Imperioſa tulit Gygeae juſſa puellae.
Et qui non timuit torvam cum Dite Megaeram,
Tartareumque gelu, & flammas Phlegethontis, & ipſum
Porthmea, terrifico aſpectu, hirſutisque capillis,
Saepe minas tenerae demens expavit amicae,
430 Pro clypeoque colum geſſit, pro caſſide mitram.
Quaeque prius clavam ingentem vibrare ſolebat,
Foemineo ritu torquebat dextera fuſum,
Et calathis dominae referebat penſa peracta,
Dum metuit ſcuticam, muliebri indutus amictu.
435 Amphitryoniade, quis te furor obcaecavit?

Utque Ithaci ſocios mutaſſe veneſica Circe
In porcos fertur, texiſſeque corpora ſetis,
Non ſecus iſta ſuos mutat regina clientes,
(Si debet regina magis quàm ſerva vocari)
440 Namque manu pateram, quae dulci plena veneno eſt,
Porrigit his, de qua ſi quis bibit, illico fiet
Vel leo, vel ſpumoſus aper, vel tardigradus bos,
Aut canis, aut pavido peſtis lupus improba ovili:
Aſt alias alii coguntur inire figuras.
445 Pauci ex hoc populo letalia pocula vitant.
Vos eadem quoque fata manent, ſi fortè velitis
Iſtius vexilla ſequi meretricis iniquae.
Quare vos moneo, crudelia retia cauti,
Dum licet, aufugite, atque animum fraenate lupatis
450 Praecipitem, occultos laqueos advertite, ne vos
Haud aliter fallat, quàm fallit aranea muſcam,
Dum tenuem texit telam, latitatque deorſum
Anguſto in thalamo: ſed ſi cognoverit hoſtem
Delapſum in caſſes, quamprimum accurrit, & arctis
455 Stridentem involvit laqueis, & ſtamina circum
Cruribus aſſiduis glomerat, roſtroque peremptum
Perforat, & ſugit fuſum per membra cruorem.
Demens, heu nimium demens! qui, cum ſimilis Diis
Eſſe queat ratione utens, veſtigia mavult
460 Sectari pecudum, Veneri, Venerisque ſodali

Ventri indulgendo, & turpiſſima quaeque ſequendo.
Talia non potuit patienter ferre meus Dux:
Namque pudore gemens, ſtomachoque iratus amaro,
Neſcio quid ſecum ſecreto murmure rodens,
465 Terga dedit, notumque tripes properavit in agmen.
Tunc Arete: (hoc etenim nomen ſibi dixerat eſſe)
Ne cures, inquit, fugiat ſine. noctua Phoebi
Non patitur radios, gelidis aſſueta tenebris.
Utque aeger longa vexatus febre recuſat
470 Optima, quae amiſſam valeant ſibi ferre ſalutem,
Deteriora petens propriae contraria vitae;
Sic ſtulti verum fugiunt, & falſa ſequuntur.
At tu, ſi qua tui cura eſt tibi, ne retrahas te
A noſtris monitis, quae ut promptius accipias, hinc
475 Mecum digredere. haec etenim ſpectacula mentem
Perturbant, ſtrepitusque attentas impedit aures.
Tunc me dextrorſum ducit, pariterque ſub umbra
Semotae lauri concedimus, atque ita fatur:
Ille opifex coeli & terrae, pelagique tumentis,
480 Ut reliquos primo adverſos ire impulit orbes,
Sic adverſari affectus voluit rationi
Complures, ne ſola ſua torpeſceret aula
Mens; namque, ut ſonipes calcaribus, & ſtimulo bos
Urgentur, ſumuntque magis per vulnera vires,
485 Sic mentem affectus acuunt, creſcitque premendo

Qui

Qui si non essent, prorsus tabesceret, & nil
Egregium faceret: ceu navis in aequore torpet,
Ni remi impellant, vel habentes carbasa venti.
Proinde errant quidam, dicentes, quod sapienti
490 Haud unquam licet hos animi sentire tumultus.
Hi differre hominem signato à marmore nolunt,
Et delirantes prorsus verba irrita fundunt.
Nam tales homini motus natura dedisset
Frustra: quod dictu absurdum est. uti ergo licebit
495 Ipsis legitimè, norma rationis & arte.
Hos, inquam, motus validis moderatur habenis,
Et regit, ut praeclarus eques, nec vincitur illis
Is, cuicunque dedit verum sapientia nomen.
Sed pauci norunt medium reperire, modumque
500 Servare: idcirco tollunt hi prorsus, at illi
Prorsus amant: unde hos error conturbat & illos:
Nam Divi sola vivunt ratione: sed ipsae
Duntaxat sensu pecudes ornantur: utroque
Mortales: utroque igitur gaudere jubentur:
505 At ratione magis: namque haec praestantior est pars,
Et summi cognata poli, quae ducit in altum
Semper: at in praeceps sensus trahit, & deliros
Efficit; idcirco minus huic servire licebit;
Quamvis hunc (ô caeca hominum natura!) sequantur
510 Pene omnes, paucique adeo ratione regantur.

Propterea innumeros media modo ludere fylva
Vidimus: atque illuc ftulto ductore meabas,
Noftra retraxiffet nifi te vox. nonne timebas
Illa duo, à tergo quae furtim monftra fubibant?
515 Noftin' quae fint haec? Dolor atque Infamia. quare
Non interdico prorfus, nec talia prorfus
Gaudia concedo à folo manantia fenfu:
Sed fint rara, ulli non adverfantia recto,
Propter quae nunquam fas eft dimittere honeftum.
520 Atqui opus eft fraenis: & clam fumenda, nocebunt
Sumpta palam. quoniam livor non deerit iniquus,
Dulcibus & lactis qui fel confundat amarum.
Quoque minus fefe quisquam his involvit, eo fit
Dignior, ac propiùs fuperos accedit ad ipfos.
525 Qui magis haec fequitur, minus eft laudabilis, & fe
Deprimit, & mutis animalibus inferit. obfunt
Haec eadem, fi fint ufu repetita frequenti,
Et mentem impediunt, & dira pericula gignunt.
Non femper tamen effe poteft intenta feveris
530 Mens: quippe eft homini fragilis natura: neceffe eft
Seria poft aliquam tandem captare quietem, &
Montibus à fummis valles defcendere ad imas:
Haud aliter quàm, quum dimittere fulmina terris
Vult pater omnipotens, exofus crimina mundi,
535 Fert aquila exactum Sicula fornace trifulcum

Aut

Aut roſtro aut pedibus telum, poſtquam alta polorum
Culmina conſcendit, miratur clara pyropis
Moenia coelicolum, atque aliis ſplendentia gemmis,
Et ſtupet auratas aedes, ſtellisque micantes,
540 Aſpicit & ſolido factas adamante columnas,
Et conſtructa videt laquearia dentibus Indis;
Miratur latos campos, lucemque perennem,
Deliciasque Deum, quales nec lingua referre,
Ulla nec humanum pectus comprendere poſſet.
545 Illa volans nunc huc, nunc illuc, ludere geſtit
Aethera per liquidum, & blandis ſeſe objicit auris,
Et jam dediſcit terras, nidosque relictos,
Uſque adeo jucunda illi ſunt regna Tonantis.
Sed poſtquam, ſtimulante fame, jejunia vires
550 Hauſerunt, & nulla inſunt alimenta calori,
Quae modo laudabat, contemnit ſidera, ab alto
Devehitur, & quas nuper contempſerat omni
Conatu repetit terras, eſcamque requirit.
Tunc ego qui preſſa jamdudum voce tacebam,
555 Rumpere feſtinans tam longa ſilentia, tandem
Hiſcere non timui, atque interpellare loquentem,
Et dixi: Quoniam ſol jam declinat ad axem
Heſperium, properatque diem demergere ponto,
Ante precor quàm lux penitus decedat, & umbrae
560 Adveniant, mihi ne paucis aperire recuſes,

O

O Dea (nam certè Dea, non matrona videris)
Nomine quo mulier, quam dextra, quamque finiſtra
Reginae ſtantem vidi, puerique vocentur
Ipſarum. dictis reſpondit talibus: Eja,
565 Ne dubita, per me (brevitas niſi temporis obſtet)
Quae cupis agnoſces: nam non indigna petiſti:
Incipiamque ab ea, lateri quae proxima laevo eſt.
Hanc igitur ſcito eſſe Gulam, cui ſemper edendi
Eſt animus, nocte, atque die, ſtudiumque bibendi,
570 Quam plerique Deam credunt, & prorſus adorant,
Libantes laeti pateris ardentia vina,
Lautaque veſcentes plenis obſonia menſis,
Et ſummum eſſe bonum ſervire huic rentur. at errant
Haud dubiè: namque hac nil eſt obſcoenius, & nil
575 Quod naturae hominis magis adverſetur, & obſit.
Caetera enim tantum ut vivant animalia, fecit
Jupiter: aſt hominem, ut vivendo intelligat, & ſe,
Cognitione aliis praeſtando, coelicolarum
Efficiat ſimilem, & vaſto dominetur in orbe.
580 At quicunque Gulae indulgent, & gaudia ventris
Sectantur, fiunt hebetes, fumoque ciborum
(Haud ſecus ac nebula ſol) offuſcatur eorum
Ingenium, & nequeunt veri ſpectare nitorem.
Praecipuè quoties ſtomacho ferventia vina
585 Obtundunt, caecaque premunt caligine mentem:

Nec

Nec ſtudiis ſaturo poſſunt incumbere ventre.
Unde fit ut minimum ſapiant, finemque relinquant,
Propter quem terris illos natura locavit:
Nec plus cognoſcant, quam grex oviumve, boumve:
590 Immo etiam quandoque minus, cum vina cerebrum
Confundunt, geminasque putant ardere lucernas,
Et menſa & paries ſeſe motare videntur.
O foeda ebrietas, animi letum! ô vitiorum
Nutrix ac ſcelerum! quid non mortalia cogis
595 Pectora? quid per te non audent? jurgia, lites,
Proelia dira moves, & gaudes ſanguine fuſo:
Per te occulta patent: animum linguamque reſolvis:
Te fugiunt metus atque pudor. Vitate pudendam
Hanc peſtem, ô miſeri, quae vos facit eſſe furentes,
600 Nec minus inſanos reddit, quàm mater Oreſtem.
Sordidior quae res, quae bellua vilior eſt quàm
Ebrius? hic epulas, quas non multo ante voravit,
Evomit, atque mero putet: tremit ille, caditque
Saepè caput frangens, oculosve, aut crura: loquendo
605 Balbutit, nec habent ullum verba edita ſenſum.
Multa facit, multa & dicit, quae mox, ubi nubes
Diſcuſſa eſt, rediitque jubar, damnantur ab ipſo
Auctore: unde rubet factis, infectaque vellet.
Rex Macedum quondam proles generoſa Philippi,
610 Ebrius in menſa (ut fama eſt) perdebat amicos:

Sed

Sed poſtquam furor ille animo deceſſerat, & jam
Sanus erat, tunc ſe arguebat, tantumque dolebat,
Ut fleret, cuperetque mori. quid vana, Citheron,
Orgia, quid thyrſos, deliraque tympana jactas?
615 Non Deus eſt Bacchus veſter, Cadmaea propago,
Nec Jove plena utero Semele concepit: at ingens
Tartarus hunc genuit puerum de matre Megaera.
Non Deus eſt, ſed nempe Deum contemptor & oſor.
Nam divina parum curant qui vina ſequuntur.
620 Nec bene tractabit vinoſus ſacra ſacerdos.
Quid memorare opus eſt, quot morbos, quotque dolores
Diſpergat nimius potus per membra, cibusque
Immodicus? ſcatet hinc, tanquam de fonte perenni,
Febris, & ulcus atrox, ſcabies, porrigo, podagra,
625 Articulosque premens, manibusque infeſta chiragra:
Hinc lippi ſtillant oculi, reſolutaque Baccho
Membra tremunt, dentesque cadunt: olet halitus oris:
Hinc ſtomachus languens, atque inteſtata venit mors.
Saeva quidem plures leto gula tradit acerbo,
630 Quam gladius. quid, quod cenſus cito deperit? & mox
Mergitur in ventrem fundus, domus, atque ſupellex?
Et modo qui fuerat dives fit pauper, egensque?
Ut vivas, comede: at non vivas propter edendum.
Jam dixi, quae ſit mulier: nunc accipe, quis ſit
635 Ille puer qui ſtat juxta hanc, & vertice nutat,

Nec

Nec vigilare valet. puer hic eſt filius ejus,
Quem Labor ex ipſa genuit, Somnusque vocatur.
Nutriit hunc Lethe, multoque papavere pavit:
Germanus Mortis, ſed non aeternus, ut illa.
640 Hic hominum pellit curas, & feſſa diurno
Membra labore levat, revocatque in corpora vires:
Quo ſine non potis eſt quisquam producere vitam.
Infert multa tamen damna, & caligine quadam
Obducit mentem, morbosque inducit, & ipſum
645 Enervat corpus, quoties ſine lege modoque
Sumitur, & nimium torpentes occupat artus.
Parcus erit, ſi parca gula eſt: nam venter inanis
Excubat, aut minima contentus nocte quieſcit,
Et levius dormit, melioraque ſomnia gignit.
650 Eſt tamen afflictis magnum ſolamen, & omni
Optandum voto interdum, praecordia quando
Angit amor, vel morbus atrox, vel caſus acerbus,
Tunc melior gemmis, tunc fulvo eſt gratior auro.
Ut mors, ſic ſomnus miſeros felicibus aequat.
655 At, dextra cui Parca colo net candida fila,
Qui facere & qui noſſe cupit quam plurima, & altum
In terris virtute aliqua ſibi quaerere nomen,
Hunc vigilare opus eſt: nam non praeclara geruntur
Stertendo: & molles detrectat gloria plumas.
660 Tu vero hunc vita, quantum potes, & vigilato.

Eheu

Eheu quàm longam tribuent tibi fata quietem,
Quum femel adveniet nox illa noviffima, poft quam
Non redit ulla dies, gelidosque reliquerit artus
Spiritus ifte levis, volucrique fimillimus aurae!
665 Tunc tibi perpetuo claudentur lumina fomno.
Haec nobis dum Diva refert, Thaumantias alto
Ecce venit demiffa polo, cui mille colores
Hinc atque hinc fole adverfo rorantia praebent
Nubila, purpureis quae fic eft fata labellis:
670 Diva Panomphaeo falve cariffima regi,
Cunctarum ô Arete (me judice) prima Dearum:
Huc venias, quoniam turba omnis coelicolum te
Vifere jam pridem geftit. jam defere terras
Infames, & regna malis habitata colonis.
675 Non fedes hic tuta bonis: hic omnia regnant
Crimina, religio nulla eft pietasve fidesve,
Hic contempta jacet virtus, infcitia fceptrum
Obtinet, & fraudes cuncti exercentur in omnes.
Quare agedum coeptos fermones rumpe, morasque
680 Tolle omnes, curfuque pari volitemus ad aftra.
Tunc me refpiciens Arete, inquit: Non tibi poffum,
Ut vellem, dictis exponere fingula: fed mox,
Craftina cum rofeo rediens Pallantias ore
Expulerit tenebras jam lumine matutinas,
685 Ad te aliquem mittam, gaude, quo caetera difces.

Jamque

Jamque vale, his dictis, petierunt aethera saltu:
Excepitque ambas Zephyrus, sursumque vehebat;
Donec laeta utraque in liquidas evanuit auras.
Ceu quum Scylla patrem fugiens scelerata sequentem;
690 Paulatim sese attollit: subit ille protervo
Insistens animo, ducitque per aëra gyros,
Desecti cupiens facinus punire capilli:
Haec vero densas inter se condere nubes
Nititur, atque oculos frustratur caeca tuentum:
695 Illuc & Nisus penetrat, neuterque videtur.
Phoebus Atlantaeo jam merserat aequore currum;
Et Vesper, stabulis educens astra reclusis,
Ambrosiae in campos ad pabula nota redibat.
Digredior moerens, eadem qua duxerat olim
700 Me senior, repetoque domum, promissaque solis
Gaudia venturi satis anxius expectabam.

SYNOPSIS LIBRI IV.

Post preces ad Apollinem fusas, ejusque responsionem, autor duos pastores ad cantus certamen sese accingentes offendit; inter quos judex eligitur. Sed cantibus eorum septem lupi supervenientes finem imponunt. unde discedenti Poëtae Aretes filius e coelo à matre missus supervenit: qui ut amorem legitimum laudat, ita vagas libidines execratus Monachorum luxuriam exagitat. uti amor omnibus caeteris animi adfectibus longe praeferendus est, ita amore divino conservari omnia demonstrat. deinde, post Pacis laudes, de Amicitia longe lateque differit, ejusque munia exponit. Quibus absolutis, post breve rerum sublunarium schema, huic libro finem imponit.

CANCER.

SOL, qui perpetua mundum vertigine lustras,
Alme parens rerum, coeli decus, & stellarum
Princeps, aeterni fons luminis, undique cernens
Omnia, puniceo dum Persida linquis ab ortu,
5 Et pergens, tandem extremo tua lumina condis
Hesperiae fluctu, Calpenque novissimus uris,
Atque eadem rursus repetis vestigia semper;
Per te cuncta patent, noctis quibus umbra colorem
Abstulerat, tenebris tua non patientibus ora:
10 Mundi oculus, qui transverso dum limite curris
Per duodena means animantum idola, quaternis
Dispensas annum spatiis, & tempora mutas,
Et cum temporibus quicquid generatur in orbe.
O sanctum jubar, ô Divum pulcherrime, salve:
15 Te colimus, tibi sincero de pectore laudes

Fun-

Fundimus: ac tu hodie laeto nos respice vultu,
Et laetum concede diem, redeasque benignus:
Nubila diffugiant, aër sit ubique serenus,
Adventuque tuo ponti vada salsa quiescant,
20 Et sit iter tutum cupidis per caerula nautis:
Non segeti, non arboribus, non vitibus imber,
Insanusve obsit turbo, lapidosave grando:
Sed blandas Pyrois afflet mortalibus auras:
Accipiantque tuo reditu, Deus, omnia pacem.
25 Salve praesidium, & sacris tutela poëtis.
Tu vatum mentes divino numine reples,
Ipsorumque moves ad dulcia carmina linguas:
Tu dignos lauroque facis, famaque perenni.
Salve igitur, dexterque mihi sis quaeso canenti,
30 Et faveas coeptis, & nostros dirige cursus,
Donec ad optatum veniat mea cymbula portum.
Haec ego Castalias flexo dum poplite ad undas
Orarem supplex, nympharum adstante corona,
Audiit excelsa Delphorum Phoebus ab arce:
35 Audiit, & visum est templi nutare cacumen,
Eque adytis ingens effulsit splendor, & ingens
Vox audita, meas quae sic pervenit ad aures:
Infelix juvenis, quem adeo fata impia vexant,
Qui tam crudeles vivendo transigis annos;
40 Esto animo forti, & dura: patientia vincit

 Omnia:

Omnia: in adversis rebus sunt prospera semper
Magnanimo spernenda viro. tunc celsior exit,
Quum premitur virtus. viden' ut fortuna frequenter
Quos pessum dederat mutata extollat eosdem,
45 Alternetque vices? nihil est durabile semper
Sub coelo: redeunt post tristia nubila soles
Jucundi: postquam ventis maria alta fuerunt
Exagitata diu, tandem pacata residunt:
Et remeat brumae post frigora floriferum ver.
50 Ergo animum firma, & duris ne defice rebus,
Teque ipsum serva fatis melioribus: olim
Adveniet tempus, cursum variantibus astris,
(Si non antè diem Parcae tua fila secabunt)
Quando tuum, quod nunc mersum jacet atque sepultum,
55 Mille per ora virum fiat memorabile nomen.
Ipse adero, semperque novem, mea turba, sorores
Adstabunt comites quocunque accesseris: & te
De plebe eripient, clarumque in secula reddent.
Ista mihi responsa dedit cortina precanti.
60 Ast ego vix possum Diis credere talia de me:
Usque adeo sum perverso sub sidere natus,
Usque adeo assiduis coelum me casibus urget.
Inde tamen decedo hilaris, perque avia solus
Errabam, & pariter volvebam talia mecum:
65 O si fortè aliquis mihi nunc hominumve, Deumve

Occurrat,

Occurrat, quem diva Arete, ut promiserat, ad me
Doctorem mittat, quo discere caetera possim!
O si ipsa aethereo potius descendat ab axe,
Meque suis iterum doceat pulcherrima verbis!
70 Vallis erat montes inter porrecta propinquos,
Atque iter angustus limes praebebat eunti:
Progredior, videoque duos in gramine laeto
Pastores, pariter quadam sub rupe sedentes:
Qui positis peris juxta, & quos ferre solebant
75 Nodosa è corno baculis, certare canendo
Inter se accensi laudis mercede volebant.
Sed judex deerat, cujus sententia litem
Solveret, & palmam victori ferret honestam.
Ut me viderunt, extemplo accersit uterque,
80 Et rogat, ut vellem secum residere sub illis
Cautibus, & tanti certaminis arbiter essem.
Tunc unus postquam sumpta praelusit avena,
Talia sublatis in coelum coepit ocellis;
O flos Dardaniae, puer, ô dilecte Tonanti,
85 Pocula qui superis spumantia nectare misces,
Cede polo, jam cede polo: formosior alter
In terris nunc est qui pocula sacra ministret:
Jupiter hunc rapiens; te spreto, ad sidera tollet:
Invidia rumpere miser, moriere dolore.
90 Sed potius ne cede polo, tu vina propines

Coelicolis, maneat mecum mea cura Philetus,
Quo sine nec mihi dulce aliquid, nec vivere gratum est.
Hunc quoties pernicis equi per devia tergo
Invectum, capreas arcu cervosve petentem
95 Najades aspiciunt, caeco stimulantur amore,
Multaque cum multis cupiunt dare basia donis,
Certatimque ferunt vario de flore corollas,
Et calathos pomis plenos, & dulcibus uvis.
O si non adeo puer implacabilis esset,
100 O si se facilem misero praeberet amanti,
Me foret in toto nullus felicior orbe:
Sed spernit nostrasque preces, nostrumque dolorem,
Et fugit, ut nervo Assyrio transmissa sagitta.
Ne fuge me, neu sperne, precor, formose Philete.
105 Non ego sum Laestrygonio de sanguine, amari
Sed dignus fortasse tibi, si me bene noris.
Nam quamvis hirtae in nostro sint corpore setae,
Et barba à mento impexis cadat horrida villis,
Non sum deformis tamen, & sua gratia barbae est
110 Et setis, suntque ista viris pugnacibus apta,
Robustosque decent: sint levia membra cynaedis.
Quid? quod divitiis pastorum haud vincor ab ullo?
Quandoquidem mihi non desunt armenta, gregesque.
Mille meae viridi pascuntur gramine vaccae,
115 Mille mei per densa sues querceta vagantur.

Enixas

Enixas habeo pecudes, foetasque capellas:
Lactis acetosi nunquam mihi copia desit:
Est vetus estque recens plena mihi caseus arca.
Sume tibi quodcunque velis, namque omnia nostra
120 Sunt tua, sumque tuus: quamquam hoc, ingrate, recusas,
Si me diligeres, mecumque aliquando venires,
Colligerem tibi poma, altis haerentia ramis,
Quae referunt cerasque novas, maturaque fraga,
Implеremque tibi corylis nucibusque canistrum.
125 Ah quoties quoties mediis te amplecterer ulnis,
Imprimerem roseis mille ac mille oscula labris!
Ne dubita, mellite puer, mecumque venito:
Stabimus ad nitidum fontem, gratumque soporem
Amplexu juncti pariter capiemus in umbra,
130 Allecti strepitu ramorum & murmure rivi,
Dum fervente die crepitant per rura cicadae.
Heu mihi, me spernis, spernis quoque munera nostra,
Nec moestis lacrymis, nec blanda voce moveris,
Saevior Hyrcana sublato tigride foetu,
135 Surdior ex Pario quae fiunt marmore signis,
Durior Alpina caute, Arabioque adamante.
Quo tibi forma tua est, si sis crudelis, & omnes
Despicis, atque mori miseros compellis amantes?
Sic pulchros inter flores latet horridus anguis:
140 Sic & in Hyblaeo miscetur melle venenum.

Pone tuos fastus: inimica superbia Divis.
Nec te decipiat fugitivae gratia formae:
Forma brevis flos est, primo spectabilis ortu,
Mox languens fugiente die, dum florida durat
145 Aetas, dumque cutis tenero fulgescit in ore.
Ne, puer, incassum felicia tempora perde:
Utere concessis tibi, dum potes, utere donis:
Omnis quippe suo res commendatur ab usu.
Tempus erit, quum tetra genis horrescere barba
150 Incipiet, faciem crispantibus undique rugis,
Caniciesque premet laudatos foeda capillos.
Tunc frustra amissum lugebis, stulte, decorem
Saepius, & tecum dices: quo pristina cessit
Gratia? quo roseus niveaque albedine mistus
155 Migravit color? ah nostrae spes irrita formae!
Mutatosque gemes vultus, deformiaque ora,
Ipsum te quoties speculo referente videbis.
Sed quid ego in ventos vanas effundo querelas?
Quid studeo sterili committere semen arenae?
160 Me miserum, frustra (sic vultis fata) laboro:
Sic vultis fata ô nimium contraria nobis:
Praecipuè quum dirus amor mea pectora vexat:
Fatum in amore valet, plusquam gaza omnis, & omnis
Nobilitas: etiam fato est obnoxia virtus.
165 Fato despicitur princeps, & servus amatur,

Sis

Sis tamen ipse licet presso truculentior hydro,
Meque minus fronde aut ulva liceare palustri,
Te semper, mea vita, sequar, te semper amabo:
Corde Philetus erit nostro, nostro ore Philetus.
170 His tacuit dictis. mox talia subdidit alter:
Polline candidior Mellina, & virgine calce,
Et pelagi irati spumis, & lacte recocto;
Maturis cerasis eadem rubicundior, atque
Moris, quae nondum nigro sunt tincta colore;
175 Pulchrior arboribus, verno quum tempore florent;
Dulcior arenti ficu mustoque recenti:
Non habuit credo tales Cytherea papillas,
Non tales oculos, nec tam speciosa labella.
Quid laudem femur, aut femori confinia membra?
180 Has tractare juvat potius, quàm dicere partes.
Non modo mortales inter laudata, sed ipsis
Diis etiam Mellina placet. vidi ipse sequentem
Hanc Satyrum, & tandem captam sub subere pressit:
Clamabat: volui demens accurrere, opemque
185 Ferre, sed hirsuti metuebam cornua Divi,
Rivalemque ausus non sum tentare ferocem.
Ah quoties nutu blandi me invitat ocelli,
Accersitque ultro, & niveis mea colla lacertis
Haud aliter nectit, solcat quàm nectere ramos
190 Admotos hedera, aut vitis! lascivaque mordet

Cervicem, leviterque manu mea percutit ora
Ludendo! juratque mihi, me praeter, amare
Se nullum! ſed non adeo ſum ſtultus, ut iſta
Vera putem: quoniam nil eſt mendacius ipſa
195 Foemina: & inſuetis quo te magis improba palpat
Blanditiis, hoc eſſe magis tibi ſcito cavendum.
Dixerat iſta canens, atque addere plura volebat:
Ecce autem veniunt per ſaxa crepidinis, inter
Pendentes frutices, anguſto calle, latenter
200 Septem fortè lupi, ſtimulante cupidine paſtus,
Invaduntque greges, nunc has, nunc morſibus illas
Dilaniant pecudes, merſantque in ſanguine rictus.
Contra, conatur magnis latratibus hoſtes
Pellere turba canum, ferro circumdata collum.
205 Ingens fit ſtrepitus: valles reſonare boatu:
Conſurgunt trepidi, poſito certamine cantus,
Paſtores, baculis nodoſo è robore ſumptis,
Et funda, accurruntque ſimul, ſolusque remanſi.
Tunc alia diſcedo via ſperansque, timensque,
210 Atque animi dubius, mecum diverſa volutans,
Progredior, quantum ſpatii ter plumbea maſſa
Impete tormenti exiliens metitur aheni:
Illimem fontem, ſcatebris gliſcentibus inter
Frondoſas platanos, reperi, quem mollia circum
215 Gramina cingebant, ſacroque ſedilia topho:

Ut

Ut puto, nympharum sedes, quum torrida fervet
Aestas, & mundum rabiosus Sirius urit.
Haud procul hinc aberant plenos onerantia ramos
Sorba: ego confestim, quoniam matura videbam,
220 Accessi, & nonnulla manu decerpta comedi.
Inde sitim cupiens haustis extinguere lymphis,
Ad fontem propero, & fonti prona ora reclino:
Dumque bibo, in nitidis splendebat calculus undis.
Interea juvenem quendam demittit Olympo
225 Diva Arete, nostri non immemor. Ille volatu
Praecipiti secat aethereas velociter auras.
Dum volat, accipitres cursu praevertitur ipsos,
Prendere quum praedam pennis stridentibus ardent:
Actutumque ad me venit, qui fortè jacebam
230 Graminea in ripa fessus, dicitque salutem.
Ilicet assurgo, & juvenem reverenter adoro.
Ille autem superans humanam corpore formam,
Divae Aretes, inquit, sum filius: ipse Timalphes
Nominor: huc genitrix misit me, ut singula demum
235 Quae restant dicenda, suo nunc ordine pandam.
Sedimus ergo ambo, dehinc fari talia coepit:
Audisti quae sit mulier de parte sinistra,
Quis puer ipsius: namque hoc tibi mater apertè
Ostendit: quare nunc restat dicere quae sit
240 Altera, quae dextram puero comitata tenebat.
Hanc

Hanc Venerem appellant homines, dicuntque creatam
De pelagi ſpumis, tunc quum Saturnus in aequor
Creditur ingratus teſtes jeciſſe paternos.
Sic perhibent Graeci, gens multum accommoda nugis,
245 Garrulitate potens, fingendique apta magiſtra.
Uranius tamen hanc genuit de Lopade nympha;
Uranius rerum genitor, quo vaſtior Atlas
Non fuit, Enceladusve ferox, tumidusve Typhoeus,
Nec quotquot tellus produxit foeta Gigantes.
250 Huic natura novem capita addidit, inde ſupremum
Absque oculis verſum eſt Tarteſſi ad littora ſemper:
Caetera ad auroram ſpectant: plus mille ſecundò
Lumina ſunt, reliquis unum: jactatur ad arces
Dextera Riphaeas, Boreaeque cubilia tractat.
255 Sed qua parte Notus mittit ſua flabra, ſiniſtram
Extendit, mundumque manu metitur utraque,
Contingens pedibus manes, & vertice coelum,
Omnigeni pecoris paſtor ditiſſimus idem,
Quod latè in terras omnes diffundit alendum.
260 Non eſſet pecori numerus, niſi filius ejus
Panphagus, horrificum rabie atque trigutture monſtrum
Aſſiduè cum uxore ſua (quae nomine fertur
Atropos) armenta atque greges ſine fine vorarent.
Hanc Venerem idcirco Uranius tulit, atque Deorum
265 Cuidam Paedogeni aeterno ſociavit amore,

Con-

Consortemque tori fecit: quo foedere jussi
Instaurare aliam prolem, & supplere creando.
Haec est illa Venus, sine qua cultore careret
Maximus, & densis horreret sentibus orbis.
270 Hanc Deus instituit, naturae ut damna rependat.
Quod vero Deus instituit, damnabile non est.
Quid de illis igitur dicam, qui coelibe vita
Contenti, dulces non curant gignere natos,
Sed steriles obeunt radicitus, & moriendo
275 Post cineres non ulla sui monumenta relinquunt?
Hi peccant certè: &, si verum dicere fas est,
Nascitur indignè per quem non nascitur alter:
Indignè vivit, per quem non vivit & alter.
Qui tamen aut morbo, aut alia ratione tenentur,
280 Quo minus hoc possint uti, pressive maligna
Paupertate, timent mendicam educere prolem;
Aut qui caelestem sapienter ducere vitam
In terris malunt, quorum rarissima turba est,
Abstineant: nam tunc fas est, veniamque merentur;
285 Sed multi nolunt uxorem ducere, multas
Ut passim incestent, diversaque pabula carpant:
Quoque magis fallant vulgus, se addicere sacris
Haud dubitant, & templa colunt, Divumque ministri
Censentur, varias leges, habitusque capessunt
290 Insuetos, raso sperantes vertice coelum:

Insani

Insani fugiunt mundum, immundumque sequuntur:
Et cum se ventri dedant, mollique quieti,
(Quae duo nequitiae sunt nutrimenta) pudici ut
Credantur, caecis condunt sua furta latebris,
295 Et satagunt nigram vitiis obtendere noctem.
Nemo quidem castè consuevit vivere, salvis
Inguinibus, nisi quem jam debilitata senectus,
Aut languor gravis, aut animi dolor impedit ingens;
Aut regit aetherei sapientia plena pudoris.
300 Omne supervacuum natura è corpore pellit.
Hinc est quod Venerem nocturna insomnia solvunt,
Gaudiaque informant veros imitantia lusus.
Multi autem, quia sunt cauti, casti esse putantur.
Esto tamen, quod Vestales, ipsasque Sibyllas
305 Virginitate sua vincant; cedò, dignior utra,
Utra est nobilior, sterilisne, an fertilis arbos?
An quae est terra ferax, an quae nil gignit arena?
O vanas hominum curas, ô futile votum!
Discite naturae sanctas non temnere leges,
310 Quae vult, ut genitus generet; quae gaudia fecit
Tam bona concubitus, non ut te absterreat; imo
Ut magis alliciat: naturae obsistere cur vis?
Nempe Venus nulli culpae est obnoxia, si sit
Legitima, atque modum servet, si debita fiat.
315 Ast nimia enervat vires, effoeminat artus,

In-

Ingenium obtundit, breviat quoque tempora vitae.
Jam nunc de Veneris puero nos dicere oportet.
Hic est ille hominum domitor, domitorque Deorum,
Qui face, qui pharetra totum perterritat orbem;
320 Cui quamvis puero & caeco tamen omnia parent,
Quae terras pelagusque colunt, quaeque aethera summum.
Heu quantos ignes, & quanta incendia passim
Excitat iste puer! quantum, ô pharetrate Cupido,
Arbitrii tibi concessum est? tibi nulla resistunt
325 Robora: tu pecudes, tu homines, tu numina vincis.
Saepe tuis fixum telis gemuisse Tonantem
Novimus, & varias compulsum assumere formas,
Fulmine deposito, & coeli regione relicta,
Non dedignatum miseras insistere terras;
330 Nunc aquilam fieri, nunc torva fronte juvencum;
Nunc se pastorem, nunc se simulare colubrum,
Interdumque ignis speciem, Satyrique figuram
Aut auri induere, aut candentis corpus oloris.
Ennosigaeus item liquido mutatus Enipeo,
335 Dum tua tela miser sentit, Salmonida pressit.
Saepè etiam voluit delphin, ariesque videri,
Aut equus: & toto flammas extinguere ponto
Quas tu condideras in pectora caeca nequivit.
Fabula longa nimis, cunctos ex ordine Divos,
340 Et factum accipitrem Phoebum, factumque leonem;
Dicere:

Dicere: vel ſtygii furias memorare tyranni.
Talia non opus eſt referendo abſumere tempus.
Quippe ego ſi cunctos heroas & heroïnas,
Quotquot dirus amor letali vulnere fixit,
345 Enumerare velim, creſcet mihi longior ordo
Hiſtoriae, atque prius condens ſua lumina Titan
Abluet Heſperio fumantes gurgite currus.
Ergo operae pretium puto omittere talia, cum ſint
A multis jam dicta aliis. nunc vera ſequamur.
350 Non puero huic Bacchus pater eſt, ut Graecia fingit,
(Non etenim, ſi ſic, abſtemius ullus amaret)
Sed fatum: quoniam fato junguntur amores.
Nimirum fatis mortalia cuncta reguntur:
Fatum dat mores, fortunam, & terminat annos:
355 Plus fatum quàm forma valet: ſit maxima flammae
Cauſa cupidineae licet haec, & corda tenaci
Praecipuè juvenum ſoleat vincire catena,
Plus quoque quàm nummi; quamvis corruperit auro
Incluſam Danaën turri Saturnius alta.
360 Conſuetudo etiam & facilis conceſſa manendi
Saepe ſimul, nulloque ſimul ſpectante loquendi
Libertas, quae prona via eſt & lubrica, per quam
Ipſe amor ingreditur, per quam Venus ipſa paratur,
Haud multum certè fato renuente juvabunt.
365 Fato junguntur, fato ſolvuntur amores.

Hinc

Hinc vilis, deformis, inops quandoque fruetur,
Quod neque formosus poterit, nec dives habere.
Hinc pulchra & generosa viro contemnitur uxor;
Interdum & pluris pellex trivialis habetur:
370 Hinc uxor pulchrum & generosum saepè maritum
Odit, & immundi penem calonis adorat;
Aut aliquem externum, quem vix bene noverit, ardet.
Denique, ni tribuatur amor pro lege Deorum
Cuique suus, nisi sit divisus limite certo,
375 Non dubium est quin possit ab omnibus unus amari;
Non dubium est, possit quin omnes unus amare,
Et passim quamcunque velit sibi quisque potiri.
Sed veluti pisces piscator non capit omnes,
Non omnes volucres auceps, non omnia lustra
380 Venator spoliat; sed quod sua cuique dedit sors
Hoc habet, hoc patitur; sic dispensantur amores
Arbitrio superum. dominae sic saepè placebit
Ipse suae servus: sic pulchram saepè puellam
Euclio zelosus*, grandaevus, lippus habebit.
385 Ac veluti infausto qui sidere mercibus implet
Mercator navim, nocituraque caerula tentat
Naufragio, aut diris praedonibus expoliatur;
Sic, quisquis coelo adverso, fatoque sinistro,
Uritur, incassum tempus terit, atque laborem;
390 Imo ignominiam & crudelia vulnera saepè

* *Aliae editiones habent,* Enterocelosus.

 Accipit;

Accipit; interdum leto mercatur amorem.
At cui fata favent, & cui fortuna secunda est,
Pace frui poterit quod vult, & tutus amare.
Verum haec quàm paucis concessa est gratia; pauci
395 Tam faciles habuere Deos, tantumque benignos;
Excepto, si quis cautè sua gaudia celet,
Usque adeo, ut nulli fidat, nullique recludat.
Quippe homini nunc nulla fides, nunc omnia plena
Insidiis: socio nunc quisque imponere tentat.
400 Quod si arcana suo quisquam commisit amico,
Hunc metuat, ne quando fides frangatur, oportet:
Ne quando infensus mutata mente revelet,
Quod prius in cordis penetralibus occultabat.
Ergo si liber vis esse, & vivere tutus,
405 Non ulli credas quod tu clam feceris: & sic
Semper amicum habeas, dum durat foedus, ut ipsum
Posse putes hostem fieri, quòd saepè videtur.
Nam qui semper ament nostro sunt tempore rari.
Invidia est & jam multum metuenda, secundis
410 Quae semper rebus dirum miscere venenum
Nititur: invidiam, moneo, timeatis, amantes.
Propterea quid ames, nemo sciat: occule amorem,
Qui sapis, atque tuus fac ne ignis luceat extra.
Invidia horrendum monstrum, saevissima pestis,
415 Exitiale malum, quo non violentius ullum,

Vir-

Virtutem insequitur, lacerat benefacta, bonosque
Odit, & alterius justo indignatur honore.
Quamquam nemo satis proprium celabit amorem,
Si fata impediant, inimicaque sidera nolint.
420 Quippe humana parum prodest prudentia, quando
Decernunt aliter superi: frustraque laborat,
Rem quicumque parat Diis adversantibus ullam.
Non tamen idcirco non omni est arte cavendum;
Non omni utendum studio pro viribus, atque
425 Consilio. nam qui fecit quod debuit, & spe
Fraudatus tamen est, merito laudatur, & omnem
Invidiam in superos transfert, quos saepe favere
Stultitiae, atque bonos pessundare saepè videmus.
Felix, cui favor à coelesti traditur arce,
430 Quem Deus ipse fovet, qui dextro est sidere natus!
Huic etenim jucundus amor continget, & absque
Felle frui longa poterit dulcedine laetus.
Nempe amor est dulcis, nempe est res blanda, jocoque
Plena & deliciis, ni fato fiat amarus:
435 Cujus qui nunquam est expertus tela, vocari
Jure potest sensus expers. nam bellua quae non
Igne cupidineo flagrat? certè omnia, quamvis
Vilia & exigua, has norunt animalia curas,
Sic statuente Deo. quare qui quaerit amorem,
440 Rem quaerit divinam: etenim nisi cuncta perenni

Ipſe Deum atque hominum rex proſequeretur amore,
Deficeret mundus, pariterque elementa perirent:
Quilibet id ſervat quod amat, gaudetque tueri.
At quod non amat, id nemo ſervare laborat.
445 Idcirco rerum ſeries aeterna manebit:
Quippe Dei eſt aeternus amor, qui cuncta tuetur:
Et licet orta cadant, ſpecies nulla atterit aetas:
Diligit has etenim per ſe Deus optimus. at non
Sic ea quae rapidae debentur corpora morti.
450 Namque perire ſinit nemo quod diligit, illud
Si ſervare poteſt: ſed quis neget omnipotentem
Eſſe Deum? ſervare poteſt, ſed non amat ipſe
Corpora: corrumpi idcirco ſinit, at ſpecies non:
Quid figulus curat, ſi frangitur iſta vel illa
455 Olla? rotam pedibus volvens, cretaque reſumpta
Ipſe novas iterum fingit, ſpernitque priores.
Praeterea coelum, tellus, aërque, fretumque
Atque ignis, demum totius machina mundi
Hoc ſtat & hoc durat tot jam per ſaecula nexu:
460 Nam niſi tantus amor firma compage teneret
Omnia, pugnarent vinclis elementa ſolutis:
Non coelum terris lucem, radiosque calentes,
Nec generandarum praeberet ſemina rerum:
Aëra finitimum conſumeret improbus ignis:
465 Nec tempeſtivas pluvias demitteret aër:

Nuda

Nuda foret tellus, aequorque extingueret ignem,
Aut igni potius piscosum aresceret aequor:
Ut quondam, quum flammivomos Clymeneia proles
Non bene rexit equos, metuens coelestia monstra,
470 Infelixque sui renuens praecepta parentis,
Corruit in voto, sensitque incendia mundus,
Donec fulmineo praeceps dejectus ab ictu
Eridani mediis flammas extinxit in undis.
Gignit amor pacem: pax est dignissima rerum:
475 Omnia pace vigent, & pacis tempore florent:
Paci summus honos, paci est quoque summa voluptas.
Tunc tuti vivunt homines, tutusque viator
Carpit iter, nec fit saevorum praeda latronum.
Tunc apium cura & pecoris, tunc arva coluntur
480 Assiduè, & largas pariunt pro tempore fruges.
Copia tunc Cereris, tunc lac, tunc Bacchus abundat,
Palladiusque liquor: tunc passim luditur, & tunc
Inflata ad thyasos invitat tibia. soli
Oderunt pacem stulti, & certamina quaerunt.
485 Talia fluxerunt Saturno tempora rege.
O felix aetas ipso preciosior auro!
At nunc (proh dolor) insano discordia motu
Omnia conturbat, terret, repletque tumultu.
Nunc juvat esse trucem, & leges discindere ferro.
490 Justitia est potuisse magis. nunc mille colubros

Mille faces quatiunt, toto & bacchantur in orbe
Eumenides, populosque agitant, regesque ſuperbos.
Quid juvat, ô miſeri, pugnando laceſcere mortem?
Nunquam ſera venit. ſed dira ſuperbia tanti
495 Cauſa mali, & veſana fames, atque ardor habendi.
Heu cur uſque adeo, viliſſima terra, ſuperbis,
Cujus foeda brevi corrodent viſcera vermes?
Quid tantum quaeris? te ſemper forſitan eſſe
Victurum credis? miſer, ah miſer, aſpice quàm ſit
500 Incertus, velox, anguſtus terminus aevi.
Sufficiet brevis urna tibi, parvumque ſepulchrum.
Quod ſi amor humanos animos aſtringeret, iſta
Non fierent: ſed quisque ſuo inſerviret amico;
Quisque ſibi charum qua poſſet parte juvaret.
505 Certè nec melius quicquam, nec dulcius eſt, quàm
Sincerè à multis, dum vita haec durat, amari.
Rebus in adverſis magnum munimen amici:
Solantur, firmant animum, prodeſſe laborant,
Quaque valent, miſeras curas & damna levare
510 Conantur, tecumque dolent, tecumque queruntur.
Haud facilè ille perit quicunque eſt dives amicis.
At quum te vultu ſpectat fortuna ſereno,
Et verſat meliore rota, tua commoda tecum
Percipiunt, gaudent tecum, convivia tecum
515 Plena jocis celebrant, augent tua facta favendo.

Quare

Quare qui tutam & laetam vult ducere vitam,
Quàm multos ſtudeat ſemper ſibi jungere amicos.
Pluribus hoc autem fiet rationibus: ipſas
Qua potero expediam. ſed primum ſcire neceſſe eſt,
520 Eſſe voluntatis motum hunc, quem vulgus amorem
Appellat: nam velle bonum eſt, quod fertur amare.
Semper habere bonum deſiderat ipſa voluntas,
Et vitare malum, ſolisque movetur ab iſtis.
Haec duo ſunt igitur cauſa & fundamina amoris.
525 Omnia ſed bona ſunt triplici diſcrimine ſecta.
Quaedam jucunda, & quaedam dicuntur honeſta:
Utiliumque aliud genus & natura bonorum eſt.
Sicque malum triplex: damnoſum, turpe, moleſtum:
Quisque amat, haec animo fugiens, aut illa requirens.
530 Eſt igitur diverſus amor, diverſus ut eſt fons
Unde oritur, laude aut probro non dignus eodem.
Haec tria non ſolum inter ſe differre putandum,
Per genus: aſt etiam ſpecies habet unumquodque
Per ſe multiplices, delectans, utile, honeſtum.
535 Quae cum ſint variae, varii redduntur amores.
Utile enim eſt quicquid prodeſt, non eſt tamen unum:
Sicut multa etiam bona corporis, atque animi ſunt.
Quatuor ad corpus ſpectant bona: robur, & ipſa
Forma, valetudo, levitas: quodcunque dat iſta,
540 Vel res ſit, vel homo, prodeſt, atque utile fertur.

Aſt animi duo ſunt bona, mos, doctrinaque: ſicut
Sunt animi geminae virtutes: ipſa voluntas,
Cujus ſunt mores: & mens, cui noſcere verum
Eſt proprium. mentis bona ſunt complura, novemque
545 Doctrinae hanc ornant, quas vatum carmina Muſas
Appellare ſolent, ter ternis orbibus aptae.
Sicque voluntatis bona plura, & quatuor horum
Praecipua exiſtunt: prudentia, juſtitia, atque
Grandia quae aggreditur fortis diſcrimina virtus,
550 Nec non quae fraenis nos temperat, atque modeſtos
Efficit. ex iſtis, tanquam de fontibus omnes
Emanant aliae, quas quisquis diſcere quaerit,
Volvat Ariſtotelis libros, vel ſcripta Platonis
Inſpiciat: duo ſunt haec magni lumina mundi.
555 Ergo, quicquid erit tribuat quod talia nobis
Utile dicetur, veluti medicina medensque
Corporibus, velutique animis liber atque magiſter.
Utiliora tamen ſunt & meliora putanda
Quae proſunt animo: quia corpore dignior ipſe eſt;
560 Ut ſervo dominus, rate nauta, aurigaque curru.
Sed mediatè aliquid prodeſt, aut immediatè:
Ut ſator & nummi, cocus & cibus eſurienti.
Idque ipſum dico de delectantibus: haec nam
Per multas ſpecies, per multaque membra ſecantur,
565 Quorum animos quaedam delectant, corpora quaedam:
Sintque

Suntque voluptates animi quàm corporis omnes
Sincerae magis, & ſtabiles, & nobiliores,
Cum Diis communes nobis, ut caetera ſenſus
Gaudia ſunt etiam brutis conceſſa: ſequuntur
570 Haec pecudes propriè, namque his dulcedine mentis
Poſſe frui vetitum eſt, neque cunctis ſenſibus ipſae
Laetantur, ſolo guſtu tactuque moventur:
Quippe nec harmoniam, ſed nec diapaſmata curant.
Nunquid Apellaeas tabulas, aut aera Corinthi
575 Mirantur, vel clamoſi ſpectacula circi?
Si quid odorantur tamen, aut ſi vocibus ullis,
Vel ſi nonnunquam aſpectu gaudere videntur,
Id guſtus fit vel tactus ratione: velut quum
Maſſylus viſa in campis leo fortè juvenca
580 Exultat, tollitque jubas, caudamque retorquet
Praedae avidus: vel quum ſonipes per prata vagantem
Vidit equam, Veneris ſtimulante cupidine fertur,
Et reſupinato dumeta per avia collo,
Subſultim graditur, coelumque hinnitibus implet.
585 Cumque cibi & Veneris pecudum ſit ſola voluptas,
Et propria idcirco eſt etiam viliſſima, vixque
Conveniens ſervis: hebetat nam mentis acumen
Immoderata, ſolet multum quoque laedere corpus.
Ergo quicunque eſt huic deditus, inſipiens fit,
590 Et ſervire magis quàm aliis dominarier aptus.

Non est turpe tamen moderatè talibus uti.
At, bona si quae sint cognoscere quaeris honesta,
Quod nuper dixi reminiscere. namque animi sunt
Doctrina & mores, veluti paulo antè relatum est.
595 Sed quod nunc dicam solerti mente notato.
Quae bona delectant, quàm longo tempore durant,
Tam longo existunt jucunda, & postea nil sunt.
Exemplo tibi sit, Veneris cantusque voluptas.
Ast quicquid praebet bona corporis, utile fertur.
600 Ipsa autem bona sunt jucunda, velut valetudo
Jam data delectat, medicina sed utilis ipsa est.
Id quoque, quod confert animi bona, jure vocatur
Utile: verum animi bona postquam tradita jam sunt,
Fiunt jucunda, & simul efficiuntur honesta.
605 Quicquid enim virtutem affert, est utile: at ipsa
Tradita jam virtus jucunda & honesta putanda.
Quippe honor est soli virtuti debita merces.
Quicunque ergo cupit multum dum vivit amari,
Aut studeat delectare, aut prodesse, vel in se
610 Virtutes habeat: quas compelluntur & ipsi
Commendare mali, & quamvis odere, verentur.
Sed prius illorum debet perpendere mores,
Queis placuisse volet. namque est non una voluntas
Omnibus: hinc homines studia in diversa feruntur.
615 Usque adeo tribuit difformia semina nobis

Gignendo

Gignendo natura parens: quod difplicet illi,
Hic amat: hic laudat quicquid damnatur ab illo.
Ergo non eadem funt cunctis grata, nec omnes
Utile idem cupiunt, eadem nec honefta requirunt.
620 Quare opus eft noviffe prius quid cuique magis fit
Acceptum, placeatque magis: ne fiat inane
Officium, caffusque labor, ne littus aretur,
Si forte aut injucunda, aut odiofa, ferantur.
Hoc autem non difficile eft cognofcere: fermo
625 Haud dubiè oftendit mores animumque latentem.
Id quod amat crebrò loquitur quisque, atque libenter
Audit: multa domi poterunt quoque figna videri.
Nam cum vomeribus, ftimulos, juga, raftra, ligones
Agricolae fervare folent; arma horrida miles
630 Parietibus fufpenfa tenet: fed quisquis abundat
Codicibus, poterit merito ftudiofus haberi.
Sic de aliis dico: nimirum arcana refignat
Lingua manusque animi. quare quaecunque placebunt
Efficere haec ftudeat, quisquis fibi quaerit amicos.
635 Obfequio generatur amor: fed maxima lucrum
Pars hominum fequitur, nummos & munera cuncti
Affectant, donis multi acquiruntur amici.
Verum talis amor non eft durabilis, & quum
Deficit utilitas, fugit illico (praecipuè fi
640 Ulterior non ulla manet fpes utile habendi,)

Scr-

Servilis, fidusque parum. tamen inveniuntur
Quidam, sed rari, acceptorum qui meritorum
Assiduè memores non cessant semper amare.
Esto quod ingrati cessent: non proinde bonus vir,
645 Qui rarus veluti phoenix reperitur in orbe,
Multis prodesse ac pro viribus auxiliari
Debet desinere: est etenim via sola merendo
In coelum, perque hanc Alcides maximus olim
Incessit, multique alii, quorum inclita fama
650 Durat adhuc, nullum posthac moritura per aevum.
Nempe Deo est similis vir dapsilis atque benignus.
Pars magna est etiam, quae delectabile quaerit.
Hinc & amant, quicunque sibi jucunda ministrant:
Praesertim pueri, juvenes, nec non locupletes,
655 Gaudia sectantur, sectantur ludicra semper.
Sed nec talis amor verus, vel firmus haberi
Debet: namque fugit, quum deficit ipsa voluptas,
Si modo non redeat, vel non reditura putetur.
Est tamen interdum valde utilis, atque per ipsum
660 Divitias multi, multi accepere favorem.
Delectare igitur studeat qui quaerit amari,
Dum neque quod justum est, neque transgrediatur honestum.
At prodesse modis & delectare duobus
Quisque potest, verbis ac rebus: tutius autem
665 Et levius multo est, verbis quàm rebus amorem
Quaerere.

Quaerere. proinde opus est, quo id fiat noscere pacto.
Utile si doceas quemquam, moneasve loquendo,
Efficies, monstrando etiam quid prosit & obsit,
Quo nocitura modo vitentur, & ipsa parentur
670 Commoda, in adversis pro ipsorum orando salute;
Vel commendando, vel pro ipsis grata petendo,
Quos in amore voles tibi jungere. si cupis autem
Delectare aliquem verbis, laudato decenter
Ipsum resque suas: vel si quid gesserit unquam
675 Egregiè, ne te pigeat laudando probare.
Nam sapiens aequè ac stultus laudarier optat.
Interdum lepidis risumque moventibus aures
Mulceto dictis, referendo siqua jocosa est
Fabula, vel si qua est vetus aut nova digna relatu
680 Historia, & demum si quid scis posse placere:
Non contradicas, imo assentire loquenti,
Sint non vera licet: quod si pudet illa fateri,
Tu saltem taceas: nam dissimulare tacendo
Maxima plerumque est prudentia. vivere nescit,
685 Ut bene vulgus ait, qui nescit dissimulare.
Nonnunquam, mihi crede, nocet, defendere verum.
Temporis atque loci proinde est servanda, hominumque
Conditio semper, ne quid te laedere possit.
Ast aliqui absentem malunt laudare, putantque
690 Id melius. faciunt astutè: talis enim laus

Gratior

Gratior, atque minus ficta & suspecta videtur:
Quippe solent multi praesentem extollere dictis,
Semper adulantes, ut veri habeantur amici:
Ast, ubi terga abiens vertit, mordaciter urgent
695 Absentem, & rident. non valdè est fidere tutum
Laudanti coram: mos est hic mancipiorum.
Non deerunt autem, referant qui singula, plures,
Aut unus saltem, fueris quaecunque locutus,
Vel bona vel mala sint: multus delator ubique est:
700 Hic te laudavit, dicet, vel vituperavit.
Sed tamen, ut paucis liceat concludere verum,
Non magis est gratum cunctis, & amabile quicquam;
Moribus ingenuis, integroque ordine vitae.
Hoc plus divitiis, plus cognitione probatur.
705 Namque malus, quamquam doctrina & rebus abundet,
Neutique diligitur. vitiis odiosius est nil.
Si bonus atque probus fueris, vel amabere, vel te
Non odio saltem (velut arbitror) ullus habebit.
Est autem vetus auctorum sententia, mores
710 Quod similes, simile & studium, sunt fomes amorum;
Sic vanus vanum, studiosus sic studiosum
Diligit, & socios adeunt animalia coetus.
Hoc non inficior: nam quo jungentur amore
Hi, quibus est mens diversa & diversa voluntas;
715 Cum sit amicorum cupere & contemnere id ipsum?
Sed

Sed sceleratorum cito foedera dissolvuntur;
Stultorumque brevi commercia tempore durant:
Nam propria utilitas quam quisque requirit iniquus
Per fas atque nefas, & saeva cupido nocendi,
720 Quam malus omnis habet, pariterque superbia & ira;
Stultorum fidae comites, accendere bilem,
Bella movere solent. amor est durabilis ille
Dumtaxat, cuicumque dedit fundamina virtus,
Quem genuit probitas: amor hic pia pectora tantum;
725 Sincerosque animos aeterno glutine firmat,
Et naturali pluris faciendus amore est,
Quo genitum & generans, & ab uno sanguine cresi
Mutuo se observant & amant. nam saepè parentes
Oderunt nati, oderunt sua pignora patres.
730 Germano insidias germanus saepe paravit:
At nunquam verus Pyladae insidiatur Orestes,
Nec Pylades mortem curat, modo prosit Oresti.
Sed dubium est, fierine ullo conamine possit,
Ut nos omnis amet populus, justique, malique;
735 Nempe amor in plures divisus debilior fit.
Fortior in paucos unita potentior est vis
Quaelibet; at partes in plures secta perihit.
Rectè igitur dicunt, raros tibi quaere sodales;
Difficile est etenim cum multis vivere posse,
740 Et conversari assiduè, quae maximè amicos

Res

Res decet: à multisque fides negat ipsa teneri,
Cum paucis habitat potius. non ergo fideles
Esse tibi multos credas: nec dilige vulgus,
Nec te vulgus amet: comes est discordia vulgi.
745 Cum paucis pax laeta manet: turba omnis abesto:
Namque à turbando nomen sibi turba recepit.
Paucos atque bonos tibi delige, cum quibus aevum
Ducere securus valeas, & lite remota.
Ut non ergo potes multos vehementer amare,
750 Sic tu non potes à multis vehementer amari.
Nam qui non amat, is nullo fit dignus amore.
Est alius civilis amor, communis, & omni
Praestandus populo, quo quisque bonusque malusque
Diligier debet, quum nulla ex parte nocemus
755 Factis aut dictis cuiquam, quum taliter ipsi
Vivimus, ut nemo merito nos carpere possit:
Quum sumus erga omnes blandi, vultuque benigno
Quemque salutamus, laudamus, honorificamus.
Sed tamen in primis est utile, conversari,
760 Raro vel nunquam, cum multis, si tibi cordi est
Vitare insanas lites pacemque tueri.
Praesertim quos esse malos nosti, aufuge: namque
Haud facile est tribulos & spinas inter euntem
Illaesos habuisse pedes, illaesaque crura.
765 Nec cures si te non diligit improbus; at si

Non

Non odit, ſatis eſſe puta. non oderit autem
Si longè ſteteris: abſenti non nocet anguis.
Vel converſari tibi ſi quandoque libebit
Cum populo, & ſtolidae interdum te adjungere turbae,
770 In primis ſtudeas moderamina ponere linguae:
Et cave quid dicas, ſemperque libentius audi.
Raro autem loquere: eſt mentis gravitate carentis
Indicium ſermo nimius, peccatque frequenter
Multiloquus: verum parcè, cautèque loquentes
775 Laudantur: decus eſt ingens prudentis in ore.
Praeſentem, abſentemve aliquem ne laede loquendo;
Hoc ſit praecipuum monitum, ſit regula prima:
Atque ea ne dicas quae nil referre videntur:
Nec verba incaſſum & nulla ratione profundas:
780 Nam te ridebunt homines, fatuumque vocabunt.
Verum ſive rogas aliquem, ſeu fortè roganti
Reſponſurus eris, prius ipſam conſule mentem,
Quàm vox exiliat: quae poſtquam eſt edita, retro
Haud remeare poteſt; verbum ſemel ore ſoluto
785 Emiſſum longè nequit ad ſua clauſtra reverti.
Gratia magna etiam eſt, ſapientum dicta referre,
Atque loquendo aliquos vatum interponere verſus,
Interdum exempla hiſtoriis inventa probatis.
Talia namque ſolent ſermoni inſerta decere
790 Apprimè, modo ſint non ab re. idcirco frequenter

Nunc hos, nunc illos opus est evolvere libros:
Atque, ut apes, varios passim decerpere flores.
Iram pelle procul, tecumque superbia non sit:
Nam tales homines non possunt prorsus amari.
795 Verum te mitem, blandumque ostende: placebis
Omnibus hoc pacto. at si te quis laeserit, ipsum
Ingenio studeas mage quàm superare furore.
Ingenio vires cedunt. prudentia victrix
Cuncta domat. rabidae tigres, tumidique leones
800 Mansuescunt arte, arte rates vasta aequora tranànt;
Arte gerit turrim barrus, juga taurus, & arte
Asper equus tolerare equitem, fraenosque jubetur.
Viribus ingenium moderatur cuncta ministris.
Infirmi & timidi est nimirum, multa minari.
805 Verbaque foemineae vires sunt, facta virorum.
Dissimulat prudens, fortis tacet, ast, ubi venit
Opportuna dies, facienda viriliter audet.
Ergo prius caveas ne quis tibi jure molestus
Esse queat: quod si injustè laederis ab ullo,
810 Ipsum quando potes tu contrà ulciscere justè.
Sin tibi non licet hoc, inclusum corde dolorem
Dissimula atque tace, ne deteriora subinde
Damna feras. stultum est hostem irritare potentem,
Atque malum majus tumidis sibi quaerere verbis.
815 Expectat tempus sapiens, iramque coërcet:

Saepè

Saepè etiam utiliter cedit, placidisque furentem
Demulcet dictis, & dulcibus allicit hostem
Blanditiis, donec deceptum in retia mittat.
Callidus indomitum pullum sic vincit equiso:
820 Sic insueta bovi sensim juga ponit arator:
Sic trahitis Cybeles torvi sarraca leones:
Sicque ferae tigres Bacchi paretis habenis.
Nimirum magna est prudentia vincere blandè,
Atque animi ad tempus pressum celare dolorem.
825 Hoc aliud quoque servandum est: quocunque manebis
In coetu, laxes ne turpiter ora cachinnis:
Sed, quum opus est, parco moderatoque utere risu.
Nempe est invalidae mentis capitisque minuti
Indicium ridere nimis: contrà esse severum
830 Semper inhumani est animi: fuge cautus utrumque,
Atque tene medium: medio sedet inclyta virtus.
Non volo te scurram: sed, si potes, esto facetus.
Jam videor dixisse satis, jam jussa peregi,
Propter quae imperio matris descendimus ad te.
835 Nunc tempus remeare monet, locaque infima mundi
Deserere, & superas volitando revisere sedes,
Unde ego tellurem soleo spectare frequenter,
Admirans adeo parvam minimamque videri,
Exiguique instar pomi pendere rotundam
840 Aëris in medio, fultam molimine nullo,

 Atque

Atque ſuo tantum libratam pondere; cerno
Inde etiam Oceanum totas circumdare terras:
Perque ipſas flexo, velut anguis, ſerpere curſu
Nerea coeruleum, modici ſub imagine rivi.
845 Inde Padus, Tanais, Ganges, Hiſterque videntur
Agrorum foſſae, quoties implentur ab imbre.
Quumque tua aſpicio, quamvis ingentia, Nile,
Oſtia tam longè, ſeptem reor eſſe canales.
Saepe etiam video telis pugnare coruſcis
850 Agmina, purpureoque undantes ſanguine campos:
Et ſtolidos Reges, bona dum fugitiva ſequuntur,
Seque putant non poſſe mori, diverſa movere
Praelia, & inſontes populos opponere morti,
Tradereque invitis ſpectacula triſtia Divis.
855 Inde etiam mutare locum freta, flumina, fontes,
Aſpicio: fieri valles ex montibus altis,
Inque altos montes imas conſurgere valles,
Temporis anfractu longo, & nemora alta ſecari
Vomeribus, cultisque prius ſuccreſcere ſilvas,
860 Oppida transferri huc illuc, & cuncta novari.
Felix, cui talem ſpeculam contingit habere,
Unde Aſiam mollem videat, Libyenque ferocem;
Europamque armis & fertilitate ſuperbam:
Inque ipſis varias gentes, quos Carcinus urit
865 Æthiopas, primoque Indos ſub ſole jacentes,

Getulos;

Getulos, Nomadasque agiles, Cilicasque rapaces,
Sauromatas, Parthosque arcu pugnare peritos,
Thuriferos Arabas, Thracas, validosque Arimaſpas,
Hiſpanos, Italos, Gallos, rigidosque Britannos,
870 Totque alios populos, quos ſuprà, quum rediit ſol,
Aut, quum deceſſit, radiis illuminat infra.
Nonne illuc velles conſcendere poſſe, liceret
Hoc ſi mortali cuiquam, niſi membra gravarent
Te tua? ſed nobis tantum conceditur iſtud
875 Coelicolis, quibus eſt concretum ex aethere puro;
Non elementorum primorum pondere corpus:
Unde feras, donec tandem ſit morte ſolutus
Spiritus. interea valeas, jam ſeparor abs te.
Protinus his dictis me reſpondere parantem
880 Deſeruit: nec non ventis velocior ipſis,
Digrediens iterum coeleſtia templa petivit.

SYNOPSIS LIBRI V.

Divitias aliaque bona corporis aspernatus Poëta solam sapientiam exoptat, quum animi bona solummodo vera bona sint. Deus vero, omnium rerum principium, & unicus finis, solus summum dici bonum meretur. qua occasione de miseria & felicitate humana obiter agit. deinde conjugalis vitae commoda & incommoda ejusque necessitatem exponit; praecepta connubialia, & de educatione liberorum amplissima tradit, inter quae, ut sibi à monachis, quos atro carbone notat, conjuges caveant monet. Medici etiam haud superfunctoriè hic vapulant. Tandem illum, qui sapientiam cum virtute conjunctam adquirere valet, omne tulisse punctum adserit.

L E O.

NOn ego divitias Arabum, rubrive lapillos
Aequoris insignes cupio, nec quicquid Iberus
Amne Tagus rutilante vehit, populosve superbos
Sceptrigera domitare manu: non fata dedere
5 Talia, nec doleo nobis non fata dedisse.
Nam bonus atque malus nullo discrimine dives
Esse potest, auroque potens. plerumque videmus
Expertes animi indignos diademate crines
Cingere, Sarranoque amplè vestirier ostro.
10 Illa mihi vellem mundi concederet auctor
Quae nec habere valent pravi, neque mentis egentes,
Quae verum efficiunt hominem Divisque propinquum.
Jupiter omnipotens, abs te sapientia quare
Aut nulli, aut adeo paucis donatur? ubique
15 Formosos reperire licet: robustus ubique

Nascitur,

Naſcitur, & dives: contrà rariſſima tellus
Qui ſapiat quenquam tam vaſto gignit in orbe.
Num melius fortaſſe putas & dignius, eſſe
Stultorum regem ac dominum? nempe illa poteſtas
20 Nobilior, ſub qua poſiti ſunt nobiliores.
Dignius eſt certè caſtris aut urbibus amplis,
Quàm ſtabulis aut armentis, gregibusve, praeeſſe.
Forſitan hoc facis, ut tibi ſint mortalia ludo
Facta, & habes hominem pro ſcurra. nempe videtur
25 Vita hominum nihil eſſe aliud quam fabula quaedam.
Utque movet nobis imitatrix ſimia riſum,
Sic nos coelicolis, quoties cervice ſuperba
Ventoſi gradimur, quoties titubante cerebro
Divitias nimium, nimium affectamus honores,
30 Spiramusque acres piperoſis naribus auras,
Grandia jactantes, & grandia multa minantes.
Qui mimus, quae ſcena datur, quum ſceptra tenentem
Atque coronatum bubonem, aſinumque verendum
Aſpiciunt alto in ſolio ſublime ſedentem,
35 Spernentemque alios omnes (ſit caetera tanquam
Turba hominum ſine mente pecus) Dominumque volentem
Dici & adorari, & pedibus ſibi baſia figi?
Nec videt inſanus quid ſit, quàm frivolus, & quam
Turgenti bullae ſimilis, pappoque volanti.
40 Non ego ſum talis, nec prorſus talia curo.

At vos, aetherei cives, quibus esse beatis
Contingit solis, quibus est aeterna voluptas,
Humanas si fortè preces attenditis, & si
Non penitus miseros homines avertitis, oro
45 Egregiam puramque mihi concedite mentem,
A falso verum discernere quae sciat aptè,
Quae bona cognoscat vera & contraria veris:
Ne stultus fugienda sequar, fugiamve sequenda.
Nam si mortali cuiquam licet esse beato,
50 Arbitror hoc pacto fieri me posse beatum.
Sed fallor, mecumque omnes qui talia credunt.
Nemo etenim felix est, aut fuit, aut erit unquam,
Non si possideat totum ditissimus orbem,
Non si plus sapiat quàm quivis natus in orbe.
55 Sed dubitat fortasse aliquis, nisi pagina praesens
Id firma ratione probet: quare aspice libri
Hujus materiam, quicunque hoc discere quaeris,
Qua melius poterunt te carmina nostra docebunt.
Pandite, Pierides, vestro sacra ostia vati,
60 Et satiate avidum scatebris Parnassidos undae,
Secretos referate aditus, ostendite verum:
Vos etenim nostis quicquid fuit, aut erit, aut est.
Principio expediam, quis felix atque beatus
Debeat à nobis haud falso nomine dici:
65 Post hoc progrediar, quo me deducet Apollo.

Dico

Dico igitur, ſolus felix eſt jure vocandus
Is quicunque bonum ſummum jam poſſidet. at non
Omnes hoc norunt verè, cum quilibet illud
Quod ſibi plus placeat melius putet. hordea mulus
70 Aut aſinus pluris quàm lauti obſonia rhombi,
Quàm leporis clunes, quàm turdos aeſtimat aſſos.
Sic & avarus opes, ſic ambitioſus honores,
Sic Venerem mollis ſuper omnia laudat & optat.
Heu mihi quàm pauci poſſunt dignoſcere verum!
75 Quàm denſa errorum caligine noſtra premuntur
Judicia! id propter, quod paucis integra mens eſt.
Quisque, ut habet mores, ita judicat, atque ita fatur.
Sed bona ſunt quaedam per ſe, quae tempore nullo
Eſſe mala, & nullo quae tempore laedere poſſunt.
80 Sunt etiam quaedam non per ſe, quae modo proſunt,
Nonnumquam officiunt: haec ſunt bona corporis, atque
Externa. uſus enim cauſa eſt ut ſint bona, vel non.
Ut ſi quis patriam nativo robore ſervet,
Eſſe bonum robur dicetur: ſed noceat ſi
85 Indigenis, civesque ſuos hoc robore perdat,
Eſſe malum rurſus robur cenſebitur ipſum.
Sic de divitiis & honoribus, imperiisque
Et cunctis aliis dico. quin talia propter
Saepe perit, quamquam utatur poſſeſſor honeſtè.
90 Sic obſunt ſua mella apibus, ſic inguina fibro.

Haec eadem fugiunt rapidi ceu fluminis unda,
Nec ſtant certa diu, dubioque errore vagantur,
Summa bona idcirco non ſunt: nec quisquis abundat
Talibus eſſe poteſt verè dicive beatus.
95 Imo etiam ſi quis plenè vult vera fateri,
Non bona ſunt, quaecunque valent prodeſſe & obeſſe:
Nam ſic eſſe bonum poteris cenſere venenum,
Cum ſaepe ex ipſo fiat medicina ſalubris:
Et nil eſſe malum toto invenietur in orbe,
100 Cum res nulla adeo ſit prava & noxia, quae non
Poſſit prodeſſe interdum, atque afferre ſalutem.
Illa autem bona quae ſunt per ſe & ſemper habentem
Felicem efficiunt: ſed quae ſint talia, non eſt
Omnibus explicitum: quare hic quaerenda ſagaci
105 Sedulitate mihi ſunt, aſpirante Minerva.
Atqui aliquis dicet, non res haec ardua ſcitu eſt:
Nam cum fortunae non ſint & corporis, ergo
Sunt animi bona, quae nos reddunt ſola beatos.
Dictum hoc eſt aliquid, ſed nondum miſſa ſagitta
110 Perfectè potuit ſignum tetigiſſe petitum:
Unde prius quaedam communia dicere oportet,
Quae monſtrent iter, obſcura ut funalia nocte.
Omne quod eſt, opus eſt, aut eſt operatio quaedam,
Aut operans: ſed opus quendam finem eſſe fatemur.
115 Principium eſt operans, medium eſt operatio, quod ſit

Horum

Horum nobilius, meliusve, requirere refert.
Omne movens moto, quantum ſunt talia, ſemper
Dignius eſt: patet hoc. movet autem finis agentem:
Nam quis agit, niſi finem animo conceperit ante?
120 Ergo eſt nobilior: nec non operatio fine
Vilior, hac eadem poterit ratione probari:
Proinde bonum ſummum finem quendam eſſe putandum eſt.
Optimus eſt autem non omnis finis: at ille
Duntaxat, quisquis cunctorum eſt ultimus, ad quem
125 Omnes procedunt alii recto ordine fines,
Omnia ceu currunt in vaſtum flumina pontum.
Quippe ad perfectum imperfectum tendere par eſt,
Et fieri propter melius quod deterius ſit:
Non aliter bonus ac rectus ſervabitur ordo.
130 Ergo id quod rerum cunctarum eſt ultima finis,
Eximium eſſe bonum, & ſummum, primumque neceſſe eſt.
Praeterea rerum quas ingens continet orbis
Abſque anima quaedam ſunt, & viventia quaedam.
Aſt ea quae vivunt, aliis ſunt nobiliora.
135 Vivere proinde opus eſt, quicquid laus prima bonorum eſt:
Illorum quoque quae vivunt quaedam ratione
Prorſus egent, iisdemque uti ſermone negatum eſt.
Aſt aliis ſermone uti ac ratione tributum eſt.
Nobiliora ideo ſunt haec, ſunt & meliora.
140 Ergo bonum ſummum perfecto more loquetur,

Per-

Perfectae rationis erit. compluribus autem
Ex his, quae possunt uti ratione loquique,
Plena voluptatis vita est; sed plena laboris
Est aliis etiam compluribus, aut meliora
145 Sunt quaecunque hilari vita dulcique fruuntur.
Ergo boni summi laetissima vita putanda est.
Illorum verò quae vivunt dulciter annos
Post paucos pereunt quaedam; sed longa quibusdam
Fila trahunt Parcae: quibus est diuturnior aetas,
150 Pluris erunt: quare longissima saecula vivit
Illud, quodcunque est cunctorum summa bonórum.
Hoc autem vocitare Deum, vocitare Tonantem,
Atque Jovem, mortale genus solet. ille tremendo
Cum strepitu vibrat fractis de nubibus ignem:
155 Ille ciet nigros imbres, & fortia mittit
Flamina, quae vastis cum fluctibus Amphitriten
Funditus eversam clamosa ad littora pellant,
Ac terram quatiant imis inclusa cavernis,
Unde arces quandoque ruunt, atque oppida tota.
160 Sed fortasse aliquis dubitat, si Jupiter iste
(Quem summum esse bonum jam dixi) est finis, eundem
Quoddam opus esse patet, veluti divisimus ante:
Nec non principium, mediumque habuisse fatendum est.
Id vero nemo sapiens existimat: imo
165 Semper erit, semperque fuit: nec terminus illi

Esse

Esse potest: hic cuncta facit, nec factus ab ullo est:
Nil fuit ante ipsum, post ipsum prorsus erit nil.
At nos huic dubio sic respondemus: agentem
Primum cunctarum rerum, totius & orbis,
170 Dicimus esse Deum: finemque putamus eundem
Cunctarum pariter rerum, totius & orbis:
Non tamen idcirco esse opus ipsum credere fas est.
Quandoquidem non est opus omnis finis, agensque
Non hoc praecipuè quaerit: sed cogitat ultra
175 Quiddam aliud melius. veluti qui fabricat arcam,
Non hanc praecipuè ut faciat fabricando laborat;
Ast ut eam vendat, vel quicquam servet in ipsa.
Quanto est posterior, tanto est praestantior omnis
Finis, & ad melius quae sunt pejora feruntur.
180 Sic Deus est finis postremus & ultimus, in quem
Omnia contendunt, propter quem mundus, & omnis
Res mundi est: siquidem propter se ipse omnia fecit,
Non propter nos, ut soliti sunt dicere quidam
Clamando in templis doctores stultitiarum,
185 Et deceptores vulgi, errorumque magistri,
Insanos homines ex stultis efficientes.
Nam quae nobilitas, aut quae sapientia nostra est,
Quae nostra est probitas, propter quam condere mundum
Debuerit tantus Princeps? nos undique pleni
190 Criminibus, stultique sumus: vix unus in orbe est,

Quem

Quem vel avaritiae pestis, vel foeda libido
Non premat, aut quem non ventosa superbia vexet,
Quem non praecipitem trahat ira, aut caeca voluptas.
Ergo quibus meritis nostris motum esse putamus
195 Tam magnum artificem, ut pro nobis cuncta crearit,
Frugiferas terras, fluidum mare, stelliferumque
Aethera? sed forsan dices, nos ipse benignus
Diligit immeritos: stultum est hoc credere. nam quis
Diligit immeritos, nisi demens? praeterea, quae
200 Sunt tam dissimilis naturae quomodo possunt
Sese diligere? est etenim Deus omnia vincens
Saecula, cui nullus finis, nulla extat origo:
Cunctarum tamen est rerum finisque & origo,
Optimus, omnipotens, immensus, quo melius nil;
205 Et quo nil majus, nil excellentius usquam
Esse potest, qui re nulla indiget, & tamen ipso
Omnia egent, qui cuncta videt, nec cernitur ulli,
Omne bonum in sese retinens, expersque malorum:
Contrà nos miseri foedo de semine nati
210 Ad planctum & lacrymas, ad mille pericula, semper
Aut his aut illis morbis affligimur, aevum
Degentes breve & incertum, plenumque laboris.
Heu quibus errorum tenebris versamur! & omnes
Quàm sumus exiguae mentis, quàm saepe malignis
215 Casibus impliciti! nunc haec nunc illa dolemus,

In-

Innumeris tantum vitiis & fraude potentes,
Qui postquam passi fuimus mala plurima, tandem
Angustam & miseram & sceleratam linquere vitam
Cogimur, & putri deponere membra sepulchro,
220 Mox carne absumpta fieri sine nomine pulvis.
Ergo inter nos atque Deum distantia major,
Quàm si collatus fuerit pulex elephanto.
Quis tam distantes nodus conjunget amoris?
Nunquid amore potest elephas cum pulice jungi?
225 Nempe inter similes amor & concordia, contrà
Inter dissimiles odium & discordia regnant,
Vel saltem nec magna fides, nec gratia magna est.
Hinc aliqui, quos esse jubet lex nostra profanos,
Haereticosque vocant collegia tecta cucullis,
230 Nos esse insanos ajunt, crassique cerebri,
Speramus quoniam coelum & consortia Divum,
Aeternumque aevum felici ducere cursu,
Innumerasque alias nugas, quas stultus hebesque
Promittit nobis animus, & garrula lingua:
235 Quae facit ut cedant animalia caetera nobis.
Nam si sermo homini non esset munere Divum
Concessus, geminaeque manus, quibus omnia fiant,
Nullum animal foret in terris miserum magis, atque
Infelix homine. his nostra est natura duobus
240 Nobilior, meliorque; hinc tota superbia nostra est:
Hinc

Hinc artes veniunt. nam praesens voce monetur;
Quid faciat caveatve: absenti scripta loquuntur.
Pandere si possent animalia caetera fando,
Ut nos, arcano clausos in pectore motus,
245 Mutuaque inter se dictare & reddere verba,
Ac varios aptis digitis conscribere libros,
Interdum nobis sapientior esset asellus,
Plusque aliae interdum pecudes rationis haberent;
Progeniemque suam auderent praeponere cunctis:
250 Diceret & nobis asinus se nobiliorem.
Lingua manusque igitur faciunt succumbere nobis
Omnia, non ratio. haec ajunt illi. insuper addunt;
Si truncis manibus, mutisque parentibus orti
In silvis homines degant, agrisque remotis,
255 Sintque ipsi pariter manibus linguaque carentes,
Ut pecudes aliae: humanum quid quaeso valebit
Ingenium? quaenam ratio apparebit in illis?
Nonne aliae ut pecudes inculto corpore vivent?
Quid sapient melius quàm caetera turba ferarum?
260 Spiritus in cunctis animalibus unus & idem est:
Dissimilis tamen ac varius proinde esse videtur,
Corpora quod non sunt cunctis animalibus aequa;
Et variis membris varia est concessa facultas.
Sic plures fabri licet inveniantur eadem
265 Prorsus in arte pares, atque aequo examine docti,

Si

Si ferramentis careat pars altera, multum
Dissimiles, multum inter se differre videntur.
Nil etenim poterunt agere hi quibus omnia desunt
Quae faciunt ad opus: nec secum saxa ferasque
270 Oeagrius vates ducet, si barbitos absit:
Nec Paris armatus Pelidae cedet inermi.
Talibus ergo illi nos turpiter argumentis
Sollicitant: verum haec alias fortasse requiram,
Quum de anima humana fuerit quandoque loquendum;
275 Quippe hanc divinam, immortalemque esse docebo,
Quae duo de brutis non est concedere tutum.
Nunc ad iter primum redeo. Deus ipse supremum est
Eximiumque bonum propriè verèque vocandus:
Quem qui habet, is debet felix dici atque beatus.
280 Sed quis habere potest ipsum? nam quicquid habetur
Vilius est illo quod habet, possessaque res est
Possessore suo semper minor: ocius omnem
Oceanum parva poteris concludere concha,
(O mortale lutum, ventisque objecta lucerna!)
285 Quàm tantum Dominum pacto complectier ullo.
Omnia solus habet Deus ipse, & solus habet se:
Ipse igitur solus felix, solusque beatus.
Quoddam aliud tamen est summum bonum, & illud habere
Omne potest animal: sed non est omnibus unum:
290 Nam diversa ipsis multum natura tributa est.

Convenit hoc illis, aliis aliud magis, ergo
Esse potest felix genus unumquodque animantum,
Si non simpliciter perfecteque, ut Deus ipse,
Ast aliquo saltem pacto, paucisque diebus,
295 Dum possit quod conveniat sibi maximè habere
Semper, & adversi nihil unquam perpetiatur.
Sed missis aliis, de homine est nunc dicere tempus;
Qui tunc est felix, quum possidet omnia quae sunt
Naturae ipsius bona convenientia, quumque
300 Nil damni tota in vita, nil sentit acerbi.
Hoc etenim esse bonum summum, concedere fas est,
Quod bona cuncta in se complectitur, & mala pellit
Omnia, cui nil triste datur, nil dulce negatur.
Nam virtus sola, aut felicem sola voluptas
305 Non facit, ut quidam scribunt de gente Pelasga.
Quandoquidem bona multa simul meliora putantur,
Quàm pauca, ut grano frumenti magnus acervus.
Non unum, licet eximium primumque, beatos
Reddit: at omne bonum simul omni ex parte rotundum.
310 Sic etiam solus princeps non efficit urbem.
Sic etiam non est ex solo pollice dextra.
Cum nobis igitur duo sint, corpusque animusque,
Qui verè est felix, parte est perfectus utraque,
Est agilis, pulcer, robustus, sanus, & idem
315 Est sapiens, fortis, prudens, doctusque, bonusque,
Per-

Perfectosque tenet sensus, perfectaque mentis
Munera, pauperiem nescit, casusque malignos:
Et si non implet longaevae tempora vitae,
Non est dicendus felix, licet omnia sint huic
320 Commoda. namque bonum, parvo quod tempore durat,
Est prope nil, veluti quidam dixere priores:
Ver non una dies, non una reducit hirundo.
At postquam vitae jam meta novissima venit,
Mors huic contingit facilis, minimoque dolore
325 Solvitur, & stigias laetus descendit ad undas,
Nec vivendo illi aut moriendo gloria desit.
Sed numquid cuncta haec habet ex mortalibus ullus?
Credo equidem nullum talem reperirier usquam,
Aut perquam rarum, cui nil optabile desit,
330 Cui nil triste unquam toto contingat in aevo,
Qui felix vivat, felici morte recedat:
Hic Phoenix ille est, quem fingere Graeculus audet,
Graeculus insani capitis, qui posse putavit
Ex uno speciem fieri, putremque favillam
335 Gignere avem, cuiquam non ullo tempore visam:
Sed modo mira canat, nil curat dicere verum
Gens haec, & tota est monstris ac dedita nugis:
Qua duce nostri etiam deliravere Latini.
Est igitur felix, ut Phoenix, rarus: at omnes
340 Heu! sumus haud dubiè miseri; tamen hic magis illo,

Quandoquidem non est cunctis status unus, & aequa
Conditio. quicunque tenet bona plura, minusque
Adversi patitur, felix censetur: at ille
Plurima quem versant incommoda, cui bona pauca
345 Contingunt, miseri nomen sibi vendicat aptè.
Quare cum nemo sit felix, dicere oportet,
Quomodo possimus saltem miseri minus esse
In terris, quae sit vivendi forma modusque
Nobilior meliorque, & vitae blandior usus;
350 Si non felices, saltem minus infelices
Quo fieri pacto liceat nobis. igitur, quod
Fermè omnes credunt, verum non arbitror esse;
Pontifices summos, & mundi sceptra tenentes
Vivere quàm reliqui mortales dulcius aevum.
355 Namque in divitiis, veluti in cunctis quoque rebus,
Extremum quodcunque malum est, mediumque salubre.
Omne nocet nimium: propter quod quisquis habet plus
Quàm satis est, non est melior quam quisquis eget plus
Quàm satis est: paribusque malis vexatur uterque:
360 Ut pinguis crassusque nimis, qui sesquipedali
Ventre tumet, non est levior, citiusve movetur,
Quàm cui sicca cutis miseris tantùm ossibus haeret.
Huic desunt macie atque exhausto corpore vires,
Ille autem nimio fit carnis pondere tardus.
365 Utque ingens pelagus surgit majoribus undis,

Excel-

Excelsosque aequat montes, dum tartara Ditis
Ima aperit fluctus inter, tamen atra silenti
Gurgite saevit hiems, tacitèque profundius aequor
Sed magis à dira ventorum peste movetur:
370 Contrà cum strepitu magno, multoque fragore
Parvus arenoso versatur littore Nereus;
Sic qui summa tenent rerum fastigia Reges
Sollicitudinibus majoribus atque tumultu
Jactantur graviore quidem: sed vulnera vulgo
375 Tanta latent, tacitique gemunt, celantque dolorem:
Adde aliud quoque, quod cruciat comes improbus ipsos
Assiduè metus atque timor: suspectaque eisdem
Omnia sunt: hinc insidias, hinc dira venena
Concipiunt, soli nec possunt ire, nec audent,
380 Nec sine fas illis praegustatore comesse.
O bona libertas, pretio pretiosior omni!
O summum primumque decus, qua prorsus adempta
Nil gratum, nil dulce viris, & vivere mors est!
Ast pauper nocte atque die securus ubique,
385 Et quo fert animus, graditur: sive ire per urbem,
Et varios lustrare locos, & cernere ludos,
Aut monumenta cupit: sive extra moenia mavult
Per cultos hortos, per florida prata vagari,
Aut desiderio ruris torquetur amoeni,
390 Nil prohibet, solus vadit, non indiget ullo

Servorum ſtrepitu, & comitantum nube clientum:
Et, quoties ſtimulis agitur famis & ſitis, ore
Haud dubio tutusque dapes ac pocula ſumit.
Vilibus exiguisque cibis veſcuntur in altis
395 Liberae aves melius ſilvis: & dulcius eſcam
Quaeſitam in campis, multoque labore paratam
Accipiunt, quàm ſi cavea teneantur eburnea,
Aut in gemmato atque aurato carcere clauſae
Pingueſcant epulis regalibus, uberibusque.
400 Saepe igitur miſer atque infelix eſt etiam Rex.
Nec quenquam, mihi crede, facit diadema beatum.
Sed ſtulti exterius dulce admirantur: at illud
Quod latet interius non contemplantur amari.
Illum autem vitam meliori ducere curſu
405 Arbitror, eſt cuicunque magis fortuna modeſta,
Cui non eſt cenſus nimius, nec ſordidus, & cui
Non conducta domus, ſed honeſta habitatur: agerque eſt,
Quantus ſufficiat domino, bene cultus abundè,
Qui det hero ſegetes, & vinum ſufficienter,
410 Fertilis, atque alias fruges producat inemtas.
Foenerat ô quantum tellus bene culta! colonus
Sedulus ac prudens non multis rebus egebit.
Plurima ſeu ſcrobibus longo ordine figitur arbos
Diverſi generis, minimo quae maxima ſumptu
415 Emolumenta ferat: varium ſeu forte legumen

Man-

Mandatum ſulcis cumulo majore refertur:
Seu magis hortorum delectat cura laborque,
Ex quorum reditu convivia lauta parantur,
Nec Regum menſis cedentia luxurioſis:
420 Ni ſervire gulae quis mavult quàm rationi.
Ergo eſt optandus potius cenſus mediocris,
Quem vel ſors tribuat, vel teſtamenta, vel uxor,
Aut artis labor aſſiduae, aut induſtria mentis
Sollicitae, mercando aliquid quod tempore poſſit
425 Vendi alio, aut alibi pluris, vel multiplicando
Per ſobolem pecus, & gregibus ſtabula atque armentis
Implendo, aut Paphiis ſublimia tecta columbis,
Melliferisve apibus praeſepia multa parando,
Aut ſtatuendo oleis nigris brumale trapetum,
430 Aut etiam Cereri ſaxa opportuna terendae.
His aliisque modis multis ſolertia lucrum
Illis oſtendit, qui non torpere veterno
Sunt ſoliti, quos dulce malum, blandumque venenum
Deſidia, atque animi languor non reddit inertes.
435 Praecipuè tamen hoc fortunae munus opusque eſt.
Haec etenim quos vult facilè evehit, ac locupletat:
Haec domina eſt rerum, & donatrix divitiarum.
Inſuper optandum, nulli ſervire. decet nil
Libertate magis generoſum pectus. at ille
440 Natura eſt ſervus, natura ignobilis, imò

Infelix prorſus, prorſus miſer, alterius qui
Eſſe poteſt, ultroque aliena faceſſere juſſa,
Et quicunque aliqua lucri ſpe ductus, iniquum
Fert placida cervice jugum. non jugera tanti
445 Plurima ſunt, non omne aurum, non quicquid arenis
Indus Erythraeis cupidus legit, ut patienter
Vel ſtomacho alterius comedas, capiasve quietem
Ad ſomnum alterius, dominoque jubente feraris
Nunc huc, nunc illuc, veluti pila miſſus ab illo;
450 Interdumque hominis te longè deterioris,
Indocti, inſani, vinoſi, luxurioſi
Imperio parere velis. turpiſſima res eſt
Nimirum, poſſis cum liber vivere parvo,
Quaerere ſervitio majoris praemia cenſus,
455 Ac libertatem, ſine qua laudabile nil eſt,
Vendere, & imperium domini tolerare ſuperbi.
Degeneres animi, procerum quid quaeritis aulas;
Dedecus ut vobis, illis tribuatis honorem?
Vae vobis, qui ceu pecudes paſtoris egetis,
460 Tam viles, ut non valeatis vivere per vos.
Qui ſervus quocunque modo eſt, nulla eſſe beatus
Parte poteſt. aſini eſt, clitellam ferre libenter.
Ingenuis igitur quicunque parentibus ortus,
Nobilibusve magis, quantum ſibi ſufficit aptè
465 Poſſidet, injuſtè queritur de numine Divum.

Sed

Sed forſan multi dubitent an coelibe vita
Conjugium melius: namque uxor ſaepe ſuperba eſt,
Litigioſa, ferox, demens, & adultera ſaepe:
Adde quod & gravis eſt natorum ſollicitudo:
470 Nunc morbo ancipiti languent, nunc lumina vitae
Intempeſtivo ſublati funere linquunt:
Filia jam grandis poſcit cum dote maritum,
Vel moecha eſt, maculatque domum: vel filius eſt fur,
Scortator, vacui capitis, rixoſus & effrons.
475 Ille etiam penitus liber non eſſe videtur
Cuicunque eſt uxor: mores mutare neceſſe eſt,
Et juvenilem animum compeſcere, linquere lites,
Stare domi, non ire procul, longinqua videre
Oppida, nec tota per vicos nocte vagari,
480 Has illas pulſando fores, & ſcorta petendo.
Aſt opus eſt gravius tunc vivere, ſollicitèque
Rem curare, minor ne fiat, ſed mage creſcat,
Ne premat extremam paupertas dura ſenectam.
Haec quamvis ita ſint, melius tamen arbitror eſſe
485 Quaerere legitimas taedas, ſanctosque hymenaeos,
Naturamque ſequi, quae nobis provida monſtrat
Exemplo volucrum, pecudum, pariterque ferarum,
Quod mas ad prolem jungi cum femina habendam,
Atque manere ſimul debet, ſobolemque creatam
490 Enutrire ſimul juſto placidoque labore,

Ne genus intereat, ſed cuncta in ſecula duret.
Quandoquidem ad Venerem compellimur exercendam
Non modò nos, verum omne animal terraeque mariſque,
Naturae imperio, facias pejora neceſſe eſt,
495 Si non feminei ſorberis ab ore baratri.
Praeterea tandem ſterilis morieris, & heres
Parta labore tuo & ſudore alienus habebit:
Cumque ſenex fueris, aut morbo oppreſſus iniquo,
Quis tibi ſuccurret? vel quis tua damna levabit?
500 Nunquid cognatus, vel frater? nunquid amicus?
Hi te ſandapila mallent efferre repoſtum,
Resque tuas avidi expectant ſibi morte referri:
Te captant vivum, ut poſſint ſpoliare ſepultum:
Nummos quisque tuos, non te, reveretur, amatque.
505 O ſcelus, ô rabies, & habendi infanda cupido!
O miſeranda lues totum diffuſa per orbem!
Utile nunc omnes ſpreta virtute ſequuntur.
Quis juſtum curat? quis non contemnit honeſtum,
Sit modò ſpes lucri? dominatur legibus aurum;
510 Auri majores vires quàm ſanguinis; auro
Venalis pudor atque fides, cultusque Deorum eſt.
Aſt uxor patrem, ac matrem, propriosque penates
Deſerit, ut maneat tecum noctesque diesque,
Et pariat fecunda tuo de ſemine prolem,
515 Conſtituatque novam tecum gentemque domumque,

Sitque

Sitque tibi auxilio, & simul obsequiosa laboret:
Ambobus commune bonum est, commune periclum:
Alterutri quicquid damno est, utrique nocebit:
Alterutri quicquid lucro est, utrique placebit.
520 Si te debilitat morbus, vel grandior aetas,
Fatur, & hortatur, solatur, & auxiliatur,
Subvenit, assistit, vigilat, vigilando ministrat:
Hoc etiam faciunt nati, charumque parentem
Qua possunt ratione fovent. communis enim sunt
525 Amborum commixta caro, communis imago.
Quumque dies venit, post quam tibi nulla dies est,
Non totus moreris, vivusque videris in illis.
Sed malunt quidam incertos de pellice natos
Sumere, propptereaque uxorem ducere nolunt:
530 Hos ego non laudo, nec sanae judico mentis.
Namque uxor te dote juvat, nil dat tibi pellex:
Uxoris sunt affines, sunt pellicis hostes:
Illam tutus habes, & honestè, hanc turpiter atque
Sollicitè: fida est illa, haec infida, timensque
535 Dissidium, rapit occultè, sibi congregat, unde,
Si fuerit dimissa, queat post vivere. demum
Si tibi sit pellex, tibi erit non tuta supellex.
Quid quod legitimos certosque ex conjuge natos,
Infames dubiosque nothos de pellice gignis?
540 Ergo uxor ducenda. prius tamen aspice quae sit.

Prae-

Praecipuè matris mores adverte, patrisque:
Nam fimiles fiunt nati plerunque parentum:
Qualis quaeque arbos, tales folet edere fructus.
Confule vicinas clam, vel, tibi fi qua fidelis
545 Eft mulier, mitte ut videat, fed diffimulanter,
An fit formofa, an vitiato corpore & aegro,
An fit iners, nec nere fciat, nec texere telam,
Nec fuere. haec etenim mulier quaecunque pudica
Exercet, ne ignava domi, neu languida ceffet.
550 Otium enim fomes vitiorum eft; otia mentem
Ad mala multa trahunt; otî comes ipfa libido eft;
Otia felices evertunt funditus urbes.
Quod nifi lanarum ftudio Lucretia quondam
Dedita, fi telae non Penelopea fuiffet,
555 Sed pigrae mediis fediffent aedibus ambae,
Huic de mille procis placuiffet forfitan unus;
Illi non tantum laudis mors cafta dediffet.
At melius, fi fortè potes, tute ifta videbis.
Namque aliis non certa fides: ferme omnibus eft mos
560 Fallere: mentiri, potius quàm dicere verum,
Cuique placet: raros poteris reperire fideles.
Si non vis falli, fi vis tibi crefcere cuncta
In melius, ftudeas res ipfe agnofcere praefens
Et curare tuas, tuaque impiger omnia cerne.
565 Ergo iterum atque iterum videas (fi forte licebit)

Quae

Quae ſit quam tibi vis vinclo ſociare jugali,
Ne fruſtra doleas, ne facti poeniteat te.
Si tamen (ut fieri contingit) conjuge prava
Moeres, deceptus fato, & Junone ſiniſtra;
570 Hanc blandè prius admoneas, placidisque frequenter
Caſtiges verbis, interdum munere placa
Iratam, illecebrisque doma: nunc brachia collo
Injice: nunc etiam invitae blanda oſcula fige:
Quoque potes conare modo ſedare furorem
575 Dulciter. hoc ſi non prodeſt, tunc utere amaro;
Succenſe, inclama, & vultu convicia torvo
Adde, minisque ſimul terre: quod ſi minus iſta
Sufficiunt, nec verba timet, tu verbera miſce,
Tergaque tunc duro reſonent pulſata bacillo.
580 Si tibi ſuſpecta eſt uxor, dubiique pudoris,
Non habeas pulcros famulos, pulcrosve ſodales;
Cum quibus illa domi verſetur. deciperis nam,
Si quenquam fidum credes. eſt nemo fidelis
In Venere: illa dolis incautos fallere gaudet.
585 Fraude paratur amor, Veneri gratiſſima fraus eſt.
Sed tua praecipuè non intret limina quisquam
Frater, vel monachus, vel quavis lege ſacerdos:
Hos fuge: peſtis enim nulla hac immanior: hi ſunt
Fex hominum, fons ſtultitiae, ſentina malorum,
590 Agnorum ſub pelle lupi, mercede colentes

Non

Non pietate Deum, falsa sub imagine recti
Decipiunt stolidos, ac relligionis in umbra
Mille actus vetitos, & mille piacula condunt:
Raptores, moechi, puerorum corruptores,
595 Luxuriae atque gulae famuli, coelestia vendunt.
Heu quas non nugas, quae non miracula fingunt,
Ut vulgus fallant, optataque praemia carpant?
Inde superstitio, & ludibria plurima manant:
Quae Dii, si sapiunt, rident, renuuntque videre.
600 Non pretio, sed amore, Deum vir justus adorat.
Deme autem lucrum, superos & sacra negabunt.
Ergo sibi, non coelicolis, haec turba ministrat;
Utilitas facit esse Deos; qua nempe remota,
Templa ruent, nec erunt arae, nec Juppiter ullus.
605 Hos impostores igitur, vulpesque dolosas
Pelle procul: quantumque licet tua janua vitet.
Pelle procul, ne te probitas simulata maritum
Caprarum efficiat. nec si tibi compater ullus
Contingit, nimium confidas: namque sub isto
610 Nomine peccandi proclivior est via multis.
Hoc etiam serva, ne saepius egrediatur
Sola domum, neu tecta adeat vicina: frequenter
Vicini latitare domo consuevit adulter.
Illi da comites castas, vitaeque probatae.
615 Infames vetulas, & lenas cautus avaras

Secum

Secum ftare veta, longèque arcebis ab illa.
Nec tu aliam Venerem atque aliena cubilia quaeras;
Nec te concubitus delectet pellicis: eft nil
Quo doleat magis, ac vehementius excrucietur,
620 Quod magis ulcifci cupiat, quàm foedera lecti
Inftabili temerata fide: tunc ardet & odit.
Fallere tunc vellet fimili ratione maritum:
Sique poteft fallit: bilis tunc maxima fervet:
Tunc furit, ut Thias nimio ftimulata Lyaeo.
625 Crede mihi, rara eft quae non fit adultera, quando
Legitimo fraudata toro fua gaudia perdit:
Saltem animo, fi non conceffum eft corpore, peccat;
Labitur in vitium vitio irritata voluntas.
Si deprenfa tamen fuerit, tunc legibus uti
630 Ne pudeat, legum tibi fit reverentia femper:
Praecipua eft etenim noftrae lex regula vitae;
Ne temere iratus majorem crimine poenam
Infligas, laedasque Deum, vulgique fequaris
Ingenium & mores, quod non ratione movetur,
635 Sed veluti pecudes furiis atque impete fertur.
Nec ducta uxore idcirco non liber haberis,
Quod tibi non licet effe malo, neque nocte vagari
Nec multis aliis rationibus infanire:
Non haec libertas, fed prava licentia dici
640 Debet; qui fic eft liber, fervire videtur.

Talis

Talis libertas non est cupienda, frequenter
In mala praecipitem quam plurima mittit habentem:
Est melius, non posse malum committere, quàm si
Undique peccandi pateat via. quot perierunt
645 Ob talem libertatem? quot saepe fuerunt
Incolumes, quoniam frenos habuere tenaces?
Si vero nati morbo vexantur ab ullo,
Quid facias? cur te crucies? succurre medelis.
Quae si nil prosunt, & mors tibi surripit illos,
650 Aequo animo sufferre velis. non solus in isto
Gurgite jactaris: comitum tibi maxima turba est.
Quae mala cum multis patimur leviora videntur.
Nascimur hac omnes lege ut moriamur: ab ortu
Exitus ipse fluit; cunctis mensura dierum
655 Certa datur, stigias citius vel serius undas
Quisque petet, quanquam mors ultima meta malorum est,
Nec forti metuenda viro. quid munere vitae
Defunctos tantis opus est deflere querelis?
Est ne adeo miserum moriendo relinquere mundi
660 Stultitiam, & sese innumeris auferre periclis,
Proque tot aerumnis tranquillam acquirere pacem?
Aut mors est aeterna quies, aut janua vitae.
Esto etenim, doleas quantumvis: tempore tandem
Cessabunt lacrimae & gemitus. quemcunque dolorem
665 Finit longa dies: dissolvunt tempora curas.

Si

Si tibi lascivi, aut alia ratione pudendi
Contingunt nati, tu tu culpandus, & hujus
Causa mali es, demens pater, & quatiende flagellis,
Qui pueros neglexisti, nec moribus (aetas
670 Dum mollis poterat flecti, facilique labore
Institui, nondum vitiorum adstricta catenis)
Curasti imbuere, & virtutibus exornare.
Neglectis animis, aluisti corpora tantum,
Ut pecudes faciunt. hinc est urtica, filixque,
675 Et caprificus iners, quibus urbs nunc omnis abundat.
Quisque illos mores, quos primis hausit ab annis,
Cum senuit retinere solet: peccabit adultus,
Si puer hoc fecit: tenera est dum virga recensque,
Flectitur huc illuc, ut vis: quae post ubi crevit
680 Jam robusta arbor flectenti cedere nescit,
Et quem parva locum tenuit non deserit ultra.
Sic puer ad vitae partem est quamcunque paratus
Dum tener est animus, qui, postquam duruit aevo,
Quam prius ire viam assuevit mutare recusat.
685 Nimirum quicquid primis inolevit ab annis,
Non facilè aufertur. naturam parturit usus,
Ipsaque non multò est natura potentior usu.
Optandum tamen ut tribuant bona semina Divi
Inclusis utero: nam qualis quilibet illic
690 Concipitur, talis vivendo est: qui malus inde

Exierit, raro poterit justusque bonusque
Esse, licet doceat sanctos Academia mores;
Et licet hinc atque hinc habeantur mille magistri:
Naturam frenare potes, sed vincere nunquam:
695 Cultura est etenim natura potentior omni.
Nonnihil ipsa tamen longo mollitur ab usu.
Sic cultu assiduo steriles compescimus agros:
Sicque feri discunt homini parere leones.
Omnis ab assiduo nimirum ars nascitur usu.
700 Ergo dum mollis, dumque est tractabilis aetas,
Instrue filiolos virtutibus, & doce honestas
Maturare vias, nec eos permitte vagari
Huc illuc, quocunque volunt. res perniciosa est
Libertas pueris. tu si sapis, admove frenos
705 Et cohibe: namque in vitium mortalia quaeque
Naturae instinctu, nisi sint adjuta labore,
Sponte ruunt. nil perfectum natura sine arte
Ferre solet: quoniam non vult Deus ipse veterno
Nos torpere gravi, sed curis atque labore
710 Excitat, & segnes tanquam calcaribus urget.
Est locus aetherei praerupto in vertice montis,
Deliciis plenus, quo non felicior alter
Creditur esse usquam, cui cedunt Thessala Tempe,
Elysiique lares, & fortunata vireta:
715 Hic habitat vicina polo, conterminaque astris,

In-

Innumerisque bonis fruitur ſanctiſſima Virtus.
Sed ſalebroſa via eſt, anguſta, atque ardua, denſis
Sentibus hinc atque hinc horrens, quo tendere viles
Ignavique animi, & terrena fece gravati
720 Haud poſſunt: ſurſumque vehit mens ignea paucos,
Quos Deus ad coeli ſedes elegit habendas.
Difficiles aditus virtus habet. at vitiorum
Prona via eſt: illic ultro deſcendimus omnes.
Quocirca, quicunque bonam nullaque pigendam
725 Parte cupit prolem, multum inſtituendo laboret.
Non etenim fieri egregium ac memorabile quicquam
Absque labore poteſt. vis eſt immenſa laboris
Aſſidui, longusque labor dura omnia vincit.
Curandum in primis, vobis dico patribus, ne
730 Filioli veſtri cum pravis converſentur.
Conſuetudo poteſt quoſcunque inducere mores;
Corrumpunt etiam ſanctos commercia prava:
Vitent praecipuè juvenes. nam prona juventus
In quodcunque malum eſt:ſemperque obſcoena loquuntur
735 Inter ſe juvenes, & ſemper turpia verſant.
Luxuriae tota eſt haec aetas dedita: quare,
Ne juvenum celebrent coetus, omnino caveto
Tu, cuicunque bonam mens eſt educere prolem:
Corripe nunc verbis duris, nunc utere virga,
740 Si ſit opus; monſtraque viam, qua incedere oportet:

Nec faveas illis, patriumque iratus amorem
Diſſimula ſemper: nil perniciofius eſt quàm
Blandiri pueris: animos ad crimina ſumunt:
Tunc nil non audent quum tu quaecunque loquuntur
745 Vera putas, aſinusque bipes oracula credis,
Ac nimis indulges, veſano captus amore.
Damnoſus favor eſt pueris: ſoloque timore,
Non ratione ſcelus fugiunt: peccantque libenter
Ac promptè, ſi non duris cohibentur habenis.
750 Ut ſaepe in vitium nullo impellente labaſcunt,
Sic raro à vitiis nullo revocante recedunt.
Quales quisque ſibi natos eduxit habebit.
Ultra haec nitendum, ut vivamus corpore ſano:
Quippe valetudo eſt cenſu praeſtantior omni.
755 Robuſtus foſſor rege eſt felicior aegro.
Scire igitur cauſas debes prius, unde fluant tot
Agmina morborum, humanum vexantia corpus.
Perceptis etenim cauſis, vitare malignos
Effectus poteris melius: cauſisque remotis
760 Effectus pereunt, quicunque ſequuntur ab illis.
Ergo morborum quorundam cauſa & origo
Natura eſt, quoties ſub iniquo ſidere quisquam
Naſcitur, atque in ſe coeli tormenta recepit;
Vel quum corrupto de ſemine gignitur. ipſi
765 Sunt cauſa aegrorum natorum ſaepe parentes,

Quum

Quum malè dispositi coëunt, nec sanguine puro.
Sunt aliae plures causae, requiesque, laborque,
Et calor, & frigus, somnus, cibus, ac Venus: horùm
Singula debilitant vires, atque artubus obsunt,
770 Utimur his quoties nimium, nimiumve caremus.
Utrumque extremum damno est: usus mediocris
Non nocet, imo etiam prodest, vitamque tuetur.
Immodici affectus animi quoque gignere morbos
Consuerunt, nimiusque timor, moerorque dolorque,
775 Laetitia interdum nimia officit, interimitque,
Si sit habenda fides scripturis historicorum.
Noxius est aër: est noxius humor aquai
Corporibus, quando vitium contraxit uterque.
Hinc pestes subeunt, hinc viscera discruciantur,
780 Communisque lues dat plurima corpora morti.
Affert nonnullos etiam contagio morbos,
Et rixae, & casus, & mille pericula vitae.
Hos igitur fontes, haec fundamenta malorum,
Si sanus vis esse, omni ratione caveto.
785 Si tamen aegrotas, quoniam aegrotare necesse est
Nonnunquam, quid ages? non tu medicamina differ,
Sed cito curam adhibe, tenuis dum morbus adhuc non
Assumpsit vires, nec inest penetralibus hostis.
Ignis ab exigua nascens extinguitur unda:
790 Sed postquam crevit, volitantque ad sidera flammae,

Vix putei, fontes, fluvii ſuccurrere poſſunt.
Ergo feſtina morbi cognoſcere cauſam;
Utque illi facilè occurras, contraria ſume.
Oppoſita oppoſitis curantur: frigora ſi te
795 Laeſerunt, calida opponas: ſi cura, laborque,
Sive cibus nimius nocuit, contraria ſemper
Exerce, haec ſeſe expellunt perimuntque viciſſim.
Conſule item, ſi opus eſt, medicum, vel clinicus ille,
Vel ſit chirurgus: chirurgi certior eſt ars:
800 Nam quid agat certum eſt, & aperta luce videtur.
Clinicus ipſe autem, qui nunc phyſicus quoque fertur,
Dum lotium infelix ſpectans, inde omnia captat,
Dum tentat pulſum venae, dum ſtercora verſat,
Fallitur & fallit. ſed non diſcriminis aequa
805 Conditio: ille miſer moritur, cauſamque canendi
Linigeris raſis praebet, calvisque cucullis:
Hic alius contrà ſceleris mercede recepta,
Cauſatur ſuperos, ac fatis imputat ipſis
Si quis obit, laetusque implet multo aere crumenam.
810 Heu mihi, penè omnes caſu, non arte medentur:
Quippe aliquam quicunque artem benè novit, agendo
Aut nunquam, aut ſaltem raro peccabit: at iſti,
De quibus eſt ſermo, de centum vix erit unus
Quem ſanare queant, quem non fortaſſe trucident.
815 Unde iſtud? niſi quòd pars horum maxima neſcit

Quid

Quid faciat, quid sit prorsus medicina: sed ipsi
Dum tantum incumbunt sophiae, & dialectica discunt
Vincla, quibus valeant indoctum nectere vulgus,
Vix elementa artis medicae & primordia libant.
820 Sic labyrintheis ambagibus ad sua tecta
Instructi redeunt, atque enthymemata vibrant:
Hinc tumidi incedunt, hinc publica praemia poscunt:
Id satis esse putant (nec decipiuntur) ad hoc, ut
Carnifices hominum sub honesto nomine fiant.
825 O miserae leges, quae talia crimina fertis!
O caeci reges, qui rem non cernitis istam!
Vos, quibus imperium est, qui mundi frena tenetis,
Ne tantum tolerate nefas; hanc tollite pestem;
Consulite humano generi. quot nocte dieque
830 Horum carnificum culpa mittuntur ad orcum?
Vel perfectè artem discant, vel non medeantur.
Nam si aliae peccant artes, tolerabile certè est:
Haec verò, nisi sit perfecta, est plena pericli,
Et saevit, tanquam occulta atque domestica pestis.
835 Non multum est igitur tutum his committere sese
Quorum doctrina est, pretiosa in veste videri,
Gemmatoque auro digitos ornare cynaedos.
Ast hoc quod dicam, ut valeas, servare memento:
Sit victus tibi cura tui: ne noxia sumas,
840 Neve nimis comedas: solet hoc mortalibus esse

Maxima pernicies: hinc plurimus ingemit aeger.
Praesertim hoc caveas, tanquam letale venenum,
Ne novus in stomachum cibus intret, si bene nondum
Consumptus fuerit prior, & digestus ad unguem.
845 Nec non quaque die justo exerceto labore
Corpus, vel pedibus gradiendo, vel quid agendo,
Quo moti caleant artus: nam causa caloris
Est motus, stomachumque juvat, roburque reducit,
Humoresque supervacuos, putresque resolvit.
850 Noli etiam justa vitam fraudare quiete:
Corporis instaurat somnus vires animique.
At vigilando nimis corpus corrumpitur & mens.
Praeterea procul est maeror pellendus, & omnem
Tristitiam de corde fuga: nam macerat artus,
855 Deformatque ipsum corpus, canosque capillos
Ante diem reddit. contrà praecordia laeta
Aetatem efficiunt viridem, robustaque membra.
Caetera tu videas quae paulo diximus antè.
Postremo est aliud quiddam pretiosius, atque
860 Nobilius, per quod felices efficiuntur
Mortales, similesque Deûm, coeloque fruuntur
In terris positi, quamvis ea gratia paucis
Tradita sit, pauci tanto dignentur honore.
Si quaeris quid sit, dicam. sapientia nempe est.
865 Nempe bonum quodcunque aliud sapientia vincit.

Hoc

Hoc homini nequeunt Divi dare munere majus.
Huic cedit quicquid rubra reperitur arena:
Huic cedit quicquid Tagus, & Pactolus, & Hermus
Aurifero gignunt (si verum dicitur) alveo.
870 Huic par esse potest nullius gloria regni.
Haec est semideum genitrix, & maxima virtus.
Felix, ô verè felix, verèque beatus,
Humano quantum generi conceditur, is quem
Maximus ille pater donavit munere tanto!
875 Sed fortasse aliquis quaerit, sapientia quid sit.
Nil aliud certè est, nisi prima scientia, per quam
Mens pura, & nullo mortali pondere pressa,
Libera terrenis affectibus, atria coeli
Scandit, & aetherea cum Diis versatur in aula,
880 Omnia despiciens prorsus mortalia, tanquam
Frivola, & assiduè tendens velut ignis in altum,
Inferiora parum curans, sublimia semper
Cogitat, & verè quae sint bona, quae mala novit,
Ac verum à falso rectè distinguit, & illa
885 (Quae caeci & miseri mortales maxima rentur,
Regna, voluptates, & opes, tumidosque triumphos,
Pro quibus usque adeò noctesque diesque laborant)
Pro nihilo pendens, curas miseratur inanes,
Ostendens rectè vivendi iter ac moriendi.
890 Praefulget sapiens aliis, ceu sideribus sol,

Fortunae imperium tutus contemnit, & omnes
Calcat sub pedibus constanti pectore casus.
Quinetiam nullo mortis terrore movetur,
Nec timet infernas poenas sibi conscius: imò
895 Laetus obit, ridens pavidi phantasmata vulgi,
Non dubitans miserum hoc plerumque laboribus aevum
Linquere, & aeternam moriendo acquirere pacem.
Demum uno minor est sapiens Jove. quattuor autem
Ipsi conveniunt: quoniam benè consulit, atque
900 Judicat, errore amoto, rectèque gubernat,
Et contemplari divina humanaque ad ipsum
Pertinet. extremum hoc quod dixi maxima res est,
Ultra quam nihil est melius quod possit haberi.
Nemo tamen sapiens fiet prius, expulerit quàm
905 A sese omne nefas, purgatus crimine ab omni.
Quippe habitare negat foedum sapientia pectus,
Impurasque odit, cùm sit purissima, mentes.
Nemo etiam fiet sapiens, nisi sit prius idem
Prudens, multarumque peritus doctrinarum.
910 Hos scito esse gradus, per quos sapientia habetur:
De qua plura quidem loquerer: sed claudere oportet
Jam librum. fat cauda meo prolixa Leoni est.
Quapropter nunc Musa tace, & requiesce parumper.

SYNOPSIS LIBRI VI.

Ex consideratione vanitatum humanarum perterrito Poëtae obviam fit Calliope, sub cujus persona ostenditur, quam impossible sit temerè ingenio confidenti vera bona dignoscere, inter quorum numerum nobilitas aequè minus ac divitiae & voluptas referri potest. Quare in hoc libro de nobilitate jam sermonem instituit; quam materiam fuse ac peremptorie prosequitur, ostendens non stemmata & famam, neque ipsos adeo honores, sed virtutem & doctrinam homines nobilitare. Postremò perpensis vitae humanae infinitis miseriis, mortem non extimescendam, verùm enimvero ad eam, tanquam asylum, properandum esse potius concludit.

VIRGO.

CRedo aliquos tetricae mentis, nasique severi,
(Qui solos se scire putent & noscere verum,
Atque sibi solis Divum bonitate tributum
Omnia judicio perplexa expendere recto)
5 Dicturos, nunquam me degustasse beatos
Aoniae fontes, & sacras Phocidos undas,
Nec prorsus lauro dignum tituloνe poëtae,
Quòd non inflatas nugas, mirandaque monstra
Scribimus, ac nullas fingendo illudimus aures.
10 Nam solas tribuunt fabellas vatibus; ac si
Vera loqui foedumque foret, vetitumque poëtis.
Horum ego judicium falsum & damnabile duco:
Nilque mihi melius, nil dulcius esse videtur,
Quàm verum amplecti: vetulis pueris que relinquo
15 Has nugas. alii eructent fera bella Gigantum,

Har-

Harpyiasque truces, & Gorgonas, & Cyclopas,
Et captos blando Sirenum carmine nautas:
Adde his monstriferam Circen, triplicemque Chimaeram,
Stelliferumque humero coelum qui fulcit Atlanta,
20 Mutatum saxo, & fulcantem Persea nubes,
Tantalon & Tityon, miserique Promethea furti,
Belidas, & quicquid delirans Graecia nostros
Tempore jam longo docuit garrire Latinos.
Non mihi sit tanti potasse Aganippidas undas,
25 Bellerophontaei quas protulit ungula monstri:
Nec mihi sit tanti Phoebeae gloria lauri,
Atque corymbiferis hederis ornare capillos,
Ut sic delirem. pudet ah, pudet esse poëtam,
Si nugis opus est puerilibus inservire,
30 Et jucunda sequi spreto mendacia vero.
Tradita (crede mihi) est multis facundia, paucis
Consilium: multi sublimia carmina condunt,
Sunt & Romano & Graeco sermone diserti,
Et cum multa sciant, sapiunt tamen aut modicè, aut nil.
35 Verba nitent phaleris: at nullas verba medullas
Intus habent: sola exterius spectatur imago,
Et pictura levis. verùm quis succus in illa est?
Quam mens inde capit frugem? qui talia legit
Quid didicit tandem? quid scit nisi somnia, nugas,
40 Quae nihil ad vitam faciunt, nihil utile ponunt,

Quae

Quae ſcire & neſcire, pari diſcrimine refert?
Ergo, ſeu vulgus me judicet eſſe poëtam,
Seu neget, haud ideo mendacia vana ſequemur;
Sed verum: quoniam verum eſt perfectio mentis:
45 Quod quicunque magis novit, magis eſt ſimilis Diis;
Atque magis felix: licet hunc inſcitia vulgi
Non merito extollat plauſu, meritoque favore
Excipiat, licet huic non grandia nomina donet.
Quare jam Muſae adſunto, Criticique valento.
50 Ecce viam ingredior, qua plurima taxus utrinque,
Atque cupreſſus iter funeſta protegit umbra.
Jam video triſtes campos, pallentia regna
Perſephones, quos obſcuris perlabitur undis
Lethaeusque ambit torrens. latè arva papaver
55 Lurida ſomniferum veſtit, ripasque ſilentes.
Quò me Calliope ducis? quae monſtra videre,
Quas voces audire jubes? bubonibus omnis
Circùm ſilva tonat, moeſtos dat noctua cantus,
Non deſunt ululis miſerae ſtrigibusque querelae.
60 Quò me Muſa rapis? lacrymoſo en murmure colles
Et valles reſonant, reſpondet planctibus Echo.
Quis dolor hic tantus? quae tanti eſt cauſa doloris?
Heu! quae gens illa eſt, ater quam veſtit amictus,
Syrmata pulla trahens? quae ſic velamine nigro
65 Flens adoperta caput clamoribus aethera complet?

Heu

Heu mihi, quas caedes, quam multà cadavera cerno
Passim strata solo? quis funera tanta peregit?
Quis dedit hanc latè stragem? quot corpora Regum,
Pontificumque jacent? agnosco insignia. numquid
70 Mors est illa procul, quae, visu & falce cruenta
Horribilis, furibunda venit? praecedere mille
Agmina morborum, pariterque pericula mille
Aspicio. ô nimium saevis armata ministris!
Nescio quid magno veniens clamore profatur.
75 Audio quid dicat, referamque audita libenter.
Mors ego sum, quae foeni instar viventia quaeque
In terris hac falce meto: mihi Juppiter orbis
Jura dedit, jussitque simul me parcere nulli,
Sed magnos humilesque pari prosternere lege:
80 Unde manus viresque meas evadere nemo,
Et nemo vitare potest. ego grandia Regum
Colla premo, sternoque animos fastusque superbos
Pontificum: nobis nulla est non debita cervix.
Sive quis arctoas fugiens penetraverit oras,
85 Ripheasque ultra rupes concesserit, iram
Sentiet hic nostram, nostros hic sentiet ictus;
Sive quis ad manes imos descenderit, austri
Qua plaga pressa jacet, qua sunt incognita nobis
Sidera, me inveniet tamen, inventaque peribit.
90 Falx haec occasum, falx haec populatur & ortum.

Non

Non ego divitias vereor, nec ſtemmata priſcis
Credita imaginibus. ſolio detraxit ab alto
Quot mea dextra viros, & nigra in tartara miſit
Praecipites? Priamum memini, quum caeſus ad aras
95 Victima noſtra fuit. Macedum dux ille ſuperbus,
Qui tot regna ſuis pugnando everterat armis,
Par animo cujus totus non extitit orbis,
In Babylone cadit telo confoſſus ab iſto.
Quid memorem heroas Latios, Martisque nepotes;
100 Terrarum dominos, quorum clariſſima virtus
Imperium Oceano, famam conjunxerat aſtris?
Nonne omnes potui caeſos demittere ad orcum?
Privavique manus ſceptris, diademate crines,
Os verbis, & luce oculos, membra omnia motu;
105 Corporaque obſcura clauſi exanimata ſepulchro.
Me timet Indus, Arabs, Maurus, Scytha: denique quisquis
Europamque, Aſiamque colit, Libycosque calores.
Nullum ego diſcrimen facio generisque locique,
Tempora nec ſervo, nec mores curo, nec annos:
110 Improbus, atque probus, ſapiens, ſtultusque peribit;
Infantes, juvenes, longaque aetate gravatos,
Formoſos, turpes aequa ratione trucido.
Hunc quoque quem video procul hinc mea regna petentem,
Quum ſua fata ſinent, mittam pallentibus umbris.
115 Edidit haec Stygio Diva implacabilis ore.

Tunc

Tunc me concussit timor ingens, membraque sanguis
Undique dilapsus venis extrema reliquit,
Inque imum pectus coiit succurrere cordi.
Praecipuè, quum tartareos Dea saeva ministros
120 Praesentem in turbam, quae latos plurima circum
Errabat campos tantae secura ruinae,
Mitteret: irrumpunt illi, penduntque, tenentque;
Quisque suum: sternuntur humi languentia passim
Corpora, multiplicique gemunt vexata dolore.
125 Mox ipsa adveniens nonnullos falce necabat:
Nonnullos etiam, quorum subtemina nondum
Finierat Lachesis justo illis debita fato,
Praeteriens caedi servabat Diva futurae.
Tunc ego sic mecum, attonitus, totusque tremiscens:
130 O curas, ô vota hominum, vanosque labores!
O spem fallacem, ô caecae solatia mentis!
O fluxum decus humanum, ô variabile tempus!
Quàm brevis, incerta, & multorum plena malorum,
Et quantis nostra est obnoxia vita periclis!
135 Quae jucunda quidem facie, dulcisque videtur,
Sed quantum intus habet fellis, quantumque veneni!
Quid sumus, ô miseri, nisi pulvis motus ab aura,
Et fragili vitro similes, umbraeque fugaci,
Atque rosis, quae mane nitent, mox vespere languent?
140 Nunc vivi atque hilares, paulo post vermibus esca.

Nunc

Nunc pulcri & validi, paulò post turpe cadaver.
Heu mihi quid prodest congesta pecunia nobis,
Quid gemmae, argentum, atque aurum, pretiosaque vestis?
Quid populos magnasque urbes ditione tenere,
145 Marmoreosque habitare lares, vultuque superbo
Omnes despicere, atque parem se credere Divis;
Si mors cuncta rapit, si tanquam pulvis & umbra
Deficimus miseri, si tam cito fastus & omnis
Gloria nostra perit, nullum reditura per aevum?
150 Haec ego cùm loquerer summisso murmure mecum;
Pallentem vultu aspiciens, gelidumque timore,
Incertoque gradu titubantem Orpheïa mater,
Quid te (inquit) tanta obsessum formidine cerno?
Esto audax: animi vilis timor argumentum est,
155 Nec decet ille viros: cedò, quae te causa timere
Mortem adeò cogit? tunc sic ego: Diva, necesse est:
Naturae impulsu quippe hanc animalia quae non
Horrescunt, fugiunt? haec vitam tollit, & omnes
Divitias ac delicias, corpusque resolvit
160 In nihilum, remanetque nihil nisi pulvis & ossa,
Quae pariter pulvis longo post tempore fiunt.
Denique cuncta bona haec adimit, summumque malorum est;
Ergo tam dirum & tam formidabile monstrum
Quem non terrebit, nisi cui sit ferrea fibra?
165 Tunc Jove nata, mihi subridens, sic ait: Erras,

Nimirum veri specie deceptus & umbra:
Non cuivis facile est ipsum cognoscere verum:
Hic ille est ramus, medium quem maxima silva
Arboribus densis cinctum, atque erroribus atris
170 Obductum celat: nec multis aurea virga
Conspicitur, nisi cui purae ostendere columbae.
At mihi, quae fata sum felici semine coeli,
Verum nosse licet: verum tibi dicere possum,
Si me audire voles. ego tunc, Dea, nil magis opto;
175 Respondi. illa autem: Nos hinc divertere oportet
Paulisper, sequere: & secum me duxit in altum
Non adeò procul inde locum, quo lumina solis
Cernere erat, radiis ferientibus ardua montis:
Jucundumque jubar tenebras disjecerat atras.
180 Sedimus ad fontem quendam, laurique sub umbra:
Tunc mea Dux tandem pulcro sic incipit ore:
Simia coelicolum, risusque jocusque Deorum est
Tunc homo, quum temere ingenio confidit, & audet
Abdita naturae scrutari, arcanaque Divum,
185 Cùm re vera ejus crassa imbecillaque sit mens.
Si posita ante pedes nescit, quo jure videbit
Quae Deus & natura sinu occuluere profundo?
Omnia se tamen arbitratur noscere ad unguem,
Garrulus, infelix, caecus, temerarius, amens,
190 Usque adeò sibi palpatur, seseque licetur.

Stul-

Stultitiae fons est & origo philautia vestrae,
Caligoque ingens, quae vos cognoscere verum
Posse vetat: tolle hanc, oculi meliora videbunt:
Et quae nunc bona prima putas, fortasse negabis
195 Esse bona: & quae nunc credis mala maxima, forsan
Non mala sunt, dices, pulsis à corde tenebris.
Ergo scias, mortale genus nihil esse, nisi utrem
Aeoliis plenum ventis, quem jugiter urget
Huc illuc lapidi insistens Fortuna rotundo.
200 Cui, si quid saperet, vita mors gratior esset:
Cùm vivendo malis homines sine fine premantur:
Exiguisque bonis, sed nec sine felle, fruantur.
Quod verum credes, puto, si bona, si mala vitae
Mortalis referam, quanta brevitate licebit:
205 Collatisque ipsis, tunc vita humana patebit
Quae sit, & an tantùm mors debeat ipsa timeri.
Principio de divitiis, quas omnis ubique
Gens sequitur, laudat, quaerit, miratur, & optat;
Dicere constitui, & quid sint ostendere nitar.
210 Tunc ego, Diva (inquam) si vis, huic parce labori;
Quandoquidem prius hoc olim referente Minerva
Edidici, nunc perge aliò, nec nota recense.
Deque voluptate ubertim quoque rettulit olim
Nobis Diva Arete, missusque à matre Timalphes.
215 Quare id transi etiam quaeso, & quodcumque aliud vis

Expedias. tunc Diva inquit, de nobilitate
Dicam igitur, quoniam bona prima haec inter habetur;
Quilibet hanc hodie sibi vult, sibi dicit inesse,
Plus licet inde absit, quàm distet Iberus ab Indo;
220 Sed quid nobilitas, aut quanti est? vera fateri
Conabor: quanquam quid prodest vera fateri,
Credere si renuunt? fugiunt animalia quaedam,
Oderuntque diem, tenebris ac nocte vagantur:
Sic homines multi lumen cognoscere veri
225 Nec possunt, nec amant: adeò natura, Deusque
Distinxit mortale genus, recteque videnti
Una hominum species animalia caetera monstrat:
Usque adeò mores varii mortalibus, & mens
Dissimilis: multi tenebras umbrasque sequuntur,
230 Nec verum spectare queunt, solemque nitentem,
Infirmis oculis, quem fixo lumine pauci
Aspiciunt, quibus est animus divinior. ergo
Nobilitas, veluti vulgus putat inscius, aut est
Copia nummorum, & collectio divitiarum:
235 Aut sanguis, quoties generoso è stemmate quisquam
Natus avos, atavosque suos, gentiliaque arma
Jactat, & eximios laudat virtute parentes.
Judicium tamen hoc vulgi mendaciter errat,
Ut plerumque solet: communis opinio multis,
240 Paucorum ratio est. si nobilis ille putari

Debet

Debet quicunque eſt dives, ſic nobilis eſſe
Credo poteſt lanius, tonſor, piſcator, equiſo,
Paſtorque & piſtor, coriarius, atque bubulcus,
Et leno, & latro, & quivis de plebe lutoſa.
245 Namque ex his multi rebus nummisque potentes
Et ſunt, & poſſunt fieri. fortuna frequenter
Extollit miſeros: eadem detrudit ad imum
Saepe illos, quos antè rotae comminiſerat altae.
Nobilis ergo fuit tantùm, quum moenia victor
250 Aeneadum intravit Marius, plaudente ſenatu
Ac populo, inſignis lauro niveisque quadrigis:
Sed poſtquam ejectus Syllanis viribus exul
Minturnis latuit, latuit quoque carcere foedo:
Vel quum mendicus panem per Punica rura
255 (Pro ſuperum leges, & non benè nota poteſtas!)
Quaerebat, panem duris foſſoribus aptum,
Non erat infelix tunc nobilis: abſtiterat tunc
Nobilitas fugiens longè: mox ipſa revertit,
Quum Marius rediit, mutato ſidere, Romam.
260 Nimirum ſtulta haec ſententia, ſi ſit ab auro
Nobilitas. certè de terra naſcitur aurum,
De fraude, & furto, de foenore: naſcitur ergo
De fraude, & furto, de foenore nobilitas. ô
Judicium vulgi inſanum! ô ſine pectore turba!
265 Nobilitare hominem non ulla pecunia, nullae

Divitiae possunt: pretio nam dignior omni est
Nobilitas; haec non emitur, nec venditur auro.
At genus ille suum jactat, laudesque suorum
Inculcat, cùm sit turpissimus: atque recenset
270 Gesta patris, monumenta atavi, patruique tropaea:
Et quanquam innumeris demens, ignavus, abundet
Criminibus, virtutis inops, tamen esse putatur
Nobilis, est alto quoniam de sanguine natus.
Cur aliena tibi tribuis? laudemque tuorum
275 Esse tuam censes, cùm tu sis dedecus illis,
Degener, infamis? mentito nomine cycnum
Graculus appellat sese: cornicula plumas
Pavonis furata cupit pavo ipsa videri:
Sed natura vetat, quae nobilitatis origo est.
280 Hinc animi viles, hinc & coelestia corda
Proveniunt: haec largitur sua semina cunctis.
Nempe animum propter, non propter corpus haberi
Nobilis, & dici debes: nam corpora multa
Servorum pulcra, & magna, & robusta videntur.
285 Nobilitas quidam est animi proprius decor, atque
Vis quaedam nativa, cupit qua grandia semper,
Vilia contemnit, qua sursum tendere ut ignis
Nititur, & summas penetrat velut ardea nubes,
Infima despiciens. hanc vim qui munere coeli
290 Accipit, ille bonus fiet, patiensque laborum,

Con-

Consilioque potens, curis vigilantibus, ut quid
Dignum laude gerat, ut sit laudabilis ipse.
Sed tantum natura bonum non omnibus, imò
Perpaucis donat, quorum fama inclita longo
295 Tempore post cineres populorum in pectore vivit.
Attamen (ô mores, ô mira insania!) quis non
Vult dici & credi nunc nobilis? ô nebulonum
Turba audax! ô vile pecus! te nomina clara
Delectant, tibi fama placet, tibi gloria: cur non
300 Et labor & virtus etiam placet, ut meritò sis
Nobilis? an mavis sapiens justusque vocari
Nomine mentito, quàm vero? cur tibi nummus
Falsus, cur panis falsus, cur caetera falsa
Non sunt grata, velut mendax ac futile nomen
305 Nobilitatis amas? ó larva, ô simia, disce,
Disce prius frenare animum, compescere caecos
Affectus, ratione uti, vitare nefanda,
Justa sequi: te nosce prius, durosque labores
Amplecti ne te pigeat, vilemque fugare
310 Desidiam, ut possis culmen virtutis adire.
Tunc jure ac merito dicêris nobilis: haec est,
Haec est nobilitas vera: haec sunt illa Deorum
Munera, ab indoctis non intellecta. per istam
Incessere viam Phrygia de gente Quirites.
315 Hac duce Romanum imperium se sustulit astris,

Hac abeunte iterum in praeceps descendit ab astris.
Nam simul ac segnes consurrexere nepotes,
Jam parto imperio, jam prosperioribus annis,
Delicias ludosque leves luxumque secuti
320 Degenerare suis coepere à patribus, unde
Nobilitas tales homines exosa recessit
Protinus ad superos, donec, crescente nepotum
Luxuria & vitio, deleta superbia Romae est.
Non igitur genus est, non sanguis, non statuarum
325 Mutarum series, non auri copia, quae te
Nobilitet: Virtus, virtus; hac nobilis Hector,
Alcidesque fuit, fuit hac quoque nobilis ille,
Ilias aeternum cui praebuit inclita nomen:
Hac proceres alii, quorum tot fama per annos
330 Durat adhuc. quid te jactas natalibus ortum
Egregiis? te praecipui genuere parentes:
Quid tum, si nihil es? si turpis turpiter omnem
Incestas maculasque domum? tibi dedecus est hoc,
Non honor: ac, veluti stolidum si gignat asellum
335 Magnanimus fortisque leo, si simia barro
Nascatur, monstrum es, claraeque injuria genti.
Non sic nobilitas per testamenta relinqui,
Aut virtus potis est, velut aedes, rura, supellex.
Hanc natura tuis tribuit majoribus, at non
340 Omnibus. antiqua repetas ab origine gentem,

Invenies

Invenies fortaſſe tuo de ſanguine multos
Cerdones aut agricolas, unumque videbis
Ex humili natum fortuna nobilitatis
Principium feciſſe aliis: quae tempore crevit
345 Paulatim, ſed poſt quoque tempore victa ſeneſcet.
Omnia fert tempus, pariter rapit omnia tempus.
Quis nunc Pompeji de ſtirpe, aut Caeſaris eſſe
Noſcitur? aut ejus, domitis cognomen ab Afris
Cui virtus invicta dedit? quis credere tantam
350 Progeniem periiſſe poteſt? domus alta deorſum
Saepe cadit, penituſque ruit: ſurſumque levatur
Saepe humilis: nulla eſt hominum fortuna perennis.
Sic coelum variare ſolet mortalia quaeque.
At dices, quale eſt ſemen, talis quoque fructus
355 Inde venire ſolet; ſi ſum de ſemine claro,
Clarus ero. Non ſic: proceri ſaepe parentes
Exiguum genuere hominem, turpemque decori,
Robuſti infirmum, ſapientes inſipientem:
Nec mens, ut corpus, patrio de ſemine manat.
360 Non patris eſt animum pueris praebere, ſed ipſum
Largiri natura ſolet. Quid nobile ſemen
Egregiumque feret, faveat niſi debita coeli
Temperies? verum eſt, vulgò quod dicitur, annus
Producit ſegetes, non cultus: ſemina quamvis
365 Optima, ſi terrae fuerint mandata ſiniſtris

 Si-

Sideribus, parient lolium, vel jacta peribunt.
Ergo sufficiens non est pater ipse creandis
Nobilibus natis, adsit nisi gratia coeli.
Hinc est quòd multos humili de plebe videmus
370 Illustres nasci, qui magnum nomen adepti
Virtute ac meritis se postmodo nobilitarunt.
Quis fuit ille Maro? quis Tullius ille? quis ille
Tam sapiens sanctusque Cato? quis Horatius? omnes
De medio plebis geniti. quis doctus Homerus,
375 Cujus nec patriam certam, certosque parentes
Scimus adhuc? dic quaeso patrem Demosthenis, atque
Euripidis matrem: dic Socratis, illius inquam
Socratis, in cujus gremio Plato maximus hausit
Divinos latices, qui solus Apolline teste
380 Est visus sapere: hunc genuit qui marmora fodit.
Nascentes pueros mater capiebat ab alvo.
Nonnullos etiam Reges de plebe creatos
Novimus. haud rarus quoque Consul & Induperator
De populi faece ad summum pervenit honorem.
385 Quid quòd equi, pariterque canes, ac caetera bruta
Degenerare suo persaepe videntur ab ortu?
Nempe diu res nulla manet, nempe omnia semper
Deteriora solent fieri, in pejusque referri,
Naturae imperio, & fatorum lege perenni:
390 Deinde iterum ex alio foetu instaurata renasci.

Hoc

Hoc variare decus mundi est: haec gloria summi
Artificis facere ex minimis ingentia, nec non
Ex summis minima, & rerum mutare tenorem
Jugiter ac faciem, sapienter cuncta novando.
395 Non tamen inficior, claros habuisse parentes
Esse bonum, & claro nasci de sanguine: namque
Hoc verè pulcrum atque bonum est, prosuntque parentes
Auxilio, exemplis, hortatibus, efficiuntque
Saepe sui similes natos, nisi fata repugnent,
400 Et natura potens nimium: quam vincere si quis
Nititur, ille etiam congestis montibus altum
Aethera conscendet, pulso Jove: qualiter olim
Fama, Gigantaeos quum sensit Phlaegra tumultus,
Enceladum memorat summi juga maxima Olympi
405 Imposuisse Ossae, premeret cùm Pelion Ossa:
Sed tamen hoc non esse satis concludimus. ergo
Quamvis à populo dicaris nobilis omni,
Sisque licet mollis, nitida cute, corpore lauto,
Egregiis vescare cibis, ac veste superbus
410 Conspicua incedas, referas gentemque domumque,
Nobilis haud ideo es, sed fortunatus, & utri
Aurato similis, similisque ex marmore signo.
Quis tamen hoc curat? satis est de nobilitate
Ac virtute ipsum nomen: maluntque videri,
415 Quàm sic esse homines. pro Dii! nunc nomina tantùm
Magni-

Magnifica, & claros titulos sibi quilibet optat,
Arrogat, affectat, sequitur, rapit; ut merito jam
Et se asinus pardum vocet, & formica leonem.
Quis non vult sapiens, generosus, justus haberi,
420 Et probus & doctus, contentus cortice solo
Atque umbris rerum, ut tali velamine mores
Occulat infandos? lis est de nomine, non re.
Hoc habeas igitur nomen, sic nobilis esto,
Ut Romae Pasquillus homo est: ut saepe vocatur
425 Nobilis aut latro, aut meretrix, aut nobile marmor.
Esto tamen quòd sis & nomine nobilis, & re:
Quid tum? laudabor, dices, decorabor honore.
Nunquid parva tibi haec, & non cupienda videntur
Praemia? quandoquidem virtus ex nobilitate
430 Nascitur, ex virtute autem laus surgit honorque.
Non volo, nec fas est virtutem carpere: sed si
Interius videas meliori lumine verum,
Cognosces quanto virtus tam digna labore
Afficiat miseros homines; quàm reddat amaram
435 (Stoicus id quamvis nolit concedere) vitam
Moralem primùm videamus: difficilis pars
Nimirum haec; quam si quaerit quis ritè tenere,
Heu quantos opus est subeat toleretque labores!
Naturae bellum indicat, confligat oportet;
440 Quandoquidem mortale genus natura creavit

In-

Infirmum, pronumque malo, adversabile recto.
Pro superi! in vitium facili decurrere lapsu
Quisque solet. cur haec homini mala semina quondam
Indita sunt? nunquid fuit haec tua culpa, Prometheu?
445 An malus hos daemon humana in pectora morbos
Intulit (ut fama est,) scelerisque injecit amorem?
Heu quàm difficilis, salebrosa, & plena laboris
Semita, quae ad mores ducit, vitamque Deorum!
Quis bonus est? non sponte ullus. quis non malus? ille
450 Qui, legis regisve metu, peccare recusat;
Vel qui fortè nequit, quod vult, committere crimen;
Nimirum haud facile est naturae obsistere, seque
Vincere, & insanos compescere pectoris aestus.
Quapropter pugna assidua, jugique labore
455 Est opus à puero, ut vitiis ponantur habenae.
Assuetudo etenim naturae frangere vires
Saepe solet, si sit multos firmata per annos.
Ergo militia est hominum vita. hostibus omnis
Plenus ager, multi latitant ubicunque latrones.
460 Quis tot vitabit laqueos? tot retia cautus
Effugiet? nam cùm fortuna est prospera cuiquam;
Actutum subit & stimulat vesana libido:
Tum sua castra movet ventosa superbia, tunc &
Desidia atque gula, & petulans audacia surgit.
465 Contrà illum dolor atque metus, dirumque venenum

Occupat

Occupat invidiae atque irae, quum forte finiſtra
Vivit, & indignam quaerit propellere quovis
Pauperiem pacto, tunc fraudibus atque rapinis
Et furtis ſtudet, ut ſua damna rependere poſſit:
470 Eheu! mortales inter Scyllam atque Charybdim
Jactantur miſeri, & vitiis laeduntur utrinque;
Dumque mala haec vitare volunt, labuntur in illa;
Si cupiunt fortes fieri, diſcrimina oportet
Multa pati, & multos coguntur ferre labores.
475 Si virtutem illam, quae humanos temperat actus,
Affectant, opus eſt expellere gaudia triſti
Conſilio, gratamque parum deducere vitam.
Si juſtus vult eſſe aliquis, non utile quaerat.
Juſtitia eſt multis laudata, domeſtica paucis.
480 Quòd ſi fortè placet cuiquam prudentia, ſemper
Ut caveat, nulli credat, fidatque neceſſe eſt:
Quandoquidem ſunt cuncta dolis & plena periclis:
Denique qui bonus eſt, & mitis, ſaepius ille
Laeditur: ille minus tutus, plus inſidiarum
485 Suſtinet. hic ſiquidem mundus domus ampla malorum;
Ac ſcelerum patria eſt. probitas hic exulat. Unde
Imbelles lepores, damae mites, capreaeque
Idque genus ſine felle animalia quaeque petuntur
Saepius, & pereunt: rarus venator ad urſos
490 Accedit, tutos conſervat ſilva leones.

I nunc;

Ī nunc, & mitis, ſimplex, innoxius eſto,
Ut citius fias avidorum praeda luporum.
Heu! mundus totus quaedam eſt nativa tyrannis:
Debilibus robuſta nocent, & grandia parvis.
495 Ales fulminiger timidos infeſtat olores,
Accipiter laniat turdos, mollesque columbas:
Verſicolor coluber ranas miſerasque lacertas
Devorat: in ſilvis fera fortior ore minorem
Dilacerat: tua monſtra tenes quoque, maxime Nereu,
500 Quae rapido infirmos abſumunt gutture piſces.
Non mare, non tellus, non aër tutus: ubique
Hoſtis adeſt, prodeſtque parum non eſſe nocentem:
Ergo vide, quàm ſit pars haec virtutis amanda,
Quae facit eſſe bonos: nam tanto parta labore
505 Hoſtibus in mediis tandem vos reddit inermes.
At dices, probitas defendi legibus, atque
Principibus ſolet: ô utinam fieret! ſed ubique
Vincuntur nummis leges, magnoque favore:
Placantur donis Reges, & voce precantum:
510 Damnant jura illos quibus aut exhauſta crumena,
Aut nullus favor eſt: alii, quocunque premantur
Judicio, inſontes abeunt, ut parvula muſca
In tenui tela, quam pendens texit arachne,
Volvitur ac remanet: ſi grandior horridiorque
515 Impulerit, frangit caſſes & tuta recedit:

Sic

Doctrinae culmen conscendere. namque reflectunt
Ac removent animos à duro tramite, per quem
Itur ad auricomae sacraria celsa Minervae.
Nempe labore opus est longo assiduoque, volenti
545 Nobile per populos urbesque acquirere nomen.
Hinc verò multos cruciat dyspepsia, multos,
Dum nimium nimiumque legunt, ophthalmia vexat;
Prae studio stomachus crudescit, visus hebescit,
Et pallor venit, & macies, & acerba senectus.
550 Nec mirum: quoniam scire & cognoscere verum
Est praeter naturam hominis, propriumque Deorum.
Ac veluti infirmo radiantem lumine solem
Noctua ferre nequit; sic mens humana deorsum
Imbecilla ruit, quoties contendit in altum
555 Surgere, & audaci coelum penetrare volatu.
Quod proprium est superum, mortales turpiter audent:
Desipiuntque magis, quanto magis illa requirunt,
Quorum cognitio nil prorsus spectat ad ipsos,
Ni fortè auxilium ac lumen descendit ab alto.
560 At Dii felices mundum, quis, quantus, & unde,
Atque ipsum mundi dominum, speciesque animantum
Et rerum innumeras norunt, causasque latentes;
Semina, & occultas vires, quibus omnia constant.
Haec vita est, haec est ipsorum tota voluptas:
565 Non cibus, aut somnus, non morbus, cura, laborve;

Non lucri ſpes, non damni metus impedit illos,
Quin ſemper valeant optatum inquirere verum.
Ergo coelicolum ſapere eſt: prudentia tantùm
Convenit & confert mortalibus, ut ſibi poſſint
570 Conſulere, & vitare ſciant incommoda, nec non
Commoda congerere, & tranquillam ducere vitam.
Quid faciat, quid non, homini prudentia monſtrat.
Huic ſtudeat quicunque cupit bene vivere, & inter
Tot ſpinas rerum gradiens non laedere plantas.
575 Quis non eſſe putet ſtultum, qui rebus omiſſis
Utilibus propriiſque, aliena & inania quaerit?
Dumque ſuas neſcit vires, majoraque tentat;
Dum nimis alta petit, praeceps, velut Icarus, undis
Mergitur aequoreis. cupiens aequare bibendo
580 Rana bovem, rupta nunquam bibit amplius alvo.
Dum ſtudet inſanus Phaëton coeleſtia frena
Mortali tractare manu, nonne infima preſſit
Stagna Padi, currumque cadens vitamque reliquit?
Seſe metitur prudens & continet intra
585 Naturae fines, nec plus quàm debeat audet,
Excepto, ſi illum Deus impellitque juvatque.
Curent mortales quae ſunt mortalia: mittant
Quae ſuperum: ne ſi contendant altiùs aequo
Scandere, praecipitent potius, moveantque cachinnum;
590 Ut ſi fortè velit ſumma de rupe volare

Bos

Bos gravis, aut asinus citharam pulsare canoram.
Esto autem quisquam doctrina praeditus omni,
Usque adeò ut multos norit componere libros:
Quid quaeso inde boni accipiet? tantumque laborem
595 Praemia quanta manent? dices: laus, gloria, fama;
Inque animis hominum diuturna in secula vivet.
Atqui ego, quid sit honor, quid laus, quid fama, velim te
Clarius & melius perpendere: plurima namque
Apparent aliter quàm sint, oculosque tuentum
600 Atque animos fallunt specie, velamine & umbra.
Hinc bona, quae mala sunt: & quae sunt turpia, pulcra
Censentur: scatet hinc fons omnis stultitiai.
Saepe sub argento latet aes, ferrumque sub auro,
Et sub sincero clauduntur cortice putres
605 Castaneae, multosque lupos sub pelle videbis
Agnorum. nonne aulaeis cariosa teguntur
Ligna, vel antiquus paries, rimisque pudendus?
Est acies mentis potior, quae perspicit intus
Quicquid in abstruso est. quicunque hac utitur, ille
610 Verus erit rerum judex, & mira videbit.
Quaero igitur, quid fama juvat? quid gloria? quid laus
Oppressos somno, aut vivendi munere cassos?
Nil plus quam surdum citharae, aut spectacula caecum;
At respondebis: viventes & vigilantes
615 His gaudent, nec non pro talibus omne periclum

Ultro adeunt, ultroque animas cum ſanguine fundunt.
Nimirum ambitio multos ad fortia, tanquam
Calcar, agit, multosque trahit virtutis ad arcem,
Torpentes urgens ſtimulis compellit, ut armis
620 Grande aliquid faciant: vel, ſi non viribus audent;
Ingenio ſaltem exhibeant memorabile quicquam.
Ipſa tamen vitium eſt: unde ambitioſus haberi
Nemo velit: quicunque etenim ambitione tenetur,
Creditur eſſe levis, ventoſus, turpis: ut olim
625 Romulidae orabant, jacto poſt terga pudore,
Plebejos, quoties ſuffragia venabantur,
Cerdonumque animos precibus ſervilibus atque
Turpibus obſequiis captabant, muneribusque,
Ut propriis rebus curarent publica omiſſis,
630 Perque forum medium multis comitantibus irent,
Inflati ut vento folles, ac fronte ſuperba.
Propter ſe virtus petitur, non propter honorem,
Ipſa licet propriè ac verè mereatur honorem.
Quid? quod vulgus iners neſcit virtute moveri?
635 Hanc potius ridet: faveat fortuna neceſſe eſt,
Divitiaeque adſint: tunc laus, honor, & decus omne
Adveniet. virtus ſine cenſu languet ubique:
Quanquam nil refert, ſi gallo ſordet iaſpis,
Nec minus idcirco eſt pretioſa & nobilis: unde
640 Vir bonus, & verae compos virtutis, abundè

Con-

Contentus, vulgi laudes contemnit & odit:
Nec fumum quaerit, nec inani pafcitur aura.
Infignis facies fucis non indiget, aurum
Quod per fe pulcrum eft nudum monftratur. at ille
645 Qui non eft, aliqua faltem cupit arte videri,
Perfonamque fibi inducit velut hiftrio. quare
Si rectè afpicias, vita haec eft fabula quaedam;
Scena autem mundus verfatilis: hiftrio & actor
Quilibet eft hominum. mortales nam propè cuncti
650 Sunt perfonati, & falfa fub imagine vulgi
Praeftringunt oculos: ita Diis rifumque jocumque
Stultitiis nugisque fuis per fecula praebent.
Ergo honor & fama, & mortalis gloria, lausque
Somnia funt, prorfus nil conducentia: quando
655 Sorte magis quàm virtute acquiruntur. at efto
Quod tantùm dignis tribuantur: dic mihi nunquid
Corporibus profunt? certe nil. dic, animisne?
Tantundem: hos inflant potius, tumidosque levesque,
Nec non follicitos reddunt. fe fubdere multis,
660 Et fervire folet multis, ambire, precari,
Munera largiri, quisquis fectatur honores.
Vita igitur talis mifera eft, & plena tumultus,
Subjacet invidiae, & magnis quandoque periclis.
Virtutem veram qui poffidet, ille quietus,
665 Ille fatis felix: permittat caetera Divis.

 Suffi-

Sufficiens honor eſt homini, quum dignus honore eſt:
Qui datur indigno non eſt honor, eſt onus, imò
Ludibrium, veluti in ſcena quum ludius eſt rex.
Jam mala, quae humanum patitur genus, adnumerabo.
670 Principiò poſtquam è latebris malè olentibus alvi
Eductus tandem eſt, materno ſanguine foedus
Vagit, & auſpicio lacrimarum naſcitur infans:
Ut puto, quam mala ſit vita haec, quam plena periclis,
Natura monſtrante videt. ſic per mare longum
675 Mercator facturus iter, terretur, & alto
Pectore dat gemitus, metuens ſcopulos, freta, ventos,
Naufragium, occurſus piratarum, omnia demum
Terribilis quaecunque tenet diſcrimina pontus.
Vix natus jam vincla ſubit, tenerosque coërcet
680 Faſcia longa artus, praeſagia dira futuri
Servitii. quis enim liber? ſunt legibus omnes
Subjecti, nec non & regibus, & vitiis, &
Judiciis hominum. ſervit quoque quilibet ultro
Spe pretii faciendo aliquid, vel forte coactus.
685 Omne animal poſtquam natum eſt, ſubitò ambulat, & quò-
Cunque libet graditur: non ſic homo, tempore longo
Non pedibus, non ore valet, non mente, ſed, inſtar
Vocalis ſtatuae, ſolis vagitibus omnem
Nocte dieque domum vexat, turbatque quietem.
690 Poſt ubi jam valido ſe poplite ſuſtinet, & jam
Ritè

Ritè loqui didicit, tunc servire incipit, atque
Jussa pati, sentitque minas ictusque magistri:
Saepe patris matrisque manu, fratrisque frequenter
Pulsatur: facient quid vitricus atque noverca?
695 Fit juvenis, crescunt vires: jam spernit habenas,
Occluditque aures monitis: furere incipit ardens
Luxuria atque ira, & temerarius omnia nullo
Consilio aggreditur, dictis melioribus obstat,
Deteriora fovens, non ulla pericula curat,
700 Dummodo id efficiat suadet quod caeca libido,
Rixatur, nec jura timet, cerebrosus & exlex.
Nempe agitur furiis juvenum pars maxima. pauci,
Quos frenat metus, aut pudor, aut prudentia, recto
Tramite sinceram ducunt sine labe juventam.
705 Succedit gravior, melior, prudentior aetas,
Cumque ipsa curae adveniunt, durique labores:
Tunc homo mille modis, studioque enititur omni
Rem facere, & nunquam sibi multa negotia desunt.
Nunc peregre it, nunc ille domi, nunc rure laborat,
710 Ut sese, uxorem, natos, famulosque gubernet,
Ac servet: solus pro cunctis sollicitus, nec
Jucundis fruitur dapibus, nec nocte quieta:
Ambitio hunc etiam impellens ad publica mittit
Munia: dumque inhiat vano malè sanus honori,
715 Invidiae atque odii patitur mala plurima: deinceps

Obrepit canis rugosa senecta capillis,
Secum multa trahens incommoda corporis, atque
Mentis: nam vires abeunt, speciesque colorque:
Nec non deficiunt sensus: audire, videre
720 Languescunt, gustusque minor fit: denique semper
Aut hoc, aut illo morbo vexantur, inermi
Manduntur vix ore cibi, vix crura bacillo
Sustentata meant: animus quoque vulnera sentit,
Desipit, & longo torpet confectus ab aevo.
725 Ergo suis subjecta malis est quaelibet aetas.
Plurima sunt etiam mala, quae communiter omnis
Aetas ferre solet: nunc frigus laedit acutum,
Hibernaeque nives, nec non furibundus ab arcto
Riphaeisque jugis Boreas, quum stiria pendet
730 Horrida culminibus, glacie cùm flumina torpent.
Nunc aestas nimiis insana caloribus urit,
Quum tenet ardentem Nemees Hyperiona monstrum,
Arvaque flavescunt, & tellus arida aperto
Ore vocat pluvias: nullus morientibus herbis
735 Humor adest, lamae siccae, siccaeque paludes
Torrentur, candet coelestibus ignibus aër,
Nunc sitis atque fames, nunc & penuria rerum
Utilium cruciat. quis possit carmine morbos
Innumeros, quibus est obnoxia vita, referre?
740 Quot febres, quot languores, quot ubique dolores

A capite ad plantas? humanum corpus ut extra,
Sic intus patitur: per ſingula membra venenum
Infudit natura homini: caput, & manus, & pes,
Et latus, & ſtomachus graviter torquentur, & aures
745 Atque oculi, & fauces, renes: quid caetera dicam?
Quid cupio numerare grues quot Strymonis unda
Excipiat? vel quot Phrygius Maeander olores?
Mens etiam plerumque ſua de ſede recedit,
Vel philtris, vel carminibus, vel turbine morbi,
750 Vel quum cerritus cacodaemona pectore quisquam
Bajulat inſano, vel quum furit improbus Evan:
Quanquam & avaritia, ambitio, dolor, ira, voluptas,
Non minus ac vinum humanos confundere ſenſus,
Atque animis tenebras ſoleant inducere: quare
755 (Dicere ſi verum volumus) pars maxima vivit
Ebria veſanis affectibus. inveniuntur
Heu pauci qui non titubent, qui lumine ſano
Aſpiciant quid agant, ac ſe ratione gubernent.
Hinc non inſcitè quidam numerum infinitum
760 Stultorum dixit. nam quis non indiget albo
Helleboro, & tota Anticyra? vix Graecia ſeptem
Inter ſtultorum tot millia connumerat, qui
Credantur vero ſapientis nomine digni.
Humani generis mater nutrixque profecto
765 Stultitia eſt, ſine qua mortalia cuncta perirent,

 Nilque

Nilque agerent homines in terris. hac duce fiunt
Bella, & quae bellis sunt opportuna tot arma,
Tot clypei, tot signa suis distincta figuris.
Hac rursus monstrante, joci, thyasique, chorique
170 Inventi, tot deliciae, tot ludicra, totque
Ornatus. nonne hinc etiam vis tanta librorum,
Tantus nugarum torrens fluit? omnia, saltem
Plurima facta hominum, veniunt ab origine tali.
Jam vero tristes casus, & tristia fata,
175 Sunt quibus oppositi mortales, dicere ad unguem
Nemo quidem posset, quamvis facundus. in undis
Mergitur hic, avidisque miser fit piscibus esca.
Ille cadit, praecepsque ruens perit, aut malè languet
Perfractis membris. alius nive, grandine, & imbri
180 Obruitur. multos inopino fulminis ictu
Interiisse liquet. quosdam delapsa ruina
Contrivit. nonne absumunt incendia multos?
Nonne aliquos aut herba nocens, fungusve malignus
Incautos perimunt? nonnullos gutture fixus
185 In medio cibus elisit. quot bellua morsu
Exanimat, mulusve malus, vel non, equus aequus,
Dum furit atque ferit ferratis calcibus? aut bos
Indomitus, quoties cornu bacchatur acuto?
Quid referam, quot damna homini persaepe venire
190 Culpa hominum soleant? adeò ut fera nulla magis sit

For-

Formidanda illi, quàm semine nàtus eodem.
Hinc tot praedones, tot fures, sacrilegi tot,
Tot delatores, tot falso in crimine testes,
Tot moechi, tot carnifices mortalia turbant
795 Otia; ceu laetos turbat lea visa juvencos.
Ille nocet lingua, hic ferro, pars maxima fraude:
Ille palam rapit, hic clam: sunt & qui simulato
Nomine amicitiae, vel nomine relligionis
Imponant multis, quos credulitate fideque
800 Insulsa faciles falli novere. ferè omnes
(Pro genus infandum) damnis gaudent alienis.
Non frater fratri, nec amicus fidus amico,
Nec patri natus. verè hic sunt tartara, sunt hic
Cerberus, & furiae, & chaos, & styx: denique quicquid
805 Horribile, & foedum nigri tenet aula tyranni,
Sola quies somni pacem mortalibus affert:
Dum vivunt, nihil hac (nisi tetra insomnia turbent)
Dulcius esse potest: nam curas atque labores
Eximit, & blandis miseros amplectitur alis.
810 Hanc homini tamen invidit natura quietem.
Jussit enim ut dirus pulex, cimexque, culexque
Morsibus inficerent hujus tam dulcia pacis
Gaudia, nec desint unquam mala nocte dieque.
Longè igitur melior mors est quàm mortis imago.
815 Nam quicunque fretum vitae gaudente carina

Tranavit

Tranavit semel, & tutum tenet anchora portum,
Ille hilaris ventos ridet tumidasque procellas,
Leucotheamque, caput sertis redimitus, adorat,
Atque Athamanteum donis onerat Melicertam,
820 Securus celebrans varios in littore ludos.
Mors omnes finit poenas. mors omnia solvit
Vincula. morte fugit metus omnis & omne periclum.
Utque dolor nullus, te nulla urgebat egestas,
Quum patrios nondum lumbos ingressus eras nil;
825 Sic postquam extrema fueris jam morte solutus,
Te nullus dolor, & te nulla urgebit egestas.
Quis damnosa sibi, quis perniciosa fuisse
Tempora crediderit, quae tunc fluxere, fuit quum
Ipse nihil, nondum materna conditus alvo?
830 Quis queritur nocuisse sibi mensesve diesve,
Quos nunquam vidit, vel quos nunquam ipse videbit?
Vel qui noctem illam ut parvam, miseramque, gravemque
Vituperet, qua nil sensit, somnoque profundo
Obrutus, ut lignum jacuit, gelidumque cadaver?
835 Quid mors? aeternus somnus. somnus? brevis est mors.
Sed multis placet immortales esse animas, &
Vivere defunctos perhibent, membrisque relictis,
Nudatos, veluti proprio de cortice tracta
Cochlea nudari solet, ad Plutonia regna
840 Tendere praecipites, ac tartara nigra subire:

Myrti-

Myrtiferumque nemus fingunt, ubi vulgus amantum
Ingemit: atque addunt ferventes ignibus amnes,
Monſtraque vipereum manantia gutture virus,
Diſtinctasque locis ſedes, ubi vagiat infans,
845 Atque ubi verberibus ſaevis facibusque cruentis
Eumenides agitent ſontes: ubi rura beatis
Debita perpetuis vireant pulcerrima ramis.
Aſt aliter dicunt alii, & poſt funera credunt
Eſſe quidem manes, ſed qui vixere decenter
850 Ac rectè in coelum ſublatos jungier aſtris:
Contrà qui pecudum ritu terrena ſecuti
Neglexere Deos, pecudum quoque corpora juſto
Judicio induere, & mutato carcere poenas
Solvere tantiſper ſcelerum, dum prorſus ab omni
855 Crimine purgati aethereas referantur ad oras.
Quae ſi vera forent, etiam metuenda foret mors:
Aut ſaltem bene vivendum, vitiisque carendum.
Namque piis juſtisque dari bona praemia, contrà
Injuſtis meritas poenas meritumque dolorem.
860 Atqui morte obita ſuperentne, an ſint potius nil,
Et cum corporibus pereant animae quoque (tanquam
Sole nives verno, aut nubes Aquilone ſolutae)
Dicere non noſtrum eſt. videor ſatis eſſe loquuta:
Germanam ſcitare meam, quam nomine Graji
865 Appellant Sophiam: (namque haec doctiſſima tales

Aſſidua

Assiduè versat curas, semperque requirit
Occultas rerum causas, & amabile verum)
Hac igitur monstrante potes naturam animarum
Noscere, ni fallor, si te tenet ista cupido.
870 Mi satis id fuerit tibi dicere, quod metuenda
Mors non est, saltem justis qui pectore puro
Vixerunt: quoniam vel dulci pace fruentur
Aeterno addicti somno, vel praemia habebunt
Debita virtuti, & felices efficientur.
875 Quare agedum sanctos mores amplectere, & omnem
Pelle animo noxam pro viribus: hoc tibi pacto
Mors levis ac facilis fiet: nulloque timore
Depositum reddes naturae, & laetus obibis.
Quin haec tecum animo versa, sic cogita, & inque:
880 Quid mihi mors oberit? quo me lux ultima damno
Afficiet? nullo nimirum. quid mihi demet?
Divitias; sed divitiis tunc neutiquam egebo,
Nec re ulla prorsus: cur non ditissimus ergo
Censeri potero; nempe est locupletior ille,
885 Non qui plura tenet, sed qui minus indiget. aurum,
Argentum, gemmas, palatia, praedia, vestes,
Atque alia id genus, omnino aspernabor, uti nil
Apta mihi: nec me torquebit ademta voluptas,
Ut neque torquentur pecudes, quod mollia vina
890 Non habeant, vel mellitas croceasque placentas.

Quae

Quae non optantur, quid tum si non habeantur?
Sed dulces natos, & dulces linquere amicos
Cur adeò miserum est? nonne esset deterius si
Me superante illi morerentur, perpetuoque
895 In moerore manerem? ut scribunt, Nestora acerbo
Antilochi fato, aut Euandrum funere nati,
Quem Rutulus ferro stravit Phrygia arma juvantem,
Aeterno in luctu vitam duxisse molestam.
Praecedam? at parvo post tempore nostra sequentur,
900 Quum volet ipse Deus, vestigia, meque revisent,
Si modò sunt aliquid manes, ut credere par est,
Ut Christi praecepta docent, multique sophorum.
Quicquid erit, non propterea mihi dura videri
Mors debet, quòd divitias & dulcia vitae
905 Gaudia surripiat: namque haec sunt tradita nobis
Mutuò, & usuram rerum natura benigna,
Non res, concessit miseris mortalibus. ergo
Quum nil sit nostrum, moriendo aliena relinquam,
Nilque meum amittam. quid tum si aliena relinquo?
910 Quid doleam, si quae sua sunt natura reposcit?
Nudus ego huc veni, simul hinc ego nudus abibo.
Mundus enim quoddam hospitium est, ubi turba animantum
Diversorum ingens habitat, quae tempore certo
His fruitur dapibus, quas convivator habendas
915 Ubertim & gratis permittit, sumite, dicens,

Sumite

Sumite, non meritis veſtris, ſed munere noſtro:
Haec bona tradidimus vobis obſonia, donec
Mi fuerit viſum vos hinc dimittere, donec
Eja agedum, dicam, noſtris decedite menſis,
920 Veſcimini, & genio laeti indulgete; ſed hora
Ultima quum veniet qua vos hinc ire jubebo,
Parete aequo animo, & venturae cedite turbae,
Convivasque alios iiſdem gaudere ſinatis.
Ergo quis, niſi ſit demens, ingratus, iniquus,
925 Talibus auditis alieno excedere tecto
Nolit, & invito domino reſidebit? at ille,
Peſſime, vade foras, clamabit, & ejiciet vi.
Tunc malè confuſus, lacrimans, querulusque recedet.
Cur ego, ſortiferae ſi me vocet arbiter urnae,
930 Mordicus invitam vitam retinebo? vel aegrè
Migrabo, ut multi? neque enim fas: imò libenter
Deſtituam mundum hunc foedum innumerisque refertum
Fraudibus atque dolis, inceſtibus atque rapinis,
Eſt ubi nulla fides, pietas ubi nulla, nec ulla
935 Juſtitia & pax & requies, ubi crimina regnant
Omnia, ubi frater fratri inſidiatur, ubi optat
Interitum patris natus, mulierque mariti,
Atque vir uxoris: nemo eſt, vel rarus ubique
Qui non furetur (modò poſſit) non rapiatque,
940 Qui non ſit fallax, qui non ficto ore loquatur:

Ut

Ut meritò possit mundus spelunca latronum
Dicier. en Reges sub honesto nomine, nec non
Pontifices, spoliant populos; en depeculantur
Certatim cives, laniantes viscera matrum.
945 Quid tot stupra loquar? sunt cuncta libidine plena,
Et passim prostant, & clam fodiuntur ephebi.
Quis non moechatur? mystae, vafrique cuculli,
Quos castos decet esse, palam cum pellicibus, vel
Furtim cum pueris, matronis virginibusque
950 Nocte dieque subant. sunt qui consanguinearum
Inguinibus gaudent. ineunt pecudes quoque multi.
Et rura, & silvae infames: urbs quaeque lupanar.
Adde tot instantes casus, tam multa pericla
Quae impendent semper mortalibus: adde labores
955 Assiduos, & tot ridenda superstitionum
Agmina, queis opus est cervicem subdere: quando
(Proh pudor!) ignari sophiae, crassique cerebri,
Doctrinae osores (quibus est sola alea curae,
Aut nutrire canes & equos, volucresque rapaces,
960 Continuisque jocis puerilem ducere vitam)
Sceptra tenent, praesunt populis, urbesque gubernant.
Hinc tanta errorum scabies, tot stultitiarum
Colluvies, hinc & tot millia flagitiorum.
Talia si tecum reputas, animoque revolvis,
965 Non metues mundum hunc tam stultum, tamque malignum

Linquere sed potius rectè fecisse Calanum,
Atque alios dices, qui sese sponte necarunt,
Et sponte hanc scelerum caveam, stabulumque ferarum
Deseruere, manu cessantia fata vocantes,
970 Nec voluere ultra moribundum pascere corpus,
Et miserae carni tanto servire labore.
Quod nisi relligio obstaret, legesque Platonis,
Et Deus, hortarer te ultro dimittere vitam,
Et sortem insanam & sceleratas linquere terras.
975 Non vinum ut vinum appetitur, sed tale, bonumque:
Sic & vita ut vita est nil, nisi sit bona: quod si
Est misera, ut vinum corruptum despiciatur.
Esse quidem per se nec amandum, nec fugiendum est:
Quippe habet hoc quamvis vilissima recula, vermis,
980 Musca, lapis, cortex: nihil est optabile, demta
Conditione boni: nisi sit tale, esse, bonumque,
Non video cur optari, cur possit amari.
Quare qui mortem metuit valde insipiens est,
Quum mala tot tantosque pati sine fine labores
985 Corporis atque animi malit, quam vel cruciatum
Omnem cum carne exuere, & requiescere semper,
Aeternaque frui ac tranquillà pace; vel, ipsis
Depositis membris, nulla re prorsus egentem
Vivere, nec sentire aliquem jam posse dolorem,
990 Atque unà cum Diis totum percurrere mundum,

Singula

Singula ſpectando, & ventos ſuperare volando,
Ni fuerit pingui vitiorum faece gravatus,
Cogaturque imas terrarum habitare latebras.
Poſtquam ſic fata eſt Muſarum maxima, ſurgit,
995 Et me Phoebea renuentem fronde coronat:
Deinde abiens per inane amplum ſeſe abdidit aſtris.

SYNOPSIS LIBRI VII.

Unitatem Dei, primi omnium rerum principii, demonſtrat; quem ſummè perfectum, ſimplicem, exiſtentem, ſapientiſſimum, ſummè bonum, ſempiternum, infinitum, & incorporeum eſſe apodicticè oſtendit. De levitate & gravitate pauca. Cum ſenſus fallaces ſint, rectam rationem veritatis normam infallibilem eſſe adſerit. Aetheri ſuos colonos rationales, hominibusque nobiliores, adſignat. An plures orbes dentur diſquirit. Naturam animae cognoſcere difficile eſt. Cauſam motus in corpore humano voluntati & calori adtribuit. Deinde ſententiam ſuam de dolore, laſſitudine, paſſionibus animae & ſenſibus exponit: ubi animam ſolam, non verò oculos videre, aureſve audire &c. ſolidiſſimis & ex intimis Philoſophiae purioris penetralibus depromtis argumentis manifeſtiſſimè evincit. Tandem animae immortalitatem, huiusque dogmatis neceſſitatem & utilitatem evidenter ſatis demonſtrat, &, objectionibus reſpondens, inculcat.

LIBRA.

MUSA, agedum, ſurge, & melioribus utere pennis:
Alta pete, atque humiles jamdudum deſpice curas:
Rebus in excelſis decus eſt & gloria major.
Contemplare Deos, totumque per aethera curre,
5 Eſt ubi ver aeternum, ubi pax aeterna, ubi ſemper

Lucidus apparet Titan, nullisque tenebris
Laeditur alma dies. non illic nubifer Auster,
Vesanusve Aquilo, Zephyri sed blandior aura
Spirat, & ambrosiae laetissima gramina mulcet.
10 Hac spatiare igitur: tamen inde relapsa vicissim
A centro ad centrum vario discurre volatu.
Ac, veluti speculam quaerit quicunque videre
Optat multa procul, sic te super astra necesse est
Scandere, ad usque Jovis solium. hac sublimis ab arce
15 Subjectum claro spectabis lumine mundum.
Principium primum, immensum, admirabile, summum,
Ex quo cuncta fluunt, tanquam de fonte perenni,
Unum est duntaxat: nec rectè plura putantur:
Nam si plura forent rerum primordia, vel nil
20 Inter se prorsus differrent, sic erit unum:
Vel mage differrent: & sic fateamur oportet
Esse aliquod majus, melius, praestantius, inter
Caetera principia, unde aliis tribuatur origo,
Arbitrio cujus moveantur caetera. nam si
25 Plura movent pariter, si vires omnibus aequae,
Si par imperium est, non est tamen aequa voluntas,
Parque illis animus, crudelia praelia fient
Jugiter, atque omnem impediet discordia motum.
Ut si fortè ratem parili conamine plures
30 Impellant venti, nunc huc, nunc flatibus illuc

Am-

Ambiguis agitata haeret, cui pareat, aut quem
Audiat: unde loco ſemper verſatur eodem.
At ſi animus cunctis idem eſt eademque voluntas
Principiis, fruſtra ponentur plura, ſed unum
35 Sufficiet: nam ſi non ſufficit atque aliorum
Indiget auxilio, ſi non niſi juncta movere
Poſſunt, haud dubiè imperfectum erit unumquodque,
Nec poterunt verè primordia prima vocari.
Nam perfectum imperfecto prius eſſe neceſſe eſt,
40 Nec non compoſito ſimplex, & pluribus unum,
Et mixto purum: quod prudens nemo negabit.
Eſt operae pretium tamen hoc ratione probare.
Cauſa ſuo effectu prior eſt, autorque opere ipſo.
Perfectum verò, quia partes continet omnes,
45 Nilque illi deſit, longè eſt robuſtius, atque
Fortius. ergo facit, movet, imperat, unde putatur
Jure quidem cauſa atque autor: ſed debile contrà
Eſt imperfectum, quia partes non habet omnes,
Huicque aliquid deſit: proin vincitur, atque movetur
50 Perfecti juſſu: paret, non imperat: ergo
Jure quidem effectus dici, atque opus eſſe meretur,
Poſteriusque ipſo perfecto debet haberi.
Quòd ſi principium primum, quo cuncta creantur,
Imperfectum eſſet, miſerum foret uſque, & ab illo
55 Nil poſſet fieri perfectum: ſicut ab arte

Quae non perfecta est perfectum non opus exit.
Quare non possunt plura esse exordia rerum,
Ast unum: quia perfectum non amplius uno est,
A quo sic rerum aeternus deducitur ordo,
60 Ut monade à prima innumeri numeri generantur.
Est etiam purum ac simplex: nam posteriora
His sunt composita & mixta. an componere quisquam
Aut miscere potest, si non prius inveniantur
Ex quibus id fiat? prius haec extare necesse est
65 Singula per se, deinde simul conjuncta manere.
Ergo principium primum (ceu diximus) unum est,
Ac simplex, nec non purum: quod vivere si non
Credimus, erramus: quoniam nisi viveret, unde
Esset vita aliis, quum vivant cuncta per ipsum?
70 Vivit nimirum, atque sapit: quia condere nunquam
Tot bona, tam varia & pulcra, & tanto ordine posset,
Ni sapiens foret, & cognosceret omnia ad unguem.
Nec dubitandum etiam, sed corde atque ore fatendum,
Hoc ipsum esse bonum. nunquid bonitate carebit
75 Illud cunctorum quod origo & causa bonorum est?
Num fonte ex dulci rivi effunduntur amari?
Num dulces rivi ex fonte effunduntur amaro?
Aut opus est nihil esse bonum, aut bonus ille putandus
Qui rerum fons est, & mundi maximus autor.
80 Hunc homines variè appellant: nos ore Latino

Qui

Qui loquimur plerumque Deumque, Jovemque vocamus,
Qui quum sit primum ens, & ab ipso caetera fiant,
Idcirco est per se vivens, sapiensque, bonusque,
A nullo accipiens quod habet: verùm omnia ab illo
85 Accipiunt. igitur quod habent amittere possunt,
Si modò nil conferre velit dator ille supremus.
Ut rivi possunt arescere, si neget undas
Fons solitas, tamen haud ideo fons deficit ipse,
Nam per se producit aquas, neque pendet ab ullo:
90 Sic Deus est per se, idcirco non deficit unquam:
Nec, si cuncta simul pereant, ideo ipse peribit.
Quicquid enim per se est semper durare necesse est,
Quum nullo indigeat, quum solo pendeat à se,
Quum vi non possit, quum nolit sponte perire.
95 Demum ipse est totum: sunt autem caetera partes.
Tale tamen totum non est quod constituatur
Partibus ex ipsis, quum sit super omnia simplex.
Sed virtute (inquam) totum est, quia condidit orbem
Tam vastum, & quicquid tam vastus continet orbis.
100 Omnia quae vivunt, & quae viventia non sunt,
Omnia quae apparent, & quae apparentia non sunt
Ipse facit solus, solus quoque facta tuetur.
Hac ratione igitur totum est, totumque vocatur:
Ut semen tota est arbos: quia, viribus ejus
105 Quanquam sit minimum, tamen ingens nascitur arbos,

Quae validis ramis ſpatioſas explicat umbras.
Multi autem dubitant an corpus corporeusve
Sit Deus. eſſe etenim nil praeter corpora credunt,
Atque ea corporeo quae ſenſu percipiuntur.
110 Quare nos utrum hoc ſit verum deſpiciamus.
Omne quod eſt corpus, quantum & quale eſſe neceſſe eſ,
Atque duo haec propter nimirum ſenſile corpus
Redditur: his demtis, quid ſenſu percipietur?
Quod verò quantum & quale eſt, componitur: atqui
115 Simplex eſt Deus ipſe, velut jam diximus. ergo
Neutique corpus habet. praedictis adde, quòd omne
Corpus materia ſaltem formaque coactum eſt.
Praeterea non finitae virtutis oportet
Eſſe Deum, aeternus quum ſit, ne deſinat orbis.
120 Nullum infinitam virtutem corpus habebit:
Quodlibet eſt etenim finitum, nempe rotundum,
Corporibus cunctis majus, meliusque ſuis eſt
Limitibus cinctum: ſic quod quater angulus, aut ter
Format, ſic alias quod habet quaſcunque figuras.
125 Ergo infinitae non eſt virtutis. & iſtud
Monſtro ſic: partes hoc divide corpus in aequas;
Sitque A dimidium, ſit B pars altera: quaero
An poſſit tantum A, quantum B, & utrique poteſtas
Infinita ſit? hoc pacto pars altera fruſtra eſt,
130 Altera ſufficiet. quòd ſi pars utraque vires

Finita

Finitas habet, & totum tale esse necesse est:
Finitis etenim constare ex partibus ipsum
Infinitum audet qui dicere, desipit. ergo
Corporis est expers, qui corpora cuncta creavit.
135 Fortè aliquis respondebit: Deus infinitum
Est corpus. nos verò istud posse esse negamus.
Omne etenim spatium compleret: nec locus ullus
Restaret vacuus qui claudere caetera posset:
Sic nec mundus erit, nec nos, nec denique quicquam.
140 Praeterea, corpus vivens quum nobilius sit
Ac melius quàm quod vita caret, haud dubitandum
Nobiliorem esse ac meliorem corpore vitam,
Propter quam corpus melius fit nobiliusque.
Quaero igitur, nunquid vita est substantia? vel quid
145 Accidit? hoc si sit, substantia vilior esset,
Nec non deterior, quàm quod substantia non est:
Quod certè absurdum clamabit turba sophorum.
At si vita ipsa est substantia, corpore nullo
Indiget adjuncto sibi: solaque purius atque
150 Commodius per se quàm corpore juncta manebit.
Nam quare adsciscat corpus sibi, vivere liber
Quum valeat mundi sator, & sine corporis usu?
Nempe supervacua est moles, & carceris instar
Continet inclusas vires, animamque coërcet,
155 Impediens, ne quò vult pergere libera possit.

Ille igitur summus princeps, bonus, omnipotensque,
Aeternus, sapiens, prorsus sine corpore vivit.
Sed quare hoc multi nolunt concedere? dicam.
Nempe quia in crasso demersi corpore, crasso
160 Obducti sensu, nil praeter corpora norunt.
Ut si fortè oculis vitrum quocunque colore
Infectum objicias, quicquid spectabis eundem
Qui vitro credas deceptus habere colorem.
Scire tamen debemus, & omni errore fugato
165 Credere, nec dubiè, esse alia & quamplurima verè
Entia, vel nullo viventia corpore, vel quae
Corpus habent tenue inprimis, ut cernere nostri
Haud possint oculi, nec noster tangere sensus,
Atque ideo nobis meliora & nobiliora.
170 Quod forsan tali poterit ratione patere.
Omne grave & crassum quanto plus continet in se
Terrenae faecis, tanto fit vilius illo
Quod tenue atque leve & subtilis materiai
Massa est compositum. docet hoc quodcunque metallum:
175 Nam, simul ac validis Vulcani viribus arsit,
Liquitur, & partes illius deteriores,
In quibus est terrae plus & gravitatis, habentur
Pro nihilo, in scoriamque abeunt: leviora, magisque
Pura nitent meliore sono, meliore figura.
180 Sic panis melior, qui purior & levior fit.

Ex

Ex simila: hunc domini comedunt: sed crassior escam
Dat famulis: rursus graviori & deteriori
Custodes pecoris pascuntur rure molossi.
Sic aqua, sic vinum, atque oleum, & liquor omnis habetur
185 Nobilior tanto, quanto est subtilior atque
Lucidior, leviorque cibus quoque: crassior, & cui
Plus gravitatis inest, in sordes versus ab alvo
Pellitur: ast alius terreni ponderis expers
Fit caro, fit sanguis, fitque utile nutrimentum.
190 Cur lapides viles, crassoque gravique & opaco
Corpore sunt, gemmae pretiosaque marmora lucent?
Nempe quia his minus est terrenae faecis: at illis
Materies concreta magis, densataque tellus
Dat pondus, lucemque adimit, pretiumque decoris.
195 Sunt speciosa igitur minus, & pretiosa, tenent quae
Plus terrae: unde etiam possunt minus entia dici:
Ut minus est aurum scoria, & quod vilius auro est.
Namque elementorum certè est vilissima tellus,
Et quasi faex quaedam: idcirco faber optimus illam
200 Inferiore loco fixit, multumque remoto,
Ut, quantum posset, distaret ab aethere puro:
Densavitque globum, ut minor & contractior esset,
Coelicolumque minus turbaret lumina, quando
Immensi spectare velint penetralia mundi.
205 Ergo ubi tam pulcrum absolvit Deus amphitheatrum

Orna-

Ornavitque ipsum stellantibus undique gemmis,
Quicquid ubique fuit scobis immundaeque relictum
Passim materiae, ventos abstergere jussit.
Illi confestim domini mandata facessunt.
210 Hinc Aquilo, inde Notus, Zephyrusque, Eurusque patentes
Certatim verrunt campos, glomerantque redactas
In medium sordes, variisque afflatibus urgent:
Sic facta est tellus, quae prorsus ab aethere toto
Expulsa ad centrum sese miseranda recepit.
215 Non locus alter erat distantior, inferiorque,
Ad quem confugiens tandem requiescere posset.
Nonne etiam reliquis infirmior est elementis,
Debiliorque? etenim si discindatur ab aestu,
Aut ferro, aut alia quavis ratione, redire
220 In sese nequit, ac diductas jungere partes.
Ast aqua si fuerit divisa recurret in unum
Extemplò, & rursus, veluti prius, integra fiet:
Sic aër, sic ipse ignis, quum dilaniantur,
Quamprimum coëunt, dissectaque membra reducunt,
225 Et remanet facto de vulnere nulla cicatrix.
Unde hoc? nimirum quia sunt meliora, magisque
Perfecta, & propria possunt virtute moveri:
Terra autem per se stabili gravitate quiescit,
Immo aliis causa est ut sint immota, locumque
230 Ne mutare queant: siquidem plus est ubi terrae,

Plus

Plus gravitatis ineſt, minus illic mobilitatis.
At quae ſunt leviora, eadem ſunt mobiliora,
Et vitae propiora quidem: nam cauſa movendi
Corporibus vita eſt: patet hinc, quòd mortua motu
235 Cuncta carent: ſed quum viventia ſint meliora
(Quandoquidem nihil eſt vita pretioſius ipſa)
Haud dubiè, levius quodcunque eſt mobiliusque
Illud idem melius dicendum nobiliusque.
Ergo errant prorſus qui credunt entia tantùm,
240 Quae apparent oculis, vel tactu percipiuntur,
Et quae craſſa magis. quid enim ſubtilius ipſo
Aëre, quidve poteſt tangi minus atque videri?
Unde ipſum multi vacuum, & nihil eſſe putarunt.
Apprime eſt tenuis: quid ni? veruntamen eſt ens.
245 Et verum corpus, primis de quatuor unum,
Nobilius terra, & terram humectantibus undis.
Tradita proinde fuit ſedes ſublimior illi.
Nam quae ſunt coelo & ſtellis propiora beatis
Debent nobiliora etiam & meliora putari.
250 Nonne omnes venti tenues, ut lumina fallant?
Quis tamen eſſe neget ventos? qui ferrea poſtquam
Carceris Aeolii fregêre repagula montes
Ingentes quatiunt, validaque à ſtirpe revulſas
Dejiciunt ornos, pontumque à ſedibus imis
255 Evertunt, cogunt nubes, ſolvuntque coactas,

Terribilesque cient tonitrus, & fulmina trudunt.
Quum tantas habeant vires, non entia dices,
Cernere quòd nequeas, vel prensos stringere palmis?
Nimirum stultum est committere sensibus omne
260 Judicium: fallunt oculi persaepe videntem,
Proque alio monstrant aliud. demergite in undas
Perspicuas baculum rectum, apparebit in illis
Incurvus: currat propè littus adacta phaselus,
Currere tunc littus credas, cessare phaselum.
265 Fallaces igitur sensus aetate frequenter,
Aut morbo, aut aliis causis mutantur & errant,
Nec sunt cuique pares. quod pulcrum judicat ille,
Contrà hic turpe putat, dulce ille, hic ducit * amarum:
Ille alget, calet hic. variantur corpore sensus,
270 Inque alia sunt carne alii, partesque sequuntur
Interdum per quas operantur: ut ebrius unam
Esse duas credit flammas, & fixa moveri:
Quippè mero turbati oculi, turbant quoque visum.
Aër praeterea solet ipsos vertere sensus:
275 Namque modò est clarus, modò turbidus, humidus est nunc,
Nunc siccus, nunc est densus, nunc rarus: ita ipsos
Illudit variè sensus: hinc sangineus sol
Apparet, minor hinc vel major luna videtur:
Hinc clamante aliquo sinuosa resultat imago,
280 Decipiens stolidas iteratis vocibus aures.

* Al. *dicit.*

His

His aliisque modis possunt errare: sed ipsa
Certior est ratio, duce qua mens invenit inter
Mille latens nugas & inania somnia verum.
Hanc amat, hanc sequitur, totis huic viribus haeret
285 Qui sapit, ingenioque valet, cui vivida mens est,
Aethereusque animus: sed crassa obtusaque turba
Non videt hanc lippis oculis. hinc plurimus error,
Variaque credulitas, & opinio caeca tenaxque.
Prudentum rectrix ratio est, at opinio vulgi.
290 Nos igitur rationis iter, quà possumus, omni
Conatu ac studio quaeramus & ingrediamur.
Ipsa etenim ratio sol est, qui tramite certo
It semper, per quam à brutis distare putamur.
Obscuram incertamque imitatur opinio lunam.
295 Quid demum ratio dictat? viventia multa
Esse quidem, nostros fugiant quae tenuia sensus,
Nam nisi fecisset meliora & nobiliora,
Quàm mortale genus, fabricator maximus ille,
Nempe videretur non magno dignus honore,
300 Nempe imperfectum imperium atque ignobile haberet,
Infra etenim naturam hominis pecudesque feraeque
Existunt, viles omnes ac mente carentes,
Et miserae, & ventri tantùm somnoque vacantes.
Quod si nullum animal melius natura creasset,
305 Quidnam aliud foret hic mundus quàm turpe ferarum

Ac pecudum stabulum, spinisque fimoque refertum?
Quidnam aliud foret ipse Deus, quam pastor herusque
Multorumque gregum, multorumque armentorum?
Atqui hominem fecit. nimirum maxima laus haec,
310 Nimirum satis hoc: ohe, fieri melius nil
Debuit aut potuit? jamjam perfectior orbis
Esse nequit? fuit haec Jovis infinita potestas?
Sed videamus utrum sit fas hoc credere: non est,
Non est hoc (inquam) fas credere, nec ratio vult.
315 Nam quid homo est? animal certè stultum atque malignum,
Praeque aliis miserum, si se cognoscat ad unguem.
Quis non sponte malus? vitiorum lubrica & ampla
Est via, qua properant omnes, ultroque feruntur,
Nec prohibere valent monitor, lex, paena, metusve.
320 Contrà virtutis salebrosa, angusta, nimisque
Ardua, quà pauci tendunt, iidemque coacti.
Quis sapit? an mulier? nunquid puer? aut cerdonum
Tota cohors? eheu! stultorum maxima turba est.
Caecis versamur tenebris, & ducimur omnes
325 Affectu. aut nulli, aut pauci, quos rector Olympi
Praecipuè sibi delegit, ratione reguntur.
Quis contemplari valet? aut unde otia nobis
Sunt, ut possimus latitans inquirere verum?
Distrahimur variis curis: pars plurima vitae
330 Conteritur somno: reliquum morbi atque labores

Assidui

Assidui impediunt, paupertasve improba turbat,
Desidia interdum, interdum furiosa voluptas.
Hinc stulti sumus, hinc nobis sapientia desit.
Namque ea continuo studio longoque paratur,
335 Pacatumque animum poscit, mentemque quietam.
Quàm verò genus humanum miserum sit, abundè
(Ni fallor) sexto libro monstravimus ante.
Eheu poenarum scelerumque & stultitiarum
Hic locus est: haec est tenebrosi regia Ditis,
340 In qua nemo quidem non multa incommoda suffert.
Turba tamen stupida & crassa hoc non cogitat, immo,
Inter continuos detestandosque labores,
Saepe canit demens, & ridet, nec miseram se
Agnoscit, patitur poenas, obiterque jocatur,
345 Et subito obliviscitur omnia, dummodo parva
Dulcedo subeat: lethen haec mentibus infert.
Provida sed tales voluit nos esse sagaxque
Natura: utiliter certè nam si saperemus,
Quis ferret miserae tot tantaque taedia vitae?
350 Tristitiam, curasque graves sapientia gignit.
Ipsa etiam natura hominem spe lactat inani,
Qua sine quisque sibi mortem conscisceret ultro;
Ergo stultitia & spes sunt duo pharmaca nobis
Tradita prudentis naturae consilio, ne
355 Tot tantisque malis affecti deficiamus.

Quòd si hodie haud ullum est animal praestantius ipso,
Mundi auctor quid erit? stultorumque & miserorum
Et sceleratorum dominus, princeps, pater, & rex.
O bellum imperium, ô summum ac mirabile regnum!
360 O bellos comites! quid quaeris Juppiter ultra?
Jam non es solus. tam pulcrum condere mundum
Scilicet hos propter decuit te. serviat istis
Coelum, sol, luna, astra, aër, tellus, mare. quid ni?
Sed mox in nihilum redeant, pereantque, velut nix
365 Adveniente aestu, aut hiberno tempore frondes.
Quanti sunt quae tam imbecillo corpore constant?
Quanti sunt quae tam imperfecto tempore durant?
Nunquid credibile est terram pontumque habitari
Duntaxat, quae sunt coelo collata ferè nil?
370 Quid tellus pontusque simul? punctum prope dicas,
Si mundi spatium immensum ac mirabile acuto
Perpendas animo: quin ipsis quodlibet astrum
Est majus, veluti perhibent qui talia norunt.
Ergo tam exiguus locus, & tam vilis habebit
375 Tot pisces, homines, pecudes, volucresque ferasque:
Caetera erunt vacua, & proprio cultore carebunt?
Atque aër desertus erit, desertus olympus?
Delirat quisquis putat hoc, hebetisque cerebri est:
Immo illic longè plura & longè meliora
380 Vivere credendum est, longèque beatius atque hic.

Deni-

Denique si verùm volumus sine fraude fateri,
Est hominum sedes brutorumque infima tellus:
Ast aër ultra nubes coelumque beatum,
Pax ubi perpetua & nitidi lux clara diei
385 Assiduè regnant, domus est & regia Divum,
Quos licet haud possit mortalis cernere visus
(Est etenim tenuis nimium natura Deorum)
Sunt tamen innumeri, bibulae quot corpora arenae
Littoribus cunctis, cunctis quot gramina campis:
390 Qui credit coelum tam immensum, tamque decorum,
Desertum omnino ac solum, vacuumque colonis,
Quum teneat vilis tam multa animalia tellus,
Delirat, crassa mentis caligine pressus,
Nec minus ac pecudes terrena in faece sepultus.
395 Nec mirum puto si fortunatae inveniuntur
Insulae in Oceano, loca cunctis plena bonis &
Deliciis, veluti quidam scripsêre, ubi vitam
Nunquam ullus dolor aut casus contaminat ullus:
Sed coelum Oceani nomen, quia concolor illi est
400 Et velox apprimè, ideò fortasse recepit:
Omnis stella autem censebitur insula, quid ni?
Nonne domos etiam multas ita saepe vocamus,
Quod solae à reliquis sint omni ex parte remotae?
At si aliter dicunt quàm nos exponimus, errant:
405 Non etenim in nostro Oceano sunt talia: Reges

Haec loca non finerent armis intacta, suoque
Imperio vellent adjungere, si quis ad illa
Accessus foret, & cuperent consistere in illis.
Sed quid non fingit nugarum Graecia mater?
410 Nempe suos aër coelumque ac sidera cives
Indigenasque tenent: quod qui neget, ille beatis
Invidet, atque Dei majestatem insipienter
Blasphemat. nunquid non est blasphemia, coelum
Dicere desertum, & nullis gaudere colonis,
415 Atque Deum nobis tantum brutisque praeesse,
Tam paucis, & tam miseris animalibus, & tam
Ridiculis? certè scivit, potuit, voluitque
Omnipotens genitor nobis meliora creare,
Quae vivant meliore loco, ut sua gloria major,
420 Majus & imperium foret, & perfectior orbis.
Nam quo plura facit, quo nobiliora, relucet
Hoc magis & mundi decus, & divina potestas.
Sed dubium est, an sint purae & sine corpore formae,
An varia, ut nos, membrorum compagine constent.
425 Nimirum dictat ratio, quod in aëre & igni
Corpus habent quaecunque manent animalia: nam si
Non sunt corporea, ergo aër desertus & ignis
Prorsus erit, vacuusque locus dicetur uterque.
Quippe locum praeter corpus nihil occupat: illi
430 Cui non est corpus non est locus, idque loco nil

In-

Indiget: ut satis ostendunt praecepta sophorum.
Sed nunquid morti debentur? credere par est,
Vivere longa quidem & felicia secula, tandem
Desinere, atque mori: nam si corrumpitur aër
435 Atque ignis, cur non pereant viventia in illis?
Nempe loci naturam haurit sequiturque locatum.
Fortè aliquis, quali specie qualive figura
Sint haec, scire velit: par est quoque credere talem
Esse illis faciem, qualem nec terra nec unda
440 Ferre solet, nostra meliorem ac nobiliorem,
Qualem nec fas est, nec cernere possumus ipsi.
At, quibus in stellis vita est, & in aethere puro,
Coelicolae, nunquam pereunt: quia nulla senectus
Astra terit, nulla unquam aetas labefactat olympum.
445 Credendumque, ipsis majora & lucidiora,
Et formosa magis, magis & valida & levia esse
Corpora, quam reliquis quaecunque sub aethere vivunt,
Atque elementa colunt, & tempore mensurantur.
Sed quid agunt? gaudent sensu ac ratione vicissim,
450 Nunc hoc, nunc illa utentes: mirisque fruuntur
Deliciis, quas humanum nec fingere posset
Ingenium, nec mortalis percurrere lingua.
Illic est verus mundus, vera entia, verae
Divitiae, veri mores, & gaudia vera.
455 Ast hic sunt umbrae tantum, simulacraque rerum

 Frivola,

Frivola, quae parvo momento ut cera liquescunt.
Illius mundi quaedam est hic noster imago:
Quantum pictus ab hoc, tantum hic quoque distat ab illo.
Extra ipsum vero coelum & supra omnia corpora
460 Esse alium mundum meliorem incorporeumque,
Qui non percipitur sensu, sed mente videtur,
Nonnulli credunt: nec res est dissona vero.
Nam, si nobilior sensu, & praestantior est mens,
Cur habeat proprium mundum, propria entia sensus,
465 Quae verè existant, quae percipiantur ab ipso:
At mens sola manens proprio non gaudeat orbe?
Nilque habeat per se existens? sed somnia tantum
Apprendat, tenuesque umbras, & inania spectra?
Quae non existunt per se vera entia non sunt.
470 Aut igitur mens est nihil, aut natura creavit
Menti consimilem mundum, qui continet in se
Res veras, stabiles, puras, immateriales,
Quae per se existunt melius quàm sensibiles res.
Hic ille archetypus mundus perfectior isto
475 Sensibili, quanto sensu perfectior est mens:
In quo sol Deus est summus, diique astra minores.
Ergo plura etiam, quum sit perfectior, in se
Continet, ac diversa magis quàm materialis
Corporeusque orbis: sed nil corrumpitur illic,
480 Nil motum, nil tempus habet: sunt omnia fixa,

Aeterna,

Aeterna, absque loco, & nullis obnoxia damnis.
Illic sunt causae, & cunctarum semina rerum.
Sensibilis mundus mundo defluxit ab illo
Mentali archetypo, & quaedam est illius imago.
485 Omnia sed perfecta illic, atque undique tota:
Hic sunt particulae rerum, quae multiplicantur
Materiae vitio: sic plures efficiuntur
Cervi: namque illic virtus est una creatrix
Cervorum: vulpes facit haec, facit illa leones.
490 Sic de aliis dico, quae noster continet orbis:
Quae numero plura, at specie clauduntur in una,
Omnia proveniunt, suntque à virtutibus illis.
Haud aliter fabri magna exercentur in urbe,
Quisque suo incumbens operi diversa laborat.
495 Quare ex particulis hic mundus constat, at ille
Ex totis, vivis per se, distantibus à se.
Singula nonnulli credunt quoque sidera posse
Dici orbes, terramque appellant sidus opacum,
Cui minimus divum praesit: quia nubibus infrà
500 Imperium teneat, producatque omnia solus
Corpora quae aequor habet, tellusque atque infimus aër
Umbrarum dominus, simulacraque viva gubernans,
Cui data sit rerum cura & moderamen earum:
Quae quia non durant, sed tempore corrumpuntur
505 Exiguo, prope nil possunt umbraeque vocari.

Hic reor eſt Pluton, à quo tenebroſa teneri
Regna canunt vates. namque infrà nubila nox eſt,
Suprà autem lux clara nitet, ſplendorque perennis.
Huic igitur, tanquam minimo, Deus ille deorum
510 Rex genitorque dedit viliſſima regna, aliosque,
Ut quisque eſt melior, melioribus addidit aſtris,
Imperiumque ſuum natis diviſit habendum.
Sed tamen haec hominum nulli certa eſſe putamus.
Nam ſecreta Dei quis novit? quis fuit unquam
515 In coelo, rediitque iterum, potuitque referre?
Non tanti eſt mortale genus, mens noſtra labaſcit
In rebus ſummis, nec ſpectat noctua ſolem.
Quisque ſuo ingenio fretus nova fingere gaudet;
Praeſertim vates, quibus eſt fiducia major.
520 Traditur his, quacunque velint, impunè vagari:
Nam furiis agitantur Jacchi & Apollinis oeſtro:
Quanquam nil prohibet furioſos dicere verum:
Et verum dixit quondam furioſa Sibylla.
Sit ſatis hoc (veluti promiſimus) oſtendiſſe
525 Multa eſſe, & nobis longè meliora, videri
Quae nequeunt, vivunt tamen, & ratione fruuntur.
Immo aliqui, in primis docti, ſcripſere ſophorum,
Tales eſſe animas quoque noſtras, corporibusque
Exutas non poſſe mori, aeternasque fatentur.
530 Sic Plato, ſic Samius voluit, ſic ſenſit & ille
Divinus

Divinus verè Plotinus, ſicque poëtae
Non pauci cecinere. igitur par eſſe videtur,
Atque operae pretium (quoniam digniſſima ſcitu
Res eſt) hanc etiam meditando evolvere partem.
535 Quid melius quam ſe cognoſcere? corpora quid ſint
Norunt vel pueri: pulvis de pulvere. verùm
Difficile eſt naturam animi cognoſcere ad unguem.
Quare hanc, Pierio confiſus numine, totis
Viribus ingenii & ſolerti indagine, poſthac
540 Quaerere conabor, facilique oſtendere verſu.
Quo facto, Libram egreſſus, tua, Scorpio, adibo
Signa, ubi fatorum vires ac jura requiram,
Si modò non obſtant ſcribenti fata poëtae.
Sed quia in ambiguis rebus bene percipiendis
545 Progreſſus bonus eſt ac debitus ordo, ut ab illis,
Quae manifeſta magis ſunt & certa, incipiamus;
Hoc nos facturi ſumus hac in parte: etenim ſi
Principia obſcuris fuerint abſtruſa tenebris,
Quaecunque ex illis veniunt incerta ſequentur.
550 Frivola ſi fuerint fundamina, tempore parvo
Deficiet quicquid ſuper his fabricare volemus.
Effectus vero certi magis ac manifeſti
Sunt nobis, quàm cauſae. igitur ſumamus ab illis
Principium, & foribus rem perſpiciamus apertis.
555 Jamque ideo à motu (quia per ſe ſponte moveri

Possunt quae vitam retinent, quia denique motus
Praecipuum vitae indicium est) prius incipiemus.
Nempe ipsum corpus, nec non membra ipsa quiescunt
Per se, & putrescunt: calor est fortasse movendi
560 Causa, aut calfactus sanguis. sed viva frequenter
Stant immota, insit licet his sanguisque calorque,
Quandocunque volunt requiescere. proinde voluntas
Ipsius motus fons & causa esse videtur.
Saepe volunt tamen, & nequeunt animata moveri:
565 Ergo utrumque simul motum creat: imperat unum,
Exequitur reliquum: jubet hoc, jussa efficit illud.
Velle quidem nihil est, si desit posse. sed unde
Vult animal mutare locum? quia nempe voluntas
Mente bonum monstrante videt, deinde ipsa movetur
570 Virtute objecti, & trahitur, velut ignis ab esca,
Ut lapide Idaeo ferrum, paleaeque minutae
Heliadum lacrimis. miro sic ordine mundum
Instituit pater omnipotens, ut plurima nexu
Jungantur facili, & coëant, sed plurima contrà
575 Discordent inter sese, pugnentque vicissim.
Unde aliqui meritò esse ajunt primordia rerum,
Litem & amicitiam, perque haec fieri omnia credunt.
Ergo bonum movet, à quo deinceps mota voluntas
Membra agitat, corpusque urgens huc mittit & illuc.
580 Non tamen esse bonum cunctis animantibus unum

Cre-

Credamus: neque enim cunctis est una cupido.
Diversis diversa placent: sua gaudia cuique
Distribuit natura: aliud puer optat amatque
Quam matura aetas. nam qualia corpora, tales
585 Sunt plerunque animi, & talis plerunque voluntas:
Propterea nunc hoc volumus, nunc illud amamus:
Et quae grata prius fuerant, mox despiciuntur:
Nimirum, quoniam corpus mutabile nunc hos
Nunc illos habitus diverso tempore sumit,
590 Naturamque animi secum trahit, hinc sitis, hinc &
Macra fames, Venerisque oritur genitiva cupido.
Atqui ipsum corpus mutant complura, vel aetas,
Vel tempus, vel casus, item potus, cibus, aër,
Sideraque interdum, ut quidam scripsere periti.
595 Non igitur solum objectum, sed corporis ipsa
Conditio, nos velle facit diversa, movetque.
Sed ratione aliqui potius ducuntur, & illa
Procedunt monstrante viam, & virtute trahuntur:
Qui perquam rari existunt: nam lumina mentis
600 Haud secus obducunt affectus corporei, quam
Phoebaeum jubar inspissantes aëra fumi.
His demum causis corpus mortale movetur.
Vis autem motiva animae, cui mota voluntas
Imperat, imperium exequitur, membrisque quietis
605 (Imdupedita modo haec non sint) infunditur, horsum

Illorsum

Illorſum impellens. ſed cur laſſata labore
Langueſcunt? ſic crura dolent, ſic brachia torpent.
Hinc credo, quoniam ſanguis fervore ſolutus
(Fervet enim motu nimio) ſubducitur, atque
610 Deficit exhalans paulatim, non aliter quàm
Aegrorum extenuant quum pallida corpora febres.
Sanguis enim, aut alius vice ſanguinis humor in ipſis,
Diffuſus membris animam vehit, atque alit ipſum
Corpus: quo vegetante, movens vis concitat artus.
615 Spiritus eſt etiam quidam tenuisque levisque,
Quem generat calor, ac ſanguis reſolutus ab ipſo,
Ceu ſolet à radiis ſolis reſoluta creare
Unda leves agilesque auras: hic ſpiritus, intra
Viſcera concluſus paſſim fluitansque cavernis
620 Corporeis, animae praeſto eſt animaeque miniſtrat,
Quum vult ipſa aliquid fieri, corpusque moveri.
Verùm hi qui ſomno oppreſſi ſunt, quomodo motum
Exercent? nam ſaepe aliquis per ſomnia ſurgens
Arma capit, vel ſternit equum, vel ſcribit, ut ajunt,
625 Vel citharam digitis pulſat ſopitus inertem.
Scire opus eſt, rerum in nobis ſimulacra manere,
Quas viſu aut alio ſenſu percepimus: hinc eſt,
Quòd quaſi praeſentem abſentem ſpectare videmur,
Quòd jam praeteritas voces audire putamus.
630 Has igitur ſpecies, cerebri penetralibus altis

In-

Inclusas, turbat stomacho qui surgit ab imo
Evolitatque vapor: tunc mens delusa movetur
Atque movet corpus, fuerit si fortis imago.
Sed caudam colubri abscissam, caudamque lacertae
635 Motantem sese, numquid movet ipsa voluntas?
An potius vis illa animae, quam nomine Graii
Phantasiam dicunt? ceu quos vel dira phrenitis,
Vel Bacchi liquor immodicus, vel somnia vexant?
An ratione alia id contingit? forsitan intra
640 Nodosas caudae partes vegetabilis ille
Spiritus inclusus toto conamine quaerit
Qua data porta fugam, & sinuosa volumina torquet;
Perque vias tenues sensim eluctatur in auras:
Vel pars illa animae, qua corpus sentit, in illo
645 Stat divisa loco, & motum ciet. arbitror autem
Judicio quaecunque carent non posse dolorem
Aut aliquid sentire: etenim vis maxima sensus
Cognitione fluit: qui plus cognoscit, habetque
Judicium majus, patitur magis, & magis idem
650 Gaudet. sed stupidi atque hebetes minus omnia curant,
Laeduntur minus, & metuunt minus, & minus algent
Atque calent, vix dignoscunt adversa secundis.
Non igitur quoniam doleat cauda illa movetur:
Nil etenim sentit, quia vis quae judicat illic
655 Non est, sed capitis parte in meliore remansit.

Unde

Unde prior mihi causa magis vera esse videtur:
Sic igitur motus fit, quo viventia sese
Proripiunt. tamen hoc praedictis addimus unum;
Quod quandoque bonum praesens, quum possit haberi,
660 Non movet aut petitur, quia non cognoscitur. ergo
Cognitio motus etiam causa esse videtur,
Immo praecipua est. quis enim cupit illa petitve
Quae prorsus nescit? caeca est per se ipsa voluntas,
Nec quicquam sibi velle potest sine lumine mentis:
665 A quo si fuerit minus illustrata, sinistrum
Carpit iter, specieque boni decepta labascit.
Verùm haec de motu satis. hinc videamus, ut ipsum
Viventis corpus grandescit, quomodo fiat
Crementum, & certo cur tandem limite sistat.
670 Aethereus quidam est ignis, qui animantia quaeque
Vivificat clausus membris ac pectore caeco:
Hunc humor genitivus alit, ceu flamma lucernae,
Occaso jam sole, levi nutritur olivo,
Hic stomacho immissas epulas coquit, inde per artus
675 Sparguntur partes subtiles, unde medullae,
Ossa, caro, nervi, sanguis gignuntur, & omne
Paulatim augescit corpus: velut imbribus herbae
Ac plantae crescunt, solis virtute juvante.
Si multus fuerit validusque hic ignis, & humor
680 Conveniens adsit, quantum calor ipse requirit,

Fit

Fit magnum augmentum: tandem finitur, & ultrà
Non tendit, quum sit virtus finita caloris:
Quo demum languente, solet decrescere corpus.
Hoc patet in senibus: fiunt hi namque minores
685 Incurvique, cavo spectantes lumine matrem.
Deficit ignis enim, & languet calor ille animalis:
Deficit humor item nativus, quo sine vita
Stare nequit: veluti non lucet flamma lucernae,
Si desint alimenta illi, redeuntque tenebrae.
690 Jam vero motus animi dicamus, & unde
Proveniant. res abstrusa est, tamen excutiemus,
Qua mens nostra tenus poterit pertingere verum.
Ac de ira primùm. Audaces facit ira pericli
Contemptrix, auget robur, viresque ministrat:
695 Qua suadente, hostem impavidi, Martemque cruentum
Aggredimur, raptisque in praelia currimus armis.
Causa est nimirum sanguis qui accenditur, & cor
Flammivomum fellisque liquor diffusus amari.
Irae etenim sedes fel creditur, ipsaque bilis
700 Materiam praebet stimulis, caecoque furori.
Hinc, quae felle carent animalia neutique possunt
Irasci, pacemque colunt, ac bella recusant.
Hinc, quibus est sanguis ferventior, atque caloris
Vis major, tumidam citius labuntur in iram.
705 Sic juvenes, sic & quorum mera vina replerunt.

Plus

Plus aequo fibras, facilè excandeſcere notum eſt:
Ergo anima indignans bilem cum ſanguine miſcet,
Deinde manus ad bella armat, mox vulnera fiunt.
Nam prius ipſam animam laedens injuria turbat:
710 Quae turbata, dehinc corpus movet: unde videntur
Errare hi, quicunque animam non poſſe moveri
Contendunt: nam, ſi nunquam moveatur, oportet
Stare loco atque gradu corpus quoque ſemper eodem.
Motus enim varius varium ſimul indicat eſſe
715 Motorem: ſol mutatur, mutantur & umbrae.
Cur nunc has reddunt, nunc illas organa voces?
Nempe quia huc illuc volitat manus, &, diverſos
Dum tactus agitat, varium dat fiſtula cantum:
Sic animae affectus prius accipit ipſa latenter:
720 Quos ubi vult fieri notos, tunc utitur hujus
Aut hujus membri officio, impertitur & illi
Id quod habet latitans in ſe, ut videatur & extet;
Haud aliter quàm quum fido rex dicit amico,
Atque aperit ſecreta animi, quae poſtmodo cunctis
725 Divulget populis, & divulgata pateſcant.
Sic etiam fit amor: nam quum mens dulce quid optat
Uſa miniſterio cordis, tunc pandit amorem.
Corde amor, ira, timor, votum, ſpes, cura, voluptas,
Tanquam arce in quadam, cum anima verſantur, & inde
730 Membrorum officio excurrunt per corporis urbem.

At

At de iftis alias forfan dicemus abundè,
Si Deus annuerit nobis facilesque Camoenae.
Sufficiat nunc, affectus fieri prius omnes
In natura animi, caufis venientibus extrà:
735 Deinde hos vel membri vel fanguinis aut humoris
Cujuscunque opera effundi, in lucemque propelli.
Juncta etenim cum fint corpusque animusque, neceffe eft
Communes motus, communia vulnera utrisque
Accidere, inque vicem fefe mutare. quod uni
740 Infertur quamprimum aliud quoque fentit, habentque
Sympathiam, tanto fe foedere complectuntur.
Poft haec de fenfu, quoniam properamus ad ipfum
Chelarum finem, breviter, mea Mufa, loquamur.
Quinque dedit fenfus natura animantibus illis
745 Quae funt perfecta: aft aliis non tradidit omnes,
Atque ideò poffunt meritò imperfecta vocari,
Quales lumbrici, & talpae, conchaeque marinae,
Cochleaque & fpinis circumvallatus echinus.
Hos inter fenfus praeftantior effe putatur
750 Vifus: quandoquidem menti certiffimus hic eft
Nuntius, oftendens illi quae plurima terris,
Naturae ingenio ac mira virtute, creantur,
Tot flores, herbas, fructus, animalia, plantas,
Tam multas lapidum fpecies, tam multa metalla:
755 Oftendens etiam quos pafcit in aequore Proteus

Squammiferos populos, & monstra natantia ponto:
Quodque his est majus, coelestia templa Deorum,
Stellarumque globos, & sancti lumina solis:
Mitto ea quae faciunt homines, quae lingua referre
760 Nulla potest. ergo hic sensus pulcerrimus atque
Optimus est, in quo sedes bene creditur esse,
Praecipuumque animi hospitium: quotiesque videre
Aut affari aliquem volumus, tunc lumina nostra
Ejus in adversos oculos intendimus, ac si
765 Totus homo atque animus totus consisteret illic.
Nempe oculos animi speculum quicunque vocarit
Verus erit: nam blandus amor lucescit in illis,
Apparentque odium, feritas, clementia, maeror,
Laetitia, improbitas, pietas, prudentia, nec non
770 Stultitia, ambitio, timor, ira, audacia, culpa.
Sed visus quo fit pacto? diversa sophorum
Judicia exquirant alii, nos prodere paucis
Conemur quicquid vero quadrare putamus.
Scire opus est unam esse animam, minimamque, videri
775 Ut nequeat: tamen innumeris prope viribus aptam,
Quas illi natura dedit, summusque creator.
Haec auget, nutrit, generat, movet, afficit, audit,
Gustat, odoratur, tangit, videt, & cognoscit:
Quae vis praecipua est & maxima, coelitibusque
780 Cognata ac propria. has igitur per corporis artus

Diffun-

Diffundit vires, quae certis partibus haerent,
Perque oculos lucem admittit, variosque colores
Percipit, atque omnes dijudicat ipsa figuras
Pupillae officio, & totum considerat orbem.
785 Sic quoque per nares diversos prendit odores,
Perque aures haurit voces, strepitusque, sonosque:
Per gustum haec eadem sentit genus omne saporis:
Per tactum à calidis discernit frigida, duraque
A minimè duris, à laevibus aspera. demum
790 Sunt quinque ipsius comites, fidique ministri,
Per quos cognoscit res omnes: queis sine prorsus
Inscia lethaeo torpebit pressa sopore.
Ergo oculi quum sint vitrei, densoque nitore
Perspicui, apprehendunt rerum simulacra, tenentque,
795 Non secus ac speculum soleat, praesentia quando
Luminis intersit: cujus virtute creantur
Sensificae species, fuerit nisi pupula laesa.
Has species menti (capitis namque arce suprema
Mens habitat, solioque sedet regaliter alto)
800 Ostendunt oculi: tunc prudens illa sagaxque
Cognoscit rem, cujus adest formalis imago.
Haec eadem vocum discrimina mille, sonosque
Innumeros mira vi percipit, ingreditur quum
Incolumes aures aër elisus ab ipsis
805 Corporibus: namque est aër tenuissimus, atque

Mobilis in primis: qui quum se corpora pulsant
Deprensus medio actutum dissultat ab ictu,
Irrumpitque cavas penetrans violenter in aures,
Janua clausa licet fuerit, clausaeque fenestrae:
810 Usque adeò est tenuis nec non penetrabilis aër.
Quinetiam pisces piscantum gurgite ab alto
Horrescunt strepitus, pavidique in retia currunt;
Quippe aër penetrare potest in viscera Nerei.
Inde tument fluctus, inde importuna minaxque
815 Saevit hiems, qua urgente vovent pia munera nautae;
Dura igitur quoties collidunt corpora sese,
Aut quoties aër pulsus vehementer in illa
Concava praesertim per stricta foramina transit;
Diversae ac variae fiunt vocesque sonique,
820 Ut varia est rerum natura, & forma locorum.
In quibus ipse aër gignit vocesque sonosque.
Sic tuba longè alium reddit quàm tibia cantum;
Sic Pelusiacis discordant nablia sistris.
Ac veluti jactu lapidis perculsa movetur
825 Unda in multiplices orbes, sic percitus aër
Diffundit spiras longè latèque rotantes:
Atque ideo multis vox insonat auribus una;
Ut multis etiam speculis una haeret imago.
Ast odor ut nares intret dicamus. ab ipsis
830 Rebus pertenues fumi egrediuntur, & auras

In-

Inficiunt latè: veluti quum tura videmus
Panchaea aut prunis cinyreia dona cremari.
Fit gustus linguae officio, curvique palati.
Namque his percipitur rerum gustabilis humor,
835 Qui penetrans tangit sensum, ingeneratque sapores.
Tactum autem sanguisque & spiritus efficiunt, qui
Passim per corpus fluitant: animantibus iste
Sensus inest cunctis, cunctis quoque gustus inesse
Creditur: ast homini meliorque, & major uterque est:
840 Hinc etiam est homini quàm aliis prudentia major.
Sunt qui aliter credant fieri praedicta, negantque
Acceptas oculis species causam esse videndi:
Aëre nec medio esse opus ajunt, ut videantur
Res, aut audiri possint: namque omnipotens rex
845 Tot vires animae concessit, quot genera ipse
Effinxit rerum, ut posset comprendere cuncta.
Quaeque suum agnoscit genus aptè, ac percipit ultrò.
At contemplatur mens omnia, & omnia cauto
Judicio expendit quaecunque à sensibus hausit,
850 Et verum atque bonum divino examine librat.
Mens igitur sol est animae, sunt sidera sensus.
Sic perhibent quidam: sed nos properamus, & ista
Linquimus excutienda aliis, finemque propinquum
Appetimus: quia jam chelarum extrema tenemus.
855 Colligitur tamen ex dictis, ac perspicitur, quòd

Est anima aethereum quiddam, sine corpore vivens,
Omnia vivificans, cognoscens omnia, Divum
Quatenus ille hominumque pater permisit: ab illo
Tradita cuique rei est certa & finita potestas.
860. Illi autem soli vis est sine fine, potestque
Omnia quae fieri possunt, à lege solutus.
Nam si anima & sentit, & cuncta intelligit, ergo
Non est corporea, aut corpus: quia corpora nulla,
Non terra, unda, aër, ignis, neque condita ab istis
865 Has per se vires retinent: non est dubitandum
Esse animam semen quoddam coeleste, Jovisque
Progeniem aeternam, cui tantum cognitionis
Cessit, ut immensum valeat comprendere mundum.
Quid si atomi, quas nonnulli finxere sophorum,
870 Sunt animae potius, quam corpora? corpora namque
Omnia sunt quanta, & possunt utcunque secari:
Nempe anima est individua, atque immaterialis,
Et veluti centrum quoddam, ad quod plurima tendit
Linea, per sensus quia cuncta feruntur ad illam
875 Undique, ceu fluvii concurrunt undique in aequor.
Quare illos miror qui dicunt tempore eodem
Ipsam animam extingui & corpus, pariterque perire.
Nam licet hoc esset, debet tamen usque taceri:
Non sunt haec dicenda palam, prodendaque vulgo:
880 Quippe hominum plerique mali, plerique scelesti:

Qui

Qui si animam credant nihil esse à funere, nilque
Posse pati postquam semel est egressa, nec ullam
Defunctis poenam infligi, formidine adempta
In scelus omne ruent, confundent fasque nefasque.
885 Praeterea multi, qui sperant posse beati
Post mortem fieri, & versari cum Jove semper,
Atque ideo sese dedunt virtutibus ultrò,
Ac bene de multis qua possunt parte merentur,
Si post fata dari sibi praemia nulla putarint,
890 Illico torpebunt, & tot benefacta peribunt:
Tot spatiosa etiam templa & speciosa, tot arae
Insignes auro & peregrino marmore, demum
Relligio, & pietas, & honor, cultusque Deorum
Ad nihilum venient, si homines nil morte relinqui
895 Crediderint, animasque in ventos prorsus abire.
Semiferum vulgus frenandum est relligione,
Poenarumque metu: nam fallax atque malignum
Illius ingenium est semper, nec sponte movetur
Ad rectum: virtus invisa molestaque vulgo est.
900 Relligio generis decus est & gloria nostri,
Quae nos conciliat superis, & jungit olympo.
Nemo igitur bonus & prudens audebit apertè
Dicere, mortalem esse animam, & corrumpere vulgus.
Nunc tamen est multa nobis ratione probandum,
905 Hanc esse immunem leti, aeternamque manere,

Ut Chriſti cultor teſtatur, bruhciphagusque
Judaeus credit, praeputia noſtra peroſus:
Quae Deus haud faceret, ſi non facienda putaret:
Ac gens ferme omnis concordi praedicat ore.
910 Principio, quicquid ſimile eſt magis omnipotenti
Cunctorum domino diuturnius eſſe fatendum eſt,
Perfectumque magis: nam quod durabile non eſt,
Sed citò dilapſum perit, imperfectius eſſe
Quis neget? atque ideo durant coeleſtia ſemper,
915 Quod divina magis ſunt & perfecta: ſed iſta
Proxima quae terris, quae coelo amota videntur,
Quum ſint imperfecta, brevi fugiuntque caduntque.
Ergo animus noſter, quum vita & cognitione
Divinae ſimilis naturae appareat, intra
920 Corporeos fines claudetur? nec magis ipſe
Quàm caro durabit, neque vivet longius aevum?
Praeterea corrumpi animus nequit, hac ratione,
Quòd ſimplex, & materia ſecluſus ab omni eſt.
Huc accedit item, quod corpore debilitato
925 Vis animi creſcit: quare imbecilla ſenectus
Conſilio ſuperat juvenes, mentisque vigore.
Ingenio plerumque caret qui robore praeſtat.
Raro utrumque Deus cuiquam largitur, ut idem
Sit ſapiens, & ſit robuſto corpore pollens.
930 Quare, ſi longo fractis jam viribus aevo

Fortior

Fortior eſt animus, non ipſe à corpore pendet,
Sed per ſe eſt aliud quiddam, & poſt funera vivit.
Nonne etiam quum pes dolet, hunc mens ipſa dolorem
Indicat? haud dubium eſt. ſed quomodo mentis ad arcem
935 Pervenit iſte dolor? num ſurſum tendit ab imo,
Paulatim aſcendens ut fumus? non: quia multae
Partes, non ſolùm (ſi ſic) pes ipſe doleret,
Nec pedis, at potius partis quae proxima menti;
Tunc ſentiretur dolor. unde probatur apertè,
940 Corpoream non eſſe animam, & ſic morte carere,
Quum medii nullius egens diſtantia tangat.
Adde his quod, quoties reminiſci aut fingere quicquam
Egregiè volumus, vel quicquam intelligere aptè,
Tunc animum revocare opus eſt à ſenſibus. unde
945 Nonnulli ut melius meditentur lumina claudunt,
Aut ſeſe à turba abducunt, loca ſola petentes:
Vel quum nox piceo terras velamine texit,
Et jam lethaeo torpent animalia ſomno,
Pervigilant, tacitique toro, extinctaque lucerna,
950 In tenebris acuunt contractam à corpore mentem.
Nempe animum turbant ſenſus: populantur eundem
Affectus, redduntque hebetem, involvuntque tenebris:
Non ſecus ac nitidum praetexunt nubila ſolem.
Ergo, ſi propriis reſidens penetralibus, intra
955 Ipſe ſuas latebras, fugiens à ſenſibus, atque

Corporeis crucibus, melius sapit: esse profecto
Quum poterit liber, moribunda à carne solutus,
Cuncta animus meliore modo cognoscit, & ipsi
Haerebit vero magis ac perfectius absque
960 Corpore, & aeternum vivens durabit in aevum,
Denique quum sit homo medius bruta inter & ipsos
Coelicolas, commune aliquid retinebit utrisque.
Corpus brutorum est, animi natura Deorum.
Altera pars moritur, nescit pars altera letum.
965 Non igitur prorsus delet mors omnia: namque
Letiferis animus laedi nequit ipse sagittis:
Praedictis etiam possum connectere, quod si
Nil superat nostri post fata, videbitur esse
Injustus Deus, atque malis praebere favorem.
970 Quippe hi dum vivunt laetis plerumque fruuntur:
His neque divitiae desunt, neque grata voluptas:
Hos decorat praeclarus honos, & gratia vulgi.
Contrà saepe bonos vexat fortuna malignis
Casibus involvens: nunc paupertate premuntur,
975 Nunc morbis, aliquo semper tristantur amaro:
Quare animus busto superest, scelerumque suorum
Dat poenas: vel, si bonus est, bona praemia sumit.
His aliisque modis multis ostendere possem
Immortalem animi naturam, incorporeamque.
980 Sed satis est: jam me finis vocat. haud equidem sum
Nescius,

Nescius, harmoniam dici quoque, non tamen aptè,
Ipsam animam: ac veluti mistis ex vocibus exit
Harmonia, & variis fiunt bona pharmaca rebus
Compositis simul, unde oritur vis ipsa medendi:
985 Sic elementorum certa ratione modoque
Junctorum, & coeli pariter virtute creari
Quidam animam rentur: quae partim corporis intra
Septa manet, partim causas sortitur ab extra.
Ut visus virtute oculi, externoque creatur
990 Lumine. nam coelum causa est, qua hic omnia fiunt:
Quo fine nec tellus quicquam, nec gigneret aequor.
Nimirum haec falsa est, & peccat opinio: namque
Si sic, non posset corpus consurgere contra,
Et carni unde oritur capitale indicere bellum
995 Ipsa anima, & vario motu in contraria ferri:
Sed semper foret una eademque, ut quaelibet est vis,
Quae solet ex mistis divino numine nasci:
Ut patet in genere herbarum, gemmisque beatis.
Quidam etiam censent, animam nihil esse soluto
1000 Corpore. quòd somnus, qui mortis fertur imago,
Et sensum & mentem nobis auferre videtur:
Vel quia diversis causis aegrescere cernunt,
Ac multis variisque modis, ne munere possit
Ipsa suo fingi, mentem laedique premique.
1005 Aspiciunt, nec non cum corpore crescere, & unà

De-

Deficere: ut patet in pueris, senibusque, virisque.
Ignarus puer est, prudens vir, desipit aetas
Ultima, corrumpit corpusque animumque senectus.
Quinetiam dicunt: Si anima est divina, potestque
1010 Vivere sejuncta à membris mortalibus, ut quid
Se miserae carni insinuat? cujus vitio tot
Perpetitur mala, & admittit tot flagitia? ergo
Stulta est, si sponte hoc facit: at si invita nefandas
Corporis ingreditur latebras, quis cogit? an ipse
1015 Juppiter? ergo Deus nequaquam hanc diligit: immò
Carcere quam clausit tam turpi odisse videtur.
Et quum nec corpus, nec quanta existat, ab ipso
Corpore non credunt ulla vi posse teneri.
Praeterea per se (nisi discat sollicitè) quum
1020 Nil sciat, ac subeant per crebra oblivia mentem,
Per se animum nihil esse putant post corporis usum.
Discere tunc etenim poterit nil, sensibus ipsis
Corruptis morte, unde omnis doctrina paratur.
Quidam ajunt unam esse animam duntaxat in orbe,
1025 Quae vitam tribuat cunctis viventibus: ut sol
Unicus est oculis animantum causa videndi.
Aeternamque putant illam, licet extinguantur
Corpora: ut extinctis oculis aeternus adest sol.
Has non difficile est nugas ratione potenti
1030 Vincere: sed vereor ne sim prolixior aequo.

Non

Non deerit qui rectè istis respondeat olim
Quaesitis, nodosque omnes dissolvat ad unguem:
Vir macte ingenio, vivet tua gloria mecum,
Nostraque (quid dubitas) laudabunt scripta minores;
1035 Aude opus egregium, & coelestia dissere terris.
Unum hoc adjiciam, quod quivis nosse valebit:
Aeternam esse animam, & divino semine natam,
Si sensus atque affectus compresserit omnes:
Si spernens prorsus mortalia gaudia sese
1040 Abdicet à curis terrenis, assiduoque
Conetur studio ad superos extollere mentem.
Tunc etenim sapiens fiet, poteritque futura
Cernere, vel vigilans, vel somno oppressus inerti;
Hoc pacto cecinere olim ventura Prophetae.
1045 Sobrius ergo animus propior fit ad aethera, quanto
A terris magis atque à carnis amore recedit.
At pecudum ritu sequitur pars maxima sensum,
Nec bona cognoscit nisi quae sunt corporis: hinc est
Quòd plerique putant animam succumbere morti,
1050 Quandoquidem nequeunt infirmo lumine quicquam
Divinum spectare, atra caligine pressi.
Sed de anima sint ista satis, redeamus ad ipsum
Autorem mundi, quem concludamus ab omni
Corpore sejunctum: & sine corpore millia multa
1055 Esse, quot in silvis frondes gignuntur opacis:

Vel

Vel si corpus habent, tenue est, nec prorsus ab ullo
Percipitur sensu, sed sola mente videtur.
Atque haec in primis sunt entia vera, suique
Juris: nulla etenim carnis contage laborant.
1060 Tu verò hic jam Musa tace: mox, quum volet ille
Qui mea labra movet, mecum scrutabere causas
Rerum quas fieri sub lunari orbe videmus,
Contingant fato, an nulla ratione ferantur.
Interea dum sol Nemeaei terga leonis
1065 Torret, & insanae sub opaca fronde cicadae
Ingeminant raucos strepitus, quaeramus, in umbra
Aut lauri aut myrti suavem spirantis odorem,
Propter aquae crepitantis iter, Pimplaea, quietem;
Ipsa quies animum reficit, revocatque vigorem.
1070 Mox ubi regressae fuerint post otia vires,
Rursus ad altisonos (adsis modò, Diva, tuoque
Numine me foveas) tentabo accedere cantus:
Et si forte mihi vultu fortuna benigno
Auxilium tulerit longos miserata labores,
1075 Pauperiemque procul curasque fugarit amaras,
Totus ero tecum, tuaque intra limina semper
Versabor, sola haec fuerint solatia nobis:
Tunc Aganippaeis ubertim explebimur undis,
Insuetumque melos Cirrhaea in rupe canemus.

SYNOPSIS LIBRI VIII.

De fato hic agit autor, quod definit id quod Deus semel fatus est, à quo omnium causarum secundarum series dependet: unde casum & fortunam nihil nisi nomina inania sine sensu esse rectè concludit. Providentiam Dei cum libero arbitrio conciliare adnititur, explicando, quid sit liberum arbitrium, nempe rectae rationi obediens: quod Providentiae divinae non adversari, sed cum ea semper concurrere, probat. Cumque animi adfectus rectae rationi bellum continuò moveant, his demum debellatis mens humana libera dici meretur: quae si contrà libidinibus indulgens, ab illis quocunque rapitur, minimè libera dici potest. quam sententiam fusè tractat & adstruit. Duas tresve alias objectiones proponit, in quarum ultima resolvenda nimium Epicureis favere, Deumque humana non curare, contra superius allata, statuere videtur. Postremò objectionem, quare boni saepe miseri, mali autem haud rarò fortunati evadant, distinguendo inter animi & corporis, sive vulgi & sapientum bona, feliciter satis resolvit; & per totum porro librum Dei Providentiam à pravis consequentiis pro virili vindicat.

SCORPIUS.

CUR tam diverso mortalia tramite pergant,
Haec in honore aevum ducant feliciter, illa
In tenebris jaceant multo vexata labore,
Pieri pulcra, doce: tibi enim fas nosse Deorum
5 Consilia, & rerum caussas aperire latentes.
Sunt qui cuncta putent caeco contingere casu,
Nec mundum ratione regi, quòd plurima cernunt
Indignis decorata bonis, & plurima contrà
Indignis agitata malis, discrimine nullo
10 Prudentes justosque premi, regnare sceleftos,

Virtuti

Virtuti vitium praeferri, & templa cremari
Fulminibus, prodesse etiam sua crimina multis:
Talia quum fieri videant, pars maxima credunt
Aut non esse Deos, aut illos spernere quicquid
15 In terris fiat, solique incumbere coelo.
Hinc temerè incertoque ajunt ferri omnia casu.
Ast aliqui tibi dant regimen, Fortuna, vocantque
Te dominam rerum mortalia sceptra tenentem,
Instabilique rota versantem cuncta protervè:
20 Erexitque aras tibi quondam ignara vetustas,
Et cecidit votiva tuis saepe hostia sacris.
Non desunt quoque qui committant omnia fatis,
Et credant certis fatorum legibus orbem
Disponi atque regi, aeterno stabilique putantes
25 Ordine, ceu choreas & pompas, cuncta moveri,
Cuique suas partes tribui, ac si fabula agatur,
Quas implere opus est, dum totum transigat aevum.
Utilis est certè; & pulcerrima, difficilisque
Quaestio, nec nostris praetermittenda Camoenis.
30 Nunc igitur primum dicamus, quòd sine causa
Esse potest nihil, aut fieri, sed causa necesse est
Ut suo ab effectu distet, diversaque res sit:
Quandoquidem nil se gignit, nil provenit à se,
Nilque sui causa esse potest. ergo infinitus
35 In causis processus erit? minimè: sed oportet

Nimirum

Nimirum esse aliquid primum, à quo maximus ordo
Causarum incipiat, qui à summo tendit ad imum.
Hanc igitur seriem causarum diximus esse
Fatum: quod Deus ipse semel quasi fatus, ut ista
40 Omnia sic fierent, decrevit lege perenni.
Sed quo quaeque magis causa est contermina primae,
Et vicina, hoc est aliis mage digna, potensque,
Subjectasque sibi movet, ac dominatur eisdem:
Ens primum causa est, & non effectus: at imum
45 Effectus tantum debet, non causa vocari.
Quae media existunt, his nomen adhaeret utrumque.
Quòd si causarum non esset nexus & ordo
Perpetuus, si alia ex alia non pendeat, ac si
A summo junctis nodis ducatur Olympo
50 Longa catena, usque ad nigri regna infima Ditis,
Quod dictu absurdum est, plura unò prima dabuntur
Principia, & causae primae multae invenientur.
Tunc discordabunt inter se, ac magna ciebunt
Praelia tot reges, quia regni summa potestas
55 Non patitur plures: sic mundus nón erit unus,
Nec pulcer: namque est ordo pulcerrima rerum.
Sed dicet fortasse aliquis, descendere ab uno
Principio rerum summo plures simul inter
Sese distinctas causas, ut solis ab orbe
60 Plures emanant radii discrimine quodam

Disjuncti, quorum non hic dependet ab illo;
Sed pariter cuncti à fonte egrediuntur eodem:
Sic non esse opus ut pugnent, seseque vicissim
Impediant: siquidem via non est omnibus una.
65 Non modus hic malus est, non haec sententia multum
Displicet, at forsan vera est: tamen aspiciamus
Interius, procul excussis à mente tenebris.
Quippe humana nequit mens lucem attingere veri
Tam citò, tam facilè, & falli solet ipsa frequenter;
70 Hinc tam diversae sectae, & contraria dicta.
Hic ait, ille negat: propria est ita opinio nobis,
Ut Divis ratio: certi mortalibus est nil.
Ergo si plures causae sunt immediatè
A prima (ut dictum est) quaero, an sit quaelibet aequè
75 Perfecta: haud ullus tunc ordo patebit in illis.
Namque ubi nil primum, & nullus gradus, aut discrimen
Cernitur, ordo illic poterit quoque nullus haberi.
In quovis genere invenies primum, mediumque,
Nec non postremum: genus est absque ordine nullum;
80 At si non aequè perfecta est quaelibet, ergo
Imperfectum aliquid Deus efficit? hoc mihi dictu
Difficile est: aliis possum concedere causis.
Quare unus primae causae tribuatur, & idem
Optimus, atque omni perfectus parte putetur
85 Effectus: reliquas autem, quo quaeque recedit

A'

A prima magis, hoc plures, minus at perfectos
Crediderim facere: ut plures quoque gignere fructus
Arbor non bona consuevit, sed deteriores.
Semper plura bonis mala sunt, & tristia laetis.
90 Verum inter causas quo quaeque potentior, atque
Altior est, hoc & vitae & rationis habet plus,
Simpliciorque eadem, magis & substantia pura est.
Inferior contrà quaecunque est, debiliorque,
Possidet illa minus vitae, minus & rationis,
95 Sed concreta magis, magis à substantia abhorrens.
Quod patet in terris: ubi parvo tempore durant
Omnia, ubi ratio apparet vix ulla, ubi purum
Nil est, sed multis ex rebus omnia constant.
Mista & composita in terris sunt cuncta, videri
100 Ut nusquam possit substantia: quin nihil ipsa
Penditur hic, solis honor obtingentibus illi est:
Conditur illa intus caesis abstrusa latebris.
Hinc est quod pluris bona corporis ac fortunae
Fiunt, quàm virtus animi: substantia namque est
105 Fermè hominis virtus: at in hoc substantia mundo
Exulat: illi etenim patria & domus, & sua sedes
Coelum: ubi habet fidos comites, verumque bonumque;
Hoc igitur pacto ex causis contexitur orbis,
(Ut dictum est) servans aeterno foedere cuncta:
110 Nec talem, nisi fortè Deus, solvisse catenam

Ulla poteſt vis, aut ſeries immenſa dierum:
Ex his quicquid erit, vel nunc eſt, vel fuit olim,
Exoritur cauſis, vires quibus omnibus ipſe
Rex ſuperum, certis metis, & tempore certo
115 Conſtituit, certisque modis procedere juſſit.
Atqui non neſcire opus eſt, concurrere plures
Interdum cauſas, ut quicquam fiat ab illis.
Contingit tamen haud temere hic concurſus, & iſta
Miſtio cauſarum: ſed fatorum ordine certo
120 Cuncta meant: certis ſubjecit legibus omnia
Omnipotens ille aſtriferi faber amphitheatri,
Menſuramque dedit rebus, quascunque creavit.
Quare non verum eſt quod nonnulli aſſeruere,
Eſſe nihil certi in rebus, contingere caſu
125 Omnia, nec curare Deum mortalia quenquam.
Errant nimirum quibus haec ſententia adhaeſit,
Quandoquidem caſus nihil eſt, niſi opinio quaedam
Futilis, haud multum diſtans ab imagine ſomni:
Quicquid Ariſtoteles, vel quivis dicat, eorum
130 Dicta nihil moror, à vero quum fortè recedunt.
Saepe graves, magnosque viros, famaque verendos
Errare & labi contingit, plurima ſecum
Ingenia in tenebras confuerunt nominis alti
Autores, ubi connivent, deducere eaſdem:
135 Tantum exempla valent, adeo eſt imitabilis error.

Nemo putet ſibi me addictum. mihi flectere mentem
Sola ſolet ratio, ratio dux fida ſophorum eſt:
Hanc ſcrutator amet veri, inprimisque ſequatur.
Quod vero caſu nil ſit, me credere cogit
140 Ipſa rata atque potens ratio: nam ſi omnia certis
(Ut dictum eſt) cauſis, certo ordine, tempore certo
Supremi juſſu rectoris progrediuntur,
Quo ſit perfectus mundus, ne noxius error
Tantum ſolvat opus, quam ſedem caſus habebit
145 Ambiguus, varius, Vertumnum & Protea vincens?
Ut vacuum, ſic & caſum natura recuſat.
Incertum in mundo nihil eſt, ſunt omnia certa,
Ipſe Deus, natura, aether, elementa, & ab illis
Quicquid vel factum eſt, vel ſit, vel ſiet in aevum.
150 At ſi quid foret incertum, non omnia certè
Mens ſciret divina, aliquis cadet error in illam:
Quod dictu abſurdum eſt. nam qui facit omnia novit
Omnia, nilque poteſt ipſum ulla ex parte latere.
Quanquam aliqui dicunt, quod ſi mortalia noſſet
155 Aetherei mens illa patris, vileſceret. atqui
Errant: namque malus nemo eſt, quia non bona novit,
Nec vilis, quia non pretioſa intelligit: albus
Non ſit proinde aliquis, quod rem bene percipit albam:
Nec ſol deterior, quoties illuſtrat iniquos:
160 Nec quia fortè lutum radiis ferit, eſt ideo ipſe

Foedus: non ſordet lumen, quum ſordida tangit.
Sic non vileſcit quum vilia fortè capit mens:
Imo decet noviſſe malum, at feciſſe nefandum eſt.
Ergo Deus nil ignorat, ſcitque omnia quae ſunt,
165 Quaeque fuere olim, & quae mox ventura ſuperſunt:
Quae niſi certa forent, ſciri non poſſe fatendum eſt,
De certis etenim tantum ipſa ſcientia habetur.
Quinetiam vates, referunt ſi quando futura,
Praedicunt certosque dies, & nomina rerum
170 Certa canunt: quod non fieret, niſi quaeque futura
Certa forent, veluti quae ſunt, quae & praeterierunt.
Attamen hic fieri caſu nonnulla videntur:
Ut ſi imbrex dejecta alto de culmine tecti
Vi boreae quenquam feriat, vel ſiquis opertos
175 Theſauros reperit, puteum dum defodit altè:
Talia nimirum caſu contingere vulgus
Autumat. aſt eadem non eſt ſententia nobis.
Nam, licet eveniant praeter ſpem talia multa
Incertis nobis atque imprudentibus, ergo
180 Propterea in rebus debemus ponere caſum?
Noſtrum ſcire quidem, aut neſcire nihil variat res.
Non eſt proinde ignis calidus, nix alba, nitens ſol,
Quod ſcimus ſic eſſe: immo magis ordine verſo
Naſcitur ex ipſis humana ſcientia rebus:
185 Atque ideo ſcimus ſic eſſe, quod ipſa ita res eſt:

Et

Et mens nostra potest falli, non res: ego de re
Nunc loquor, & quaero an casus dominetur in illam.
Nec mihi nunc cura est fieri rem necne sciamus.
In nobis igitur tantum, non rebus in ipsis
190 Est casus: quoniam fieri casu illa putamus,
Quorum causa latet nos ipsis cognita Divis.
Omnia certa igitur: nam motu semper eodem
Versatur coelum, atque eadem nascuntur eisdem
Seminibus semper, semperque elementa tenorem
195 Ipsa suum servant: & partes annus easdem
Semper habet: siquidem post ver ferventior aestas
Extemplò subit, hanc pomis comitatus & uvis
Autumnus sequitur, post quem sua frigora secum
Ducit hiems, gelidisque Aquilonibus omnia torpent.
200 Non herbae mutant vires: animalia semper
Ex iisdem constant membris, & moribus iisdem.
Nec fieri aut errore, aut casu monstra putandum,
Quum certas habeant causas, ut tristia monstrent:
Unde illis nomen, quare & portenta vocantur.
205 Sponte sua haec natura facit, quae saepe jocatur
Informes edens partus, ludicra creando:
Ut pictor, qui causa animi quandoque figuras
(Sit licet ipse opifex bonus, egregiusque magister)
Gibbosas, naso ingenti, labroque tumenti,
210 Pingit, digna satis vano spectacula vulgo.

Ergo cuncta modo quum fiant semper eodem,
Rarus & instabilis casus nil juris in orbe
Prorsus habet, quem summa Dei sapientia torquet:
Ut facile agnoscet qui, quam miro ordine, quamque
215 Perpetuò, quàm concinnè & bene machina mundi
Condita sit, secum reputet, quàm membra animantum
Sint propriis aptisque locis disposta, suisque
Utilia officiis & convenientia pulcrè,
Quàm nihil incassum faciat natura, Deusque.
220 Qui secum haec reputat, non casu, sed ratione,
Consilio, jussuque Dei fieri omnia dicet.
Sed nunquid fortuna regit mortalia, sicut
Non pauci credunt? pulcrum & laudabile scitu est
Hoc quoque: quare animi vires huc flectere oportet.
225 Ipsa tamen fortuna prius cognoscere quid sit,
Est operae pretium. hanc prisci coluere, putantes
Esse Deam quandam terris, coeloque potentem:
Atque illi struxere aras & vota tulere.
Ast ego non reor esse Deam, nec coelicolarum
230 Foemina vel mas est quisquam. nam sexus ab illis
Prorsus abest: nec gignuntur, nec morte teruntur,
Ut quidam cecinere olim, fortasse putantes
Esse Deos nostri similes. ô pectora caeca!
O capita Anticyrae succis curanda meracis!
235 Creditis esse Deos, ut nos? thalamosque Dearum

In-

Ingressos blando compressu gignere prolem?
Ergo Deum quendam potius dicamus, & imum
Degeneremque ideo terrae pelagisque tenentem
Vilia regna, ubi tot sunt crimina, totque dolores,
240 Tot pestes, ubi nil tutum: namque insidiarum
Omnia sunt plena & fraudum: Deus iste vocatur
A Christo & Paulo princeps mundi hujus: eundem
Laurigeri appellant Ditem ac Plutona poëtae,
Qui stultis favet atque malis, insontibus asper.
245 Haec domus, haec sedes, haec tali digna tyranno
Regia, quem vulgò Fortunam dicimus. atqui
Omne malum est infra lunam: nox atra, procellae
Terribiles, frigus, calor, importuna senectus,
Pauperies malesuada, labor, dolor, improbitas, mors.
250 Supra autem lunam lucis sunt omnia plena,
Nec non laetitiae, & pacis: non tempus, & error,
Et mors, & senium est illic, & inutile quicquam.
Felix, ô nimium felix, cui sedibus illis
Tam pulcris, & tam jucundis, tamque beatis
255 Vivere concessum est supremi munere Regis!
Caeterùm opinantur quidam, plenum esse Deorum
Mundum hunc, & multos ipsorum degere vitam
Aëris in campis latis, quos daemonas Argi
Indigitant, curamque hominum gerere atque animantum
260 Quotquot alit tellus, & naufraga Amphitrite,

Arbitrioque suo bona vel mala tradere, honores,
Gaudia, divitias, atque his contraria. quare
Grande operae pretium est, illis utcunque placere,
Quod fieri & sacris & carmine & arte magorum
265 Censent nonnulli, ac nobis (modo rite vocentur)
Apparere ajunt, nostrisque adsistere votis,
Nilque homini melius contingere posse, nihilque
Dulcius in vita quàm conversarier istis
Cum Diis, praesentes affari, audire loquentes:
270 Quod certè paucis mortalibus arbitror esse
Concessum: justis tamen, & qui desidiosae
Illecebras carnis, lascivaque gaudia temnunt,
Terrenasque abigunt curas, coelestia tantum
Mirantes, tantumque pium rectumque colentes.
275 Quanquam etiam sunt qui credant, hos daemonas inter
Esse malos quosdam, atque malis parere, coactos
Carminibus magicis, fierique hoc plurima pacto
Turpia. nil moror hoc, nec nunc locus: ultima solis
Sidera, squammosis radiantia fratribus, istud
280 Forsitan expedient, ubi de Diis plurima dicam,
Si Deus ipse volet, qui nunc mihi carmina dictat.
Missa ergo haec faciamus. ego vix credere possum,
Esse Deum quenquam pravum. sapientia nunquam
Peccatum parit: at contrà est inscitia mater
285 Erroris, culpae, & sceleris. mihi nemo videtur
Sponte

Sponte malus: vult namque bonum sibi quaeque voluntas
Semper, judicio nisi falso decipiatur.
At daemon sapit, id nomen si convenit illi.
Verùm utcunque sit, aut terras fortuna gubernet,
290 Daemones aut ipsi humanas moderentur habenas,
Nil extra fatum est, metiturque omnia summi
Mens Regis, cujus sine numine fit nihil usquam.
Sed dubium ex dictis oritur, nodusque profectò
Difficilis, qualem Alcides vix, aut Macetum rex
295 Solveret: hoc multorum animi turbantur & haerent.
Nam si cuncta jubet fatum, & fieri illa necesse est,
Libera non nobis, non Diis est ipsa voluntas,
Tollitur arbitrium prorsus, nec praemia virtus,
Nec poenas vitium (quod dictu est turpe) meretur.
300 De Diis non locus est nunc dicere: sed speculemur
De nobis quid sit, deque his quae subdita nostro
Sunt generi, & possunt humana luce videri.
Dico igitur quod in his, quae sub ditione locantur
Fortunae, nihil est sine fati numine nobis.
305 Divitiae siquidem, solatia, gaudia, honores,
Imperia ex alto veniunt: nec nostra voluntas
Haec tribuit. quis enim nollet sibi talia? sed nil
Velle juvat, potiusque nocet, si fata repugnant.
Quàm multi fatis invitis tendere sursum
310 Conantur magis atque magis, sed ad ima recurrunt
Semper,

Semper, & augescunt fato adversante ruinae!
Contrà illi, quibus astra favent, ullo absque labore
Nec sperata quidem, sed sponte oblata frequenter
Commoda percipiunt: quorum Rhamnusia rete,
315 Dum stertunt, multo distentum pisce reducit.
En aliquos claro de patre ac divite nasci
Cernimus, atque frui primo cum lacte repertis
Deliciis, & nutriri in fastigia rerum,
Ut praesint aliis, indigni saepe, regantque
320 Ipsi oculis capti luscos, vivantque licenter.
Ast aliqui obscuris miserisque parentibus orti,
In poenam & lacrimas, magnum cassumque laborem
Assiduè tolerant, nullaque expellere possunt
Sedulitate famem, semperque in sordibus haerent.
325 Quis neget haec fatis contingere damna sinistris?
Sunt formosi, agiles, robusti corpore multi:
Multi etiam turpes, aegri, imbellesque creantur.
Unde istud? nunquid meritis aut crimine nostro,
Aut nostro arbitrio fieri dicemus? ab ipso
330 Nimirum haec veniunt mortalibus omnia fato.
Denique jus rerum nostrarum, & corporis hujus,
Fatum habet: est penes hoc etenim genus horaque mortis.
Hic laqueo, hic ferro, hic flammis, hic frigore, hic undis,
Ille fame, ille cibo moritur: multique dolore,
335 Aut morbo, aut casu intereunt, seniove fatiscunt.

Certa

Certa dies leti est cunctis, discrimina nulla
Aetatis: nec fas vivendo excedere metas,
Praescripsit tetrici quas cuique potentia fusi;
Sic periit scirpo magni laudator Achillis.
340 Sic olim, dum Trinacriis spatiatur in oris
Aeschylus, occubuit valido testudinis ictu.
Sic passae, Anacreon, te granum perdidit uvae.
Heu quot habet mors saeva vias, artesque nocendi!
Quo magis esse procul credis, magis imminet. unde
345 Certius est quam mors, quam mors incertius est nil.
Nonnulli tamen, astrorum qui noscere vires,
Et magni secreta poli pertingere possunt,
Fatidici vates etiam, qui, numine pleni
Nescio quo, ventura vident, praedicere mortis
350 Saepe solent genus atque diem, quia certa futuri
Natura est veluti praesentis praeteritique:
Certa (inquam) in causa prima, causisque secundis;
Quae nexu longo à prima extenduntur ad imam.
Ast animi quae sunt bona vel mala nunquid ab ipso
355 Proveniunt fato? ingenium ac doctrina videntur
Hinc manare: etenim poterit quis discere, si non
Polleat ingenio, ac vires natura ministret,
Si fortuna obstet, vel pravo in corpore languor?
Hic rhetor, sophus ille, alius mysteria Divum,
360 Sidereasve plagas quaerit: sunt & quibus undae

Castaliae

Castaliae vili cum paupertate bibantur,
Et placeat cognata fami dulcissima fama.
Haec studia unde fluunt? à rerum praeside fato;
Hinc omnes artes, & munia diffunduntur.
365 Diversis etenim gaudet natura ministris,
Ut fieri diversa queant ornantia terras:
Nec patitur cunctos ad eandem currere metam;
Sed varias jubet ire vias, variosque labores
Suscipere, ut vario cultu sit pulcrior orbis.
370 An verò mores fatum, vel nostra voluntas
In nobis pariat, permagni inquirere refert:
Nec parvus labor est hac in re tangere verum.
Arbitrii certè remanet quota portio nostri?
Actum est de nobis, libertas prorsus ademta est
375 Humano generi, si fati summa potestas
Esse malos cogat nos, invitique trahamur
In scelus, & nulla liceat ratione reniti.
Quare operae pretium est huc totam intendere mentem;
Et, quantum Deus ipse sinit, verum excutiamus.
380 Principiò arbitrium quid sit nos dicere oportet.
Arbitrium est, homini data libera & ampla potestas
Ab Jove, quae libeant justa aut injusta sequendi:
Non ideo tamen ut peccet virtute relicta:
Sed contrà, ut vitium vitans incumbat honesto.
385 Nam malefacta nocent, laudem benefacta merentur.

Quae-

Quaerendum ulterius, nunquid sit in omnibus aequè
Arbitrium? nunquid quocunque in tempore duret?
Non certè in pueris, nec in illis esse videtur
Quos animi vehemens nimium vel corporis angit
390 Morbus, vel quorum sopor occupat altus ocellos:
Quandoquidem somnus mortis perhibetur imago;
Quare si verum subtili indagine quaeras,
Invenies paucos inter tot millia, qui se
Arbitrio moveant, & libertate fruantur.
395 Aetatis culpam mitto, puerilibus annis
Ignosco, & veniam damus his quoque lumina quorum
Letheus pressit sopor, aut quos fervida torret
Febris, vel morbi stimulat vis durius aequo.
Magna quidem turba haec: sed longè major eorum
400 Longè & deterior quorum mens oblita foedis
Criminibus, morbisque animi labefacta recedit
A ratione procul, rectoque à tramite vitae.
Nunquid habent isti arbitrium? aut dicenda voluntas
Libera in his? nempe ambiguum est, multique negarunt,
405 Unde advertendum, quòd liber solus haberi
Debet qui recta regitur ratione, nec ullo
Vincitur affectu, nec ventorum impete vasto
Fertur in undifragos scopulos, sed fortiter obstat,
Intrepidusque haeret clavo, portumque capessit.
410 Rectè igitur quidam, liber solus sapiens est,

Dixere;

Dixere. hic etenim solus ratione magistra
Castigat motus animi, sensumque rebellem;
Caetera turba nequit facere hoc. cur? an Deus illis
Non dedit arbitrium? ratio est ubicunque profectò
415 Est ibi & arbitrium: semperque haec juncta cohaerent.
Atque ideò pecudes, quoniam ratione carere
Creduntur, nullum arbitrium dicuntur habere.
Ast hominum cuivis ratio data fertur: in ipsis
Omnibus idcirco arbitrium quoque creditur esse.
420 Est autem ratio lumen quoddam, atque animi vis,
Qua curvum à recto secernimus, atque ab honesto
Turpe, oculusque solet mentis quandoque vocari:
Qualem oculum fortasse tibi, Polypheme, fuisse
Significant vates, quo lactea membra videbas
425 Dilectae liquido ludentis in aequore nymphae.
Sed malus heu! malus hunc urenti stipite Ulysses,
(Quis poterit cavisse malos?) extinxit, & ora,
Ora prius formosa suo spoliavit honore.
Qualem oculum Lynceus habuit quoque, nubila solus
430 Qui penetrans visu noctem vincebat opacam.
Hunc igitur cunctis oculum mortalibus aequè
Distribuit figuli sapientia summa Promethei.
Sed pauci utuntur, pauci quos aequus amavit
Juppiter. hinc tantae errorum scelerumque scatebrae.
435 Nam si omnes rationis iter sequerentur ad unguem,

Pax

Pax foret in terris aeterna, & Martius ensis
Non tantas passim clades, tantosque cieret
Heu! fletus, starentque suis cum moenibus urbes:
Armaque, tartareis primum conflata caminis,
440 Et primùm Stygiis inventa sororibus, agros
Excolerent, rigidi mutata ligonis in usum:
Tunc & apes, & ruris opes, pecudesque beatis
Agricolis largè affluerent, ac secla redirent
Aurea, & una domus Divosque hominesque teneret,
445 Seque oculis nostris paterentur numina cerni.
Cur autem pauci utantur ratione, sequentes
Avia, & arbitrium nullum videantur habere,
Viventes pecudum ritu, pro viribus edam.
Est quiddam in nobis divinum, mensque vocatur,
450 Ac ratio: id capite in summo natura locavit,
Atque illi voluit famulos assistere sensus,
Quorum opera coelum, terras, mare, & omnia posset
Percipere, immenso quae comprenduntur ab orbe.
Est aliud quiddam mortale in pectore clausum,
455 Cujus ope augemur, vegetamurque, igne ministro;
(Sic placitum est superis) hoc mentem hostiliter urget,
Detrahit, infestat, turbat: multusque satelles
Huic etiam parti non deest ignava voluptas,
Ira, dolor, metus, atque timor, simul ardor habendi
460 Improbus, ambitioque nocens caput obsita fumo.

His igitur famulis, hoc milite, praelia menti
Infert: hi sunt, qui summo conantur Olympo
Deturbare Jovem, insignes feritate Gigantes,
Japetusque, Gygesque ferox, tumidusque Typhoeus;
465 Hortatorque mali Enceladus, Briareusque timendus:
Scilicet, ingestis curarum molibus, angunt
Divinum in summo positum, nisi fulminis instar
Gratia praesto adsit, coelo delapsa supremo.
Nam semel amissis ubi praeceps currus habenis
470 Effudit sese, ac vehemens trahit impetus illum,
Nequicquam retinere volens auriga laborat.
Principiis obstare opus est, quum parva favilla
Languet adhuc: postquam crevere incendia, jamque
Flamma furens tecto erumpit, coeloque propinquat,
475 Praesertim Boreae si flabra ruentis ab arcto
Immineant; heu! frustra undas vicinia clamet:
Quum semel ex alta saxum rupe exilit ingens,
Quis retinere queat? secum trahit omnia saltu
Perfringens rapido cognatas montibus ornos:
480 At prius exiguo poterat molimine sisti.
Sic motus animi, si totis viribus ipsam
Invadunt mentem, vix heu! vix tendere contrà
Infelix audet ratio, clavoque relicto
Per fluctus agitur, latè bacchantibus Euris,
485 Datque manus plerunque hosti, & captiva tenetur:

Ergo

Ergo dum nova sunt vitiorum semina, cautus
Opprime quamprimum, & causas averte, priusquam
Praecipites: tunc arbitrium, tunc libera mens est;
Victor Idumaeis tunc exornabere palmis.
490 At si jam coepta est pugna, & jam concutit arcem
Hostis atrox, valido labefactans ariete muros,
Crede mihi, nisi quis Deus adsit numine dextro,
Succumbit ratio, & tantos non sustinet ictus.
Nonne vides, menti quantum liquor obsit Jacchi?
495 Quas saepe immittat furias, si plus satis intret
In stomachum merus? arbitrium, dic, est ubi, postquam
Ebrietas caput invasit, fumisque replevit?
Sobrius arbitrium tenet, ac jejunus, agitque
Id quodcunque jubet ratio: contrà, ebrius illa
500 Quae nolit nescitque facit; mox poenitet, in se
Quum rediit, multoque dolet sua facta pudore.
Ebria sic mens affectu fit, nec minus, ac si
Ascendat temeti vapor, invertatque cerebrum,
Turbatur misera, & nebulis involvitur atris.
505 Quocirca est solus liber, solusque profectò
Possidet arbitrium, ratio quem sola gubernat,
Qui affectus omnes superat, fingitque premendo.
Hoc poterit facere, à primis qui insueverit annis
Virtuti, atque bonas jampridem invaserit artes.
510 Usque adeò valet usus, & est nil fortius usu.

Caetera turba agitur pecudum ritu: unde poëtam
Jure puto dixisse, trahit sua quemque voluptas.
Arbitrium multis oppressum atque indupeditum est;
Ergo qui verè liber cupit esse resistat,
515 Quamprimum incipiunt, affectibus, & rationi
Illos subjiciat, semperque utatur habenis.
Namque caro adversus mentem consurgit, & illam
Continuo exercet bello. levis astra petit mens:
At gravis astra caro refugit, terrenaque tantum
520 Appetit: est etenim terra, in terramque redibit.
Sic duo tam diversa Deus compegit in unum.
Esto autem quod sis sapiens, solaque regaris
(Ut dixi) ratione, habeas & liberum ad unguem
Arbitrium: nunquid vi tunc agitabere fati?
525 Immo magis fato tunc subjicieris, & illi
Parebis; siquidem fatum est divina voluntas,
Cum qua vir sapiens concordat semper, & ejus
Jussa facit: contrà insipiens atque improbus horret
Ac refugit praecepta Dei cervice superba.
530 At dices: Ergo est liber, nec vincula fati
Ulla tenet? non: sed dominis pejoribus atque
Infandis servit, sceleri scelerisque sorori
Stultitiae: quanquam hoc etiam divina voluntas,
Sed quae permittit, non quae jubet (est quia duplex)
535 Efficit. unde patet, cuncta esse obnoxia fato,

Seu

Seu bona seu mala sint. namque haec permittit, at illa
Vult fieri fatum, & fati Deus optimus autor.
Talibus admoniti quidam rationibus ajunt:
Vivite mortales laeti, dum stamina vestra
540 Net Lachesis, tristesque animo depellite curas,
Neu vos sollicitent praesentia, neve futura:
Lege etenim stabili fiunt, certo ordine cuncta
Procedunt: cur vos dolor aut metus urget inanis?
Sors sua cuique data est, scriptamque in pectore gestat
545 Quisque suo, ignorans quae sit: verùm explicat illam
Paulatim ipsa dies, atque experiundo patescit.
Quid gemitu aut lacrimis opus est? coelestia retro
Corpora non remeant: non est mutabile quicquid
Instituit semel ipse Deus. namque optimus ordo,
550 Et series perfecta, suum si fortè tenorem
Deserat, aut pejor fiet (quod neutique fas est),
Aut melior. sed perfecto perfectius est nil.
Est aliud dubium magnum ac mirabile. nam si
Omnia sunt (veluti modo dixi) obnoxia fato,
555 Cur Deus haec premit & cruciat? contrà illa benigno
Prospectat vultu? cur non est omnibus aequa
Conditio? cur haec vivunt felicius illis?
Cur his blanda parens, illis natura noverca est?
Hunc igitur par est etiam dissolvere nodum.
560 Multi hoc aut culpa, aut meritis contingere nostris

 Dixerunt,

Dixerunt, jussuque Dei mala sontibus esse,
Et bona conferri justis. ego non ita credo:
Nec verum est. nam quid meruere expertia mentis
Bruta? quid arboribus culpae vel criminis haeret?
565 Sors tamen est illis multum diversa, nec uno
Versantur casu pecudes. namque improbus illam
Fur rapit, hanc lanius laniat, pars ore luporum
Interit, aut morbo, aut undis, aut frigore vitam
Exuit ante diem: quaedam periere senecta:
570 Durior his aetas agitur, jucundior illis.
Sors diversa etiam arboribus contingit: ab Euro
Frangitur haec, aut eruitur radicitus: illa
Caeditur in varias artes, aut pabula flammae:
Quaedam fulmineo in praeceps detruditur ictu.
575 Piscibus atque feris, & rebus denique cunctis,
Arbitrio fati sors est sua cuique tributa.
Bruta tamen nunquam possunt peccare, nec arbos.
Praeterea plerumque bonis adversa videmus
Accidere, & justos agitari sorte sinistra:
580 Contrà fortunam plerunque favere scelestis
Cernimus, ac magnos illis concedere honores.
Non igitur meritis respondent munera fati.
Quare aliam potius causam indagare necesse est.
Fortè aliquis dicet: causa est divina voluntas,
585 Nilque ultra quaeret. non est satis istud: oportet

Scrutari

Scrutari interius dubii penetralia veri.
Non etenim, quum sit Deus optimus & sapiens, vult
Quicquam quod careat ratione: sed optima semper
Eligit, atque jubet fieri divina voluntas.
590 Quocirca est aliter dicendum, quod causarum
Quaelibet à prima quo distat longius, hoc fit
Illi dissimilis magis, & magis undique discors.
Ergo quum Deus & simplex sit semper, & idem,
Ultima causarum quae distat maximè ab illo,
595 Et minimè simplex erit, & diversa, suosque
Effectus semper varios pro viribus edet.
Haec est quae terras regit, & terrena gubernat.
Idcirco in terris certi nil esse videtur:
Quandoquidem variat semper fortuna tenorem
600 Diverso gaudens mortalia volvere casu.
Cur tamen hunc potius quàm illum jubet esse beatum?
Et cur hunc potius quàm illum pessundat & urget?
Cur onera huic, illi gratos largitur honores?
Horum difficile est veram cognoscere causam,
605 Nec minus, ac si quis cupiat cognoscere quare
Ignis sit calidus, nix alba, absinthia amara:
Quare haec herba obsit, juvet illa: & quaelibet arbos
Cur tales habeat frondes? animalia cur haec
Callida sint, alia obtuso malè provida sensu?
610 Cur paleas electra trahant, & pondera ferri

Magnes, cur nequeat facere hoc adamante propinquo?
Talia multa Deus tenebris involvit opacis,
Constituitque suos fines mortalibus, ultra
Quos frustra humanum ingenium sensusque laborat.
615 Si figulus massam argillae distinxit, & illam
Distinctam in partes varias vult fingere, quare
Hanc partem potius quam illam transformat in ollam,
Aut patinam, aut scaphium? cur ex hac fabricat urnam,
Ex illa urceolum? nunquid ratione movetur?
620 Aut nulla est prorsus ratio, sed sola voluntas?
Arbitrioque suo (ut libuit) sic omnia fecit?
Difficile est nimium artificis pernoscere mentem.
Sic, qui scire velit, cur hunc fortuna vel illum
Aut premat aut sursum tollat, nimis ardua quaerit:
625 Terrarum siquidem est illi concessa potestas
Maxima, & huic illam praefecit Juppiter orbi,
Ut possit quodcunque libet facere, ordine fati
Servato * tamen. auscultant namque omnia fato.
Cur igitur quaecunque illi fecisse libebit
630 Non faciet jure? aut quae lex jure arguet illam?
Num servi debent dominis imponere leges?
Nos certè huic servi sumus, hic dum vivimus: & nos
Ille potest quocunque velit compellere daemon.
Non tamen in nostras animas dominatur, habetve
635 Imperium, quando est animae coelestis origo.

* Al. *Scrutator*.

Hanc

Hanc solam excepit Deus à ditione tyranni:
Caetera permisit, quae sunt terraque marique,
Illius arbitrio, & fieri sinit omnia ab illo,
Qualiacunque libet, justa atque injusta licenter.
640 Fortè aliquis dicit: Deus ergo est causa malorum,
Injustusque potest dici: nam qui facit, & qui
Non prohibet fieri peccatum, dummodo possit,
Committunt ambo scelus aequè, & peccat uterque,
Supplicioque pari dignum lex censet utrumque.
645 Quare si Deus in terris mala tot patitur, si,
Quum possit prohibere, tamen non illa coërcet,
Esse mali causa, & sceleri assentire videtur.
Huic etiam parti sum respondere paratus,
Si modò divini radius mihi luminis adsit.
650 Est igitur primum solerti mente notandum,
Quòd causarum aliae sunt viles, atque minutae,
Sunt aliae egregiae & praestantes nobilitate,
Praepositaeque aliis: veluti quum exercitus ingens
Praefectos habet atque duces, pars caetera grex est.
655 Has (inquam) causas primores egregiasque
Praeposuit mundo, mira ratione modoque,
Maximus ille pater rerum, & dominus dominantum;
Immensam qui lucem habitat super extima mundi
Moenia, & astriferos nutu circumvehit orbes.
660 His tribuens causis vires & munera, easdem

Limitibus certis, velut aggere, circumfepfit,
Ne liceat cuiquam tales tranfcendere fines.
Et quia difpofuit fapienter cuncta, neceffe eft
Cuncta fuum aeterno curfu fervare tenorem.
665 Nam quaecunque femel rectè funt facta, fine ullo
Errore, haud ullo mutari tempore debent.
Eft igitur prorfus rerum immutabilis ordo,
Quandoquidem rectè fummus Deus omnia fecit.
Quare fi daemon qui terris praefidet errat,
670 Aut malus eft, hoc fit quia caufa eft ultima, longè
A prima diftans, longèque à luce remota:
Atque ideo magis eft caecis vicina tenebris,
Duntaxat veri fimulacro & cortice gaudens:
Quam Deus idcirco patitur, quia debitus ordo
675 Exigit hoc rerum, & magni perfectio mundi.
Nam veluti lucis fpatium determinat umbra,
Dantque fibi finem contraria cuncta viciffim,
Sic caufarum etiam feriem numerumque bonarum
Definere in caufam pravam miferamque neceffe eft,
680 Quae miferis praefit regnis, & prava gubernet.
Hinc igitur veniunt difcordia, jurgia, rixae,
Praelia, bella, doli, fraudes, incendia, caedes,
Furta, latrocinia, infidiae, penuria, peftis,
Diri terrarum motus, diraeque procellae,
685 Tam multi morbi, tam multa & crebra pericla:

Et

Et demum quodcunque mali contingit ubique,
A causa hac misera & terrarum principe manat.
Hei mihi! quàm verè dixit ter maximus Hermes,
Congeries mundus cunctorum est iste malorum,
690 Nimirum quoniam daemon, qui praesidet orbi
Terrarum, malus est, saevaque tyrannide gaudet.
Ac veluti fons est cunctorum prima bonorum
Causa, ita cunctorum fons est postrema malorum.
Quare si in terris dominantur Sardanapali,
695 Si diadema tenent asini sub imagine regum,
Si tutela ovium curae est commissa luporum,
Si in templis habitant meretrices atque cinaedi,
Si Christi pia sacra hodie manus impia tractat,
Si cupidus vendit coelum & phlegethonta sacerdos,
700 Denique si impunè & passim tot turpia fiunt,
Non est culpa Dei summi, sed daemonis hujus,
Quem nos Fortunam, quem etiam Plutona vocamus.
Sarcotheus posset tamen apto nomine dici:
Quippe illi carnis jus arbitriumque tributum est.
705 Huic igitur servit, quicunque est carnis amator
Immodicus, corpusque suum plus diligit aequo.
Corpora sunt hujus, propter quod corpora semper
In vitium tendunt, animisque inimica repugnant,
Coelestis quoniam vis est & origo animorum,
710 Corpora sunt autem terrena, adversaque coelo.

Ergo

Ergo hic Sarcotheus, mundo qui praesidet imo;
Coelestes homines, carnalia despicientes
Gaudia, virtuti addictos, animumque colentes:
Odit, persequitur, stimulat, premit, impedit, angit;
715 Ut solet insanus princeps, saevusque tyrannus
Infestus semper sapientibus esse bonisque.
Suspecta est etenim pravis odiosaque virtus.
Hostes quaeque suos odere, timentque caventque.
Atque ideo malus hic daemon incommoda multa
720 Objicit his, quorum mens est sublimior, & qui
Coelicolum sedes, naturaeque abdita quaerunt.
Nollet enim agnosci: nam si bene cognitus esset,
Illum omnes scelerum patrem, nostrique cruentum
Carnificem generis detestarentur, & omnes
725 Odissent meritò, ac maledictis insequerentur,
Crudelem, insanum, deceptoremque vocantes.
Proinde latet ritu loliginis, & sapientes
Exosus refugit, ne cognoscatur ab illis:
Non metuit talpas, at lyncea lumina vitat.
730 Sic fures etiam faciunt, omnesque scelesti
Oderunt lucem, ac tenebris laetantur opacis,
Ut sua non possint furta & malefacta videri.
Inde fit, ut quoties adversi quid patiuntur
Mortales, rerum ignari, & caligine mentis
735 Oppressi (namque errorum ignorantia ferme est
Cunctorum

Cunctorum causa) irati querulique putantes
A summo sese vexari autore bonorum,
Devoveant sanctum illius ac venerabile nomen.
Tunc malus exultat daemon, furtimque cachinnat;
740 Et gaudet se nesciri, & sua facta latere,
Et nocuisse tamen, sed non nocuisse videri.
Summi namque Dei est inimicus, & aemulus: à quo
Ejectus coelo, pressus claususque tenetur
Lunam inter terrasque graves, & regnat ibidem.
745 Quocirca, ô miseri mortales, discite tandem
Quae vestri sit causa mali, tot tristia vobis
Unde fluant, & carnificem cognoscite vestrum.
Nempe hic Sarcotheus, nempe hic est qui cruciat vos;
Dulcia qui vestris damnis sibi gaudia quaerit:
750 Haud aliter quàm quum proles Mavortia, terris
Jam domitis, jucunda sibi spectacula caede
Quaerebat miserorum hominum, vel caede ferarum;
Ipse senator, eques, populus diversa manebant
Per loca diffusi, ut lex praecipiebat Othonis.
755 Ecce theatralem ingressus gladiator arenam,
Aut alius sua membra feris lanianda daturus;
Vel leo, vel tigris, vel quaevis bellua ludis
Opportuna aderat, delectatura Quirites
Morte sua, & fuso per vulnera crebra cruore.
760 Saepe aliis dolor alterius solet esse voluptas.

Quare

Quare pessimè agunt qui verbis turpibus audent
Irritare Deum summum, qui causa bonorum
Cunctorum est, à quo per se proprièque mali nil
Esse potest unquam, nisi contingenter: uti sol
765 Producit tenebras quoties descendit ad imos
Antipodas, frigusque absente creatur ab igni:
Non tamen obscurus sol est, neque frigidus ignis:
Unde satis miror quosdam doctos alioqui
Asserere, offendi atque irasci, & sumere poenas
770 De nobis illud summum verumque bonumque,
Hinc bellum atque famem & pestem prodire putantes;
Offendi si posset enim mortalibus actis,
Quid quaeso in mundo foret infelicius illo?
Quoque die atque horae momento plurima fiunt
775 Crimina, ubique hominum blasphemia turpis in ore
Sentitur: certè poterit requiescere nunquam,
Nunquam laetus erit: neque erit Deus ipse beatus,
Si quoties peccant homines offenditur, & si
Injustis hominum factis dictisque movetur.
780 Nimirum Deus offendi laedive nequit, si
Verum perspicimus, nam adeo perfecta potensque
Ipsius est natura Dei, tantumque remota
Sordibus à nostris, ut nos distemus ab illo
Longius atque magis, quàm à nobis distet asellus;
785 Quam musca aut pulex, & quicquid vilius his est.

Quo-

Quomodo tam miseri & viles offendere tantum
Tamque potens numen, vel laedere possumus unquam?
Nonne impassibilis Deus est, penitusque doloris
Expers, atque ideo aeternus, semperque beatus?
790 Num decet irasci Regem, si morio verbis
Indignis illum petat? an contemnere praestat?
Nunquid cum puero decus est pugnare Giganti?
Praeterea quum sit sapiens, videatque futura
Omnia, dic quaeso, num debuit illa creare
795 Quae sibi post nocitura forent, unde ipse doleret?
Nonne illum decuit, qui toti consulit orbi,
Consuluisse sibi? vel dic, si offenditur, an vult
Offendi? si vult, jam non offenditur, immo
Gaudet: si non vult, cur hoc permittit? an ipse
800 Non est omnipotens? certè est, omnesque fatentur;
Deberet prohibere igitur, quod non facit: unde
Vult ratio ut credam, nihil illum posse molesti
Sentire omnino, & tranquillam ducere vitam.
At dices: si non offensa irascitur ulla,
805 Curramus proni in vitium, in scelus omne ruamus?
Non sic: sed nostris aures nunc arrige dictis,
Recludamque tibi jamjam penetralia veri:
Quando aliquis peccat, tunc sese abducit ab ipso
Fonte boni, rectum, lucem, pacemque relinquens;
810 Unde fit ut peccans ultro in sua damna feratur.

Quando

Quandoquidem talis natura eſt oppoſitorum,
Ut quanto refugis magis atque recedis ab uno,
Ad reliquum tanto accedas magis atque propinques;
Sic fugiens peccando Deum ſeſe admovet ipſi
815 Sarcotheo: cujus poſtquam juga ſaeva recepit,
Afficitur variis poenis, juſſuque tyranni
Nunc hoc nunc illo torquetur ſaepe dolore.
Non impunè igitur cuiquam peccare licebit:
Quamvis nullorum poſſit Deus eſſe malorum
820 Cauſa, (ut jam dictum eſt) per ſe, propriѐque: ſed ultrò
Qui peccat ruit in poenam, & ſua damna requirit,
Carnificique miſer cruciandum ſe exhibet ultrò.
At dubia hinc duo conſurgunt ſatis ardua. nam ſi
Peccare eſt nobis noſtrorum cauſa malorum,
825 Cur ſaepe injuſtus, ſceleratus, & impius omnem
Laetus agit vitam, & laudato funere finit?
Contrà, vir bonus atque pius mala plurima vivens
Suſtinet, & tandem miſeranda morte recedit?
Praeterea ſupra oſtenſum eſt, planѐque probatum,
830 Non culpa aut meritis noſtris contingere nobis
Vel bona vel mala, ſed cujusdam numine Divi,
Qui mare, qui terras, quique aёra poſſidet imum.
Quomodo nunc igitur mihimet contraria dico,
Et mea nunc diſcors ſecum ſententia pugnat?
835 Quisquis es, ó lector, poteris dignoſcere verum,

Atque

Atque tuo tenebras animo procul ire videbis,
Si praebere aurem nostris dignabere dictis.
Ergo duplex scito esse bonum, vulgi ac sapientum:
Sicque malum duplex. atqui sententia vulgi
840 Deterior semper: nam crassi hebetisque cerebri est:
Judicioque caret: propter quod corporis & quae
Fortunae bona sunt sola haec miratur & optat:
Ast animi bona vel nescit, vel frivola credit.
Contrà autem sapiens animi bona sola requirit,
845 Caetera despiciens. quare sumus antè secuti
Judicium vulgi, & vulgi de more locuti:
Nunc verò à vulgo sententia nostra recedit,
Deque bono atque malo sapientum dicta probamus:
Sic non diffideo mecum, aut contraria dico.
850 Tali igitur pacto asserimus, bona nulla scelestis,
Et justis mala nulla quidem contingere posse:
Quod clarè ostendam, & clara ratione patebit.
Primum hoc scire opus est, vitium quodcunque scelusque
Esse animi quendam morbum: nec corpore solo
855 Aegrotant homines: animus quoque vulnera sentit,
Nec leviora quidem quàm corpus. quilibet ergo
Improbus est aeger: quippe illi est aegra voluntas,
Judiciumque aegrum, propter quod noxia praefert
Utilibus miser, & praeponit turpia honestis.
860 Quòd si non aegra est illi mens atque voluntas,

Improbus esse nequit: sed erit justusque piusque;
Hoc etenim solo discrimine distat uterque.
Ac veluti totum corpus malè languet, ubi ullo
Haec duo laeduntur vitio mens atque cerebrum:
865 Sic heu! sic animus totus malè languet, ubi ullo
Haec duo laeduntur morbo cor atque voluntas.
Utque cibus suavis stomacho languente videtur
Insuavis, prodestque nihil, neque competit aegris;
Sic animo languente, boni nihil esse scelestis,
870 Nil prodesse potest. quod sic verum esse docebo.
Est aliquis legum jurisque utriusque peritus,
Sed vafer, injustus, cupidus, contemtor honesti:
Quid sua quaeso illi prodest doctrina? boni quid
Inde habet? heu! miseros fallit spoliatque clientes;
875 Atque alios multos laedit. doctrina scelesti
Est gladio insani similis: nam semper abuti
Improbus ipse solet rebus quas possidet. unde
Fert aliis damnum, nomen sibi turpe, odiumque;
Quasque serit spinas pedibus saepe excipit aegris:
880 Vel saltem metuit quos laedendo efficit hostes.
Ergo bona illius dicenda scientia, multis
Quae nocet, ut saevus coluber, neque parcit habenti?
Sic de aliis dico doctrinis, quas habet ipse
Improbus: esse bonae simili ratione negantur.
885 Sed malus est dives, gemmis auroque refertus:

Divitiae

Divitiae ne bonae illius? non. dic mihi, quare?
Ecce ego jam dico, quia turpiter utitur illis,
Scorta alit, ignavamque gulam lenasque dolosas
Conducit, pretio pueros corrumpit avaros,
890 Aggreditur donis, si qua est paupercula virgo:
Utque sibi indulgens quodcunque libido suasit
Efficiat, leges hominum pariterque Deorum
Jusque piumque nihil curat. quod si sit avarus;
Heu! quid non audet sceleris? lupus iste cruento
895 Ore furens nulli non insidiatur ovili,
It praeceps, quocunque rapit scelerata cupido.
Intolerabilius nihil est quàm dives avarus,
Quam stultus locuples, quam fortunatus iniquus.
Aut igitur pecudum ritu carnalia tantum
900 Gaudia sectatur, sibi noxius atque crumenae,
Aut parto nimium parcens fit Tantalus alter:
Congregat, & nescit cui congreget: utque solet sus;
Non sibi sed multis aliis sese ipse saginat,
Qui mox diripiant longo cumulata labore.
905 Unde patet non esse bonas quaecunque scelestus
Divitias habet. at si sit robustus & acer,
Quid faciet? crebro rixabitur, & violentus
Nunc hunc nunc illum laedet, plerumque sequetur
Militiam, aut latro fiet, quia more ferarum
910 Crudelis caede atque alieno sanguine gaudet:

Arma & bella ferox, sceleris, non laudis amore;
Diliget: unde suis damnum feret atque pudorem.
Corporeae vires, mente ac probitate carentes,
Heu! quam saepe nocent homini, quam tempore parvo
915 Durant, quam rarò ad primam venere senectam!
Sed quid opus multis percurrere singula verbis?
Haec possunt exempla satis bene pandere verum.
Nunc operae pretium est solerti inquirere cura,
An justis sanctisque mali contingere quicquam
920 Possit, ut à multis dici credique videmus.
Ardua res certè. tamen hanc audacter adibo;
Fretus ope Aonidum, & Cyrrhaei numine vatis;
Principiò quisquis bonus est, sit sanus oportet
Mente animoque, licet gravis aegro in corpore languor
925 Saeviat, & vario vexentur membra dolore:
Ne rectum illi judicium neu recta voluntas
Deficiat. namque his sine vir bonus esse, piusque
Nemo potest: duo virtutis fundamina sunt haec.
Talis homo quaecunque tenet rectè utitur illis:
930 Atque ideo bona sunt, doctrina, pecunia, vires
Illius, & demum quae possidet omnia: namque
Maxima pars rerum bona vel mala fertur ab usu.
Et si cura hominum Diis immortalibus ulla est,
Praecipuè hi debent justosque piosque tueri:
935 Quod si non facerent Divi ratione carerent,

Nec

Nec ſacris eſſent digni, nec ture, nec aris.
Quare non video qua laedi parte bonus vir,
Quidve mali vel mente pati vel corpore poſſit,
Quum Deus hunc amet & foveat, dextraque potenti
940 Propugnet, tutumque omni diſcrimine reddat.
Nam quis non juvet, aut quis non tueatur amicum,
Quandocunque poteſt, ſi verè diligit illum?
Sed tamen interdum juſtus miſer eſſe videtur,
Pauperiemque pati, & morbos caſusque ſiniſtros,
945 Quum non ſit verè juſtus, ſed hypocrita, quales
Invenies paſſim multos, qui pelle ſub agni
Vipereum celant virus, moresque luporum,
Et ſtolidos ficta virtutis imagine fallunt.
Proinde Deus, cui corda patent, arcanaque mentis,
950 Hunc non cuſtodit, nec amat. nos pectore craſſo
Et cerebro inſulſo, decepti ab imagine recti,
Tunc juſtum mala multa pati, & miſerum eſſe putamus.
Heu! quam ſaepe hominum falſa & ſtulta inveniuntur
Judicia, & quam mens humana eſt neſcia veri!
955 Quisque ſibi placet, & ſapiens ſibi quisque videtur.
Hinc riſum excutimus ſuperis: hinc plurimus error.
Eſto tamen, juſtus morbos patiatur, agatque
Deſpectam in tenebris & paupertate pudenda,
Ejectus patria, vel clauſus carcere, vitam,
960 Atque aliis etiam vexetur caſibus, eſto:

Proptereane malum patitur? non. quippe ferendo
Talia fit melior, fit clarior. omnia justo
In melius cedunt, jussu Jovis. utque medentes
Saepe aloën aegris adhibent, succosque molestos,
965 Quò fiant validi, & pulso languore resurgant;
Sic plerumque Deus justos exercet, ut ipsos
Excitet, atque magis virtuti incumbere cogat.
Utque homines reddit stultos pravosque voluptas;
Sic dolor ad mentem revocat, vitiumque coërcet,
970 Criminibus frenum, calcar virtutibus addit.
Nonne vides, igni fieri pretiosius aurum?
Uberiusque solum praeduri dente ligonis?
Et putrescere aquam quae non fluit? aspice ferrum:
Pulcrius est usu, cessans rubigine sordet.
975 Multa igitur sunt quae adversis agitata nitescunt:
Praesertim virtus, quae in rebus clarior atris
Perspicitur, velut in tenebris magis enitet ignis.
Quare aut nil prorsus patitur bonus & pius, aut si
Quid patitur, parit haec illi patientia lucrum,
980 Fertque illi, sit amara licet, medicina salutem.
Et, ne quis fortasse putet me fingere nugas,
Res eadem, quae uni prodest, quandoque venenum
Est alii. sic nonnullis sunt noxia vina,
Atque caro: sic nonnullis absinthia prosunt:
985 Sic calor ipse nivem, ceram, glaciemque resolvit:
Argillam

Argillam contrà durat: ſic talia multa
Diverſos pariunt diverſo in corpore foetus.
Et quoties iiſdem verbis hic ridet, at ille
Contrà triſtatur, vel mota bile tumeſcit?
990 Non eadem cunctis eadem ſunt: Bacchus aceſcit
Egregius, ſi tu vitioſa in dolia mittas.
Nimirum ſanis ſunt omnia ſana: ſed aegris
Quae bona ſunt quandoque nocent, letumque minantur.
Sic ergo (ad noſtrum ut redeam) mala corporis, atque
995 Spicula fortunae ſunt perniciosa ſceleſtis:
Expediunt verò juſtis, proſuntque nocendo.
Sufficiant hac dicta tenus. jam claudere librum
Muſa jubet, Chironque vocat, qui ſcribere mores
Humanos cupit, & ſacraria pandere vitae.
1000 Quocirca eſt operae pretium, me linquere cantus
Aonios, tacitumque ſacris requieſcere ſilvis,
Pieridumque tholo citaram ſuſpendere, donec
Tempora praetereant haec peſſima, tempora multum
Deploranda, quibus procerum diſcordia totam
1005 Nititur Italiam bello vaſtare ſuperbo:
Unde ſuos queritur direptos Roma penates.
Narnia, Ticinum, Melphis ſenſere ruinam:
Unde & Parthenope, Sirenis clara ſepulcro,
Nunc ſua Gallorum manibus pomaria cernens
1010 Vaſtari, heu! triſtis gemit ad Sebethidas undas.

Quid memorem viſae coelo miracula flammae
Vincentis ſplendore diem? triſtesque locuſtas
In morem nebulae nitidum praetexere ſolem?
Et teneras avido ſegetes abrodere morſu?
1015 Quam multas miſeranda fames, miſerandaque peſtis
Civibus exuerit, vacuasque reliquerit urbes?
Quot loca diluviis propè deſolata videntur?
Heu mihi, quam juſtas de nobis numina poenas
Sumunt! nam ſceleris quid non committimus? aut quid
1020 Juſtitiae eſt uſquam? quis amor cultusque Deorum?
Relligio aucupium facta eſt: coeleſtia venum
Omnia nunc dantur, violantur ſacra profanis
Lenonum manibus: tamen haec ſpectantque tacentque
Magnifici Reges, & Chriſti prorſus honorem
1025 Nil curant. ſic nos miſeros idola gubernant?
Ergo ibo interea, & Parnaſi in rupibus altis,
Donec Muſa iterum jubeat me exire, latebo.

SYNOPSIS LIBRI IX.

Liber hic culturam animae, quoad mores, continet. fingit enim autor se in lunam abreptum; ubi dum quid viderit exponit, dogma Pythagoricum de metempsychosi proponere videtur. Stultitia & scelera humanum genus populantur, & ad voluptatem, avaritiam, superbiam, invidiamque incitant: cum quibus in aëre daemones conspirant, quorum reges quatuor uni summo subjectos, eorumque agmina quadruplicia, quatuor praedicta vitia excitantia, analogicè depingit. Inde ad rerum humanarum spectaculum conversus, quinque hominum species distinguit, pios nempe, prudentes, astutos, stultos, & furiosos; quorum astutos & stultos sola morum doctrina emendat. doctrina & sapientia differunt; & haec quidem ferè prorsus negligitur, quum tamen maximè sit necessaria. Qua occasione diversa praecepta ad animae culturam, quoad mores, pertinentia succinctè nec minus nervosè tradit. Monachos verò, ipsumque Papam in fine libri obiter quidem sed acriter tangit.

SAGITTARIUS.

Lucessit jam, Musa: satis requievimus antris
Castaliis: agedum plectro citaraque resumta,
Effice concordes nervos, solitoque favore
Antiquum cane, Diva, melos: bona carmina menti
5 Sint tibi, quae quondam blandus dictabat Apollo
Laurifera in silva, Permessi ad fluminis undam.
Nos vocat ecce alius labor haud inglorius. alta
De specula, & summo Parnasi vertice, mores
Spectemus varios hominum, vitamque notemus.
10 Jam medium mea cymba fretum tranaverat, & jam

Canebant gelidis filvarum fumma pruinis:
Quum mihi nefcio quis Deus adftitit, & procul atram
Expulit affulgens divino lumine noctem.
Tunc fcopulum quendam afpexi, qui vertice nubes
15 Exuperans, latè coelum fpectabat apertum,
Difficilis primo acceffu: namque afpera circum
Saxa arctam fecere viam, plenamque laboris:
Imaque cinxerunt filveftres undique dumi:
Mitior in medio: quantumque accedit ad arces
20 Aethereas propius, tanto clementius idem
Praebet iter furgens, fcopuloque Theorea nomen.
Illuc me Genius duxit meus. utque cacumen
Venimus ad fuperum, plana & plena omnia vidi
Deliciis miris: quas fi mea lingua referre
25 Nunc velit, antipodas citius fol ibit ad imos,
Et nox humenti terras velabit amictu.
Dum moror, & miror latos lactosque fagaci
Mente locos, vox ecce polo delapfa fupremo,
Flecte (inquit) Stellate, genu, Regemque precare
30 Coelicolum fupplex, cujus fine numine fruftra
Carpere delicias fcopuli conaberis hujus.
Ergo humilis venerare Deum. favor omnis ab alto
Defluit in terras. nihil eft mortalibus aegris
Utilius quàm coeleftem fanctèque pièque
35 Orando fibi quaerere opem, & cognofcere Divos.

Talibus

Talibus auditis, facie, manibusque supinis,
Et genibus flexis, effudi has pectore voces:
Magne pater Divum, mundi suprema potestas,
Quo nihil esse potest nec fingi majus, ab omni
40 Corporea stans mole procul, tamen omnia fingens
Corpora, vel prorsus mutari nescia, vel quae
Temporis anfractu longo labefacta fatiscunt;
Principium sine principio, fons unde bonorum
Effluit omne genus, naturae rector & autor,
45 Omnia comprendens, at non comprensus ab ullo,
Majestas immensa, bonum, sapientia, vita,
Ordo, decus, finis, mens, verum, lux, via, virtus,
Nusquam habitans, & ubique habitans, immobilis, & dans
Assiduè motum cunctis, à quo omnia, & in quem
50 Omnia, per quem etiam sunt omnia, semper eidem
Conditione manens, nullo mutabilis aevo;
Maxima causarum, quae, certa lege revolvens,
Sideream molem, fatorum jura gubernas;
Rex regum, cui mille adstant, & mille ministra nt
55 Agmina Divorum laetantum hymnosque canentum,
Lucis in immensae campis, extra extima mundi
Moenia, ubi est veris sedes aptissima rebus:
Te colo, te veneror, te nunc reverenter adoro,
Atque precor supplex, ut me spectare benigno
60 Digneris vultu, vocemque audire precantis.

Mitte

Mitte tuae lucis radios mihi, pelle tenebras
Oppressae heu! nimium moribundo in corpore mentis;
Da rectam reperire viam, ne noxius error,
Vanaque credulitas, & opinio caeca trahat me
65 Praecipitem in salebras rerum & contagia vitae.
Nam sine te ingenium mortale, humanaque virtus,
Dum se tollere humo sperat, velut Icarus olim,
Disjuncta compage ruit, pennisque solutis:
Nec potis est sine te occulti penetralia veri
70 Cernere, nec qua parte salus aut arte petatur.
Largire ergo mihi, Rex ô dignissime Regum,
Ut te cognoscam, & placeam tibi: deinde sciam me,
Quid sim, qua in terris causa productus, & unde
Huc veni, ac tandem quò vita functus abibo;
75 Quid mihi dum vivo sit agendum, sitque cavendum:
Ut, quum finierit Lachesis mea fila, diesque
Ultimus abdiderit membra haec exhausta sepulcro,
Mors fiat mihi grata quies, portusque salutis.
His dictis iterum nostras vox impulit aures:
80 Placasti aethereum numen, votisque litasti:
Esto animo, Stellate, bono: tibi posse manere
Hoc datur in scopulo, & coelestes carpere fructus.
Confestim his dictis tacuit, nilque addidit ultra.
Ast ego sensi animo magnum accessisse vigorem,
85 Atque oculis lumen, quo latius omnia coepi

Cernere,

Cernere, & antiquum ſuperabam Lyncea viſu.
Mox me ſenſi etiam vento ad cryſtallina coeli
Convexa extolli blandè, ſurſumque levari,
Alitis in morem vulcania tela ferentis,
90 Diſcuſſura polum tonitru flammisque coruſcis,
Quandocunque Jovem mortalia facta laceſſunt.
Jamque propinquabam Lunae, portasque videbam
Partim auro inſignes, partim candore nitentes
Argenti puri. ingredior viſu omnia luſtrans.
95 Ecce mihi occurrit venienti fortè Timalphes,
Egregius juvenis forma, & virtutis honore,
Quem Jove diva Arete quondam eſt enixa parente:
Hic me quamprimum agnovit (nam matre jubente
Multa diuque alias fuerat mecum ipſe locutus)
100 Utque ſalus dicta eſt nobis ultroque citroque,
Admirans me multa rogat: mox ducit in urbem
Ingentem, quantam terrarum non habet orbis.
Moenia ſurgebant ſolido ex adamante, ſed ipſa
Propugnacula erant flammante extructa pyropo:
105 O quae illic, quanta, & quam pulcra palatia vidi;
Templa, theatra, fora, & magnarum ſtrata viarum;
Cuncta ex argento, atque auro, gemmisque beatis!
Longè plura etiam vidi pulcerrima ibidem:
Singula ſed nequeo memorare, & ſingula quamvis
110 Poſſem, Dii nolunt memorari ſingula vulgo.

Mirabat

Mirabar populum ingentem, innumerosque per urbem
Veſtibus indutos niveis incedere cives,
Serta quibus comtos cingebant florea crines.
Laeti omnes manibus geſtabant lilia, & hymnos;
115 Menarchi memores lunaria regna tenentis,
Gutture dulciſono & concordi voce canebant:
Menarchum ingeminant, Menarchum carmine laudant;
Garrula Menarchum referebat ſaepius Echo.
Arcadas hic domuit felici Marte Gigantes,
120 Ut mihi tunc retulit fido ſermone Timalphes.
Namque ait, Arcadiam totam ſine montibus olim
Planitie ingenti campos habuiſſe patentes,
Terribilesque illud regnum tenuiſſe Gigantes,
Maenalon & Pholoën, & amantem luſtra Lycaeum;
125 Geſtantemque humeris aprorum terga Erymanthum,
Et flagrantem odiis in coelicolas Cyllenen,
Qui primi ante alios nativo robore freti
Turpia ſunt auſi convicia dicere Lunae:
Se prius eſſe illa genitos, & nobiliore
130 Stemmate conſpicuos, ideoque in ſede locandos
Aetherea magis, & Divorum nomine dignos.
Quinetiam inſani ſtruxere ad ſidera turrim
Majorem, Nemrothe, tua; ferroque recurvo
Ter ſunt conati de coelo evellere Divam
135 Sanguineam vultu, mortaliaque arma timentem:

Ter

Ter Menarchus eos multa vi reppulit, & ter
Expreſſos nigro Saturni è gramine ſuccos
Injecit miſeris, virusque per oſſa cucurrit.
Obriguere illi extemplò, victique dolore
140 Informes liquere animas, quas Tartarus imo
Excepit fundo cruciandas omne per aevum:
Corpora ſed valido penitus labefacta veneno,
Membrorum molem in montes vertere ſuperbos;
Mutataque ſuum nomen tenuere figura.
145 Unde hujus facti memores, tantique triumphi,
Solenni pompa celebrant pia feſta quotannis
Lunicolae, Regemque ſuum venerantur ovantes.
Progreſſi inde arcem petimus, quae tota nitebat
Auro gemmarumque coloribus intertextis:
150 Hanc nulli fas eſt mortali intrare (meus dux
Inquit) proinde foris ſtetimus, ſpaciumque per amplum
Ingentis plateae diverſa è parte videmus
Adventare animas, conſiſtereque ante tribunal
E regione arcis poſitum, & mira arte paratum.
155 Illic jura dabant animis, altèque ſedebant
Crimina cenſentes, nec non benefacta notantes,
Quae quisque in terris vivendo geſſerat olim,
Tres Jovis & Doxae nati, Teleſcopus, atque
Dorophonus, ſemperque volens ſibi recta Philorthus;
160 Hi merita & culpas aequata lance videbant,

Arbitrio-

Arbitrioque ſuo paucos aſcendere ad aſtra;
Innumeros verò ad terram deſcendere rurſus;
Complures etiam in luna perſtare jubebant.
Obſtupui tacito obtutu, tandemque locutus,
165 Dic, bone dux, mihi, quaeſo, inquam, ſi tartara in imis
Sunt latebris terrae (ut perhibent) centroque propinquis;
Atque animas illuc vectas poſt corporis uſum
Aeacus & Minos & terrificus Rhadamanthus
Judicat, & meritas poenas aut praemia confert,
170 Cur eadem hic fieri video, repetique peracta
Judicia, expendique iterum mortalia facta?
Ille autem, humanam mentem, reſpondit, opaco
Carcere membrorum clauſam ignorantia & error
Opprimit, & longè oppreſſam per devia ducit.
175 Hinc hominum genus in nugas & ſomnia pronum eſt;
Et procul à vero, niſi quis Deus adſit, aberrat.
Non mirum eſt igitur, ſi veſtri multa poëtae
Falſa canunt, quoniam paucis via cognita veri eſt:
Tu tamen haec memori myſteria pectore habeto:
180 Omne quod eſt ſupra lunam, aeternumque bonumque
Eſſe ſcias, nec triſte aliquid coeleſtia tangit:
Quicquid verò infra lunae convexa creavit
Omniparens natura, malum eſt, mortiſque ſeveras
Perpetitur leges, & edaci abſumitur aevo.
185 Haec loca disjungit medius lunae orbis, utrique

Mundo

Mundo interjectus, coeli confinia servans.
Ergò, ubi terrenos artus liquere, feruntur
Huc omnes animae, atque ipsis commissa fatentur
Judicibus: quorum jussu loca certa suisque
190 Moribus apta petunt, & habent sua praemia in illis.
Quanto quaeque magis vitiorum faece gravata est,
Tanto etiam magis ad centri loca turbida tendit.
Contrà quo melior quaeque est ac purior, hoc se
Altius attollit, summoque propinquius orbi.
195 At quibus aequa boni est animis mensura malique,
Hic remanent, habitantque diu lunaria regna:
Donec post multos longaevi temporis annos,
Aut lapsae in vitium rursus terrena revisant,
Aut bene purgatae aethereas mittantur ad arces.
200 Haec ait. ast ego tunc: cur tam paucae ardua, dixi,
Astra petunt animae, & summo potiuntur Olympo?
Cur sic in vitium pronae labuntur, & ipsam
Virtutem fugiunt miserae, lucique tenebras
Praeponunt? cur foeda magis quàm pura sequuntur?
205 Unde illis tantus furor, & tam caeca voluntas?
Tunc ita respondit nobis Areteïus heros:
Et cupio, & fas est tibi me recludere multa,
Judice te, pulcra, & scitu dignissima, quando
Non te huc advenisse reor sine numine Divûm,
210 Et Divi haec te scire volunt, ad limina quorum

Nemo venire potest vivus, nisi vectus ab illis.
Ergo audi, & quaecunque loquar fac mente reponas;
Sed prius hinc operae pretium est secedere paulum.
Ivimus, atque alia in specula consedimus ambo,
215 Unde maris terraeque orbem spectare licebat.
Tunc has divino deprompsit pectore voces:
Esse malae per se nequeunt, nec sponte suapte
In vitium tendunt animae, quarum aethere ab alto
Est genus, & quarum divino è semine origo est:
220 Nec prava esse potest per se natura animarum,
Quas Deus ipse creat, quo nil autore mali fit.
Sed sunt quaedam aliae causae, quae in tartara caeca
Detrudunt miseras, & multo crimine foedant:
In primis verò corpus: nam carceris instar
225 Est animae, quam dum membrorum nexibus arctè
Implicat, aethereae mentis suffocat acumen,
Haud secus ac intus positam vas fictile flammam,
Et nebulae nitidum obducunt Hyperionis orbem.
Tunc anima ipsa subit cunctarum oblivia rerum,
230 Tunc bibit infernam lethen, rasaeque tabellae
Efficitur similis, quam dextera nulla notavit.
Ergo ita captivam, & moribundo in carcere clausam,
Mille quidem illudunt pestes, mille undique monstra
Oppugnant, quaque arte valent evertere tentant.
235 Qualis viminea dum fortè quiescit acanthis

In

In cavea, mulcens vario sua fata canore,
Ad quam prorepit summisso corpore fallax
Aelurus, miseramque infestans undique terret:
Venator murum aelurus, volucrumque peremtor:
240 Illa autem metuens rabiem praedonis, in omnes
Obvolitat partes, ac se fugitando tuetur.
Interea alter adest hostis, similique furore
Attonitam infestat, donec per latius aequo
Unguibus immissis prensam extrahit intervallum,
245 Et solito extractam mandens cum murmure glutit:
Talis diverso hinc illinc urgetur ab hoste
Infelix anima, & fugiens haec retia, in illa
Incidit, humano dum corpore clausa tenetur.
Nescit enim quid agat, quò se retrahatve feratve,
250 Et decepta boni specie velut ebria nutat.
Unde, nisi auxilio monitoris, & arte docentis
Paulatim in lucem è tenebris ducatur opacis,
Deteriora petit semper, meliora refutans.
Prima igitur labes animae, & contagio prima,
255 Praecipuumque malum, quod culpa corporis illi
Evenit, est veri atque boni ignorantia, de qua
Judicium falsum exoritur, quae maxima pestis
Humano est generi, de qua duo monstra creantur,
Stultitia atque Scelus: sed ab his mala cuncta duobus
260 Proveniunt, quaecunque homines patiuntur aguntve.

Quippe omnes peccant, vel quod bona falsa sequuntur,
Stultitia monstrante viam: vel quod scelus illis
Immittit stimulos, quibus in facta impia aguntur.
Propterea rectè aut stultus dici, aut sceleratus
265 Ille potest, quisquis peccat ratione relicta.
Verum, in parte animae quae concupit, ipsa recedit
Stultitia, atque illic habitans tentoria fixit:
In parte autem alia quae irascitur, est Scelus, armis
Terribile atque dolis, & letiferis aconitis.
270 Hi duo sunt Reges magni, & magna agmina ducunt
A tergo, humanumque genus populatur uterque.
Ambo etenim veri expertes, falsoque creati
Judicio (ut dictum est) animas in carne sepultas,
Naturaeque suae immemores, ac lucis egentes,
275 In tria stagna erebi & mortis ducuntque trahuntque:
Quorum unum fertur limosum, illique Voluptas
Praesidet: ast aliud spinosum dicitur, in quo
Regnat Avaritia, & lucrandi effraena cupido:
At reliquo est nomen fumoso, cujus habet jus
280 Imperiumque tenet sitibunda Superbia honoris.
In tribus his stagnis animarum maxima toto
Turba perit mundo, haec illis immensa ruina est.
Nam quaecunque undis merguntur talibus, illas
Perdit amor carnis, fugitivorumque bonorum:
285 Nec se ultra agnoscunt, coelique oblivia potant,

Usque

Usque adeò, ut vitam, praeterquam corporis, ullam
Esse negent, seseque aboleri in funere credant.
O viles crassasque animas, & ab aethere prorsus
Aversas, nil egregium & sublime putantes,
290 Sed pecudum more in terras tantum aspicientes!
Sunt & causae aliae, propter quas efficiuntur
Pravae animae, unde malis multis jure afficiuntur.
Namque ubi densantur nubes, pluviaeque creantur,
Et venti horrisono concursu fulgura gignunt,
295 Illic pravorum sedes est daemoniorum,
Quorum opera fiunt pestes, insanaque bella,
Et tempestates terra pelagoque furentes.
Horum astu, suasu, hortatu, impulsuque doloque
Turba ignara hominum ruit in turpissima quaeque
300 Flagitia: hinc recti, hinc obliviscuntur honesti.
Sed quoniam tentatores & daemonas istos
Perversos paucis concessum est posse videre,
Pauci ideò credunt usquam reperirier illos:
Immò aliud nihil esse putant quàm nomen inane
305 Plerique, ac veluti aegrotorum insomnia rident.
Tu tamen hunc abs te errorem propelle, meisque
Crede, fidemque adhibe (nam sunt verissima) dictis.
Utque scias melius nullas me fingere nugas,
Jam jam oculis faxo propriis tute omnia cernes.
310 Sed prius hic tentare opus est Thaumantida votis,

Quae mandata solet Junonis ferre per auras,
Dissipet ut vento nubes, coelumque serenet,
Impediat ne te spectantem turbidus aër.
Ergo Irin supplex tali sum voce precatus:
315 Iri, decus coeli, vario spectanda colore,
Quae nube ingentem roranti porrigis arcum,
Adversoque sinu radiantis lumina Phoebi
Excipis, absorptasque ad nubila convehis undas:
Iri, hominum stupor, & Junonis nuntia magnae,
320 Thaumantis verè proles miranda vetusti,
Redde precor nobis pulsa caligine clarum
Aethera, & Aeolio imbriferos, pulcerrima, claude
Carcere, Diva, Notos, proque his permitte serenos
Stellati coeli Boream percurrere campos.
325 Continuò his dictis septem de parte trionis
Emicuit Boreas, & siccis flatibus omnem
Aëra purgavit latè, purumque reliquit.
Post haec nescio quo irrorans mea lumina succo
Dux meus, aspice, ait, jam mundi arcana videbis.
330 Pandite nunc vestros fontes, vestra antra, sorores,
Quae juga lauriferi Parnasi excelsa tenetis,
Et mihi (namque opus est) date centum in carmina linguas,
Ut possim aëreos reges, populosque referre
Ludificatores hominum, scelerumque magistros,
335 Qui assiduè vexant mortalia cuncta, suisque

Artibus

Artibus humanas tradunt in tartara mentes,
Hic ubi puniceo conjux Tithonia curru
Oceano emergit primùm, primùmque nitescit,
Nocturnas abigens rubicunda luce tenebras,
340 Ingentem vidi Regem, ingentique sedentem
In solio, crines flammanti stemmate cinctum:
Pectus & os illi turgens, oculique micantes,
Alta supercilia, erectus similisque minanti
Vultus erat, latae nares, duo cornua lata,
345 Ipse niger totus: quando nigra corpora pravis
Daemonibus natura dedit, turpesque figuras.
Dens tamen albus erat, sannae albae utrinque patentes;
Alae humeris magnae, quales vespertilionum,
Membranis contextae amplis, pes amplus uterque,
350 Sed qualem fluvialis anas, qualemve sonorus
Anser habere solet: referebat cauda leonem.
Nudus erat, longis sed opertus corpora villis.
Multa illi adstabat turba, innumerusque satelles.
Circum aderant longè latèque, quot agmina Xerxem
355 Non habuisse puto, peteret quum Marte Pelasgos
Infelix, vix inde fuga rediturus inermi.
Quisque suis uncum manibus, follemque tenebat:
Folle quidem, ut capita inflarent, ventoque replerent
Illorum, quibus aut magnas fortuna dedisset
360 Divitias, vel quos doctrina, robore, forma,

Nobilitate, aliis multis praeſtare viderent:
Unco autem, ut quos impleſſent petulantibus auris
Jam ſatis atque ſuper, fumoſa in ſtagna tumentes
Pertraherent, praedam ranis colubrisque futuros,
365 Atque aliis, habitant illo quae gurgite, monſtris.
Regi huic (quem dixi) nomen fuit, eſtque Typhurgo:
Sic etenim ajebat declarans cuncta meus dux.
Poſt haec occiduas qua Titan vergit in undas,
Et prono curru extremis impendet Iberis,
370 Sollicitam direxi aciem, ſimilemque priori
Proſpexi Regem ſublimi in ſede locatum,
Apleſto cui nomen erat: populosque regebat
Spirituum innumeros, Solis quoscunque cadentis
Fert regio, atque plagis quicunque morantur in illis.
375 Dipſada quisque manu daemon geſtabat & uncum.
Tunc Jovis atque Aretes natus, viden', inquit, ut ipſos
Quisque ſuum irritent angues, digitisque laceſſant,
Ut morſu graviore petant, graviore veneno
Inficiantur terrenorum hominum viliſſima corda?
380 Nam qui peſtiferi laeduntur vulnere dentis,
Amittunt mentem miſeri, & coeleſtia prorſus
Deſpiciunt, tantaque ſiti vexantur, ut unquam
Expleri nequeant, fruſtraque bibendo laborent,
Dumque ita nequicquam ſemper ſitiuntque bibuntque
385 Immemores mortis, ſortis, coelique, ſuique,

Ecce

Ecce adſunt diris armati daemones uncis,
Abripiuntque illos, & adhuc ſitientia figunt
Guttura, ſpinoſi ſtagni mergenda ſub undas.
Illic innumeris poenis plectuntur, & illic
390 Plurima monſtra latent, praeſertim plurima hirudo,
Morſibus aſſiduis quorum noctesque diesque
Intolerabiliter cruciati, denique reddunt
Quem vivendo aliis olim extraxere cruorem.
Nec tales minuunt longiſſima ſaecula poenas.
395 Ergo hic Rex facit, & punit quos fecit avaros.
His dictis converti oculos ad frigida mundi
Sidera, quà geminam noſter polus aſpicit arctoń,
Et ſua ſemper agit circum ſarraca Bootes.
Illic Regem alium video, innumerasque malorum
400 Spirituum turbas Aquilonia regna colentes,
Geſtantesque hamos manibus. tunc dux meus inquit,
Rex hic, qui gelidis Boreae dominatur in oris,
Luxuriae atque gulae eſt princeps, idemque Philocreus
Nomen habet, non fraude aliis neque viribus impar:
405 O quantum noxae caecis mortalibus affert?
Namque hamis quos ipſe vides dulcem inferit eſcam,
Infectam tamen occulto Stygioque veneno,
Hisque capi jubet inſulſos, ſtagnique lutoſi
In vada nigra trahi captos, & gurgite mergi:
410 Qui mox mutati in brutorum corpora fiunt

Porci, asini, tauri, vulpes, ursique, lupique,
Arque alia, humanae quae sunt expertia mentis.
Nec satis hoc: vespis, crabronibus, & scarabeis
Torquentur miseri assiduè, quae plurima in illis
415 Obvolitant ripis animalia, ibique morantur.
Talibus oblectant placantque Philocroa poenis,
Gaudia qui carnis, spreta virtute, sequuntur.
Haec ait. ast ego, quà vertex declivior Austrum,
Nubiferumque Notum gignit, genitumque per oras
420 Anguiferae Libyes spacia in contraria mittit,
Prospiciens visu intento, quanta agmina cerno,
Et quantos passim conventus daemoniorum,
Hinc atque hinc nigris alis per inane volantum.
Rex erat in medio magnus, magnaque corona
425 Insignis, qui torva acie, vultuque maligno
Vibrabat stridens linguam patulo ore trisulcam,
Vipereum in morem, & virus saniemque vomebat:
Qualem murenae coluber stimulatus amore,
Gaudia conjugii metuens temerare veneno,
430 Effundit summo in scopulo, effusamque reponit
Cautibus in rigidis, mox saltu praecipitem se
Dejicit in medias sinuosi fluminis undas,
Sibilaque ingeminans charam vestigat amicam:
Illa sono audito confestim occurrit amanti,
435 Multiplicique ambo contingunt corpora nexu.

Ast,

Aſt, ubi jam Veneris tandem eſt expleta voluptas,
Emergit laetus coluber, peſtemque relictam
In ſcopulo repetit prudens, ſuaque arma requirit:
Quae ſi amota videt, vel proculcata, dolore
440 Afficitur tanto, ut moerens, vitamque peroſus,
Terque quaterque caput ſaxis illidat acutis,
Donec morte animam & curas ſimul exuat omnes.
Iſte igitur Rex talis erat, taleſque videbam
Eſſe ſuos populos. plerumque eſt Regis imago
445 Vulgus, & ad mores accedere principis optat.
Dextra erat ipſorum fallaci armata dolone,
Lividaque ora, atri dentes, ſpumoſaque labra:
Regem hunc invidiae eſſe patrem dominumque Timalphes
Ajebat referens, ipſumque Miaſtora dici,
450 Quo inſtigante ſui mortalia corda miniſtri
Tartareis implent ſpumis: tunc improba peſtis
Diffundens ſeſe totos contaminat artus,
Praeſertimque oculos angit, ne proſpera ferre
Alterius poſſint, intabeſcantque videndo.
455 Poſtremò, infixis per terga dolonibus, aegras
Extrudunt animas, triplici quas gutture mandit
Cerberus, & manſas aconita in triſtia vertit:
Corpora ſcorpiones fiunt, & acumine caudae,
Quamvis blanda illis videantur brachia, laedunt.
460 Sed tu jam medias contemplare aëris oras,

Sar-

Sarcotheumque vide, qui Rex est primus, & idem
Pessimus: hunc alii Reges metuuntque coluntque:
Huic servit quicquid tenet orbis daemoniorum,
A quo ceu quodam centro genus omne malorum
465 Emicat, ut radii solis de corpore manant.
Aspexi hunc igitur, saevum horribilemque, superbo
Extantem solio, scelerataque sceptra tenentem.
Sanguineae cristae huic surgunt, & cornua septem
Erecta, & totidem ingentes referentia turres.
470 Auribus atque oculis lucent, & naribus ignes,
Oraque fumosas evolvunt grandia flammas.
Heu! quot habet secum comites, quantasque phalanges
Instructas telis & bombiferis tormentis
Iste tyrannus agit, tanquam perfringere coelum
475 Vellet, & aetherea superos depellere ab aula!
Tunc mihi ductor ait: fuit hic pulcerrimus olim,
Supremoque Jovi charissimus: at mala mentis
Conditio, & laetis cognata superbia rebus
Attulit exitium misero. par namque volebat
480 Esse Deo, cupiens aequalem sedis honorem.
Proinde relegari meruit, jussusque Michaël
Constituit certos illi inter nubila fines.
Saepe tamen priscae laudis, veterumque bonorum
Non oblitus adhuc, & spe delusus inani,
485 Bella movet superis, coelumque irrumpere tentat.

Hinc

Hinc fragor, hinc tonitrus, metuendaque fulmina fiunt;
Horrificique ignes nigranti nube coruſcant:
Terrentur pecudes, humanaque corda tremiſcunt.
Sed furit incaſſum, & vexat labor irritus illum,
490 Nec potis eſt ultra aethereos intrare penates:
Quique prius lucis lator, dicique ſolebat
Lucifer, eſt nunc noctis amans, gaudetque vagari
Per noctem, lemures ſecum & phantaſmata ducens:
Perque diem interdum, quoties committere quaerit
495 Armatas nebulonum acies, & ſternere caeſis
Corporibus campos, vel quum crudelia nautis
Fata parat, miſeraſque undis operire carinas,
Aut quum grande aliud tentat ſcelus: ille etenim tunc
In lucem prodit, ſed clam: mittitque latenter
500 Ad loca certa ſuos famulos, qui corda malorum
Inſtigant hominum, furiiſque audacibus implent,
Et taciti inſpirant mentem, non voce loquuntur.
Aſt ego, Quaeſo (inquam) mi dux, jam daemonas iſtos
Mittamus, reſque humanas tandem aſpiciamus:
505 Namque hac de ſpecula facile eſt terramque fretumque
Cernere: non leviter nos haec ſpectacla juvabunt.
Coepimus ergo ambo mortalia contemplari.
Mirabar primùm vario diſtincta colore
Corpora. nam mediae gens eſt quae proxima Zonae
510 Nigra erat, & craſſis labris, criſpiſque capillis,

Et

Et nuda, aut simae corio malè tecta capellae.
Quae verò gelidis Boreae reperitur in oris,
Vincebat candore nives, & frigora longis
Vestibus ac multo vix defendebat amictu.
515 Hanc illamque inter gentem quicunque morantur
Innumeri populi, nigro tinguntur & albo,
Sed magis atque minus, quanta est distantia solis.
Talia dum stultè admiror: quid frivola curas?
Quid vanos spectas humana in carne colores?
520 Dux meus inquit: erit melius perpendere mores,
Atque animorum habitus varios, operumque figuras:
Ex quibus agnosces, meque ostendente videbis,
Quae sit vita hominum, & quantum chaos erret in illa.
Principiò tibi finge manum, quae pollice coelum
525 Aspiciat, passis digitis: & pollice in ipso
Pone hominum genus illorum, quibus optima mens est,
Qui res humanas spernunt, divinaque tantùm
Mirantur, quibus in primis sapientia cordi est,
Qui contemplari naturam atque aethera gaudent,
530 Innocui, mites, justumque piumque colentes,
Quos neque divitiae capiunt, neque turpia carnis
Gaudia, nec tumidi splendor titillat honoris,
Coelestes homines, humano in corpore Divi,
Rari adeò: perfecta etenim sunt omnia rara.
535 O utinam talem te Juppiter esse juberet!

Proximus

Proximus huic digito est index, ubi ponere oportet
Prudentes homines: genus hoc est quippe secundum,
Estque bonum, tamen in terras declive, regendis
Urbibus ac populis aptum, rebusque gerendis,
540 Justitiam colit atque fidem, moresque pudicos,
Non tamen exutum est terreno prorsus amore.
Cui si quando Deus rerum permittit habenas,
Imperiique decus, tunc aurea secula fiunt,
Tunc floret virtus terrasque Astraea revisit,
545 Pax viget, & vitium duris cohibetur habenis.
Post sequitur medius digitus, qui infamis habetur,
In qua sede aliud genus est tibi constituendum,
Illorum, quibus est magnae solertia mentis,
Ingeniique vigor, nec non vis magna loquendi:
550 Sed pravi sunt, injusti, vitiisque referti,
In terras curvi, nunquam aethera suspicientes,
Astuti in primis, falsoque in pectore vulpem
Gestantes, turbamque ignaram decipientes.
Quumque odio virtutem habeant, quum numina temnant,
555 Se simulant justos tamen ac virtutis amantes,
Proque albis nigra, & pro nigris alba loquuntur.
Omnia vel lucri faciunt vel laudis amore,
Nec nisi praesentem vitam sperantve timentve.
Hi sunt qui semper prudentibus adversantur,
560 Armatique dolis, confidentesque favori,

(Quem

(Quem sibi servitio turpi vel munere blando
Conciliare solent) sanctis conatibus obstant
Prudentum, & nubem veris rationibus obdunt;
Quae si non prosunt artes, tunc res agitur vi:
565 Utuntur ferro, flammis, atroque veneno:
Laedere si nequeunt furtim, grassantur apertè.
Ergo his militibus sese ac sua regna tuetur
Ipse malus daemon, tali se robore fulcit,
Tali praesidio terram sibi subjicit omnem.
570 Nam longè plures sunt, & longè asperiores
Astuti quàm prudentes, ideoque reportant
Palmam plerumque, & victa probitate triumphant.
Qui quum sceptra tenent, & praesunt urbibus, aetas
Ferrea regreditur, mavortia bella resurgunt,
575 Justitiam & leges vincit furor, omnia demum
Bacchantur vitia impunè, & jacet obruta virtus;
Hoc hominum genere est nullum sceleratius inter
Mortales, nec coelicolis odiosius ullum est.
Proxima stultorum est sedes, quartoque locari
580 In digito debet. stultorum maxima turba est;
Quis nescit? gaudet stultis natura creandis,
Ut malvis atque urticis & vilibus herbis.
Hi sunt obtuso ingenio, crassoque cerebro,
Et nihili pendunt animi bona, solaque ventris
585 Et veneris, pecudum ritu, oblectamina quaerunt.

Quos bipedes asinos ipsi mille artibus atque
Insidiis capiunt astuti, plurima eisdem
Persuadere solent injusta & falsa, suoque
Eloquio quocunque volunt ducuntque trahuntque,
590 Credula quandoquidem est stultorum, ceu puerorum,
Turba, sed in vitium magis. haeret opinio semper
Illis deterior, quibus est quoque deterior mens.
Hinc est quòd stulti astutorum quàm prudentum
Promtius auscultant dictis, & credere malunt:
595 Quippe ferunt prava astuti, & plerunque dolosa
Consilia, & vitium pulcro sub cortice velant.
Sed licet in multis astuti ludificentur
Hos quos dixi asinos, tamen una superstitionis
Est facilisque via, & cunctis jam cognita seclis,
600 Qua astuti in primis utuntur. namque Deorum
Addicunt sese templis, ac sacra ministrant:
Tunc implent urgentque metu insulsissima corda
Stultorum, terrentque minis, nisi numina placent
Muneribus, redimantque datis sua crimina nummis,
605 Quos ipsi mox accipiunt, quibus & sua saepe
Scorta sacerdotes casti mulasque saginant.
Nempe, sacerdotum qualis sit vita modusque
Fallendi stultos, quis non videt? attamen ipsis
Haec impunè licent. tanta est clementia Regum,
610 Duntaxat ludo, ventri, Venerique vacantum.

Haec quoque Dii faciles tolerant, parvique videntur
Pendere, qua ſua ſacra manu, quo pectore fiant,
Quo probro in terris, quove afficiantur honore.
Sed redeo ad ſtultos, quos quando extollit, & alto
615 Collocat in ſolio cupiens Fortuna jocari;
O quot ſtultitiis tunc omnia plena videbis!
Quas memorare nimis longum foret. improbitas tunc
Exultat, virtusque movet contemta cachinnum.
Tum choreis lautisque epulis, variisque vacatur
620 Ludis atque jocis, tum ſcurrarum ac meretricum
Agmina cernuntur paſſim, tunc ſola voluptas
Turpis & inſipiens tota dominatur in orbe.
Qualis enim rex eſt, talis quoque ſubditus illi
Eſſe ſolet populus, ſtudiisque tenetur eiſdem.
625 Non eſt ſola tamen ſtultis cognata voluptas:
Ira frequens etiam quatit illos, pronus in iram
Stultorum eſt animus, facilè excandeſcit, & audet
Omne ſcelus, quoties concepta bile tumeſcit.
Tunc ferri ſceleratus amor, rixaeque cruentae
630 Surgunt, & gelidae dant plurima corpora morti.
Ergo ferum genus hoc hominum eſt, valdèque cavendum.
Ultimus eſt digitus minimus, quo ſaepius aures
Scalpuntur, dicique ideo ſolet auricularis:
Hic locus eſt inſanorum, qui mente videntur
635 Exuti, quibus eſt uſus rationis ademtus:

Quorum

Quorum si nunquam cesset furor, expedit illos
Oppetere, & tantum moriendo relinquere morbum.
Ergo hominum duo sunt genera, & non plura bonorum;
Caetera (nam mala sunt) vitato sedulus: aut, si
640 Non vitare potes, saltem irritare caveto:
Nam furit atque ferit saevissima bellua vulgus.
Postquam sic fata est proles Areteïa, nunquid
A vitiis (inquam) possunt ad honesta vocari
Officia astuti & stulti? an via nulla medendi est
645 Criminibus? vel si qua via est, edissere quae sit.
Tali autem mihi tunc respondit voce Timalphes:
Natura, ut multos humano in corpore morbos
Ingenuit, sic multa animo mala contulit aegro,
Atque suos parti utrique est largita labores.
650 Aspice quanto hominum genus amplectatur amore,
Opportuna tamen medicamina multa creavit:
Quod nisi fecisset, nimis iracunda fuisset.
Ergo eadem nocuit, quae profuit, utque nocendo
Ingeniosa fuit, fuit ingeniosa medendo:
655 Ut dubites mater ne, an sit dicenda noverca.
Sed nunc mittamus morbos, & pharmaca, quae sunt
Corporis: ista patent jam multis edita libris.
Deque animo (ut melius quae me paulò ante rogasti
Percipias,) quantum res postulat ipsa, loquamur.
660 Principiò, ut jussu naturae rustica tellus,

Urticas tribulosque & vilia gramina gignit,
Ni cultura frequens adsit, multòque labore
Ingratas rastris ac vomere dissipet herbas:
Nec satis hoc: opus est etiam bona semina ibidem
665 Spargere, & assidua sparsis insistere cura;
Sic animus, dum corporeo stat carcere vinctus,
Horrescit densis vitiorum sentibus, & fit
Penè ferus, nisi prudenti cultore juvetur,
Qui vitia expungat, virtutesque inserat aptè.
670 Sed quae sit cultura animi, fortasse requiris.
Est sophia, est inquam sophia: hanc intellige, mores
Quae docet, atque probos homines facit, & vivendi
Rectè monstrat iter mortalibus, ut pietatem
Justitiamque colant suadens, & crimina vitent.
675 Sola haec nimirum sophia & sapientia vera est,
Non ea, cui passim medici vafrique cuculli
Temporibus nostris incumbunt nocte dieque,
Quaerentes rerum abstrusas evolvere causas,
Naturaeque intus latitantis pandere claustra,
680 Materiam primam, vacuamque, ac mille Chimaeras
Inflatis buccis ructantes, ut videantur
Docti, & rugosas distendant aere crumenas.
O bellam sophiam, cujus studiosa juventus
Aut inhiat lucro, aut sterili ambitione tumescit,
685 Sed nil candidior, sed nil moratior exit!

Non

Non haec eſt cultrix animi, & ſapientia dici
Jure nequit, potiusque vocanda ſcientia, ſi non
Ambiguos veri calles decepta relinquit.
Ergo hanc qui didicit, ſcit, non ſapit, atque ſcientis
690 Nomen habere poteſt forſan, ſed non ſapientis.
Haec duo ſunt etenim ſpatiis disjuncta reductis,
Suntque operum diverſorum. ſapientia fructum
Producit vitae, fert ipſa ſcientia florem.
Prodeſt illa, ſed haec ornat: conſiderat illa
695 Quae ſunt intra hominem, haec circa exteriora vagatur:
Illa pium ac juſtum, haec doctum facit atque diſertum.
Proinde animi cultrix ſola eſt ſapientia, mores
Quae docet, ut dixi. haec etenim vitia omnia vellit,
Virtutesque ſerit, quas coeleſti irrigat imbre.
700 O humani generis lux, ô via vera ſalutis,
Praeſidium, portus, ſolamen, regula vitae!
O pax & medicina animi, ô venerabile aſylum,
Suavior ac potior, ſapientia, nectare! quis te,
Quis te nunc amat aut ſequitur? tibi quis locus, aut quis
705 Eſt honor in terris? quondam regnare ſolebas
In templis, in porticibusque, & gymnaſiis &
Conſiliis, Regumque aulis: nunc cognita nulli es:
Sed pro te regnant nugae, & mera ſomnia vatum.
Quid nunc in ludis pueri, imprudensque juventus
710 Diſcit? fabellas turpes, vel prorſus inanes.

Ecce ſedens altè praeceptor, codice aperto
Excreat, & poſtquam circumſpectavit hiantes,
Arrectasque aures tironum, voce ſonanti
Aut tragicas larvas, aut comica ſcorta referre
715 Incipit, aut veterum inſanos effutit amores,
Aut quod monſtroſum & ſaevum & plorabile narrat.
O caput helleboro dignum! ſic pectora pura
Imbuis? & rerum ignaros hac fruge ſaginas?
Hoc ſale conditur tenera ac petulantior aetas?
720 Non pudet his nugis abſumere turpiter aevum?
Hinc tot ubique vides pravos, tot ubique ſceleſtos:
Hinc & tanta ſeges vitiorum creſcit ubique,
Quando nulla animis cultura adhibetur honeſta.
O corruptores, non cultores puerorum!
725 Diſcite vos prius, inde aliis oſtendite rectam
Vivendi formam, & ſanctos inducite mores,
Ne pecudum ritu vitam ducatis inertem.
Tu verò, Stellate, audi: te namque docebo,
Et paucis, qua animus tibi ſit ratione colendus.
730 In primis unum eſſe Deum meditare frequenter,
Immenſum, aeternum, ſummum, optimum, & omnipotentem,
Qui coelum, & toto fulgentia ſidera coelo,
Caeteraque aut oculis apta, aut non apta videri,
Ex nihilo, nutu ſolo, ſine tempore fecit,
735 Factaque perpetuo ſtudio ſervatque regitque.

Hunc

Hunc venerare, time, cole, lauda, & saepe precare
Nocte dieque, oritur quum sol, quumque occidit, & quum
Aequali spatio meta disjunctus utraque est.
Nam prima est virtus, prima est sapientia, Regem
740 Coelicolûm patremque hominum cognoscere, amare,
Sinceroque animo laudare, timere, precari.
Hoc sine virtutes alias nihil esse putato:
Hoc verò solum penè est satis. ergò teneto
Corde ac mente Deum saepe, & saepe ore vocato:
745 Hac pietate potest tibi nil contingere majus.
Haec ad virtutes alias est janua, quippe
Divino nequeunt prorsus sine numine haberi
Virtutes aliae, & nequeunt vitia ipsa caveri.
Praeterea cives coeli, angelicasque cohortes,
750 Et summi Regis famulos, sanctosque ministros
Divinae majestatis jussa efficientes,
Adstantesque illi feliciter omne per aevum
Aetheris in campis puri semperque sereni,
Saepe piis precibus supplexque orare memento,
755 Ut tibi praestò adsint, & saeva pericula pellant,
Dignenturque Deo te commendare. profectò
Possunt, atque solent multum prodesse roganti
Angelicae mentes, humanaque vota secundant.
Nec sis tu è numero illorum (cave quaeso) putant qui
760 Nil melius naturam homine, ac nil dignius usquam

Finxisse. insani: quum tot terraque marique
Vivere conspiciant animalia, in aethere credunt
Stellarumque globis nullos habitare colonos,
Et deserta poli censent spatia ampla beati.
765 O curvas animas, ô pectora plena tenebris!
Percipere humani sensus non omnia possunt:
Plurima sunt quae oculos fallunt, sed mente videntur,
Unde acies mentis potius ratioque sequenda est,
Quae docet esse Deos, coelumque habitarier. ergo
770 Aut stellae Dii sunt, aut lucida templa Deorum.
His fundamentis jactis, amplectere deinde
Justitiam, & per te nulli unquam injuria fiat,
Sed verbis aliisve modis fuge laedere quenquam:
Quodque tibi nolles aliis fecisse caveto:
775 Quodque tibi velles, aliis praestare studeto.
Haec est naturae lex optima: quam nisi ad unguem
Servabis, non ipse Deo (mihi crede) placebis,
Postque obitum infelix non aurea sidera adibis.
Alterius famam vel honorem tangere, vel rem
780 Invidia, aut ira, aut suadente cupidine, noli:
Immo juva, quos esse bonos intelligis, omni
Sedulitate: malisque interdum gratificare,
Quò tibi vel nunquam noceant, vel parcius obsint.
Nec te à justitia retrahant mala munera, amorve;
785 Aut odium: namque haec tria sunt quae lumina mentis

Praestrin-

Praeſtringunt, rectoque homines à limite trudunt.
Sed memor eſto Dei ſemper, mortisque futurae.
Poſt haec illecebras omnes fuge corporis, atque
Frena voluptati duriſſima pone. voluptas
790 Improba perniciem ingentem mortalibus affert:
Nil magis adverſum eſt virtuti: tendere ſurſum
Nititur aſſiduè cognata ad ſidera virtus:
Contrà inimica polo ſemper petit ima voluptas,
Et pecudum in morem deſpectat cernua terram,
795 Suffocans animi vires & corporis: unde
Ignavos facit, & morbos inducit amaros.
Haec illa eſt Circe, haec Syren, hic hamus iniqui
Daemonis: hoc laqueo innumeros capit, & prohibet, ne
Poſt mortem patrii redeant ad limina coeli,
800 Callidus, & ſecum tenebris includit avernis.
Has ergo inſidias, hoc blandum & dulce venenum
Hoſtis tartarei, quantum potes, aufuge cautus:
Ne te poeniteat fruſtra, quum ſerior aetas
Sentiet ingenium, famam, rem, membra periſſe
805 Exiguo mellis guſtu, & dulcedine inani.
Tunc etenim, ut multi, dices, ô tempora pulcra
Quàm malè vos novi! quò fugiſtis? miſerum me!
Si mihi nunc reddat pueriles Juppiter annos,
Et liceat Samios iterum contingere ramos,
810 Pergam illuc dextro quò tendit littera cornu,

Sit licet anguftus limes, perque ardua furgat.
Eft melius virtute nihil, quae permanet omni
Tempore, quae laudem tribuit, largitur honorem;
Cenfum auget, vitam fervat, poft funera durat.
815 At me infelicem decepit blanda voluptas,
Quae jam pridem abiit, meque inter damna reliquit.
Namque ego, dum juvenis meretricia luftra frequento,
Dum ventri & fomno, & ludo fum deditus amens,
Difcere nil volui, ftudium librosque perofus,
820 Contemfique bonas artes: nunc (heu) video me
Indoctum, infamem, fine nummis, corpore fracto,
Mente hebeti, fenfu obtufo: vixi hactenus, ut qui
Dum ftertit vigilare tamen fe credit, & errat.
Talia ab ignavis jactari verba frequenter
825 Confuerunt, ubi jam morti vicina fenectus
Expendit fero malè ductam examine vitam.
Maxima pars pecore amiffo praefepia claudit,
Tumque fapit quum calva retrò fortuna receffit,
Et medicum quaerit, quum fpes eft nulla falùtis.
830 O miferi, dum tempus adeft, cognofcite tempus:
Nam fugit hora levis, nec fcit fugitiva reverti.
Nil lacrimae & gemitus defuncto corpore profunt.
Utilis eft medicina fuo quae tempore venit.
Quare tunc opus eft, quum florere incipit aetas,
835 Virtutem amplecti: tunc rectum carpere oportet
Vivendi

Vivendi callem, & ſtudiis incumbere honeſtis:
Tunc eſt utendum ratione, animusque regendus
Conſilio, dum mollis adhuc, ne fortè malarum
Melle voluptatum captus petat avia praeceps.
840 Qui ſapit, hic ſapiat citò: nam ſapientia ſera
Proxima ſtultitiae eſt, fertque importuna dolorem,
Deplorans fruſtra grave & irreparabile damnum.
Eſt tibi praeterea ſitis improba divitiarum
Omnino, & ſcelerata auri vitanda cupido:
845 Namque ubi avaritia eſt, habitant fermè omnia ibidem
Flagitia, impietas, perjuria, furta, rapinae,
Fraudes atque doli, inſidiaeque & proditiones,
Jurgia, & infandae caedes. quid ſingula narrem?
Denique ſordidius nil eſt, nil pejus avaro,
850 Qui totus terrae immerſus, ceu talpa, cupit nil,
Nil amat agnoſcitve aliud, quàm munera terrae,
Propter quae ſolet omne ſcelus patrare, Deumque
Nullum alium, praeter nummum, veſanus adorat.
Nec videt infelix, quàm ſit fragiliſque breviſque
855 Vita hominum, & quam mors contracto ſemper ab arcu
Excutiat gelidas humana in corda ſagittas,
Nec juveni parcat, nec docto, nec locupleti,
Sed quodcunque caput nullo diſcrimine pulſet.
Saepe etiam propius tunc ſit, quum longius eſſe
860 Creditur, & ſubitos ferat improviſa tumultus.

At

At tu divitias terrenas, & bona caecae
Subjecta imperio sortis, nec pendere magni,
Nec multum curare velis: nam propria cuiquam
Non ea sunt, quae pro arbitrio largitur & aufert
865 Instabilis Fortuna suo: vel morte recedunt,
Diversos dominos permutatura vicissim.
Sunt alia inquirenda tibi bona, sunt potiores
Divitiae cupiendae, omni quae tempore durant;
In quas nec morti, nec sorti est ulla potestas.
870 Has cumulare tibi studeas noctesque diesque:
Nam verè tunc dives eris, verèque beatus.
Caetera, quae vulgus demens miratur & optat,
Si tibi sint, nummi, fundus, domus & pecus, illis
Utere, (quis prohibet?) justè tamen atque modestè:
875 Quumque potes, miserere inopum, & ne despice egenos.
Hoc pacto acquires laudem, aeternamque salutem,
Et pro terrenis coelestia munera habebis.
Non homo, sed lupus est, quem non clementia tangit,
Qui non alterius miseranda sorte movetur,
880 Qui negat auxilium socio praestare roganti.
At, si pauper eris, patienter sustine, & aequo
Pectore pauperiem tolera. magis ille sinistris
Casibus afficitur, plus curarum atque laborum
Perpetitur, qui plura tenet, cui plura dedit sors,
885 Deprimiturque adeò rerum gravitate suarum,

Ut contemplari nunquam coeleſtia poſſit.
Eſſe levem & vacuum terrenae faecis oportet
Illum, qui aethereas animo vult tendere ad arces.
Nam quo quisque magis terram petit, hoc magis alto
890 Abſtrahitur coelo, ſuperaque à luce recedit.
Atque ubi quisque ſuos theſauros poſſidet, illic
Aſſiduè cor habet, ſemper convolvitur illic.
Eſt igitur multis paupertas utilis, illos
Exonerans, ut ad aſtra volent levioribus alis.
895 Sed tibi non minus eſt vitanda ſuperbia, mater
Rixae odiique, urbes ſtudia in contraria ſcindens,
Excidiumque ferens multis. hac peſte laborans
Olim Roma ruit, civili oppreſſa furore.
Hoc fuge tartareum monſtrum, ſi quaeris amicus
900 Eſſe Dei, & tandem coelo poſt fata potiri.
Nemo ſuperbus amat ſuperos, nec amatur ab illis.
Vult humiles Deus ac mites, habitatque libenter
Manſuetos animos procul ambitione remotos:
Inflatos verò ac ventoſos deprimit idem,
905 Nec patitur ſecum puro conſiſtere Olympo.
Ergò, utres tumidi, quid veſtra ſuperbia vobis?
Quid tituli illuſtres, praeclaraque nomina proſunt,
Quae citò mors rapit, & lethaeas mergit in undas?
Laudari à vulgo cupitis, vulgoque placere:
910 Dicite, judicii quid habet plebecula veri?

Vos

Vos putat esse Deos: quid tum? quum sitis aselli,
Humana exterius tantùm apparente figura,
Fallitis ignaros homines, non fallitis ipsos
Coelicolas: immò his risum stomachumque movetis;
915 Nam vestros mores, occultaque crimina norunt.
Sed vos, ô caeci, Divos nihil esse putatis,
Nec superesse animas, extincto corpore, vestras
Creditis, atque ideo praesentis commoda vitae
Optatis tantùm, deridetisque futuram.
920 Quàm multae pecudes humano in corpore vivunt!
Hinc vestri erroris causa est, vestraeque ruinae,
Quòd nil crassa acie nisi corpora crassa videtis,
Nec veras res, sed rerum cognoscitis umbras.
Maxima pars fumo gaudet, fumoque repletur.
925 Stulti, quid fumo est levius? quid inanius? aut quid
Ridiculum magis esse potest quàm quaerere honorem
Immeritum, & causas veri contemnere honoris?
Aspicimus pravos, indoctos, mentis egentes
Sublimi in solio positos, dominarier illis
930 Qui se sunt longè meliores, & quibus ipsi
Deberent servire magis. nempe improba ludit
Rebus in humanis Fortuna, & lege sine ulla
Omnia confundit, plerunque ad sidera tollens
Ignavos servos, pistrino & carcere dignos.
935 At si sana foret, solis sapientibus orbem,

Ut decet, ut par eſt, committeret ipſa regendum;
Cuncta etenim rectè fierent, legesque vigerent,
Sacraque tractarent puri innocuique miniſtri,
Et Dii ſe ſinerent mortali luce videri.
940 Sed perſonatis gaudet temeraria mimis.
Fert tamen iſta Deus ſummus, qui talia poſſet
Corrigere: & cur nos etiam non iſta feramus?
Quid prodeſt verum firma ratione tueri,
Et nil proficere, atque odium ſibi quaerere fruſtra?
945 Spernitur, ac damnum patitur ſapientia, cui non
Reſpondent vires, quam nulla potentia fulcit.
Unde tacere quidem praeſtat: tu deſpice laudes
Inſulſas vulgi, & fortunae munera caecae,
Atque Deo ſtudeas omni virtute placere.
950 Poſt cineres eſt verus honos, eſt gloria vera,
Quae datur aſtrifero in coelo juſtisque piisque.
Tunc mites humilesque ſuo laetantur honore.
Aſt Stygia maeſti lacrimant in valle ſuperbi.
Poſtremò compeſce iram: parit ira furorem,
955 Turpia verba furor, verbis ex turpibus exit
Rixa, ex hac oritur vulnus, de vulnere letum;
Ira adeò mentem confundit, ut, ebria bile
Ferventi, nequeat dignoſcere quid ſit agendum;
Judiciique expers plerunque per avia tendat.
960 Mox dolor atque pudor facta inconſulta ſequuntur;

Ergo

Ergo cave hanc, animumque rege, & te vince, ferendo
Fortiter: egregia est etenim Patientia virtus:
Qua quicunque caret, careat probitate necesse est,
Sitque ferus, semper rixas & jurgia semper
965 Exercens: propria est nimirum rixa ferarum,
Pax verò tranquilla decet mortalia corda.
Vir bonus & sapiens quaerit super omnia pacem,
Vultque minora pati, metuens graviora, cavetque
Ne parvo ex igni scelerata incendia surgant.
970 Qui nil ferre potest, hominum commercia vitet,
Et solus degat silvis aut montibus altis.
Qui verò humanos coetus urbesque frequentat,
Discat multa pati, frenisque coërceat iram,
Dissimulans conceptam arcano in pectore bilem:
975 Nec facilè, atque levi de causa, abrumpere pacis
Vincla velit, quantumque potest ignoscat amicis,
Ut possit quam aliis veniam dedit ipse mereri.
Pauca haec de cultura animi dicenda putavi,
Sufficiuntque satis. potuissem his addere plura.
980 Sed cui sunt haec pauca, illi non caetera deerunt:
Advenientque ultro quaecunque videntur omissa:
Nam comprenduntur tacitè, & clauduntur in istis.
Attamen interea sapientum incumbere libris
Est operae pretium, & rerum perquirere causas,
985 Denique doctrinis variis componere mentem:

Quippe

Quippe animus ſine doctrina eſt ignavus hebesque.
Hoc igitur pacto (ut dictum eſt) floreſcere poſſunt
Virtute ac meritis ſtulti aſtutique, colentes
Seſe animumque ſuum, & coeleſti ſede potiri.
990 Talia dum memorat ductor meus, ecce Deorum
Nuntius, Atlantisque nepos, Jove miſſus ab ipſo,
Aſtitit, atque jubet ſupera ad convexa Timalphen
Ire citum. namque ajebat dudum eſſe vocatos
Coelicolas omnes Jovis ad tecta aurea ſummi,
995 Velleque de rebus gravibus nonnulla referre
Momum, utrum quoſdam monachos in colle manentes
Extrà urbem, cujus prope moenia labitur atque
Intrat in Adriacas piſcoſus Ariminus undas,
Divitiis deceat privari, & partibus illis,
1000 Quas auferre ſolet criſtatis villica gallis,
Quum ſint laſcivi nimium, nimiumque ſuperbi,
Et ſpernant omnes, & turpia multa licenter
Committant, ſenis exemplo, qui praeſidet illis.
Proh pudor, hos tolerare poteſt Eccleſia porcos
1005 Duntaxat ventri, veneri, ſomnoque vacantes?
Quo audito confeſtim abiens Areteïus heros
Mercurio me commendat, qui ad tartara iturus,
Plutoni ſecreta patris mandata ferebat.
Hic comprenſum arctè tenuit me, & nubila vexit
1010 Per media in terras, quo Thuſcus tempore Clemens,

V Intra

Intra Felſineos habitans cum Caeſare muros;
Florentinam urbem longa obſidione premebat.
Ergo Atlantiades, quatiens talaribus auras,
Pervenit tandem ſancti ad praerupta Marini
1015 Saxa, & ſtelliferum ferientes aethera rupes.
Inde, brevi lapſu, poſuit me in pinguibus agris
Verruculi, mox infernas properavit ad oras.

SYNOPSIS LIBRI X.

Hoc libro culturam animae, quoad scientias & artes, plenissimè absolvit autor. Sub principio autem vehementer satis & ironicè in Monachorum hypocrisiam & luxuriam invehitur. Deinde methodum studendi proponit. Sapiens omnia sua, quocunque tendit, facilè secum portat, dives agris non ita. Sophi veteres Deum precati lapidem philosophorum acquisiverunt, cujus parandi modum aenigmaticè describit. Sapientem connubio adstringi non decet: bellum, nisi pro aris & focis, omnino dedecet. Homines porro ad virtutis amorem excitat autor, Eremitae cujusdam exemplum proponens, cui hominum scelera nauseam movebant. Spiritus Dei corda solus purificat, quo imbutus paucis ad vitam sustentandam indiget. Vita duplex animi & corporis, hanc vulgus, illam sapientes vivunt. Pravi animam mortalem esse credunt & optant, boni contrà. meditatio miseriarum humanarum hominem ad Deum adducit, de quibus egregiè perorat. Aulam Papalem ipsumque Papam Clementem per transennam lepidè perstringit. Considerans tandem, quam impossible sit in terris ad veram Sapientiam pervenire, huic libro finem imponit.

CAPRICORNUS.

SAlve, Atlantiade: Stygia de valle redisti
Tam cito? dic, quaeso, quidnam Plutonis in aula
Nunc agitur? Fit rixa ingens, ingensque tumultus.
Cur hoc? Dicam equidem, quamquam festino reverti
5 Ad superos, tanta est Turcarum, Christicolumque,
Ac Judaeorum turba illic, ut locus illam
Non capiat. vacui nihil est, sunt omnia plena,
Vestibulum plenum, plena atria, regia plena,
Templa, domus, plateae, fora, moenia, denique tota urbs,
10 Et campi, & colles, & frondiferae convalles,

Usque adeo ut sese impellant, trudantque vicissim
Calcibus & pugnis & morsibus, aspra gerentes
Praelia: nam ferro nequeunt decernere manes,
Nec fas est illis iterum succumbere morti.
15 Vix potui transire, & Ditis limina adire
Per densas umbrarum acies, cuneosque coactos.
Fit via vi: irrumpens aditus, arctissima laxo
Agmina, disjiciens crebro hujus verbere virgae.
Tandem pervenio ad nigri penetralia Regis,
20 Quem video tristi efflantem suspiria vultu.
Postquam illi exposui patris mandata jubentis
Solvi Antichristum è cavea, terrasque per omnes
Emitti, ut faciens miracula falsa, docensque
Jam summam advenisse diem, mundique ruinam,
25 Omnia perturbet, pecudes, hominesque, Deosque:
(Imperat hoc etenim fatorum immobilis ordo)
Quaeso, inquam, Pluton, cur sic es tristis? at ille:
Nonne tibi indignum, injustum, infandumque videtur,
Vos adeò latum coelum immensumque tenere,
30 Quum sitis pauci, quumque illuc vix hominum tres,
Vel paulò plures, longo post tempore pergant:
Et me tam angusto in regno & parvo esse locatum;
Quò innumeri veniunt mortales qualibet hora?
Omnes Judaei, Turcae omnes, non tamen omnes
35 Christicolae, (fateor,) sed certè portio major

Huc

Huc, huc descendunt? haec ad vivaria currunt?
Cur ad nostra magis mittuntur limina? vel cur
Ille meus frater, qui possidet aethera, saltem
Presbyteros, fratres, monachos non accipit intra
40 Septa poli, sedesque suas, & continet illic?
Non pudet, hos homines, qui in templis tam benè cantant
Quaque die, & sacris in turribus aera fatigant,
Qui tot tura adolent, tot scortorum miserentur,
Qui solvunt alios, sua crimina solvere nolunt,
45 Qui vespillonum funguntur munere, & ornant
Templa Deûm statuis, picturis, atque sepulcris,
Mittere ad infernas sedes, & plectere poenis,
Millia quot non fert sitiens Apulia muscas?
Pontifices etiam summos nihil ille veretur:
50 Immò jubet cunctis aliis pejora subire
Supplicia: unde Erebo miseri clauduntur in imo,
Atque illic miris cruciatibus afficiuntur.
Quare, Cylleni, quum sidera summa revises,
Dic fratri, dic, quaeso, meo, me cuncta libenter
55 Facturum quaecunque jubet: sed consulat idem
Regno etiam nostro, & nostras non despiciat res,
Aut trahat hinc aliquot manes, aut tartara laxet.
His dictis, Faciam, respondi, atque inde recessi.
Nunc redeo ad superos, & me properare necesse est.
60 I felix, nostrique memor. tu, Musa, memento

 Ver-

Versiculos dictare mihi: nam charta parata est,
Et calamus, nec scribenti grata otia desunt:
Incipe, meque doce, quali sophus ordine fiat.
Principiò nasci fausto sub sidere oportet
65 Illum, quicunque est sapiens felixque futurus:
Distat enim multum, quali sub imagine, quali
Sub facie coeli quisquam nascatur: ut aiunt,
Qui astrorum motus, vires, & nomina norunt,
Et geneses hominum observant, & fata recludunt.
70 O quàm magna, & quàm miranda potentia coeli est,
Quo sine nil pareret tellus, nil gigneret aequor!
Coelum est Oceanus, rerum pater: astra, sorores
Sunt nymphae: omne bonum in terras delabitur inde.
Esse igitur sapiens & felix nemo potest, qui
75 Nascitur adverso coelo, stellisque sinistris.
Permagni refert etiam, quos quisque parentes
Accipiat, quo sit pacto nutritus, & à quo
Instructus. nam quos mores puer adbibit, & quas
Artes à teneris didicit, retinebit adultus.
80 Illa diu durant, animisque tenaciter haerent,
Quaecunque à primis nascentes hausimus annis.
Ergò sit probus & doctus prudensque magister,
Qui puerum instituat, cogatque assuescere honestis.
Utque peritus eques; nunc huc, nunc torqueat illuc
85 Indomitum, frenis simul & calcaribus utens:

Nec

Nec tantùm verbis moneat, ſed valdius ipſum
Exemplis moveat. quid enim benè dicere prodeſt,
Si malefacta aliud monſtrant, verbisque repugnant?
In primis ſtudeat laſcivis atque ſceleſtis
90 Arcere à ſociis: commercia turpia ſanctos
Corrumpunt mores. multi hoc periêre veneno.
Vis tu noſſe hominem qualis ſit? perſpice amicos
Illius: aſſociant ſimiles natura, Deusque:
Cum paribusque pares habitant, vivuntque libenter.
95 Valde igitur caveant cum praeceptore parentes,
Ne puer aut juvenis laſcivus & improbus illum,
Quem fore felicem ac ſapientem gnaviter optant,
Moribus obſcaenis contaminet: (heu facile omnes
Labimur in vitium, & facilè ad pejora movemur!)
100 Intereà puer hic, quem fingimus, ut ſapiens ſit,
Graecis incumbat libris, pariterque Latinis,
Et quantum potis eſt, evadat doctus, honeſtos
Perlegat auctores, & ſcripta inhoneſta refutet.
Indoctum raro eſſe probum contingit, & atras
105 Errorum in tenebras mentem ignorantia trudit.
Attamen à ſtudio nimio, nimioque labore
Abſtineat: ne, dum ſapientia quaeritur, amens
Fiat, vel morbum incurrat, ſeſeque trucidet.
Immodica officiunt, nec longo tempore durant.
110 Interdum genio indulgens, animumque relaxans,

Et vacet, & ludat. nempe interjecta vigorem
Fert requies, reparant tempestiva otia vires.
Sed quanquam dignae scitu pulcraeque bonaeque
Disciplinae omnes videantur, sunt tamen istae
115 Praecipuae, & quae naturam & quae sidera pandit.
Hisce igitur totis incumbat viribus, hasce
Perdiscat sophus hic noster, jam grandior aevo,
Inque harum studio graviores conterat annos,
Et simul (ut dictum est suprà libroque priori)
120 Culturam exercens animi, justusque piusque
Fiat, & exornet duplici sua tempora lauro.
Quam pulcrum est hominem pariter doctum esse probumque
Et scire & sapere! insipiens doctrina timenda est.
Ut furiosus habens gladium, sic doctus iniquus.
125 Verum non satis est animum curare, bonisque
Moribus & doctrina aequè componere, quando
Corporis est etiam ratio non segnis habenda.
Corpus enim malè si valeat, parêre nequibit
Praeceptis animi magna & praeclara jubentis.
130 Quare danda opera est, ut victus sit bonus, unde
Gignatur sanguis purus. nam noxius humor
Plerumque ex pravis epulis per membra creatur.
Ebrietas est vitanda, ingluviesque ciborum:
Quippe caput stomachumque gravant, fumisque cerebrum
135 Involvunt: stupor hinc sequitur, somnusque diurnus.

Parcus

Parcus edat, parcusque bibat vir doctus & aequus.
Exercere etiam corpus mediocriter apto
Tempore conducit multum, viresque reducit.
Segnities robur frangit: longa otia nervos
140 Debilitant, ignava quies effeminat artus.
Praeterea calor immodicus, frigusque cavendum est,
Atque aër crassus nimium, regioque palustris:
Praesertim sole aestivo, quum Sirius agros
Diffindit, viridique canunt sub fronde cicadae.
145 Denique conandum pro viribus, ut bene sanum
Sit corpus, praecepta animi ut bene cuncta facessat;
Quod facilè haud fieri poterit, si dura vetabit
Pauperies: opus est nummis vel morte relictis,
Vel sorte inventis, vel quavis arte paratis.
150 Quippe inopem mala multa pati contingit ubique,
Nec sine divitiis fas cuiquam ducere vitam
Felicem. heu quàm saepe gemit rerum indiga virtus!
Quàm contemta jacet, si sacra pecunia desit!
Ille autem dives verè proprièque vocatur,
155 Qui valet ingenio, eloquio, prudentia, & arte,
Atque ubicunque manet, victum sibi quaerit honestum;
Et, quamvis loca multa petat, diversaque longè,
Fert sua quaeque tamen secum bona: nec sibi desunt
Commoda, quae possint laetam producere vitam:
160 Nec metuit fures, nec saevorum arma latronum:

Seque iterum vestit citò, si quando exspoliatur.
Vera etenim virtus fortunae cedere nescit.
Quaelibet urbs, totusque orbis patria esse videtur
Egregio fortique viro, & benè vivit ubique.
165 At virtute carens, quamvis amplissima passim
Praedia possideat, quamvis exuberet auro,
Non tamen ire potest quo vult, terrasque per omnes
Currere, diversos hominum perpendere mores,
Diversos spectare locos, & vivere ubique.
170 Quippe domos, agrosque suos, & scrinia secum
Ferre nequit quocunque meat, ne fortè latronum
Haec rapiat manus, aut fallax voret omnia pontus,
Mox mendicus egens aliena cibaria quaerat.
Sedibus ergo iisdem patriaque moratur eadem,
175 Semper ubi vinum & segetes sua praedia reddunt.
Utque relegatus metuit transcendere fines,
Quos sibi praescripsit sua sors, & inertia mentis:
Unde videre nequit vasto quae plurima in orbe
Fiunt pulcra, suis latebris ut carcere clausus.
180 Proinde sophi veteres subtili indagine quendam
Commenti lapidem, sibi fida viatica cunctis
Permansura locis nunquam interitura pararunt,
Quo auxilio varias terras, diversaque regna
Cernere, & à multis quamplurima discere possent.
185 Quondam igitur tristes imploravere Deorum

Numina

Numina mactatis de more bidentibus antè:
Mercurium in primis, Solem, Lunamque precati,
Fuderunt tales puro de pectore voces:
O mundi decus, ô Divûm pulcerrime Titan,
190 O quae nocturnas Latonia disjicis umbras,
O Jovis & Majae instabilis fugitivaque proles,
Cui datur in varias se transformare figuras,
Adsitis placidi, & nostras audite querelas.
En pauci, quorum mens est sublimis, & altum
195 Ingenium, quibus assiduè sapientia cordi est,
Dum causas rerum & naturae arcana videre
Nitimur, immensumque animo metimur Olympum,
Pauperie premimur, patimurque incommoda multa,
Deficimusque fame: interea plebs vilis & amens
200 Cuncta sibi rapit, & nummos sibi congregat omnes:
Nec nostri quenquam miseret: si poscimus ullam
Rem, digitum ostendunt medium, & nos ludificantur.
Unde agros fodere, aut jumenta strigare coacti,
Aut stabulis efferre fimum, vix quaerere victum
205 Possumus, & stultis miseri servire jubemur.
Quare, vos Divi, saltem miserescite nostri,
(Si qua coelitibus pietas & cura bonorum)
Et facilem monstrate viam, qua vivere honestè,
Et veri latebras investigare queamus.
210 Talibus auditis, Divi advenêre vocati,

Respon-

Respònditque prior Phoebus: Veneranda propago
Semideum, coelo digni, superumque favore,
Audite, atque animis mea dicta recondite vestris:
Hunc juvenem Arcadium, infidum nimiumque fugacem
215 Prendite, & immersum Stygiis occidite lymphis:
Post Hyales gremio impositum Deus excipiat, quem
Lemnia terra colit, sublatumque in cruce figat:
Tunc sepelite utero in calido & dissolvite putrem:
Cujus stillantes artus de corpore nostro
220 Spiritus egrediens penetrabit, & ordine miro
Paulatim extinctum nigris revocabit ab umbris,
Aurata indutum chlamyde, argentoque nitentem:
Projicite hunc demum in prunas, renovabitur alter
Ut phoenix: & quae tanget, perfecta relinquet
225 Corpora, naturae leges & foedera vincens:
Mutabit species, paupertatemque fugabit.
Phoebus ab his tacuit. dictis Cyllenius ales
Annuit, atque eadem praesens Diana probavit.
Mox abiêre omnes, coeli ad convexa volantes.
230 Tunc mentis divinae homines oracula caeca
Volventes animo ancipiti, vix tempore longo
Experti multa, & non parvis sumptibus illam
Invenêre artem, qua non ars dignior ulla est,
Fingendi lapidem aethereum: quem scire profanis
235 Haudquaquam licet, & frustra plebs improba quaerit.

Quem

Quem qui habet, ille poteſt, ubi vult, habitare decenter;
Nec fortunae iram metuit, nec brachia furum.
Sed paucos tanto dignantur munere Divi.
Forſan & hoc aliquis roget, an deceat ſapientem
240 Connubio adſtringi, & generandae incumbere proli,
Atque maritali ſeſe vincire capiſtro.
Quanquam aliqui laudant, tamen hoc (me judice) ſanctis
Aethereisque viris non convenit. impedit uxor,
Natorumque effrenus amor, divina ſophorum
245 Ingenia, & mentes contemplari alta volentes.
Gaudeat uxorum & natorum amplexibus ille,
Qui tantùm terrena ſapit: crebrosque hymenaeos
Advocet. at ſapiens laetetur coelibe vita,
Sit caſtus, purusque & mente & corpore. nam qui
250 Exiguo & raro victu contentus, ab omni
Abſtinuit venere, orando aſſiduèque pièque,
Et contemplando, mentem ad coeleſtia tollens,
Ille Deûm crebro viſu & ſermone fruetur,
Et felix fiet, proſpectabitque futura.
255 Candida virginitas res eſt gratiſſima Divis:
Huic ſeſe oſtendunt, huic multa arcana recludunt.
Contrà luxuriam immundam, luſusque pudendos
Odere ac fugiunt, deteſtanturque ſalaces.
Nemo tamen virgo eſſe poteſt, niſi cui Deus adſit,
260 Auxiliumque ferat. donum hoc deſcendit Olympo,

Humanis

Humanis meritis, humanis viribus impar;
Quo sine non poterit sapiens perfectus haberi.
Pulcrum etiam scitu est, an conveniat sapienti
Horrida Mavortis tractare ferociter arma,
265 Hostilique suam temerare in sanguine dextram,
Et sibi pugnando immortale acquirere nomen.
Quandoquidem multis virtus, laus, gloria, fama,
Major nulla quidem quàm bello parta videtur.
O caeci, ô miseri, quid bellum pace putatis
270 Dignius, aut melius? nempe hoc nil turpius, & nil
Quod magis humana procul à ratione recedat.
Nam ratio & leges si semper ubique vigerent,
Nusquam bella forent, pax inviolata maneret.
Jura silent bello, bello lex opprimitur vi.
275 Tunc furor & vitium laxis bacchantur habenis:
Tunc pravi tollunt cristas, & cornua sumunt,
Impunè occidunt, feriunt, rapiuntque, nec ulla
Judicis admoniti formidine cuncta profanant.
Pax decet alma hominem, gaudet fera bellua bello.
280 Arma amens amat, arma cupit, quicunque laborem
Odit iners & inops, qui vivere luxuriosè
Vult, quamvis nequeat, non respondente crumena.
Proinde animam vendit pretio, seseque periclis
Objicit, ut raptis alienis victor ovansque
285 Ad proprios referat praedam & spolia ampla penates.

At

At quicunque domi eſt dives, vel ſufficienter
Arte poteſt aliqua ſeſe nutrire, ſuosque,
Militiam refugit, pacemque libentius optat,
Sit niſi mens inſana illi, inſulſumque cerebrum.
290 At dices, etiam magni Regesque Ducesque
Saepe armis delectantur, Martemque ſequuntur.
Quid tum? nonne etiam magni Regesque Ducesque
Delirant ſaepe, & vitiorum peſte laborant,
Stultitiisque ſuis ſaepe urbes exitio dant?
295 Et quum multa habeant, cupiunt plura? omnis avarus,
Et ſi poſſideat quantum Tagus excipit auri,
Pauper, inops & egens tamen eſt. hoc ergo furore
Reges atque Duces dira impelluntur in arma,
Imperiumque ſibi miſerorum caede lucrantur.
300 Sed quanquam bellum turpe, exitiale, nefandum eſt;
Non tamen utilitatis habet nihil. omnia vafri
Fallacesque homines, uſurae & fraudibus apti,
Agglomerant cumulantque ſibi, quo tempore pax eſt;
At quum bella fremunt, miles malè parta rapit vi.
305 Tunc meritò vulpes ulciſcitur ira luporum.
Praemia tunc fortes aſtutis digna rependunt,
Parque pari referunt. variat ſic omnia tempus.
Praeterea Reges mille artibus atque rapinis,
Quum pax eſt, ſpoliant populos, atque undique nummos
310 Corradunt: unde omne aurum argentumque voraret
Fiſcus;

Fiscus, ni bellum erueret quod pace latebat,
Distribuens multis quantum congesserat unus.
Postremò est hominum turba haud mediocris, habetque
Nec rem, nec doctrinam, artemve, fugitque laborem,
315 Dedita nequitiae, prona in scelus, impia & audax.
Tales ergo homines, immò umbras, tempore certo
Mittit in arma Deus, crudeli morte necandos.
Sic genus humanum purgat: multosque per annos
Qui remanent, vivunt hilares, hac peste remota:
320 Donec succrescant iterum mala gramina, rursus
Evellenda acri bello, gladioque secanda.
Tunc iterum immundas despumat Juppiter ollas;
Tunc iterum immissis furiis purgamina verrit.
Hic est perpetuus mundi ordo ab origine prima:
325 Has olim statuêre vices fata ipsa, Prometheus
Quum ferula aethereos in terram detulit ignes,
Et quum Deucalion hominum tot millia nasci
De lapidum jactu Pyrrha cum conjuge fecit.
Ergo decet sapientem uti ratione, & amare
330 In primis pacem, pacem complectier omni
Conatu ac studio: nisi fortè aliquando coactus
Pugnet pro patria, pro seque suisque tuendis:
Tunc venia est dignus, tunc fit sine crimine bellum:
Nam jus fasque sinunt vim vi propellere, fraudem
335 Fraude, velut meritum merito pensare decorum est.

Quae-

Quaerendum ulterius, sapiens an debeat ullam
Exercere artem, sibi qua succurrere egenti
Possit, si quando infelix patrimonia casus
Abstulerit; si quando ferox fortuna malignam
340 Pauperiem intulerit rebus violenter ademtis,
Ne mendicus eat, patiens frigusque famemque.
Nimirum est aliquid, fieri quod possit honestè
A sapiente, juvet quo se, si cogat egestas.
Sit bonus & doctus medicus, medicina parabit
345 Sufficiens lucrum domino, morbosque fugabit.
Hanc olim Phoebus coluit, Phoebeius atque
Filius: hac sese immortali nomine dignos
Effecere: hanc & didicit Chironis alumnus,
Quamvis Aeacidae, quamvis Nereide natus:
350 Hac fuit illustris Paeon, clarusque Machaon,
Hippocratesque sibi aeternum quaesivit honorem.
Quid memorem cunctos, quibus haec ars contulit olim
Et lucrum & laudem, & demum post funera famam?
Egregius medicus mendicus non erit unquam.
355 Adde huc quòd plena est occultae cognitionis.
Haec florum, herbarum, lapidum secreta recludit;
Et, quicquid tellus intra sua viscera celat,
Perspicit ac vires natura provida pandit,
Corporis humani partes considerat omnes,
360 Et revocat multos regnum ad Plutonis ituros.

Ergo quid hac potius sapientem scire decebit?
Ut non solùm animos possit sanare monendo,
Verumetiam membris aegris prodesse medendo:
Sic utramque hominis partem tutabitur idem,
365 Sic hominem totum sapiens servabit ad unguem.
Ast ubi jam seros Lachesis nere incipit annos,
Et jam canicies foedat barbamque comamque,
Tunc ipsum decet in primis requiescere, & usquam
Sistere, nec varias ultra percurrere terras,
370 Sed certam sedem, certos habitare penates,
Atque ibi degendae vitae opportuna parare,
Ne desint alimenta sibi veniente senecta.
Interea tamen à turba secedere paucis
Contentus sociis debet, solusque frequenter
375 Nocte dieque Deum purgata mente precari,
Et penitus sese divinis contemplandis
Dedere, & humanas animo propellere curas.
Tunc aderunt Divi secreta in valle moranti,
Aut colle, aut nemore umbroso, aut in vertice montis
380 Exiguas aedes desertaque tecta colenti.
Non adeo tutum est cum multis vivere, & urbes
Stultorum plenas habitare, interque latrones
Sacrilegos, cupidos, rixosos, ambitiosos
Versari fugiat sapiens commercia vulgi,
385 Quandoquidem invisa est vulgo sapientia, propter

Dissimiles nimium mores: contraria semper
Se oppugnant semperque sibi adversantur & obstant;
Hinc periere sophi complures, quod voluere,
Quando aliquid fieri pravè injustèque videbant,
390 Carpere stultorum mores, ac dicere verum:
Et quia non poterant ferre, & malefacta tacere,
Afflicti à stultis interfectique fuere.
Quare ne videat sapiens tot turpia, neve
Discrimen subeat, dum vera & honesta tuetur,
395 Secernat sese à vulgo, studeatque latere,
Et socios habeat paucos doctosque probosque:
Quanquam illi raro deerit praesentia Divum.
Nam sapiente solent superi gaudere, & ab illo
Permittunt sese audiri cernique libenter,
400 Illius & mira pectus dulcedine complent.
Felix in terris sapiens, & in aethere felix.
Ite ergo, ô caeci mortales, ite, & avaras
Cogite divitias, loculos distendite nummis
Per fas atque nefas, digitos onerate lapillis,
405 Aureaque indigno glomerate monilia collo,
Et Serum vestes passim ostentate superbas,
Perque forum medium tumidis incedite buccis.
Ite, inquam, ô caeci mortales, sceptra, coronas,
Imperia, & demum quicquid temeraria vobis
410 Largiri fortuna potest, nunc pectore toto

Affectate: brevi tamen haec tam pulcra recedent:
Somnia sunt cuncta haec durantia tempore parvo,
Quae citò vel vobis fors auferet, aut rapiet mors:
Quae facilè ut fumus, fugiunt, nequeuntque reverti.
415 Ite, ite, ô miseri, nebulasque capessite inanes:
Quum postrema dies, atque hora novissima vitae
Adveniet, tunc tunc vestrarum stultitiarum
Nequicquam memores, vos delirasse scietis
Et nescisse viam rectam, frustraque pigebit.
420 Heu dum tempus adest, errorem agnoscite vestrum:
O curvas nimirum animas, ô vilia corda,
Cur pecudum more in terram tantum aspicitis? cur
Nunquam oculos ad sidereas extollitis arces?
Ille ille est verus mundus: vera omnibus illic
425 Vita datur, quicunque Deum metuuntque coluntque:
Illic nec sorti, nec morti est ulla potestas:
Divitiae verae sunt illic, deliciaeque,
Quas pater omnipotens solis sapientibus affert,
Quas non ulla potest series abolere dierum.
430 Huc igitur vestros animos intendite, donec
Fata sinunt, dum vestra trahunt subtemina Parcae.
Nonne hominum vitam tenui pendere capillo,
Nonne perire brevi mortalia cuncta videtis,
Ac veluti fumus tenues vanescere in auras?
435 Quo nunc tot Reges auro gemmisque superbi?

Quò

Quò tot Pontifices summi, qui se esse putabant
Aequales superis, abiere? in foeda sepulcris
Ossa jacent, forsanque animas styx atra coërcet,
Expulsas procul à felici sede piorum:
440 Atqui ibi dant poenas fastus, scelerumque suorum.
Quàm vellent nunc, si possent, sua corpora rursus
Induere, atque novis iterum se includere membris,
Ut postergatis opibus, regnoque relicto,
Vitam agerent puram & sanctam sub paupere tecto,
445 Justitiaque sua coeli sibi numen amicum
Efficerent, ac morte obita fruerentur Olympo!
Sed qui serò sapit, frustra sapit. ocyus ergo
Pro se quisque Deo studeat virtute placere,
Terrenisque bonis spretis coelestia quaerat.
450 Denique ab exemplo sapientis discite, qui res
Humanas parvi faciens, & commoda vitae
Praesentis fugitura brevi, bona vera futurae
Sperat, & agnoscit Diis ostendentibus ipsis.
Talis Apollineo Soractis vertice montis
455 Vivebat sapiens, paucis contentus amicis,
Tempestate mea, macer & barbatus in aede
Exigua, & ferrugineo vestitus amictu,
Praestantis vir doctrinae, vultusque verendi,
Semotam & cinctam silvis habitabat eremum.
460 Enthea mens cujus, venturi praescia fati,

 Vera

Vera nimis quoties vellet responsa canebat,
Responsa antiquis nunquam cedentia Delphis.
Hujus ego impulsus fama per longa viarum
Perrexi spatia ad sacri fastigia montis,
465 Convenique senem sub aprica rupe sedentem:
Qui, postquam acceptam mihi reddidit ore salutem,
Suadet ut assideam. assedi, & simul ista rogavi,
Cur sibi tale genus vitae delegerit, & quo
Ipse modo possit dura inter septa manere,
470 Plurima ubi desunt humanis usibus apta.
Tunc mihi vir sanctus respondens, talibus infit:
Intra urbes olim placuit mihi vivere, quando
Junior ac rerum ignarus nihil esse putabam
Optandum, nisi divitias & commoda vitae
475 Praesentis, vulgi exempla errorem que secutus.
Tunc ego gaudebam turba coetuque virorum,
Cumque aliis praeceps in gaudia vana ruebam,
Deceptus falsa specie verique bonique.
Sed postquam subiit gravior labentibus annis
480 Aetas, accessitque mihi prudentia major,
Coepi hominum mores (divino numine credo
Impulsus) mecum perpendere, & acta notare,
Vivendique modos varios, examine acuto.
Turpia multa quidem fieri & scelerata videbam,
485 Justitiae superesse nihil nisi nomen inane,

Puniri

Puniri infontes, fontes impune vagari,
Virtutem in vitio, vitium in virtute latêre,
Pauperiemque premi, & meritis plus posse favorem,
Jus venale, fidem extinctam, amissumque pudorem,
490 Omnes artificum corruptas fraudibus artes,
Latrones quoque cauponas conducere, ut illic
Sopitos melius peregrinos perdere possint.
Contemplabar item, multos furtoque doloque
Ditatos, licet obscoenos, dignosque capistro,
495 Laudari tamen atque coli, multumque timeri;
Imperia indignis committi, & honoribus illos
Ornari, quibus est hominis duntaxat imago:
Denique avaritia labefactam relligionem,
Atque sacerdotes tantùm Venerique gulaeque
500 Intentos, lucrum ficta pietate latenter
Quaerere, & astutè vulgi exhaurire crumenas,
Dum pretio coelum referant, & tartara claudunt,
Dum jactant se posse animas huc mittere & illuc,
Et precibus quocunque velint impellere Divos.
505 His igitur caussis secessi, atque oppida liqui,
Tutius esse ratus deserta habitare, & in isto
Quod reliquum foret aetatis mihi degere monte,
Monte, ubi Sylvestri est venerabilis ara beati,
Et tanti monumenta viri celebrata renident.
510 Quae loca sint quamvis salebrosa & inhospita, sanctis

Sunt tamen apta viris, pacem cupientibus, & quos
Delectat servire Deo, mentique vacare,
Qui sese aethereis conjungere civibus optant:
Sed tibi difficile ac mirum fortasse videtur,
515 Me posse has inter rupes & saxa manere,
Quò pauci & rari veniunt, ubi plurima ad usum,
Quae faciunt hominis vitaeque aptissima, desunt:
Non tamen est ita difficile aut mirabile, si quem
Spiritus afflavit, coeli demissus ab arce,
520 Spiritus ille Dei sanctus, qui pectora purgat,
Sublimatque animas moribunda in carne sepultas,
Ceu sublimatur subjecti viribus ignis
Mercurius, niveumque capit purgando colorem.
Spiritus hic mentem illustrat, cor dirigit, aufert
525 Terrenas curas, coelestem inducit amorem,
Quo flagrans animus, nil non tolerabile ducit,
Nil non ferre potest. levis est labor omnis amanti,
Praesertim spem aliquam magnae mercedis habenti.
Spes & amor duo sunt calcaria fortia, quae nos
530 Audaces faciunt, contemtoresque laboris.
Propterea assiduis votis precibusque petendum est,
Ut delabi in nos dignetur spiritus iste,
Qui cum spe ingenti ingentem producat amorem,
Quo mens accensa ascendat sublimis Olympum,
535 Despiciens terras & gaudia corporis hujus

Frivola,

Frivola, seque Deo quantum pote jungere tentet.
Non adeò mirum est igitur, si adjutus ab isto
Flamine divino possum hic persistere, & inter
Has cautes duram patienter degere vitam,
540 Quanquam nec victus, nec cultus defuit unquam
Hoc in monte mihi, quantum natura requirit,
Non luxus. paucis nempe haec servantur ad unguem,
Paucaque sufficiunt homini virtutis amanti,
Qui sibi quod satis est optans, nil caetera curat,
545 Qui mavult animi quam carnis vivere vitam.
Nam vita est duplex, (ne tu sis nescius,) una
Corporis, hanc sequitur stultorum maxima turba,
Vulgus iners, plebs insipiens, quae nil sapit altum,
Egregiumque ignava colens pro numine ventrem,
550 Haec pecudum propria est, propria est haec vita ferarum.
Altera verò animi Diis convenit atque Deorum
Nobilibus pueris, qui ob facta ingentia possunt
Verè homines, & semidei heroesque vocari.
Tales consuevit rarenter gignere tellus,
555 Tellus injustis mater, justisque noverca.
Sed quoniam video te nunc audire paratum,
Quaedam de hac animi vita non vilia dicam,
Quae debent cuicunque bono intellecta placere.
Principiò esse hominem non solo ex corpore constat,
560 Verum etiam ex anima: haec vitam viventibus affert,

Haec motum sensumque humana in viscera mittit,
Haec tribuit nobis mentem: qua dignius est nil,
Per quam multa homines miranda operantur in orbe.
Sed multi dubitant an sit mortalis, & unà
565 Cum membris anima haec pereat, letine sit expers,
Et maneat semper nullum interitura per aevum.
Nimirum pars deterior, quae dedita carni est
Ac vitiis, Divum contemptrix, credit & optat
Mortalem esse animam, scelerum quia digna suorum
570 Supplicia heu! metuunt, propter quod tartara nollent
Ullá dari, aut manes usquam reperirier ullos.
Sic malefactorum cupiunt evadere poenas.
Altera pars hominum melior, qui foeda perosi
Crimina virtutis pulcro stimulantur amore,
575 Esse putant aeternam animam nec morte resolvi,
Utque putant, vellent, quòd praemia digna bonorum
Expectant operum, & sperant post fata salutem,
Et promissa sibi melioris munera vitae.
Utra igitur potior sententia? nonne bonorum?
580 Nimirum in dubiis ea semper opinio debet
Praeferri, quaecunque placet melioribus, & quam
Egregii sanctique viri plerumque sequuntur.
Tutius est haerere bonis quàm credere iniquis.
Non quot, sed quales aliquid dixere, notandum est.
585 Quare cum paucis justis te credere praestat

Morte

Morte carere animas, quàm multorum injustorum
Judicio inniti, & nullos concedere manes.
Sed magis ut credas, etiam hac ratione docebo
Esse immortales animas. nam si Deus id quod
590 Est melius, semper facit (ut sapientia dictat,
Utque fateri omnes debent justique piique)
Haud dubiè aeternas animas fecisse putandum est.
Quandoquidem longè est melius has vivere semper,
Quàm cum carne unà extingui, in nihilumque reverti.
595 Quod sic ostendo: si mors animas quoque delet,
Si non vita datur nobis nisi corpore in isto,
Censeri injustus poterit Deus, atque vocari
Improbus: innumeros etenim florere videmus
Divitiis opibusque & honoribus imperiisque
600 Ignavos homines, indoctos atque sceleftos,
Qui peccant impunè, ac laeta sorte fruuntur.
Contrà saepe bonos adversis casibus, atque
Paupertate premi, & contemtam ducere vitam.
Aut igitur Deus est injustus, talia qui fert,
605 Aut sua post obitum partitur munera cuique,
Aut quid agant homines in terris scire recusat.
Praeterea quae & quanta Dei clementia possit,
Quae bonitas dici, si solam hanc ipse dedisset
Nobis tam exiguam, tam incerto limite vitam,
610 Cujus dimidium dormitur? caetera curis

In-

Propter quam precibus fas eſt obtundere Divos?
Quòd ſi non aliam vitam quàm corporis hujus
Tam fragilis tamque immundi poſt funera habemus;
Non video, cur tanta Deo praeconia laudis,
640 Cur tantos illi in templis tribuamus honores,
Qui nos tam miſeros miſera ac in ſede creavit,
Tot mala paſſuros, & in aeternum perituros.
Ergo ne injuſtus Deus & crudelis haberi
Ac dici merito poſſit, fateare neceſſe eſt,
645 Non aboleri animas leto, ſed vivere ſemper,
Non ſecus ac Divi in coelo vel in aëre vivunt,
Corporis expertes, nec non ſomnique cibique.
Et fateare opus eſt, etiam ſua quemque manere
Praemia poſt mortem, aut meritas perſolvere poenas;
650 Sed ſatis haec ratio tibi ſit: namque iſta malignis,
Si dicas, rident: lux nulla illuminat orbos.
Tu verò crede omninò, certumque teneto,
(Namque hoc principium eſt, fundamentumque ſalutis)
Aeternam eſſe animi naturam, & prorſus ab omnî
655 Parcarum imperio exemtam nil fata timere.
His ita praemiſſis, compertisque incipiamus
De vita tractare animi, quae coelicolarum
Nos ſimiles reddit, per quam affectamus Olympum;
Sed quoniam apparent meliùs contraria, quando
660 In conſpectu ambo adſiſtunt, & juncta cohaerent;

Proinde

Subdere spiritui carnem, contemnere quicquid
Nascitur in terris, solique insistere coelo,
Coelum optare, & amare omni conamine coelum;
Illic spirituum patria est, sedesque bonorum,
690 Illuc contendunt animae post funera justae:
Illustres animae, illustri virtute nitentes,
Aeterna in luce aeterna mercede fruentes.
Praecipuè mentem studiis exerceat, illos
Perlegat & libros avidè, qui vel de anima, vel
695 De Diis, de misera vitae hujus conditione
Tractant, de morte, aut aliis de rebus honestis.
Spiritualis homo & sapiens his nocte dieque
Sedulus incumbat scriptis, & talia saepe
Gaudeat audire atque loqui, secumque volutet.
700 Autores verò turpes, & turpia vitet
Colloquia. heu quantum bona mens corrumpitur istis!
Lectio nimirum esca animi est, quae si bona prodest,
Si mala sit, non parva solet dare damna legenti.
Non secus atque malus cibus est damnosus edenti.
705 Quae servanda licet sint omnia, nil tamen est quod
Plus hominem à vili carnis secernat amore,
Plusque Deo admoveat, quàm non rarò meditari
Vitae hujus miseram sortem, quae tam brevis, & tot
Plena malis quum sit, mihi mors, non vita videtur,
710 Immò aliquid pejus morte. & quis non videt? ecquis

Non

Non adeò ſentit quantum ſit fellis ubique?
Singula ſi excutias, ſincerum comperies nil.
Omnibus infudit rebus natura venenum.
Plurima habent geminas facies: foris alba, ſed intus
715 Nigra, ſuo fallunt oculos ſpectata colore.
Si tamen eſt quicquam in vita hac pulcrumque bonumque
Fumi inſtar, nebulaeque fugit: revolubile tempus
Nil ſinit eſſe diu in terris, vana omnia reddit
Atropos, & faſtus hominum conculcat inanes.
720 Heu quàm cuncta abeunt celeri mortalia curſu!
Quàm fluxa atque fugax humana eſt gloria, bullae
Perſimilis, quae olim ſumma turgeſcit in unda,
Mox perit, & vento exiguo diſpulſa fatiſcit!
Hora brevis bona cuncta rapit, tunc fabula reſtat;
725 Hic fuit, hic fecit, pugnavit, vicit, amavit,
Regnavit, gentes domuit, populosque ſubegit,
Compoſuit libros, at nunc ubi talia? nuſquam.
Ipſe ubi nunc? nuſquam. quid nunc? nihil. aut abiit quò?
In ventos. Heu heu nugae, & mera ſomnia ſunt haec,
730 Quaecunque in terris pulcra & miranda videntur!
Quid mihi cum Fuit, aut Fecit? nempe Eſt valet unum
Plus quàm mille Fuit. verùm hoc Eſt utitur alis,
Transvolat, & ſecum noſtros abducit honores.
Haec igitur meditari, & pertractare frequenter
735 Qui ſolet, ille hujus mundi deponit amorem,

Et

Et facilè exosus terram, suspirat Olympum:
Praesertim si etiam secum bene cogitet idem,
Corporis humani quàm sit miserabilis, & quàm
Sordida conditio, fragili quod carne coactum,
740 Contextum duris ex ossibus & cute tectum,
Faecibus immundis plenum est, & sanguine foedo,
Semper sordescens, nisi semper proluat ipsum
Abstergatque frequens cura, instaurando nitorem.
O vas, hospitiumque animi illaetabile, per quod
745 Tot morbos patimur, per quod tot rebus egemus!
O vestis gravis, ó carcer, vivumque sepulcrum,
Suffocans mentem ac sensum, involvensque tenebris!
Unde hominum generi tanta ignorantia adhaeret!
O terra in terram citius reditura, brevique
750 Vermibus aptam escam in tumulo gratamque datura!
Quàm miser est, quicunque tui seductus amore
Veram animi vitam & coelestia dona relinquit,
Dum tibi plus aequo indulgens tua commoda tantùm
Sectatur, curàtque parum justumque piumque,
755 Nec putat esse aliam quàm hoc vili in corpore vitam,
Demens atque sui oblitus, patriaeque prioris:
Unde has in tenebras & tristia regna recessit,
Ut carne inclusus misera miser efficeretur.
Omnis enim qui corporeo stat carcere clausus
760 Spiritus, & membris terrenis consociatur,

Eſt miſer haud dubiè: donec ſolvatur ab illa
Compede, & aethereas redeat jam liber ad oras:
Ni fortè impediat vitiorum pondus euntem,
Et teneat preſſum in terris aut aëre in imo.
765 Nil etenim immundum patitur puriſſimus aether,
Nec pravi aut ſtulti coeleſtia limina tangunt.
Haec dum vir ſanctus loqueretur, finierat ſol
Penè diem laſſo jam curſu, & juxta aderat nox,
Paulatim inficiens atro velamine mundum.
770 Diſcedo, & Romam verſus veſtigia duco.
Dumque iter inceptum perago, jam Cynthia pleno
Orbe micans claram reddebat lumine noctem.
Ibam igitur ſolus, meditans audita. ſed ecce
Tres comites haeſere mihi, quos fortè repertos
775 Affatus blandè, quo vellent ire rogavi.
Romam, dixere. interea me conſpicit unus,
Nomine me appellans: unde is nunc? inquit. ab illo,
Reſpondi, ſapiente, manet qui in vertice ſummo
Rupis Apollineae. ſubriſit protinus ille,
780 Atque ait, O demens, reperiri qui ſapientem
Poſſe putas quemquam in terris. ſapere ille videtur,
Qui minus eſt aliis ſtultus, licet inſipiens ſit.
Convenit haud dubiè ſolis ſapientia Divis:
Quorum de numero ſumus hîc tres. namque ego dicor
785 Sarracilus, verûm hic Sathiel, hic Jana vocatur.

Quamvis

Quamvis humanam videamur habere figuram,
Dii fumus, & lunae contermina regna tenemus.
Namque illic habitat Divûm ingens turba minorum,
Eft quibus imperium telluris & aequoris alti.
790 Talibus auditis ftupui, coepique timere:
Me tamen audacem oftendens, tectoque timore,
Cur Romam peterent, quaefivi. tunc ait ille,
Eft focius nobis illic qui dicitur Ammon,
Hunc fibi fervitio adftrictum, magicaque coactum
795 Arte tenet juvenis quidam, cui Narnia tellus
Eft patria, Urfinique colit qui praefulis aulam.
O quanta eft hominum generi conceffa poteftas?
Coguntur Divi. vobis hinc fcire licebit
Divinas animas veftras, & morte carere.
800 Nam fi nil veftri fupereffet, fi moreretur
Veftra anima, ut corpus moritur, quid juris haberet
In fuperos tam vile animal, tam frivola imago?
Si foret in vobis nil fanctum, quomodo Divi
Tanti hominem facere, aut homini fuccumbere poffent?
805 Ipfe etiam quandoque fui fervire coactus
Germano cuidam, Cryftalli in corpore claufus:
Sed me barbatus tandem fraterculus illis
Exemit vinclis, & fracto carcere fugi.
Romam igitur petimus, cupientes folvere duro
810 Servitio focium, fi qua eft via: deinde ut ad Orcum

Romanos quosdam proceres hac nocte trahamus.
Haec dicente illo, flavit levis aura repentè.
Tunc Sathiel ait: O socii, jam noster ab urbe
Remisses remeat: praecedens indicat aura.
815 Non vanus fuit hic sermo: namque ilicet illic
Egregius juvenis Remisses adstitit. omnes
Advenisse illum gaudent, laetique salutant,
Atque rogant, quidnam Romana ageretur in urbe.
Cuncti luxuriae, atque gulae, furtisque dolisque
820 Certatim incumbunt, nosterque est sexus uterque,
Respondit: sed nunc summus parat arma sacerdos
Clemens Martinum cupiens abolere Lutherum:
Atque ideo Hispanas retinet nutritque cohortes:
Non disceptando, aut subtilibus argumentis
825 Vincere, sed ferro mavult sua jura tueri:
Concilium valeat, valeant commenta Lutheri,
Pontifices nunc bella juvant, sunt caetera nugae:
Nec praecepta patrum, nec Christi dogmata curant.
Jactant se dominos rerum, & sibi cuncta licere.
830 Cui vis est, jus non metuit, jus obruitur vi.
Sed nos hinc socii lucrum speramus, & inter
Tot caedes multorum animas ad averna feremus.
Sic ait: & mox inter se nonnulla locuti,
Decedunt, & me solum tristemque relinquunt.
835 Namque ubi Sarracilus nullum dixit reperiri

In

In terris ſapientem, extemplò pectora triſtis
Invaſit cura, & coepi ſic volvere mecum:
Ergo nequicquam petitur ſapientia nobis?
Laudatur fruſtra, fruſtra ſperatur, & ipſis
840 Coelicolis tantùm conceditur? ergo neceſſe eſt
Hac miſera in vita mortales deſipere, & omnes
Ridiculosque eſſe, & ſpectacula tradere Divis?
O humanum genus infelix, ô effrena parentum
Luxuria, & natos gignendi infanda libido!
845 Quid tandem facitis? ſtultos miſerosque creatis.
Mas puer eſt natus: laeti celebrate choreas,
Fundite vina, epulas feſtivis addite menſis.
Sed mox ille puer fiet ſtultusque miſerque,
Aut cito pallentes moriens migrabit ad umbras.
850 O mens caeca hominum, & venturae neſcia ſortis!
Mortales miſeri laetantur ſaepe dolendis.
Haec igitur mecum meditabar, triſtitiaque
Plenus paulatim hoſpitium requiemque petebam.
Namque oculos jam ſomnus iners & crura gravabat.
855 Haec ſint de ſapiente ſatis. deponere feſſam
Muſa chelyn par eſt, & raucis parcere chordis.
Interea mundi autorem dominumque precemur,
Ut nos clementer permittat, quae duo reſtant
Sidera Zodiaci cantando abſolvere noſtri.
860 Sunt majora etenim dictis dicenda, timetque

Mens mea tam tenuis mysteria tanta referre.
Naturam Hydrochoos noster scrutabitur omnem.
At labor extremus Divûm penetralia pandet.

SYNOPSIS LIBRI XI.

Hic liber praecepta astronomica tradit. Omnes mundi circulos & ordinem motumque planetarum, secundum systema Ptolemaïcum, recensens. Deinde non solum Zodiaci, sed & omnia coeli signa eorumque stellas exactè enumerat, singulorumque ortus & occasus designat. His absolutis, de materia & forma disputat. Aether summus adamante durior est. Eclipsis à Luna interposita oritur. Coelum rotando sonum non edit. Astra mutant, reguntque omnia, & cum Sole moventur. Planetae quare non scintillent. Coelum primum mobile: atque eodem modo, quo illud, omnes orbes, immutabili ordine à creatore posito, indesinenter circumrotantur. Formae dant esse rebus. Aether suos cives sine cibo & potu viventes habet. Unde Lunae maculae. An materia sit aeterna; Physicè adfirmat, Theologicè negat. Tandem de elementis & meteoris, sub finem hujus libri, secundum philosophiam breviter agit, suamque sententiam exponit.

AQUARIUS.

NAturae omniparentis amor, causasque vivendi
Occultas rerum nobis innata cupido
Aonios iterum fontes haurire, jugisque
Parnasi umbriferis iterum consistère suadet.
5 Musa redi, citharamque refer: nunc divite vena,

Nunc

Nunc opus ingenio eſt, & doctae munere vocis.
Non levia hîc tractanda. libet ſpecularier omnem
Naturae faciem, totumque evolvere mundum.
Principio quicquid fuit, aut eſt, aut erit unquam,
10 Dicitur ens. quippe hoc complectitur omnia nomen.
Sed rerum, quaſcunque Dei ſapientia finxit,
Quaedam funguntur vita ſine corpore: quaedam
Aut ſunt expertes vitae, aut in corpore vivunt.
De primis liber iſte nihil, ſed proximus olim
15 Tractabit: nunc de reliquis mea Muſa canamus.
Mundanae molis loca ſumma, atque extima coelum
Immenſis ambit ſpatiis, motuque perenni
Circuiens intra ſeſe facta omnia claudit.
Quinque ſecant ipſum Zonae: ſed quaelibet harum
20 Eſt habitata ſuis nihilo prohibente colonis.
Nam neque Diis frigus, neque torrens officit aeſtus.
Talia conveniunt terris. ſacer aether ab omni
Semper abeſt glacie, nulloque incenditur igni,
Qui licet aſſiduè circumvolvatur, ibidem
25 Permanet, & nunquam prima de ſede recedit.
Namque duos inter ſtabiles fixosque locatus
Divina ratione polos, retinetur ab illis:
Quorum alter nobis apparet ſemper, & ambas
Aſpicit, oceanoque procul circumvehit arctos:
30 Alter ſub terris adverſa in parte moratur,

 Antipo-

Antipodumque oculis nocturna luce videtur.
Hanc verò aetheream molem dicuntur ab ortu
Occasum versus parili distinguere tractu
Tot cycli quot sunt Zonae. qui proximus Arcto est
35 Arcticus est dictus: post hunc est circulus ille,
Qui medium Cancrum secat, & decedere solem
Paulatim à nobis cogit, retroque reverti.
Hunc alius sequitur, medium qui dividit orbem,
Atque dies nitidos obscuris noctibus aequat.
40 Non procul hinc alius medium scindit Capricornum,
Ultra quem prodire nequit, rursusque redire
Incipit ad nostras paulatim Cynthius oras.
Postremus verò cyclus, qui proximus austro est,
Ut polus oppositus nostro, sic ipse vocatur.
45 Ultra haec segmenta obliquus quoque circulus alto
Signatur coelo, per quem pulcerrimus it Sol,
Bissenis complens obeuntem mensibus annum.
Lacteus est etiam cyclus, qui Tyndaridarum
Genua secat, caudamque Nepae, tropicos quoque binos,
50 Obliquamque viam solis, medium simul arcum
Arcitenentis, item Centauri crura, Aquilamque,
Nec non Aurigam, Cycnumque, & Persea tangit,
Suntque paralleli cycli: sic nomine dicunt
Hos Graeci: motuque suo Sol efficit unum,
55 Quaque die occasum repetens, ortumque relinquens.

Insuper

Inſuper eſſe duos Coluros dicitur: alter
Solſtitia oſtendens Cancrum ſecat & Capricornum,
Percurrens utrumque polum: ſed dividit alter
Phryxaeam pecudem & Chelas. hic tempora monſtrat,
60 Sunt quibus aequales & luci & noctibus orae.
Ultra hos ſunt cycli multi variique ſecantes
Hinc atque hinc utrumque polum: mediaeque diei
Nomen habent, noſtrumque caput ſuper ingrediuntur.
Circulus eſt etiam quidam, qui fertur Horizon:
65 Dividit hic ſphaeram mediam, noſtrumque videre
Terminat: unde vocant hoc illum nomine Graii.
Praeterea in multos coelum diſtinguitur orbes,
Suntque novem: quorum ſummus, quod mobile primum
Dicitur, extremis volvens decedit ab Indis,
70 Hiſpanos Maurosque petens, ſpatioque diurno
Complet iter, nec non rapidus coeleſtia ſecum
Corpora cuncta trahit, nullo ſpectabilis aſtro.
At reliqui oppoſitis volvuntur motibus orbes,
Et Gangem verſus currunt à Gadibus. horum
75 Maximus innumeris ſtellis eſt lucidus, atque
Curriculo annorum centum vix perficit unum
Ipſe gradum. juxta hunc Saturni ſphaera locatur
Inferius, triginta annis haec tota movetur.
Juppiter huic ſubſtat, totusque revolvitur annis
80 Biſſex. hunc ſequitur Mavors, annisque duobus

Vertitur in gyrum. poſt hunc Sol ipſe trecentis
Sexaginta (velut dicunt) & quinque diebus,
Adde his ſex horas, totum pertranſit olympum.
Poſt Solem inferius Veneris rota volvitur, & ſe
85 Circumfert, quam Sol ſeptemque decemque diebus
Ocyus. aſt huic Mercurii ſubvolvitur aſtrum:
Quod Venerem ſuperat curſu, citiusque movetur
Quam Venus ipſa novem (ſi vera eſt fama) diebus.
Ultimus eſt orbis Lunae, ſpatioque dierum
90 Viginti atque novem, nec non bis quatuor horis
Finit iter, remeatque illuc, prius unde receſſit.
Sidera ſunt ſeptem, quae Graeci errantia dicunt
Voce ſua, quorum ſummus Saturnus habere
Pro domibus fertur puerum Jovis & Capricornum.
95 Juppiter ipſe domos etiam tenet aethere binas,
Piſces atque arcu pugnantem: Scorpius autem,
Phrynaeusque Aries, ſtolidi ſunt tecta Gradivi:
Dat propriam ſedem Nemees fera bellua Soli:
In Libra & Tauro mollis Cytheraea quieſcit:
100 Mercurius Geminis, & pulcra Virgine gaudet:
Carcinus hoſpitium praebet tibi, Luna, benignum:
Dicere de ſignis coeleſtibus aggrediamur.
Zodiaco, qua ſol gradiens totum efficit annum,
Signa quidem duodena manent: Borealia ſunt ſex,
105 Adverſo totidem ſumpſerunt nomen ab Auſtro.

A

A capite auratae pecudis, finem usque puellae
Erigones, ſeptem dicuntur ſigna trionis.
Aſt à principio Librae, finem usque duorum
De grege Neptuni, quodcunque eſt, ſpectat ad auſtrum.
110 Nomina ſignorum jam nunc mea carmina pandent:
Sunt, Aries, Taurus, Gemini, Cancer, Leo, Virgo,
Libra, Nepa, Arcitenens, Capricornusque, Hydrochoosque,
Et duo coeleſti radiantes lumine Piſces.
Septima quaeque ſibi opponuntur: quum venit illud,
115 Conditur hoc. Aries ad nos quum ſurgit ab ortu,
Libra cadit: Tauro ſic Scorpius Europaeo
Objicitur: naſcente illo, hic deſcendit in undas.
A Cancri capite ad Centauri extrema vocantur
Directa: à prima Aegocerotis parte gemellos
120 Usque ad Tyndaridas, obliquo limite pendent.
Triginta gradibus longum, latum duodenis
Quodlibet eſt ſignum. terreſtria ſunt, Capricornus,
Taurus & Erigone: ſunt aëris haec tria, Libra,
Hydrochoos, Gemini. naturam ſervat aquarum
125 Piſcibus & Cancro ſimilis Nepa. quae tria reſtant,
Ignea ſunt, Aries, Chiron, Leo. maſcula ſunt haec
Cum tribus aëreis, & fortunata vocantur.
Caetera femineo dicuntur nomine, ſuntque
Infortunata, ut perhibent qui ſidera norunt.
130 Mobilia haec, Aries, Cancer, Libra, & Capricornus:
Fixa,

Fixa, Leo, Taurus, Nepa cum Ganymede vocantur.
Sunt Gemini, Virgo, Chiron, communia, Piſceſque.
Ultra haec, triginta ſunt & tria ſigna beato
Fixa polo, quorum boreali in parte locantur
135 Viginti, at pluvius ſibi caetera vendicat auſter.
Haec ſunt quae ſpectant ad ſeptem ſigna triones:
Binae Urſae, quarum eſt Helice majoribus aſtris
Splendidior, Cynoſura minor Phoenicibus eſt dux,
Inter quas medius ſerpit Draco fluminis inſtar.
140 Hic micat & Cepheus, hìc Caſſiopeia, Coronae
Proxima Gnoſiacae. niveo vicinus Olori eſt
Engonaſis, dulcemque Lyram miratur & audit.
Nec non Arctophylax monſtrat ſua ſidera ibidem.
Perſeus hac etiam coeli in regione locatur,
145 Ora Meduſaeo geſtans rorantia tabo.
Hoc eodem coelo nitet Auriga Anguitenensque,
Illius & ſerpens, cumque hoc Serpente Sagitta.
Adde Aquilam, aethereoque mari Delphina natantem.
Hic & equus ſplendet, qui Pegaſus appellatur.
150 Andromede ſequitur: poſtremum Delta vocatur.
Signa tria atque decem adverſo retinentur ab auſtro:
Cetus Perſaea vix tandem falce peremptus.
Hac etiam parte armatum Oriona videbis,
Multiplicemque vadis Nilum, Leporemque fugacem,
155 Hunc Canis haud unus ſequitur, majorque minorque.

Inter

Inter & auftrales Argo micat inclita flammas.
Hic Aram, magnumque potes Cratera videre,
Nec non Phoebeum fulgenti fidere Corvum,
Centaurumque trucem, domitamque laboribus Hydram
160 Herculeis, peftem Lernae, mirabile monftrum.
Hac eadem Pifcis quidam regione videtur.
Quae fint figna poli patefeci verfibus. at nunc
Singula quot ftellas habeant quoque verfibus edam:
Aftra Helice feptena tenet: quae dicitur urfa
165 Major, quòd coelo majori lumine fulget.
At Cynofura minor fertur, quòd luce minori
Apparet: quamvis viginti unamque favillam
Corpore contineat. vigilem quindena Draconem
Sidera conficiunt, geminas qui dividit arctos.
170 Cepheus ipfe decem atque novem complectitur aftra.
Caffiopeia decem atque tribus ftat lucida flammis.
Ipfa novem ftellis folita eft fplendere Corona.
Dant tria dena modum Ledaeo fidera Cycno.
Ignibus Engonafis lucet bis quinque novemque.
175 Quatuor atque decem defignant aftra Booten:
In cujus Zona Arcturus ftans clarius ardet.
Ipfe decem feptemque faces tenet aethere Perfeus:
Heniochus feptem: aft, humero quae clara finiftrò eft,
Fertur Capra: duas alias quas laeva manus fert
180 Hoedi dicuntur, nautis faepe anxius horror.

Septenis

Septenis denisque nitet flammis Ophiuchus:
Ipſius ac Serpens viginti eſt clara duabus.
Eſt Lyra luminibus fulgens Orphea novenis.
Quattuor aetheream deſignant aſtra Sagittam:
185 Quadruplicique nitet raptor Ganymedius igne.
Delphin ipſe polo fulget bis quinque favillis.
Octo decemque micat nocturnis Pegaſus aſtris.
Ignibus Andromede bis denis ardet Olympo.
Sed tria Deltoton duntaxat ſidera fingunt.
190 Stellarum, quas Zodiaci dicuntur habere
Signa, dehinc numerum aggrediar comprendere verſu.
Eſt Aries primus: tenet hic aſtra octo decemque.
Taurus habet ſtellas viginti, unamque: ſed harum
Septem, quae ipſius poſtrema in parte renident,
195 Virgiliae, nec non Atlantides appellantur.
Sunt totidem in capite, atque Hyades dicuntur ab imbri,
Tyndaridae fratres denis octoque favillis
Splendeſcunt: alter denas, alter tenet octo:
Biſque novem flammis coeleſtis Carcinus ardet:
200 Binae inſunt dorſo, quae Aſini & Praeſepe vocantur;
At Leo bis denas ſtellas retinet minus una.
Virgo tenens ſpicam micat aſtris octo decemque.
Chelae ignes utrinque duos, libramque figurant.
Quindenas reliquo flammas Nepa corpore monſtrat:
205 Quindenis etiam facibus ſplendere videtur

Arci-

Arcitenens: quandamque pedes tenet ante coronam,
Septenis quae ſideribus conſtare putatur.
Viginti Aegoceros ſtellis nitet atque duabus.
Iliacus puer eſt bis ſeptem lucidus aſtris.
210 Octo novemque faces Piſcis tenet alter: at alter
Huic junctus bis ſex ſplendeſcit in aethere taedis.
Nunc quot habent ſtellas auſtralia ſigna docebo:
Quamvis ſint procul, atque oculis malè cognita noſtris;
Lumina terribilis triadena habet aethere Priſtis.
215 Sunt totidem Nilo. Leporem ſex aſtra perurunt.
Sideribus ſeptem atque decem praefulget Orion.
Octo atque undenis incendit Sirius orbem
Ignibus. at Procyon triplici micat aethere flamma.
Viginti atque tribus decorata eſt Argo favillis.
220 Unam plus Chiron retinet: ſed Victima, geſtat
Quam manibus, reſupina, decemque unamque recepit.
Luminibus verè ſpecioſa eſt Ara quaternis.
Sex & viginti facibus ſpectabilis Hydra eſt,
Longa trium ſpatio ſignorum, corpore Cancrum
225 Occupat, Erigonemque ſimul, tumidumque Leonem.
Septem aſtris Corvus, Crater ſpectabilis octo eſt,
Biſſeno at Notius decoratur lumine Piſcis.
Occaſus nunc ſignorum dicamus & ortus.
Signorum eſt ortus triplex, occaſus eorum
230 Eſt etiam triplex. namque ortus Coſmicus, atque

Occaſus

Occasus fertur quum tempore matutino
Sole oriente, aliquod signum quoque surgit eoa
De regione simul, vel quum mane occidit undis.
Dicitur at Chronicus, quoties surgitve caditve
235 Signum aliquod, quum primum alto se gurgite condens
Jam patitur stellas alias splendescere Titan.
Heliacus verò est ortus, quum sole propinquo
Jampridem occultum signum, postquam ille recessit,
Ingrediens aliud, posse incipit orbe videri.
240 Occasus contrà Heliacus tunc dicitur esse,
Quando aliquod signum, per quod tunc ingreditur Sol,
Obtenebrat splendore suo, prohibetque videri.
Nunc quo quaeque modo exoriantur signa, cadantque,
Versibus expediam: tribuant modò carmina nobis
245 Pegasides, vatemque suum non spernat Apollo.
Quando Aries oritur, consurgit pars quoque laeva
Andromedae, Perseique caput, media tenus alvo.
Opposita tunc parte poli pars occidit Arae.
Averso Taurus per coelum corpore fertur:
250 Ipso ascendente, ascendit totus quoque Perseus.
Heniochi consurgit item pars maxima, nec non
Pristis cauda, etiam penitus tunc occidit Ara.
Ipse autem Arctophylax tunc primum absconditur undis
Cum Geminis totus Cetus, partesque priores
255 Eridani surgunt, cumque his armatus Orion.

Angui-

Anguitenens utrumque pedem tunc aequore mergit.
Carcinus exoriens partem apparere Coronae
Dimidiam vetat, & caudam Ceti, Notiumque
Piſcem, atque Engonaſis caput, alvum dimidiamque
260 Ejusdem: à genibus ſcapulis tenus Anguitenéntem,
Ipſiusque Anguem, excepta cervice: Booten
Totum penè. oritur ſed contrà Orionis uſque
Ad zonam corpus, toto cum flumine Nili.
Haec cum magnanimo naſcuntur ſigna Leone.
265 Tota Aquila atque Lepus, Procyon quoque primaque crura
Majoris Canis, exurgit caput inſuper Hydrae.
At contra Arctophylax totus, totusque Ophiuchus
Cum capite & cervice ſui quem continet Anguis,
Quaeque ſuperfuerat nitidae pars illa Coronae,
270 Engonaſis ſimul ipſe, genu tamen ac pede laevo
Exceptis, tunc heſperias merguntur in undas.
Virginis exortu totus Canis Hydraque ſurgit
Uſque ad Cratera. apparet quoque Theſſala puppis
Quatenus erecto dependent carbaſa malo.
275 Oppoſita ſed parte latent haec ſidera, Delphin,
Totus Olor, cauda excepta, ſimul ipſa ſagitta,
Atque Chelys, Niliquc prior pars. Pegaſus autem
Cum capite abſcondit collum, pars caetera fulget.
Tota Argo cum Libra oritur, totusque Bootes.
280 Extremam praeter caudam tota Hydra videtur,

Engonasis dextrumque genu, dextram quoque suram;
Tunc & Centauri caudam splendere videbis,
Tunc & dimidiam poteris spectare Coronam:
Corpus equi aligeri reliquum, postremaque Cycni
285 Celantur, nec non cervicem Cetus adusque
Descendit totus: tunc & caput occulit undis
Andromede: tunc & descendere Cephea cernes,
Ipsius Andromedae patrem, manibusque humerisque
Et capite extremas ponti fluitantis in undas.
290 Scorpius exoriens haec secum sidera ducit,
Caudam Hydrae, Chironis equum, reliquamque Coronam:
Quamque manu gestat Chiron tunc Hostia surgit:
Surgit item caput Anguis, item caput Anguitenentis;
Andromedae reliquum corpus tunc occidit, atque
295 Cepheus à capite ad Zonam, flexuraque duplex
Eridani: resupina cadit quoque Cassiopeia.
Tunc etiam abscondi Canis incipit atque Orion.
Arcitenens quum oritur, jubet apparere Ophiuchum;
Ipsiusque Anguem totum, caput atque sinistram
300 Engonasis, totamque Lyram, pectusque caputque
Aethiopum regis Cephei: tunc totus Orion,
Et Lepus, & major Canis occidit, Heniochusque,
Exceptis capite ac pedibus. tunc Perseus unà
Tendit in occasum totus, dextro pede nec non
305 Crure manet. puppi excepta tota occidit Argo.

Aego-

Aegoceros quum ſurgit, Olor, ſimul atque Sagitta,
Ara quoque atque Aquila aſcendunt, ſed caetera puppis
Deſcendit, Procyonque mari ſua ſidera condit.
It quoque ſub terras toto tunc corpore Perſeus,
310 Sidera quum pulcri apparent Ganimedis ab ortu.
Prima Meduſaei conſurgunt membra caballi.
Tunc contrà caput & cervix deſcendit Echidnae,
Occultatur item poſtremo corpore Chiron.
Quum gemini ſuperum tolluntur in aethera Piſces,
315 Andromedae dextrum corpus quoque ſurgit, & ille
Qui Notius fertur Piſcis: tunc corpore toto
Hydra & Centaurus manes rapiuntur ad imos.
Haec de ortu atque obitu ſignorum dicta putamus
Eſſe ſatis, nunc ad reliqua incunctanter eamus.
320 Sed prius Uranien libet huc ad noſtra vocare
Carmina, ut auxilium tribuat, ſecretaque pandat.
Uranie, cui nota alti penetralia coeli,
Quae ſuperum ſedes gemmataque templa frequentas,
Uranie formoſa, adſis, arcanaque Divum
325 Tecta aperi, vatemque juva tua regna canentem:
Aethereos da mente lares, animoque tueri
Moenia ſtelliferi circumlabentia mundi.
Et primum mihi, Diva, aperi, num corpore duro
Ac ſolido conſtet coelum, an fluxo tenuique,
330 Non ſecus atque aër, facili quem ſcindimus ictu.

 Poſt

Post hoc, me nonnulla etiam quaerenda docebis:
Sunt duo naturae primordia prima, vocantur
Materia & forma: ex his corpora cuncta creantur;
Ex his est tellus, unda, aër, ignis, & aether.
335 Unde errant, qui materiam coelestibus ullam
Corporibus non esse putant. contraria in illis
Quippe forent, & ab his corrupta aliquando perirent;
Sic aiunt: verùm haec ratio, me judice, peccat.
Nam neque materiae culpa est, si corpora solvit
340 Longa dies: neque corrumpunt contraria per se,
Si aequales habeant vires, nisi fortius unum
Sit reliquo. quia quum vis aequa est atque potestas;
Tunc fit par pugna, & nulli victoria cedit.
Ergo Deus cupiens aeternum condere coelum;
345 Optima materiae primae ac purissima legit,
Temperiemque illis talem addidit, ut nihil unquam
Se laedant, semperque habeant contraria pacem:
Sic coelum aeternum est, sic nullo absumitur aevo:
Sed quoniam quae dura magis, diuturna magis sunt;
350 Laeduntur que minus, proinde est durissimus aether
Plus adamante, adeò ut ferrum contemnat & ignem;
Vimque omnem, praeter Domini, à quo conditus ipse est.
Est alia id monstrans ratio: nam mobile primum
Intra se positas sphaeras rapit, ac violenter
355 Occasum versus secum trahit, atque diurno

Motu

Motu (obſtent quamvis) ſpatia in contraria verſat:
Quod fieri nequeat, ſolido niſi corpore conſtent.
Adde huc quòd lunae pars illa ſimillima coelo eſt,
Quam ſol non ſpectat, fraternaque lumina tangunt.
360 Sic etiam ſtellae manifeſta in luce diei
Conſimilem coelo creduntur habere colorem.
Luna tamen ſtellaeque ipſae ſunt corpora dura,
Sunt & opaca. hoc eclipſis declarat apertè.
Nam radios Phoebi Luna interjecta repellit,
365 Nec ſinit in terras claram deſcendere lucem.
Cur non durities eadem tribuatur Olympo?
Nempe aliter nunquam ſua ſidera fixa teneret,
Sed paſſim errarent, nec certa in ſede manerent.
Non tamen eſt coeli, ut ſtellarum, corpus opacum:
370 In terris etenim poſiti ſumma aſtra videmus,
Et penetrat noſter ſuprema ad ſidera viſus.
Quum verò ſint (ut dixi) duriſſima coeli
Corpora, ſintque eadem puriſſima, forſitan illis
Eſt etiam ſonus: & quum ſe tangantque rotentque,
375 Concentum faciunt aliquem coeleſtibus aptum,
Ut quidam ſcripſere olim doctique probique:
Hunc tu Muſa etiam nodum mihi ſolve roganti.
Dura & plura licet ſacri ſint corpora coeli,
Perviaque humanis oculis, tamen illa ſonorem
380 Efficiunt nullum: neque enim pulſantur ab ullo,

Nec si pulsentur resonant, crassissima quùm sint,
Cumque illic aër nullus sit, quo sine frustra
Speratur sonus, atque ideo sine murmure currunt,
Praeterea sphaerae bis quattuor inferiores
385 Auroram versus omnes vertuntur eodem
Progressu; nec se collidunt concutiuntque
Occurrendo sibi, sed certa lege modoque
Una eademque via leni vertigine pergunt,
Et choreae in morem placidè tacitèque feruntur.
390 Mobile duntaxat primùm adversatur eundo,
Orbibus (ut dixi) reliquis: tamen haud strepit unquam
Nilque sonat prorsus: quippe illic deficit aër,
Quippe superficies multò est levissima sphaeris:
Unde fluunt celeres, nullo impediente rigore,
395 Et sua contactu molli confinia lambunt:
Propter quod motum faciunt sine voce silentem.
Non igitur rectè veteres sensere, putantes
Sphaerarum motu harmoniam conflarier, at non
Sentiri: quoniam humanas excelleret aures;
400 Ceu Nili non auditur, quae decidit altis
Rupibus, unda propè: at longè fragor editur ingens;
Nugantur certè, & ratio haec est prorsus inanis.
Nam si nemo unquam audivit, cur fingere debent
In coelo esse sonum? turpe est ea dicere quae non
405 Ostendi possunt, quae possunt jure negari.

Non

Non nova sunt fingenda, nisi haec vera esse probentur:
Nullam verba fidem amota ratione merentur.
Sed nunquid coelum est (ut fertur,) Musa, rotundum?
Sphaerica nimirum perfectior esse figura
410 Censetur cunctis aliis, quòd non habet in se
Principium finemque, capax quòd sit magis, atque
Simplex & formosa magis, magis apta moveri:
Praesertim circa medium, ceu vertitur aether
Circa ipsam terram, in medio quae condita mundo est.
415 Convenit haec igitur coelo tam digna figura,
Convenit haec eadem Soli, Lunae, omnibus astris,
Quamquam aliter pictorum audax inscitia fingit.
Stellae autem sunt ne (ut fertur) pars densior orbis?
Non ita: quippè suam sortita est quaelibet harum
420 Diversam à coelo speciem, discrimine magno:
Ipsae etiam inter se distant: ceu sorbus ab ulmo,
Ceu pyrus à ceraso differt, foetu atque figura.
Indicat id color haud unus, diversaque earum
Virtus & splendor. stellae est sua cuique potestas:
425 Quandoquidem natura etiam sua cuique tributa est.
Coelum ergo est sedes tantùm opportuna, locusque
Stellarum, non materia aut substantia earum.
Quid virtutis habet coelum? est vis omnis in astris.
Astra regunt orbem terrarum, atque omnia mutant:
430 Astra creant cuncta in terris, & cuncta gubernant.

Hoc docet astronomus, communis opinio fert hoc:
Quare non solum raro densoque putandum est
Distingui à stellis coelum, diversa sed ipsis
Natura est etiam, & dispar faciesque vigorque.
435 Quanta etiam sint astra, & num fine fine rotentur;
Quo sunt fixa loco, ut visum est aliquando Platoni:
An sint deserta, an quisquam versetur in illis,
Musa, velim scire: unde precor mihi singula pande.
Non sunt astra quidem magna aequè. namque minora
440 Plurima sunt numero, ut possit comprendere nemo.
Sunt aliquot majora etiam, sed pauca: sereno
Quae passim coelo veneranda luce refulgent.
Ex quibus astronomi varias fecere figuras,
Et pinxêre amplum diversis aethera signis:
445 Ex his ergo astris majoribus (ut perbibent, qui
Astra sciunt, utque eclipsis Phoebeïa monstrat,
In qua Luna patet quanto sit corpore, fratris
Dum subjecta sui speciosum lumen opacat)
Quaedam sunt tanta, ut totam terraeque marisque
450 Excedant molem, ac spatio majore nitescant:
Quamvis parva adeò videantur, propterea quòd
Tam longo distant à nobis intervallo.
Quippe aliquid, quanto est longinquius, esse videtur
Tanto etiam minus, & spectantum lumina fallit.
455 Stellae autem fixae (veluti Plato maximus inquit)

Quaeque

Quaeque ſuum circa centrum volvuntur ibidem
Semper: & haec ratio eſt cur ſcintillare videntur:
Non ea, quam fingunt quidam, quia longius abſunt,
Proinde illas tremulum nobis oſtendere lumen.
460 Nimirum haec ratio vana & puerilis habenda eſt.
Non etenim quicquam ſcintillat, quòd procul abſit
A noſtro viſu: minus, atque obſcurius illud
Sed tunc apparet, nec ſcintillatio motu
Ulla carere poteſt, quare fixa aſtra moventur,
465 Cum Sole unà, illo motu quem diximus antè.
At non Saturnus talem, nec Juppiter, & Mars
Efficiunt motum, nec Lunae Mercuriive
Aut Veneris ſidus: verùm haec gaudent epicyclis.
Cur non ſcintillat Saturnus, Juppiter, & Mars,
470 Ut Sol? quum tamen à nobis longè altius abſint,
Nec magno à ſtellis fixis diſcrimine diſtent?
Nimirum, quoniam non ſic volvuntur uti Sol,
Sed ſua permittunt epicyclis corpora ferri.
Fortè aliquis ſolem non ſcintillare putabit.
475 At ſi hunc perſpiciet ſummo quum mane reſurgit,
Vel quum deſcendit brumali tempore in undas,
Quando acies illum melius tolerare valebit,
Tunc circumvolvi, tunc ſcintillare videbit.
Nec quiſquam hoc adeò magnum ac mirabile dicat,
480 Singula ſi tali volvuntur ſidera motu:

Nonne magis mirum eſt, tam immenſi corpora coeli
Tam celeri ſemper ferri vertigine, ut omnes
Praevertant volucres, ventosque & fulmina vincant?
Unde nota: Ille pater rerum, mundique creator,
485 Omnia quae fecit, diſtinxit in haec duo, motum
Atque quietem. atqui in terris, centroque locata eſt
Ipſa quies propriè: poſſedit caetera motus.
Unda fluit, ſemperque aër agitatur & ignis,
Praecipuè tamen in coelo eſt vis maxima motus:
490 Et quo quaeque magis ſphaera eſt ſublimis, in illa
Fortior eſt motus, mundumque rapacius ambit.
Quare illud coelum, quod primum mobile fertur,
Maximum habet motum: ſed motus maximus ille eſt,
Tempore qui minimo ſpatia & loca maxima tranſit.
495 Ergo nictu oculi totum percurreret orbem,
Ni obſtarent illi ſphaerae, quas continet in ſe,
Frenantes curſum illius, ne protinus omnem
Volvendo raperet ſecum terram, Oceanumque.
Quippe animal nullum poſſet tunc vivere in illis.
500 O rem mirandam in primis! quis non ſtupeat, quum
Secum agitat, tantam tam parvo tempore molem,
Tam longas tranſire vias, iterumque reverti,
Nec ceſſare unquam, & nullum ſentire laborem?
Hinc aliqui credunt, à Diis totum aethera volvi,
505 Aſſignantque ſuum motorem cuilibet orbi:

Qui;

Qui, quasi pistrino addictus, non desinat unquam
Tam vastam versare molem noctesque diesque.
Nec, quamvis cupiat, minimum requiescere possit,
Felix servitio tali Deus ille profecto.
510 Sed nugae sunt haec, commentaque inania eorum,
Qui cupiunt primi mortales inter haberi.
O quot morosophos tellus parit, & philodoxos!
Quare non tutum est facilè omnia credere cuivis,
Ille licet magni sit nominis, innumerasque
515 Scribendo implerit nigra loligine chartas.
Magni saepè viri mendacia magna loquuntur,
Et nemo est adeò prudens, quin saepius erret,
Est igitur ratio in primis quaerenda, fidesque
Major in ambiguis rationi est semper habenda,
520 Quàm dictis hominum: namque haec sunt falsa frequenter.
Quid ratio ostendit? coelum stellasque moveri
A Diis, an per se, naturalique vigore?
Qualis honor, vel quale lucrum, vel quanta voluptas
Esse potest Divis, versantibus aethera semper,
525 Ut stultorum hominum vitae opportuna ministrent,
Utque feras pecudes, volucres, piscesque gubernent?
Sicne decet dominos servis servire? Deosque
Servitio aeterno damnari, ut pabula brutis,
Ut stultis pravisque ferant mortalibus escam?
530 Nonne decet potius libertas maxima Divos,

Ut

Ut quocunque velint faciles accedere possint?
Ne tanquam dura devincti compede, nusquam
Ire queant, semperque loco teneantur eodem?
Aut tanquam figuli instantes operique rotaeque,
535 Nunquam decedant scamno, nunquam otia captent?
Estne illis adeò dulcis labor ille rotandi?
An labor ille potest Divis nunquam esse molestus?
O sapientum hominum sententia digna notatu!
Sed ratio obsistit, ratio manifesta reclamat:
540 Nil etenim per se aeternum est, nisi conditor orbis:
Post ipsum aeterna est rerum natura suarum,
Quas ipse ex nihilo, stabili sed lege creavit,
Ut non esse queant aliter quàm jusserat olim,
Quum primùm immensi jaceret fundamina mundi.
545 Sic aqua semper erit mollis, sic ignis adurens,
Sic stabilis tellus, sic semper mobilis aër,
Sic & circumagi coelum sine fine necesse est:
Sic forma & virtus herbis sua cuique tributa est;
Nec non arboribus, nec non animalibus ipsis,
550 Ut nullo possint mutari prorsus ab aevo.
Usque adeò ipsius naturae immobilis ordo est,
Usque adeò est eadem semper divina voluntas.
Quare si motus coeli est aeternus, oportet
Naturalem esse, ut gravium leviumque videmus.
555 Nam quod naturae est proprium, non deficit unquam.

Si

Si verò est alius motor, quandoque quiescit:
Nil etenim aeterno violentum tempore durat.
An gravium & levium natura potentior est quàm
Astrorum & coeli, ut possint per se illa moveri,
560 Haec vero nequeant, nisi Diis agitentur ab ipsis?
Terra ergo atque ignis sunt aethere nobiliores,
Saltem ex hoc quod non motoris egent alieni,
Sed per se à centro aut ad centrum tendere possunt;
Credendum est igitur, coelestia corpora per se
565 Atque suis formis, ut terra ignisque, moveri.
Natura est siquidem motore potentior omni.
Naturam vincit solus Deus: & nihil (ipso
Excepto) est melius natura & majus in orbe.
Naturam vero appello, legem omnipotentis
570 Supremique patris, quam prima ab origine mundi
Cunctis imposuit rebus, jussitque teneri
Inviolabiliter, dum mundi secla manerent.
Nam legem hanc rerum formis Deus indidit: unde
Quum rebus dant esse, Dei mandata libenter
575 Efficiunt formae, & nequeunt hanc fallere legem;
Nempe suis res à formis tales generantur,
Quales praecepit qui formas condidit ipsas.
Haec verè ac propriè natura est, & melius quàm
Forma aut materia, ut quidam posuere. etenim sunt
580 Haec duo cunctarum potiùs primordia rerum,

Vel causae primae, vel componentia prima;
Non autem natura; placent si nomina vera,
Et nisi malimus dare falsa vocabula rebus.
Sed de hoc jam satis. ad reliqua accedamus, & utrum
585 Sint deserta poli pulcerrima regna beati,
An quisquam sedes illas teneatque colatque,
Praesens hora monet solito nos dicere versu.
Quum coelum sit tam immensum, tantique decoris,
Conspicuum tot sideribus, tam nobile corpus,
590 Desertum & vacuum & solum incultumque manebit?
Terra autem innumeris gaudebit, & unda colonis?
An mare vel tellus locus est jucundior atque
Pulcrior & melior, vel toto major Olympo?
Propter quod potius, quam aether, mereantur habere
595 Tot cives, & tam variis animalia formis?
An regis prudentis erit, fabricare palati
Ingentem molem, peregrino marmore & auro
Egregiam, & mirè speciosam intusque forisque,
Nolle tamen (stabulo excepto) permittere quemquam
600 Tam pulcras habitare aedes, vacuasque tenere?
Nempe est totius mundi stabulum terra, in qua
Sunt omnes sordes, pulvis, coenumque fimumque;
Ossa, putres carnes, varia excrementa animantum.
Quis memorare unquam tot foeda immundaque posset,
605 Quae tellus & pontus habent, ac semper habebunt?

Quis

Quis nescit pluvias, nebulas, nubesque, nivesque,
Praelia ventorum, tempestatumque furores,
Quae mare perturbant, quatiunt terram, aëra versant?
Terra tamen pontusque tenent animalia multa:
610 At coelum vacuum, vacuum coelum esse putatur?
O vacuae potius mentes, quae creditis istud!
Quippe suos etiam cives habet aether: & astra
Singula, sunt urbes coeli, sedesque Deorum.
Illic & reges, populi inveniuntur & illic:
615 Sed veri reges, populi veri, omnia vera:
Non, velut hic, umbrae simulacraque inania rerum,
Quas citò mors rapit, & tempus terit, inquinat, aufert;
Illic felices, immortales, sapientes:
Hic habitant miseri, mortales, insipientes:
620 Illic pax & lux regnant, & summa voluptas:
Hîc bellum assiduum & tenebrae, & genus omne doloris.
I nunc, & lauda terram hanc, hanc dilige vitam.
Imò aude, ô demens, stabulum hoc praeponere coelo.
Verùm aliquis dubitare potest, si durior aether
625 Est adamante, & nil vacui reperitur in illo,
Quomodo Dii poterunt illic habitare, vel illac
Pergere, nimirum hoc fieri non posse videtur.
Praeterea quum coelum ipsum non possit arari
Atque fodi, quonam pacto Bacchusque, Ceresque
630 Nascentur, frugesque aliae, quarum indiget usus?

Frivola

Frivola sunt haec, & rugoso digna cachinno:
Namque sit ipse licet multo solidissimus aether,
Pervius est tamen, & cedens cultoribus, & nil
Obstat, quin facilè huc possint se ferre vel illuc,
635 Et quacunque libet nihil impediente moveri.
Coelicolis etenim tenuissima corpora cunctis
Ille autor mundi dedit, atque levissima: quare
Ipsis non opus est foribus, patulisve fenestris.
Per medios intrant muros, & marmora tranant,
640 Usque adeò est illis tenuis natura, potensque.
Quis, nisi vidisset, pisces habitare sub undis,
Sub limo ramas, salamandras vivere in igne,
Aëre chameleonta, & pasci rore cicadas,
Crederet? at vera haec tamen & mira esse fatemur;
645 Plurima sunt, quae cum fieri non posse putemus,
Saepe tamen fieri possunt, & facta videmus.
Cur non ergo Deus potuit quoque condere tales
Coelicolas, qui per coelum facile ire valerent,
Nulliusque cibi vel potus prorsus egerent?
650 Si potuit, certè voluit: nam turpe fuisset,
Tam pulcras sedes, tamque amplas linquere inanes;
Atqui coelicolis non est opus, ut vel arando,
Vel fodiendo parent alimenta juvantia vitam:
Quandoquidem non sunt illis mortalia membra,
655 Quae instaurare solet sensim labantia victus:

Nec

Nec sitiunt unquam Divi, esuriuntve beati.
Denique nulla illos penitus contristat egestas:
Quippe ultra fines Lunae illaetabile nil est.
Cuncta mala in terris posuit Deus, illaque clausit
660 In medio, & vetuit sacrum contingere coelum.
Ergo felices vivunt, nectarque bibentes
Ambrosiae viridi pascuntur gramine, cujus
Copia magna oritur passim coelestibus arvis.
Coelicolûm verò illorum felicior atque
665 Nobilior vita est, loca qui magis alta frequentant.
Nam quanto aethereis locus est sublimior oris,
Tanto etiam melior, tantoque beatior idem est.
Sed quid sunt maculae illae atrae, quae in corpore Lunae
Adparent? nam de his homines diversa loquuntur.
670 Nil per se in coelo lucet, nisi Phoebus: ab illo
Accipiunt lucem stellae omnes, ipsaque Luna:
Quae, quia cunctarum stellarum est ultima, & imam
Sortita est coeli sedem terrisque propinquam,
Ut sit opaca magis, minus & sincera, necesse est.
675 Unde, ejus partes quum non aequaliter omnes
Sint albae, & densae, & leves, lucisque capaces,
Hinc non tota nitet luna, & maculosa videtur:
Nam partes albae & densae, levesque receptant
Nocturnum solem, reliquis sine luce relictis.
680 Nocte igitur lucet, sed tempore luna diurno

In faciem nubis maculosae albescit Olympo :
Sic & lampyrides lucent in nocte volantes ;
Mox redeunte die amittunt in lumine lumen ,
Et proprium ostendunt amota fraude colorem.
685 Namque dies vera ostendit, nox fraudibus apta est.
An vero aeternum sit coelum, an coeperit olim,
Expectetque suum post plurima secula finem ,
Pulcrum etiam scitu est : unde hoc diversa sophorum
Scripta extant : ait hic, negat ille, & opinio discors
690 Autorum rem difficilem valde ambiguamque
Arguit, & verum tenebrosa in sede latêre.
Sunt qui principium credant habuisse, putentque
Mundum ex materia aeterna quandoque creatum
A summi virtute Dei, quum non prius esset :
695 Atque duo haec aeterna aiunt, semperque fuisse,
Materiam, summumque Deum, à quibus omnia manant.
Contendunt quidam ex nihilo mundum esse creatum,
Materiamque negant ullam antè omnino fuisse,
Sed verbo jussuque Dei facta omnia censent.
700 Ast alii affirmant, freti rationibus, ipsum
Omni principio, simul omni fine carere.
Harum autem quaenam propior sententia vero est ?
Ipse quidem, nisi relligio prohiberet, & omnes
Christologi obstarent, tutantes dogmata Mosis,
705 Credere non aliud possem, quàm semper ab aevo,

Ut

Ut nunc est, mundum mundique elementa fuisse,
Principiique expertum esse, ac fine fine futurum.
Nam cur non semper mundus fuit? an quia semper
Non potuit Deus, aut nescivit condere, sed post,
710 Doctior evadens didicit, demumque peregit?
An semper scivit, potuitque, at noluit? unde hoc?
Cur potius voluit post, quam prius? aut ratio quae
Mutavit mentem illius? si non erat aequum,
Utileque hunc fieri mundum, cur conditus unquam est?
715 At si conveniens erat illum, atque utile condi,
Quare tam serò fecit Deus? & quare aetas
Tam brevis est mundi? nam, si fas credere cuncta
Christologis, nondum annorum bis quattuor implet
Millia, ab antiquo bene si numerentur Adamo.
720 Praeterea quae causa fuit qua condere vellet
Hunc mundum Deus? an quia mundi ipse hujus egebat?
Si sic: debebat prius ipsum condere, ne se
Torqueret talis tam longo tempore egestas.
Si non: cur fecit? frustra ne? an non decet ipsum
725 Frustra aliquid facere? hic etenim insipientibus est mos.
Causa aliqua ergo fuit. sed quae? nempe illius ingens
Haud dubiè bonitas, nec non immensa potestas;
Ne frustra intra se semper conclusa maneret
Utraque, sed potius cunctis effusa pateret.
730 Frustra etenim bonus atque potens is dicitur, à quo

Nil unquam fieri magnum egregiumque videtur.
Si Deus ergo fuit semper bonus atque potens, cur
Non voluit semper tam pulcrum condere mundum?
Cur in tam feros tantam rem distulit annos?
735 Nulla quidem ratio esse potest, nisi fingere quisquam
Astutus velit, & nugas praeponere vero.
Quare, si humanae rationi credere par est,
Aeternus certè mundus dicetur, & omni
Principio prorsus, prorsus quoque fine carere.
740 At si aliter quondam dixit Deus, & sua Mosi
Facta revelavit, debemus credere Mosi.
Succumbat ratio fidei, & captiva quiescat.
Namque Deus nunquam fallit, nec fallitur ipse,
Si modò dignatur quicquam mortalibus unquam
745 Dicere, si cuiquam apparens arcana recludit.
At, qui materiam aeternam posuêre, chaosque,
Nugantur. nam cur Deus hanc liquisset inanem,
Tamque diu informem, potuit si condere mundum
Confestim, & primo momento cuncta creare?
750 Frustra differtur diversa in tempora quicquid
Una eademque potest fieri perniciter hora.
Sunt verò quidam, aeternum mundum esse putantes,
A nullo factum tamen, à nulloque creatum;
Sed per se ut nunc est ante omnia secla fuisse,
755 Et per se ut nunc est post omnia secla futurum.

Quod certè falsum est: ratio quippe ipsa repugnat.
Esse etenim nunquam duo perfectissima possunt:
Nam dissentirent forsan, bellumque cierent.
Esto, quòd semper concordi pace manerent,
760 Frustra ponuntur duo maxima. sufficit unum,
Quod saltem natura aliis prius esse necesse est.
Si prius est aliis, ergo est quoque causa aliorum:
Namque prius causa efficiens est posteriorum.
Quocirca haud dubiè mundum hunc Deus ipse creavit
765 Ex nihilo aeternum. sed quomodo? si libet, audi.
Est bonitas aeterna Dei, est aeterna potestas:
Nonne ejus potuit simul esse aeterna voluntas
Gignendi mundum? quae si fuit, ut ratio vult,
Nil obstat quin aeterno sit conditus aevo
770 Mundus ab artifice immenso, compagine mira.
Ut si quis solem aeternum concesserit, idem
Aeternam solis lucem concedere debet.
Lux tamen effectus solis, sol causa vocatur.
Sed decedentes jam coelo, elementa gradatim
775 Scrutemur, deque his quaedam haud indigna loquamur.
Quidam sub coelo esse ignem dixere, propinquum
Contiguumque orbi lunae, sed luce carentem;
Urentem tamen in primis, mirèque calentem.
Quod verum esse docet ratio, nam nocte videmus
780 Per fudum volitare faces, flammasque vagari.

Aëra per liquidum, & delabi sidera coelo.
Quae proinde veniunt, tenues quòd in aëra fumi
Altius ascendunt, superoque cremantur ab igni.
Namque vapor duplex, alter levis, aridus, aptus
785 Incendi, unde ignes fiunt per inane volantes:
Alter frigidior, graviorque & crassior, ex quo
Gignuntur nebulae, pluviae, nubesque, nivesque,
Fulgura cum ventis, tonitru, ros, grando, pruina.
Quod nisi sub coelo foret ignis, non vapor illic
790 Accendi posset, noctisque volare per umbram.
Praeterea quum ignis levitate ipsum aëra vincat,
Altior haud dubiè locus illi convenit: ergo
Sub coelo est ejus sedes, & proxima lunae.
Infra ignem verò est aër, qui parte suprema
795 Accipit aethereum vicino ex igne calorem.
Pars media ipsius multo est gelidissima, & illic
Concrescunt nubes, conflantur fulmina vasto
Cum tonitru, variisque agitantes nubila venti.
Infima pars calida est, atque humida: nam vapor ipsam
800 Humectat liquidis exhalans jugiter undis,
Et calet ob solis radios tellure reflexos.
Hîc nebulae, hîc pluviae, hîc tenui cum rore pruinae,
Atque nives, varia ventorum sorte creantur.
Quippe data est ventis hujus non parva potestas
805 Aëris: hi possunt aestivo tempore frigus

Gignere, & hibernis diffundere mensibus aestum:
Hi nobis auferre valent & tradere fruges,
Hi nobis inferre valent & demere morbos.
Eurus ab aurora, Libycis venit Auster ab oris.
810 Spirat ab occasu Zephyrus, Borealia flabra
Montibus à Scythicis, gelidaque oriuntur ab arcto.
Inter quos alii quoque sunt, quibus omnibus aër
Inferior servit, cumque aëre terra fretumque.
A ventis igitur nubes coguntur, ab ipsis
815 Nubibus emanant imbres, floccique nivales,
Fulmen, ros, grando, matutinaeque pruinae:
Tempore sed vario, varia ratione modoque,
Et variis etiam perflantibus aëra ventis.
Quorum qui mediae veniunt de parte diei,
820 Nubesque & nimbos pariunt, coelique calorem.
Qui verò ex Scythicis regionibus, horrida gignunt
Frigora: ab his fiunt glacies, nix, atque pruina,
Tempore brumali: sed coelum aestate serenant.
Fert Zephyrus flores, terramque virentibus herbis
825 Vestit, dans avibus cantum, silvisque decorem.
Eurus plerunque est bonus: at quandoque procellas
Concitat ingentes, terris pelagoque timendas.
Hos ventos vel Dii aërei, vel sidera mittunt.
Saepe etenim, quum thesauros tellure latentes
830 Vult auferre magus, vel consecrare libellum,

Vel magico ritu quenquam sibi subdere Divûm,
Audivi exortum ventum, subitamque procellam
Aut fata stravisse, aut haerentes vitibus uvas.
Materiam ventis praebet vapor ortus ab undis.
835 Causa movens ipsos Dii sunt, quibus aëris est jus.
Verùm haec non sapiunt vulgo, neque talia vulgus
Credere vult. quid tum? gemmas ne apponite porcis:
Credite vos docti, quibus est mens altior, esse
Non solùm in coelo, sed in aëre plurima Divûm
840 Millia, qui ventos tempestatesque ciere,
Et tonitru facere, & detrudere fulmina possunt.
Non tamen esse nego causas alias quoque, nasci
Quae faciunt ventos: veluti sol, lunaque & astra,
Praesertim septem quae vulgò errantia dicunt:
845 Quorum opera exhalans vapor ad diversa movetur.
Vidi ego, dum Romae, Decimo regnante Leone,
Essem, opus à figulo factum, juvenisque figuram,
Efflantem angusto validum ventum oris hiatu:
Quippe cavo infusam retinebat pectore lympham,
850 Quae subjecto igni resoluta exibat ab ore,
In faciem venti validi, longèque furebat.
Ergo etiam ventus resoluta emittitur unda,
Dum vapor exhalans fugit impellente calore.
Namque fugare solent sese contraria semper.
855 Hac in parte etiam, quam diximus, aëris ima,

Apparere

Apparere solent, regalia fata, cometae,
Apparere solet variata coloribus Iris.
Hanc radii solis roranti in nube figurant:
Illos stella facit de septem errantibus una,
860 Dum sibi subjecto radios impressa vapori,
Assimulat caudam, lumenque in nube relinquit.
Haud aliter quàm quum circumnitet area lunam,
Area venturi (ut perhibent) praenuncia venti:
Aut cùm tres soles lucere aliquando videntur,
865 Nec sunt tres tamen, at subjectae in corpore nubis,
Ceu quodam in speculo, solis formatur imago.
Sub regione autem crassa imaque aëris, unda est:
Unda inquam Oceani, quae terram circuit omnem,
Angustoque freto Herculeas ingressa columnas,
870 Diffundit sese, longè latèque pererrans.
Hinc varium nomen sortitur, & hinc mare fertur
Aegaeum, Jonium, Tyrrhenumque, Adriacumque,
Et mare Erythraeum, & quod Persidis alluit oras.
Haec terrae occultas perlabitur unda cavernas,
875 Et fluit ac refluit semper, variumque saporem
Accipit: ut varia est tellus, per viscera cujus
Transit, sulfureumque à sulfure mittit odorem.
Hinc est aeterno quòd tempore flumina currunt:
Quippe suos repetunt fontes, iterumque marinos
880 Ad fluctus properant, illinc reditura vicissim.

Hac abeunt, illac redeunt, & aguntur in orbem
Assiduè, vegetantque, ut sanguis corpora, terram:
Haec eadem facit unda lacus, crassasque paludes,
Nec non perspicuos fontes, puteosque perennes.
885 Denique ab Oceano emanat vis omnis aquarum,
Quascunque orbis habet. lymphas hic edidit omnes,
Partim sub terra, partim supra ingredientes,
Partim etiam nigris de nubibus egredientes.
Sed cur est adeò salsum mare? nunquid ab ipsa
890 Natura istud habet? non arbitror. at sapor omnis
Undarum à terra causam trahit, inveniuntur
In terra siquidem montes salis, hoc tegit aequor,
Exugitque salem, liquidasque resolvit in undas,
Ergo sal, non Sol, causa est salsedinis hujus.
895 Nam cur Sol non stagna etiam salsa efficit idem?
Nempe illam terrae partem, quae non erat apta
Usibus humanis, nimia salsedine abundans,
Natura Oceano substravit provida: at illam
Quae fuerat melior, quae dignior, uberiorque,
900 Detexit nobis, nobisque reliquit apertam:
In qua sunt montes, colles, clivi, tumulique,
Convalles, campi, rupes, fauces, juga, rura,
Silvae, stagna, lacus, fontes, fluvii, atque paludes,
Oppida parva, urbes magnae, pagi, villae, arces,
905 Saxa, metalla, hominum vitae opportuna tuendae.

Huic terrae, illiusque opibus natura Deusque
Praepofuere hominem, & regem fecere animantum,
Quotquot pontus habet, quotquot tellure morantur:
Ingeniumque illi ac mentem tribuêre: quibus fe
910 Praeponat cunctis, terrarumque imperet orbi:
Atque Deum agnofcens, illum metuatque colatque.
In medio terrae eft centrum, quod fuftinet ipfam.
Nam Deus ad centrum juffit gravia omnia ferri:
Nec naturali motu decedere ab ipfo
915 Poffunt. atque ideo terra eft immobilis, & fe
Suftinet in medio, ac propria gravitate tenetur.
Undique enim ad centrum concurrit prona, globumque
Efficit immenfum, & denfum, folidumque & opacum:
Circa quem rofeis noctesque diesque quadrigis
920 Sol vehitur: fed nox adverfa in parte creatur;
Quippe aliud non eft quam terrae atque aequoris umbra.
Quae fi fortè ferit nocturnae corpora lunae,
Eclipfin facit, & populos terroribus implet.
Credentes magico labefactam carmine divam.
925 Umbra haec tunc noctes majores efficit, eft quum
Diftans à nobis fol longius: at breviores,
Quum redit, & Cancri borealia figna revifit.
Caufa hujus tumor eft terrae, montesque fuperbi,
Quos interpofuit prudens natura, fuis ut
930 Verticibus noctes mutato fidere mutent.

Nam

Nam quanto magis accedit sol pronus ad austrum,
Tanto majores veniunt à montibus umbrae,
Umbrae, quae abscondunt lucem, auroramque morantur,
Et spatio breviore diem procedere cogunt.
935 Tunc spargit glacialis hiems sua frigora nobis,
Tunc aestas regna Antipodum declivia torret.
Quum verò sol ad Cancri loca summa recurrit,
Tunc nox fit brevior nobis, redeuntque calores.
At bruma Antipodas magno tunc frigore torquet.
940 Sic vario cursu variat Sol tempora, & annum
Quattuor in partes totum discriminat aequas:
Circuiensque orbem terrarum servit utrisque
Gentibus, & quae sub terra versantur, & illis,
Quae supra, atque pari moderamine temperat omnes.
945 Nam sub terra homines etiam sunt, non mare tantum
Aut silvae. neque enim Solem natura diemque
Jussisset radios illic diffundere inanes,
Et solùm servire feris, generisque natantum.
Nimirum tellus habitatur tota, nec ullus
950 Est locus, aut zona ulla, in qua non vivere possint
Mortales, aptasque sibi componere sedes;
Sit licet immodicum frigus, vel maximus aestus
Illic assiduè. natura ubi tristia fixit,
Laeta adhibet, miscetque sagax adversa secundis:
955 Atque ubi fert morbos, medicamina debita gignit.

Ergo

Ergo ubicunque calor nimius reperitur, ibidem
Non gelidi montes, non frigida flamina desunt,
Non silvae umbriferae, & multis cum fontibus amnes;
Quae valeant homines tanto defendere ab aestu!
960 Praeterea est illic semper nox aequa diei,
Quae solis radios aequato frigore frenat.
Unde fit, ut zonam mediam non esse putemus
Desertam omnino: multos sed habere colonos,
Et proprio ingenio, & naturae munere tutos.
965 Zonae etiam extremae, quas non habitarier ajunt,
Assiduis nivibus pressas, glacieque perenni,
Possunt nempe coli, ut ratio non frivola suadet.
Maxima namque locis lignorum copia in illis
Nascitur, & fiunt illic hypocausta, gravesque
970 Vestes, ex variis animantum pellibus, unde
Calfaciunt se mortales, hiemique resistunt,
Et multis arcere modis mala frigora norunt.
Congrua nec desunt illis alimenta: cibosque
Indigenas partim, partim illuc undique vectos
975 Accipiunt largè, & dapibus vescuntur opimis.
Non igitur verum est, quod quidam Graeculus inquit,
Unius tantùm zonae partem, exiguamque
Naturam humano generi tribuisse colendam;
At reliquum terrae desertum prorsus ab ipsis
980 Piscibus atque feris duntaxat semper haberi.

Ah

Ah foret indignum certè hoc, natura minoris
Fecisset nos quàm bruta, imperiumque dedisset
In terris majus quàm homini & spaciosius illis.
Quare, si qua fides adhibenda est vera loquenti,
985 Haud dubiè tellus tota est habitabilis, & nil
Obstat, quin possint mortales vivere ubique,
Naturae auxilium in rebus non deficit ullis.
Ingeniumque hominis durissima quaeque refringit.
Postremò, quoniam ad finem properamus, & hora
990 Jam dudum monet aethereos invadere Pisces,
Propterea exponam paucis, cur terra tremiscat,
Quae vis tanta illam quatiat, cogatque moveri.
Scire igitur licet, innumeras vastasque cavernas
Sub terris esse, atque illic quandoque creari
995 Ingentes ventos: qui, dum crudelia miscent
Praelia, concutiunt terram, nimioque furore
Congressi evertunt totas cum moenibus urbes:
Donec parte aliqua erumpant facto agmine, & auras
Diffusi in vacuas non longa pace quiescant.
1000 Gignuntur verò hi venti telluris in alvo
Ex fumis, quos vicina trahit ignis ab unda.
Quippe ignes in se multos magnosque perenni
Tempore nutrit humus (dictu mirabile:) sed non
Falsa tamen refero. credet qui viderit Aetnam,
1005 Qui scatebras calidarum usquam spectarit aquarum,

Et qui vitiferi benè noverit acta Vesevi.
Hos agitant ventos qui subterranea regna
Dii manes habitant, caecisque morantur in antris:
Non etenim nugae prorsus, nec inania verba
1010 Sunt, quae de Stygii rebus memorantur Averni.
Nempe locus nullus frustra est: habitatur ubique
Sub terris, supra terras, inque aëre & igni,
In coelo & supra coelum, est ubi regia summi
Induperatoris, mundum qui possidet omnem.
1015 Musa vale: interea extremum meditare laborem.

SYNOPSIS LIBRI XII.

Summus aether rerum terminus non est; sed extra coelum est immensa lux sine corpore. Veterum somnia de triplici coelo, suis habitatoribus culto, huc referuntur; lucemque sine corpore esse posse, probare Poeta admititur: quia scilicet forma dat esse rebus. Quae lux idea corporeis oculis cerni nequit. Mira hic quoque de formis sine materia occurrunt. Millia innumera Divûm aetherem lucemque praedictam inhabitant: quorum dignitatem vitamque describit. Aeternam Atheis ruinam minatur. Justos piosque ad rerum terrenarum despectum coelestiumque amorem excitat; & spe vitae aeternae solatur: Mali daemones facile ab hominibus ad colloquium evocantur, boni verò non adeo: quod tamen à ritè purificatis quandoque impetratur. Quae omnia ab aliis perperam negari adserit. Gratiis tandem Deo actis, totius operis finem facit.

PISCES.

SUmme Deus, rex omnipotens, pater optime, cujus
Tam pulcrum tamque immensum sapientia mundum
Condidit ex nihilo, & regit, assiduèque tuetur;
Principium & finis rerum, cui omnia parent;
5 Quo majus, melius, speciosius, altius est nil;
Qui supra omne habitas coelum, sine fine beatus;
Mens mea, nunc ad te cupiens conscendere, Musis
Non eget, aut Phoebo, aut Parnaso, aut fontibus illis,
Vaniloqui quoscunque solent haurire poëtae,
10 Magnifica insano scripturi somnia vulgo.

Quippe

Quippe alio auxilio nobis, alioque favore
Est opus, atque alias sitientes quaerimus undas.
Te voco, te imploro, te posco, te precor unum,
Ut coepto jam pridem operi, extremoque labori
15 Aspires, tribuasque optatum attingere finem.
Mitte tuum, quaeso, Deus, in mea pectora numen,
Quo afflatus miranda tui penetralia regni
Spectare, & spectata aliis expromere possim,
Carminibusque meis aeternum acquirere honorem.
20 Sunt qui extra coelum credant nihil esse, putentque
Aetheris in summo dorso consistere fines
Rerum, quos ultra natura extendere vires
Non queat ipsa suas, ac debilitate quiescat.
Quod falsum ratione mihi suadente videtur.
25 Nam si illic finis rerum est, ubi desinit aether,
Cur nil ulterius fecit Deus? an quia scivit
Nil facere ulterius, propria defectus ab arte?
An quia non potuit? sed jure negatur utrumque:
Quippe Dei nullis est clausa scientia metis,
30 Et nullum patitur divina potentia finem.
Non etenim res ulla Deum concludere certis
Limitibus potuit, nec seipse coërcuit ultro.
Magna loquor: tamen haec ratio quoque magna probabit.
Si res ulla Deum finit vel terminat, ergo
35 Fortior est res illa Deo: nam quomodo posset

Efficere id, si non ipsum superaret agendo,
Quem finire cupit, quem circumscribere quaerit?
At res nulla Deum superat, neque fortior ipso est.
Quare nec finire potest, nec se Deus ultro
40 Limitibus cinxit. quis enim sibi ponere finem
Vellet, quum posset liberrimus esse, suasque
Quantumcunque sibi libeat diffundere vires?
Nemo est qui cupiat sese fecisse minorem:
Immò omnes quaerunt majora capessere semper,
45 Atque aliquid semper jam partis addere rebus,
Et licet ingentes expandere latius alas.
Num Deus ergo volet, quum possit maximus esse,
Ac sine fine potens, proprium cohibere vigorem
Sponte sua, angustasque sibi circundare metas?
50 Non decet hoc certè. quare nec credere fas est;
Esse Deo finem, si non accepit ab ullo,
Nec dedit ipse sibi: ut ratio jam nostra probavit.
His ita praepositis, concludimus, infinitum
Esse Dei omnipotentis opus, ne vana potestas
55 Illius dici, & ne vana scientia possit.
Nam si extra coelum scivit potuitque creare
Plura quoque & majora Deus, sed noluit: ergo
Scire ac posse suum frustra est, & prorsus inane.
Si sciret quisquam, & si posset gnaviter artem
60 Exercere aliquam, nollet tamen, ac nihil unquam

Effi-

Efficeret, frustra artificis sibi nomen haberet,
Et frustra propriam verbis extolleret artem,
Quae non ars, immo deberet inertia dici.
Verùm in divina natura credere par est
65 Esse nihil frustra aut vanum, pulcerrima quum sit.
Quaecumque ergo Deus potuit, fecit quoque, virtus
Ne sua vana foret, ne semper pigra lateret.
Sed quoniam potuit facere infinita, putandum est
Fecisse infinita, omnemque explesse vigorem,
70 Nec servasse in se vanum vel inutile quicquam.
Atqui infinitum corpus posse esse negavit
Doctus Aristoteles. ego in hoc assentior illi.
Quippe extra coeli fines non ponimus ullum
Corpus: sed puram, immensam, & sine corpore lucem:
75 Lucem, qua nostri Solis longè minor est lux:
Lucem, quam terreni oculi non cernere possent:
Lucem, quam ex sese effundit Deus infinitam:
In qua habitant cum Rege suo Dii nobiliores:
Caetera turba minor versatur in aethere semper.
80 Ergo triplex regnum est, ac mundi portio triplex,
Coelestis, subcoelestis, quarum utraque fine
Clausa suo est: reliquam non ullus terminus ambit,
Quae supra coelum splendescit lumine miro.
Fortè aliquis dicet, nullam sine corpore lucem
85 Posse dari, unde extra coelum lucem esse negabit:

Sed frustra oblatrat nobis frustraque resistit.
Nam ratio mea dicta probat, verumque tuetur.
Dic quaeso, cur Sol lucet? num quòd sua per se est
Lucida materia? an potius sua forma dat illi
90 Hanc lucem, quae tam vastum complectitur orbem?
Nimirum tribuit rebus forma omnibus esse,
Ut perhibent physici: quibus & nos adstipulamur.
Forma igitur solis causa est ut luceat: & non
Materia. à forma vis & decor effluit omnis.
95 Quòd si corporeis formis lux tanta tributa est,
Cur in corporeis lucem posse esse negamus?
Praesertim quum sint purae magis, & tenues, &
Participes multo uberius pulcrique bonique?
Ergo Deûm formae lucent vehementer: at illa
100 Lux non est oculis mortalibus apta videri:
Immò inter Divos quo quisque potentior est &
Dignior, hoc etiam majori lumine fulget.
Non aurum, non gemmae illis, non purpura honorem
Affert, ut nobis: lux est sua gloria Divis.
105 Utque inter stellas multo nitidissimus est sol:
Sic inter divos lucet Rex ille Deorum:
Non tamen obscurat reliquos, quin perficit illos;
Tanta ejus bonitas est, & sapientia tanta.
Fortè etiam objiciet, subjectum esse aëra lucis,
110 Ac fundamentum: proinde aër est ubi nullus,

Extra

Extra oras coeli ſummi, lucem eſſe negabit.
Sed pariter nunc, à vero decedit, ut antè.
Non etenim eſt aër ſubjectum luminis, & non
Eſt (ut perversè arbitratur) in aëre lumen:
115 Immò aër contrà eſt in lumine, ſi benè cernat,
Non quid Ariſtoteles, ſed quid ratio afferat ipſa.
Nam ſi adſtans foribus clauſis accenſa lucerna,
Vel fax immittat per rimam lumen in aedes
Obſcuras, quatiatque aliquis tunc aëra, juxta
120 Luminis immiſſi radium, tranſire per ipſum
Aër cogetur radium, nil lumine moto.
Si vero ipſe aër ſubjectum luminis eſſet,
Nempe eodem motu radius quateretur & aër,
Cumque ſuo haud dubiè ſubjecto lumen abiret.
125 Praeterea ſi quis nocturno tempore taedam
Accenſam properans geſtet, lux illa movetur
Aſſiduè, mutatque locum illuſtratque tenebras
Nunc has, nunc illas: tamen aër ipſe quieſcit,
Immotusque manet, taeda currente per ipſum.
130 Quòd ſi aër eſſet ſubjectum lucis, abiret
Progrediens cum luce ſimul, numero unus & idem.
Hoc autem non fit: ſed lux ſtante aëre pergit,
Libera per ſeſe, & taedam comitatur euntem.
Unde patet, quòd lux non indiget aëre, tanquam
135 Subjecto: ſed ſtare poteſt absque aëris uſu.

Praesertim lux illa Dei pulcerrima, cujus
Particula impressa est in nostri corpore solis,
Atque illic tanquam in speculo comprensa tenetur.
Nam veluti in propria sphaera non cernitur ignis
140 Sub luna positus, sed si accendatur in ipso
Materia, apparent tunc astra cadentia coelo,
Ignitaeque trabes aestiva nocte micantes,
Atque alia id genus humanas turbantia mentes:
Sic lux illa Dei per se nequit ipsa videri
145 Corporeis oculis: at fixa in Sole nitescit,
Propter materiam solis, quae aptissima luci est.
Quippe ipsam talem fecit Deus, ut sua posset
Illic lux recipi, & toto fulgescere in orbe,
Allatura diem, & vitam, & bona plurima rebus.
150 Illa etiam lux divina est impressa aliorum
Divorum formis: quanvis non omnibus aequè:
Ut non stellae omnes aequali lumine lucent,
Sed magis una alia, quanto haec perfectior illa est.
Utque potest candela alias accendere plures,
155 Non tamen ipsa suum amittit minuitve nitorem;
Haud secus illa Dei lux inviolata, nihilque
Decrescens, alios impertit lumine Divos.
Verùm aliquis nunc me dubitans fortasse rogabit,
An praeter lucem, quam diximus infinitam,
160 Quicquam aliud quoque sit, magni extra moenia mundi?

Sit

Sit licet indignum, atque impar mortalibus ausis,
Ire tamen tentabo viam, qua nulla priorum
Hactenus apparent nobis vestigia vatum,
Thesaurosque Dei conabor pandere terris,
165 Si Deus ipse volet, solitoque favore juvabit.
Principiò patrem rerum, autoremque fatendum est
Esse Deum, atque ipso omne bonum pulcrumque creari.
Quin summum pulcrum atque bonum verè ipse vocatur.
Ergo ubicunque manet Deus, illic gloria secum
170 Stat sua, & omne bonum ac pulcrum reperitur ibidem.
Quocirca quicquid tellus & pontus & aether
Pulcri habet, atque boni, totum illud cernitur extra
Coelestes orbes, ubi summi est regia patris.
Et quanquam rebus non ulla in talibus insit
175 Materia, haud ideo tamen entia falsa putato.
Nam sunt vera magis, magis & perfecta magisque
Pulcra his, materiae quibus est data portio, rebus.
Forma etenim quaecunque ipsam se sustinet, absque
Materiae auxilio, longè est perfectior illa,
180 Quae sine materia per se consistere non quit.
Ergo illic formae rerum sine materia sunt
Perfectae ac purae, quas nec longaeva vetustas
Laedere, nec vis ulla potest dissolvere fati.
Plurima sunt illic etiam pulcerrima, quae non
185 Corporeo in mundo omnipotens natura creavit:

Ex quibus emanant felicia gaudia Divis:
Gaudia quae nequeunt humana voce referri:
Gaudia quae nullo possunt amittier aevo.
Has formas incorporeas divina Platonis
190 Mens olim agnovit: quanvis turba invida tanti
Scripta viri carpat, risuque illudat amaro.
Sed cunctis non nosse datum est mysteria Divûm.
Pauci haec percipiunt, mundi quibus annuit autor,
Datque suum, ut possint speculari talia, lumen.
195 Postremò Divûm sunt illic millia tot, quot
Vel frondes habet omne nemus, vel littus arenas,
Vel pisces Nereus, vel stellas maximus aether:
Immò horum numerus numero non clauditur ullo.
Nam cur finitos fecit Deus, infinitos
200 Si potuit facere? ut sua gloria latior esset?
Praesertim quum sit prorsus sine limite mundus,
Ut suprà ostensum, & stabili ratione probatum est.
Verùm incorporei quum sint, omnique carentes
Materia, idcirco mutantur tempore nullo:
205 Non senio aegrescunt, & nil patiuntur amari:
Non somno aut esca utuntur, nullumque laborem
Norunt: perpetua est illis & laeta juventus,
Summaque libertas: nulli servitur ab ullo:
Nec quisquam cogit, nec quisquam cogitur: unum
210 Duntaxat Dominum agnoscunt, Regemque Patremque

Coi-

Communem cunctis: illum venerantur amantque,
Ultro illi adsistunt, parent ultrò, atque ministrant,
Gaudentes, ejus laudes & facta canentes.
Quisque illi studet obsequio ac pietate placere.
215 Bella absunt: odio nullo invidiave laborant.
Pax aeterna viget: concordia maxima, amorque
Mutuus est illis semper: nulla insidiarum
Suspicio, nullusve dolus sentitur ab illis.
Denique totius pars illa est optima mundi:
220 Quaeque illic vivunt, sunt longè nobiliores,
Quam qui habitant coelum, & sacris versantur in astris.
Nam quanto inferior, terraeque propinquior orbis
Quilibet est, tanto Divos tenet ille minores,
Atque minora bona, & tanto est quoque vilior idem.
225 Unde ut qui supra coeli fastigia vivunt,
Sunt summè pulcri atque boni summèque beati:
Sic qui obscura habitant telluris viscera, summè
Turpes & pravi & miseri inveniuntur, & illic
Non temere esse olim finxerunt Tartara vates:
230 Tartara, ubi scelerum mortales digna suorum
Praemia post mortem accipiunt, clausique tenebris
Aeternis frustra requiem pacemque requirunt.
Sed quid ego in ventos effundo haec verba, laborans
Incassum, & caecis cupiens ostendere lucem?
235 Usque adeò genus humanum delirat, ut esse

Nequaquam credat superos, infernaque regna.
Maxima pars ridet, si quis post funera dicat
Humanas superesse animas, & vivere semper.
Hinc est quod solis inhiant noctesque diesque
240 Divitiis: haec est illorum maxima cura,
Ut fiant prae aliis auro gemmisque potentes.
Aurum omnes ut cumque volunt: spes omnis in auro est.
Hinc currit furiosa audax in praelia miles:
Hinc natis, uxore, domo, patriaque relictis
245 Mercator maris undisoni per caerula vectus
Velivola pinu, extremas procedit ad oras.
Quisque dolis studet ac furtis, ut congerat aurum.
Aurum omnes cupiunt & amant: placet omnibus aurum;
Nec poenas metuunt ullas, ubi vita recessit.
250 O prorsus terreni homines, solaque figura
Discreti à brutis! solum cognoscitis aurum,
Per quod nil differt à stulto vir sapiens, &
Quod plerunque malis sors improba donat abunde?
Discite nonnulla esse auro longè meliora,
255 Quae stultis pravisque Deus concedere non vult.
Hac sunt virtutes, pietas, prudentia, nec non
Justitia, & cunctis potior sapientia rebus.
Haec bona quisquis habet, deus est mortalis, & idem
Immortalis homo, felix post fata futurus.
260 At qui non habet, & vitiis sese inquinat atris,

Morte

Morte obita in tenebras praeceps rapietur avernas.
Haec non sunt nugae, aut fabellae, aut somnia: sed sunt
Vera quidem, immo etiam verissima. credite caeci,
Credite: vae vobis, si non credetis! abibit
265 Nam citò vita, & me verum dixisse scietis:
Tunc demum, quum vos Plutonia regna tenebunt.
Ridetis nunc: sed risus vertetur amaras
In lacrimas, tristesque ferent haec gaudia poenas.
Tempus erit quum nudi, inopes, miserique jacebunt,
270 Auxiliumque humili ac lacrimosa voce rogabunt
Multi, qui nunc divitiis regnoque superbi,
Prae se despiciunt cunctos hominesque Deosque.
Unde ô vos, quibus est cordi justumque piumque,
Sortiti meliorem animam, divina propago,
275 Haec terrena instar nebulae fugientia, quae fors
Improba largiri stultis solet atque scelestis,
Et quae post paucos annos mors omnibus aufert,
Ne multum curate, & spem ne ponite in illis.
Quaerite duntaxat quantum vitae exigit usus.
280 Exiguum sat erit: contenti vivite parvo.
Sed sit vester amor coelum: coelestia totis
Viribus appetite: huc omnes intendite sensus:
In coelo sunt vera bona & durantia semper,
Quae nemo stultus, nemo sceleratus habebit.
285 In terris quaecunque placent sunt omnia nugae,

Quas

Quas ſtulti & terreni homines, pecudumque ſodales
Optant in primis, atque haec bona maxima cenſent:
Propter quae ſubeunt diſcrimina mille, cientque
Praelia, & opponunt ſtultiſſima pectora morti.
290 His ſeſe extollunt. ſcarabei ſtercore gaudent:
Vilia delectant viles, & turpia turpes.
Terrenis igitur terrena haec linquite: porci
Laetentur coeno: placeant coeleſtia vobis.
Magna decent magnos: ſunt fortia fortibus apta.
295 Terra breve hoſpitium eſt: patriam Deus aethere veſtram
Conſtituit: patrias optate reviſere ſedes.
Ut quum corporeo egreſſi de carcere edendos
Liqueritis canibus veſtros, aut vermibus artus,
Illic poſſitis felices vivere ſemper,
300 Exemti à carne immunda, membriſque caducis:
In quibus incluſi, multos fortaſſe labores,
Et multos morbos, & triſtia multa tuliſtis,
In mortis regno, & lacrimarum valle manentes.
Nomine enim tali digna eſt haec terra vocari,
305 Quae mundi ſtabulum, & genitrix, altrixque malorum eſt:
Regnat ubi inſanus daemon, ſcelerum pater & rex.
Propterea memores mortis vos eſſe frequenter
Convenit, & verſare animo quàm proxima ſit mors
Semper, & immineat, teloque minetur adunco,
310 Quàm de improviſo invadat, quàm ſaepe juventam

Occupet,

Occupet, & pulcros importuna auferat annos.
O fragilis nimium, innumerisque obnoxia vita
Casibus, ô nimium brevis atque incerta, recedens
Fumi instar? nunc hic moritur, nunc ille: hodie tu;
315 Cras ego: sic demum paulatim extinguimur omnes,
Non secus ac pecudes, lanius quas servat ovili
Mactandas, nunc has ferro, nunc percutit illas,
Cras alias, post cras alias: sic denique cunctas
Dilaniat: donec caulae reddantur inanes.
320 Hanc igitur fragilem vitam contemnite, cujus
Principium est fletus, medium labor & dolor, at mors
Finis. quis talem vitam nisi stultus amabit?
Vitam aliam sperate, aliam affectate, ubi nullus
Est fletus, nullus labor accidit, aut dolor, aut mors.
325 Nempe haec vos manet: haec dabitur post funera vobis,
Qui vitia odistis, sanctèque Deum coluistis,
Nec vestram in rebus terrenis spem posuistis:
Sed casti, innocui, veri, purique fuistis.
Fortè aliqui ex his, qui credunt intra aethera & extra
330 Esse Deos, vellent artem quoque discere (si qua est)
Per quam illos possent affari, illosque videre.
O quàm sublime hoc, & quàm mirabile donum est!
Quo nihil in terris homini contingere majus
Posse puto. at pauci tanto dignantur honore.
335 Nam cum daemonibus multi fortasse loquuntur:

Quos facile alliciunt precibus, sacrisque peractis,
Quum procul à terris non sint, & in aëre vivant,
Atque hominum coetus videant adeantque frequenter,
Immo ultro apparent multis, ultroque ministrant:
340 Et juvenum magno interdum capiuntur amore.
Dii verò aetherei terras odere, hominumque
Res dedignantur cognoscere, & impia facta
Ipsorum detestantur, renuuntque videre:
Quippe quibus bene compertum est quam stulta & iniqua
345 Sit natura hominum, quam fallax, perfida, & audax,
Contemtrix, spretrix, blasphematrixque Deorum.
Quare compellare ipsos, & cernere coram,
Difficilis nimium labor est, & gratia rara:
Quandoquidem occludunt humanis vocibus aures,
350 Avertuntque oculos ab eorum muneribus, qui
Postquam se furtis ditarunt atque rapinis,
Particulam exiguam rerum non jure suarum
Addicunt templis, coelum venale putantes.
O bipodes asini, Divos censetis avaros?
355 Et gemmas cupere, & fulvo laetarier auro?
Aut vestri auxilii, vestrique favoris egere?
More hominum donis corrumpi creditis illos?
Non corrumpuntur pretio, nec munera curant,
Quum sint felices, atque omni ex parte beati,
360 Quum sua sint quaecunque tenent, tellus, mare, & aether,

Quo-

Quomodo quae sua sunt Divis donare potestis?
Nonne ipsi potius donant haec omnia vobis?
Ergo quum precibus flecti donisque recusent,
Ardua res nimis est illis praesentibus uti.
365 Ardua sed quanquam res est, tamen aggrediemur:
Et quid in hoc valeant vires nostrae experiemur.
Principiò causas, quibus ipsis gratificari
Possimus superis, investigare necesse est:
Nam neque divitiis, neque nobilitate moventur,
370 Non regno, imperiove ullo, clarisve triumphis:
Nec curant, si quis forma vel robore praestet.
Talia contemnunt prorsus: nec talia propter
Audire, aut saltem dignantur cernere quenquam.
Unde alia est quaerenda via, ut mereamur eorum
375 Conspectu alloquioque frui. mea carmina forsan
Hanc monstrare viam poterunt, artemque docere:
Si modò tam pulcris aspirant numina coeptis.
Prima est mundicies animique & corporis, ob quam
Diis homo fit gratus, Divumque meretur amorem:
380 Quippe omne immundum odere,& vehementer abhorrent
Usque adeò ipsorum pulcerrima & optima vita est.
Quare danda opera in primis, ut simus ad unguem
Purgati, nitidi, puri, & sine sordibus ullis,
Veste atra exuti, & niveo candore decori.
385 Candida conveniunt superis, at manibus atra.

Difficile

Difficile hoc fateor: nam quis fine crimine vitam
Ducit? quis macula mundus reperitur ab omni?
Cuique fuum impreffit vitium natura, nihilque eft
Tam pulcrum in terris, aliqua quin labe notetur.
390 Sunt quaedam peccata tamen, tam frivola, tamque
Exigua, ut prope nil offendant lumina Divûm:
Unde his non indignantur. nam talia non funt
Ulcera, fed tanquam fpeciofo in corpore naevi,
Queis facile indulgent veniam pia numina, quando
395 Norunt quam infirma & fragilis natura hominum fit.
At noxis gravibus valde offenduntur, & omnes
Oderunt, fpernunt, deteftanturque fceleftos:
Nec tales audire volunt, nifi fe prius ipfi
Mundarint multis lacrimis, peccata lavantes,
400 Abftulerintque atras maculas candore reducto,
Et veniam precibusque piis animique dolore
Quaefierint, iterum virtutis calle reperto,
Et veterem exuerint pellem, ceu tempore verno
Antiquas folet exuvias deponere ferpens,
405 Qui renovatus abit, fpolio inter faxa relicto,
Et caput in coelum attollens, animoque fuperbus
Ingeminat trifidis horrentia fibila linguis.
Sic Dii placantur: fic fe, quum ritè vocantur,
Oftendunt, & fic nobis oracula dantur.
410 Eft aliud tamen addendum, niveoque colori

Jun-

Jungendus roſeus. facies pulcerrima tunc eſt,
Quum porphyriaco variantur candida rubro.
Quid color hic roſeus ſibi vult? deſignat amorem:
Quippe amor eſt igni ſimilis, flammasque rubentes
415 Ignis habere ſolet: color & calor exit ab illo.
Ergo opus eſt, praeter jam dicta, ut numina amemus
Vaementer: nam quisquis amat, fit dignus amari.
Quisquis amat ſuperos, & purè vivit, ab illis
Non poterit ſperni, & fructu potietur amoris;
420 Quodque petet tandem accipiet, fietque beatus.
Sed quis amat ſuperos? an qui deſiderat hujus
Corporis illecebras, & turpia gaudia quaerit?
An qui in deliciis volucres habet, & canibus rem
Inſanus patriam, vel equis oblimat alendis?
425 An qui omni ſtudio fumoſos ambit honores,
Hiſtrio fortunae, & reſidens in culmine bubo?
An qui in divitiis cor fixit, & omnibus illas
Artibus agglomerat, quas numinis inſtar adorat?
Credite: qui terrena volunt, coeleſtia nolunt.
430 Nemo poteſt dominis rectè ſervire duobus.
Candida quisquis amat, contemnat nigra neceſſe eſt.
Triſtatur tenebris qui ſolis lumine gaudet:
Et cui dulce placet, non delectatur amaro:
Qui ad terram accedit, coelum fugit: aethera amare
435 Nemo poteſt, niſi ſit terreno exutus amore.

 Sed

Sed pauci, heu nimium pauci, contemnere possunt
Haec terrena, alisque animi se attollere coelo.
Cur? quia difficile est. fateor: sed praemia magna
Efficiunt facilem atque levem quemcumque laborem.
440 Quid majus quàm praesentes agnoscere Divos,
Cernere & affari? nempe haec est maxima merces,
Propter quam nil debemus non ferre libenter.
Ignavi vellent lucrari, & scalpere ventrem.
Difficile est virtutis iter: tamen impiger illam
445 Assequitur, nec non, pretium virtutis, honorem.
Strenuus accipiet speciosa epinicia miles.
Ignavus verò ac timidus sine laude jacebit.
Ergo laborandum est totis conatibus, ut nos
Aspiciant & ament superi: tunc omnia nobis
450 Prospera succedent vivis, ac morte solutis.
Quid tanti facimus terram, quam linquere oportet
Momento exiguo? caeci fugitiva putamus
Aeternis potiora bonis: quae insania nostra est?
Postremò reliquum est ut crebris supplicibusque
455 Insistat precibus qui vult commercia Divûm.
Non satis est periisse semel: multumque diuque
Orandum est, donec longo post tempore victor
Ac voti compos divina luce fruatur.
Non annosa uno quercus deciditur ictu:
460 Non stilla una cavat marmor: neque protinus uno est

Condita

Condita Roma die. segetes, animalia, silvae
Paulatim fiunt, longoque augentur ab aevo.
Tu tantum tamque insigne ac mirabile credis
Posse opus extemplò fieri, minimoque labore?
465 Non sic ad magnos facile est accedere Reges,
Et compellare, & coram auscultare vicissim.
Nonne Deos longe meliores Regibus esse
Censes? cur igitur venient, nisi saepè vocentur,
Et nisi suppliciter dominorum more rogentur?
470 Quocirca nos ne pigeat bis terque quaterque
Quaque die ingeminare preces, superosque rogare,
Ut se dignentur quandoque ostendere nobis,
Alloquioque suo nos multa arcana docere.
Hoc si fecerimus, venient, mihi credite, tandem;
475 Nosque suo adventu misera hac in carne beabunt,
Et mox in coelo secum sine fine tenebunt,
Est ubi vera salus, & felicissima vita.
Tunc ire ad mundum archetypum saepe, atque redire;
Cunctarumque patrem rerum spectare licebit,
480 Quo melius nihil esse potest, neque pulcrius usquam,
Qui cujusque boni ac pulcri fons, autor, origo est.
Multi autem non posse putant contingere, ut ulli
In terris posito Divi apparere, loquive
Dignentur: meque arbitrantur fingere nugas.
485 His facile ignosco, neque enim dedit omnibus unum

Natura ingenium: quidam coeleftia femper
Mente agitant, femperque aliquid fublime revolvunt:
Nonnulli tantùm quae funt mediocria curant,
Nec procul à terris multum fe attollere gaudent.
490 Innumeri tellure jacent, nec furgere poffunt
Omnino, totoque animo tellure morantur:
Non fecus ac volucres fpatiantur in aëre quaedam
Sublimi, & levibus pennis altiffima tranant:
Nonnullae medias percurrunt aëris oras,
495 Nec multum fublime volant: pars caetera ini mo
Verfatur fpatio, & terris vicina frequentat.
Quare non mirum eft fi noftris credere dictis
Turba nequit: fiquidem turbae craffiffima mens eft.
Vera tamen funt quae dixi: nam quomodo quifquam
500 Montibus in rigidis inter deferta manere
Solus fponte fua, & tam duram ducere vitam,
Poffet? nempe brevi rueret, nifi quis Deus illum
Confolans blandè, tanto maerore levaret.
Credite, qui loca fola colit, defertaque, vitans
505 Humanos coetus, aut prorfus defipit, aut eft
Plus homine, & crebro fruitur fermone Deorum.
Hoc pacto prifcos olim vixiffe prophetas
Fama refert: multos etiam poft funera Chrifti,
Quos fanctos dixêre, patres: & tempore noftro
510 Complures tali funguntur munere vitae.

Hos

Hos tu homines, cùm prudenter ſcitèque loquantur,
Cùm faciant miranda, & cùm ventura recludant,
Deliros, hebetes, contemnendosque putabis?
An magis afflatos divino numine credes?
515 Praeterea multos Eccleſia ſancta fuiſſe
Affirmat, qui ſaepe Deos vidêre beatos.
Credere cur nolim, cùm ſancta Eccleſia dicat?
Non ſunt nugae igitur, ſed conſentanea vero,
Poſſe hominem affari Divos coram, atque videre:
520 Quod reor eſſe bonum ſummum, finemque bonorum
Cunctorum quaecunque homini contingere poſſunt,
Donec praeſentis vitae freta turbida ſulcat,
Cùm vere elapſus mortali carcere abibit
Spiritus, abducens ſecum haec tria, quae ſibi ſemper
525 Sunt propria, mentem, ſenſum, motum, aetheris oras
Exultans petet, & felix perfectè erit illic:
Quippe habitans cum Diis, Deus efficietur & ipſe.
O coelum immenſum! ô pulcerrima regia Divûm!
Quàm pura es, quam perſpicua & mirabilis, & quot
530 Undique ſideribus variis ornata renides,
Regia cunctarum pleniſſima deliciarum!
Nam ſi tot pulcris & gratis rebus abundat
Terra, hominum locus ac pecudum, viliſſima mundi
Portio; quid de te cenſendum, ſtant ubi ſancti
535 Coelicolae, rerum domini, regesque beati?

O utinam, postquam mea tristia fila sorores
Lanifica implerint, liceat mihi, corporis hujus
Exemto latebris, illuc accedere, & illic
Deliciis tam mirandis sine fine potiri?
540 Jamque ego Zodiaci, divino munere, nostri
Sidera librorum numero duodena peregi:
Longum opus, & longo studio longoque labore
Confectum tandem, atque extremo limite clausum.
Quas tibi agam grates, ô mundi maxime Princeps,
545 Qui me jussisti tam pulcra & grandia coepta
Audere, audentique animum viresque dedisti?
Gloria lausque tua est. si quid mea pagina pulcri
Continet atque boni: pulcrum namque omne bonumque
Ex te oritur: tu principium finisque fuisti
550 Tanti operis, tu rexisti mentemque manumque.
Gratulor ergo tibi soli: tuus est honor omnis.
Si qua tamen mihi debetur mercedula, posco
Te, Deus, hoc, ut (quando aderit meta ultima vitae,
Vitae, quam noctis per inania somnia duco,
555 Quam redeunte die varius labor urget & angit,
Vitae, quam nemo sapiens non novit amaram)
Parcere digneris misero mihi, crimina delens
Omnia quae admisi heu! mentis caligine caeca;
Atque animam patiare meam requiescere coelo.
560 Tu liber interea diversa per oppida curre,

In-

Invidiam fubiture gravem: nam multus ubique
Oblatrator erit, cujus lacerabere morfu.
Non deerunt certè, qui, cùm nil edere poffint
Dignum laude, tamen gaudent maledicere femper;
565 Carpendisque aliis famam venantur inanem.
Hos tu lividulos catulos, orisque maligni,
Exofus refuge, & doctos inquire bonosque,
Qui pauci funt: fed paucis potes effe beatus.
Nimirum pauca in terris Deus optima gignit.
570 Hos reverenter adi, & merces his exere noftras:
Quas fi laudarint, fatis eft. quid caetera dicat
Turba, parum cura, & vulgi convicia ride.
Judicium vulgi infulfum, imbecillaque mens eft.
Stulta placent ftultis: oblonia quisque palato
575 Digna fuo quaerit. non omnibus una voluptas.
Sed docti atque boni quae funt pia, vera & honefta,
Aufcultant, avidèque legunt, difcuntque libenter.
Hic cibus illorum eft, haec confolatio mentis.
Talibus ergo viris (nifi me praefagia fallunt)
580 Gratus eris, vultuque hilari fpectabere ab illis.
Vade igitur felix liber, & longiffima vive
Tempora: quumque meos tellus obduxerit artus,
Tu varios populos diverfaque regna fuperftes
Quaere, ftudeque meum latè diffundere nomen.

FINIS.

INDEX
RERUM AC VERBORUM
toto hoc opere memorabilium.

 res

an

B.

ditos

E.

H.

I.

L.

M.

O.

P.

Q.

R.

S.

T.

V.

E R R A T A.

Pag. 43. *vers.* 140. cruciantur. *l.* cruciatur.
82. *vers.* 409. & jam. *l.* etiam.
321. *vers.* 358. natura. *l.* naturae.
346. *vers.* 97. Phrynaeusque. *l.* Phryxeusque.
368. *vers.* 642. ramas. *l.* ranas.

F I N I S.